

BİLGİ YÖNETİMİ

INFORMATION MANAGEMENT

Cilt/Volume 4 · Sayı/Issue 1 · 2021

e-ISSN: 2636-8544

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi(BİL-BEM)

BİLGİ YÖNETİMİ

INFORMATION MANAGEMENT

e-ISSN: 2636-8544

Cilt|Volume 4 • Sayı|Issue 1 • Haziran|June • Yıl| Year 2021

Yılda iki kez yayımlanmaktadır | Published semi-annually

Editör/ Editor

Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ

Editör Yardımcısı/ Co-Editors

Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA
Mehmet TORUNLAR
Burcu YILMAZ

Editör Kurulu/ Editorial Board

Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ
Prof. Dr. Fazıl GÖKGÖZ
Prof. Dr. Hayri SEVER
Prof. Dr. Hrvoje STANČIĆ
Prof. Dr. John GATHEGİ
Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ
Prof. Dr. Özlem GÖKKURT DEMİRTEL
Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA
Doç. Dr. İbrahim ARPACI
Doç. Dr. Kırmız DALKIR
Doç. Dr. Nevzat ÖZEL
Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM
Dr. Mehmet Altay ÜNAL
Dr. Sefer YAZICI
Öğr. Gör. Emine CENGİZ
Öğr. Gör. Kübra ZAYİM GEDİK
Öğr. Gör. Mehmet Oytun CİBAROĞLU
Öğr. Gör. Özhan SAĞLIK
Öğr. Gör. Özlem YALÇINKAYA
Mehmet TORUNLAR
Burcu YILMAZ

Yabancı Dil Editörleri/ Foreign Language Editor

Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ
Prof. Dr. Özlem GÖKKURT DEMİRTEL

Hakem Kurulu/ Referee Board

- Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR, Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Asiye KAKIRMAN YILDIZ, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent YILMAZ, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Coşkun POLAT, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Fazıl GÖKGÖZ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza KANDUR, Antalya Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Sacit KESEROĞLU, Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Hayri SEVER, Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Hrvoje STANČIĆ, University of Zagreb
Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. İnci ÖNAL, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. John GATHEGİ, South Florida University
Prof. Dr. Mehmet TOPLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa SAĞSAN, Yakın Doğu Üniversitesi
Prof. Dr. Niyazi ÇİÇEK, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Oya GÜRDAL, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür YILMAZEL, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem GÖKKURT DEMİRTEL, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Sacit ARSLANTEKİN, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Serap KURBANOĞLU, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Tuba ÇAVDAR KARATEPE, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Tülay OĞUZ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Türksel KAYA BENGŞİR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Umut AL, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Yasemin GÜLBAHAR, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Burçak ŞENTÜRK, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Hale ILGAZ, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Fikret ARI, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Gaye BAYCIK, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Gülten ALIR, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Güray SOYDAN, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Güssün GÜNEŞ, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Işıl İlknur SERT, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim ARPACI, Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Kımız DALKIR, McGill University

Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Nevzat ÖZEL, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Semra GÜNDÜÇ, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Şahika EROĞLU, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Tolga ÇAKMAK, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz ERDOĞAN, Antalya Bilim Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALTAY, Bartın Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Halise ŞEREFÖĞLU HENKOĞLU, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Haydar YALÇIN, Ege Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Huriye ÇOLAKLAR, Bartın Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YÜCE, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Lale ÖZDEMİR ŞAHİN, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Salim IŞIK, Özyeğin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Semanur ÖZTEMİZ, Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Türkay HENKOĞLU, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vural ÇELİK, T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi
Dr. Aybike TUNÇ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Arş. Gör. Demet IŞIK, Ankara Üniversitesi
Dr. Erkan AKDOĞAN, Ankara Üniversitesi
Dr. Mehmet Altay ÜNAL, Ankara Üniversitesi
Dr. Mehmet Bilge Kağan ÖNAÇAN, Milli Savunma Üniversitesi
Dr. Metin TURAN, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Dr. Arş. Gör. Neslihan ER-KOÇOĞLU, Ankara Üniversitesi
Dr. Safa Burak GÜRLEYEN, Kara Kuvvetleri Komutanlığı
Dr. Sefer YAZICI, Türkiye Büyük Millet Meclisi
Dr. Zeynep GÖRMEZOĞLU, Bezmialem Vakıf Üniversitesi

Dergimiz 7. Sayısında (4. Cilt 1. Sayı) Hakemlik Yapanlar

Prof. Dr. Bülent YILMAZ, Prof. Dr. Coşkun POLAT, Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU, Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ, Prof. Dr. Hasan Sacit KESEROĞLU, Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ, Prof. Dr. Mehmet TOPLU, Prof. Dr. Niyazi ÇİÇEK, Prof. Dr. Özgür YILMAZEL, Prof. Dr. Sacit ARSLANTEKİN, Prof. Dr. Yasemin GÜLBAHAR, Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA, Doç. Dr. Burçak ŞENTÜRK, Doç. Dr. Fikret ARI, Doç. Dr. Hale ILGAZ, Doç. Dr. Haydar YALÇIN, Doç. Dr. İbrahim ARPACI, Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA, Doç. Dr. Nevzat ÖZEL, Doç. Dr. Semra GÜNDÜÇ, Doç. Dr. Şahika EROĞLU, Doç. Dr. Tolga ÇAKMAK, Doç. Dr. Yavuz ERDOĞAN, Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM, Dr. Öğr. Üyesi Halise ŞEREFÖĞLU HENKOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Huriye ÇOLAKLAR, Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YÜCE, Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ, Dr. Aybike TUNÇ, Dr. Mehmet Altay ÜNAL, Dr. Metin TURAN, Dr. Safa Burak GÜRLEYEN ve Dr. Sefer YAZICI hocalarımıza katkıları için teşekkür ederiz.

Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM) tarafından yayımlanan dergi hakemli ve bilimsel bir dergidir. Disiplinler arası yaklaşımla bilgi yönetimi, belge yönetimi, arşiv yönetimi ve bilişim sistemleri alanında özgün bilimsel araştırma makaleleri ile uygulama deneyimlerini içeren çalışmaları yayımlayarak bilimsel çalışmaların artırılmasını ve yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır.

Bilgi Yönetimi Dergisi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 kez elektronik olarak yayımlanmaktadır. Açık Erişim olarak yayımlanan dergi, 2018 yılı itibariyle TR DİZİN’de taranmaktadır.

Dergi, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Kullanıcılar bu lisans kapsamında, lisans sahibine atıfta bulunarak eseri dağıtabilir, kopyalayabilir, üzerinde çalışmalar yapabilir, yine sahibine atıfta bulunarak türevi çalışmalar için eseri kullanabilir.

Yönetim Yeri |Managing Office

Ankara Üniversitesi Rektörlüğü
Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)
Gölbaşı 50. Yıl Yerleşkesi
BEYAS Binası 06830 Gölbaşı/ANKARA

İletişim

Ad: Bilgi Yönetimi Dergisi
E-posta: bydergisi@ankara.edu.tr, bydergisi@gmail.com
Telefon: 0312 484 51 89

Cilt: 4 • Sayı: 1 • Haziran • Yıl: 2021

Volume: 4 • Issue: 1 • June • Year: 2021

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden... / Editorial...

Disiplinler Üstü Olmak/ Being Above Disciplines

Bahattin YALÇINKAYA..... iii

Hakemli Makaleler / Refereed Articles : Araştırma Makalesi/ Research Article

Mandatory Digitalization Thanks to or Due to COVID-19: An Empirical Study on Distance Education in Turkey/ COVID-19 Nedeniyle veya Sayesinde Zorunlu Dijitalleşme: Türkiye'de Uzaktan Eğitim Üzerine Ampirik Bir Araştırma

Naciye Güliz UĞUR..... 1

Sağlığın Geliştirilmesi Bağlamında Sağlıklı Davranış Değişikliği Oluşturmada Mobil Sağlık Uygulamalarının ve Sosyal Medya Gruplarının Etkisi/ The Effect of Mobile Health Applications and Social Media Groups in Creating Healthy Behavior Change in the Context of Health Promotion

Ayşegül Hülçen DÖNMEZ..... 16

Sağlık Turizmi Hastaları İçin E-Nabız Uygulamalarının Geliştirilmesi: Bir Model Önerisi/ Development Of “E-Nabız” Applications For Health Tourism Patients: A Model Proposal

Banu Fulya YILDIRIM, Fahrettin ÖZDEMİRCİ, Güray SOYDAN 25

Arşiv Belgelerinin Aranması Üzerine Anlamsal Arama Botu Geliştirilmesi ve Hukuki Terimler Üzerinden Değerlendirilmesi/ Developing Semantic Search Bot for Searching Archive Documents and Evaluating Using Legal Terms

Mehmet ERTUĞRUL, Demet ÇELİK ULUSOY 56

İzmir İli Halk Kütüphanesi Çalışanlarında Meslek Etiği Algısı ve Davranışları/ Professional Ethics Perception and Behavior of Public Library Employees in Izmir Province

Serenay ÇAKIRER, Mehmet Ali AKKAYA..... 80

Azerbaycan'ın Ulusal Bilgi Toplumu Politikasında Kütüphane Kurumuna Yaklaşım ve Bir Model Önerisi/ Approach to the Library Organization in Azerbaijan's National Information Society Policy and a Model Proposal

Eda Peri ERBAŞ, Bülent YILMAZ..... 107

Tanıtım-Değerlendirme

Yasama Kalitesinin Arttırılmasında Dilekçe Hakkı Çalıştayı/ Workshop on the Right to Petition in Improving the Quality of Legislation

Burcu YILMAZ..... 122

Türkiye'de Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi/ National Public Library Strategy in Turkey

Burcu YILMAZ..... 124

Haberler /News

Geleceğin Yapıtaşları: Bilim-Teknoloji ve Bilgi/Belge Yönetimi Bütünleşmesine Doğru Arşivciliğin ve Arşivcilerin Rotası Sempozyumu 09 Haziran Çarşamba Günü Gerçekleştirildi./ Building Blocks of the Future: Archiving and Archivists' Route towards the Integration of Science-Technology and Information/Records Management Symposium was held on Wednesday, 09 June.

Burcu YILMAZ..... 126

Tebrik/ Coşkun POLAT, Hüseyin ODABAŞ, Tuba KARATEPE, Haydar YALÇIN, Ahmet ALTAY, Banu Fulya YILDIRIM, Kasım BİNİCİ. / Greeting/ Coşkun POLAT, Hüseyin ODABAŞ, Tuba KARATEPE, Haydar YALÇIN, Ahmet ALTAY, Banu Fulya YILDIRIM, Kasım BİNİCİ.

Burcu YILMAZ..... 127

**Bilgi
Yönetimi
Dergisi**

Cilt: 4 Sayı: 1 Yıl: 2021

e-ISSN: 2636-8544

Hakemli dergidir.

Yılda 2 sayı (Haziran-Aralık)
yayınlanır.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Sahibi

Ankara Üniversitesi Bilgi
Yönetim Sistemleri
Belgelendirme ve Bilgi
Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)

Editör

Fahrettin ÖZDEMİRÇİ

Editör Yardımcıları

Bahattin YALÇINKAYA
Mehmet TORUNLAR
Burcu YILMAZ

Yabancı Dil Editörleri

Özgür KÜLCÜ
Özlem GÖKKURT DEMİRTEL

Yönetim Yeri:

Ankara Üniversitesi
Bilgi Yönetim Sistemleri
Belgelendirme ve Bilgi
Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)
Gölbaşı 50. Yıl Yerleşkesi
BEYAS Binası 06830
Gölbaşı/ANKARA

İletişim:

bydergisi@ankara.edu.tr

bydergisi@gmail.com

bilbem@ankara.edu.tr

Tlf: (0312) 484 51 89

Editörden...

Disiplinler Üstü Olmak

Bir bilimsel problemin, farklı bilim dallarının yöntem ve teknikleri uygulanarak “disiplinler arası” yaklaşımla çözümü, literatürde oldukça geniş araştırma alanlarını kapsamaktadır. Arşiv bilimi kapsamındaki çalışmalar düşünüldüğünde ise; istatistik ve bilgisayar bilimi başta olmak üzere farklı bilim alanlarının yöntem ve tekniklerinin destekleyici unsurlar olduğu açıkça görülmektedir.

Son yıllarda giderek artan bir oranda daha çok dijital belgenin -sonradan dijital ortama aktarılanlar da dahil- kompleks bir yapı oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Günümüzde, bu belgelerin oluşturulma yöntemlerinin, bağlamının ve yapısal özelliklerinin nasıl şekillendirildiğinin anlaşılması, sadece arşiv bilimine ait teori ve yöntemlere atıfta bulunularak elde edilememekte ve teori yetersiz kalmaktadır. E-posta iletilerinden tweetlere, sanat eserlerinden eski matbu metinlere kadar oldukça fazla türün yeni teknolojiler (sinir ağları, blok zincirler, karma algoritmalar, kriptografi ve bulut bilişim vb.) sayesinde; oluşturulması, kaydedilmesi, yakalanması, kodlanması, düzenlenmesi, paylaşılması, kullanıma sunulması ve kullanılmasının “doğası” derinden değişmiştir. İçerik ve biçimin, yeni teknolojilere daha bağımlı hale gelmesi, arşivleme süreçlerinde farklı yaklaşımlara sahip olunması gerektiğini göstermiştir.

Bu durumla ilgili olarak göz önünde bulundurulması gereken nokta ise, arşiv koleksiyonlarıyla etkileşim kurma şeklinin ve arşivleme süreçlerinde hedefe en kısa ve en açık şekilde nasıl ulaşılabileceğine dair beklentilerin, yenilikçi teknolojiler aracılığıyla mümkün kılınması ve yeni nesil arşivcilerin eğitiminde farklılaşmaya gidilmesidir. Odaklanılması gereken olgu ise makinelerin “hesaplama” becerileridir. İşlemler, araştırmacı tarafından düşünülüp tasarlanan algoritmalara dayalı birtakım “hesaplama”lara dayalı yapıldığından, arşivsel süreçlerin de hesaplamalı analizini anlayabilmek için öncelikle “hesaplamalı düşünme” ve “hesaplamalı bilim” kavramının anlaşılması gerekmektedir.

Bu bağlamda, 2016 yılında yeni bir bilim dalı olarak önerilen “Hesaplamalı Arşiv Bilimi-HAB (Computational Archival Science-CAS), arşiv bilimi ve hesaplamalı bilim uygulamalarının “disiplinler üstü” bir anlayışla ele alındığı yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

HAB, “Verimliliği, üretkenliği ve hassasiyeti ve kesinliği artırmak amacıyla; değerlendirme, düzenleme, tanımlama, koruma ve erişim kararlarını desteklemek için büyük ölçekli belge ve arşiv verilerinin; işlem, analiz, depolama, uzun süreli koruma ve erişime sunulmasında elektronik hesaplama kaynakları ve yöntemlerinin uygulandığı disiplinler üstü bir alan” olarak tanımlanmaktadır.

Tanınımın vurguladığı en önemli nokta ise; geçmişin, günümüzün, geleceğin bilgi ve belgelerinin ortak mirasımız olduğundan hareketle; arşivsel veri ve bilgi/belgelerin kaybolmaması, bozulmadan kalabilmesi, erişilmesi ve anlaşılması ihtiyacının, disiplinler üstü yeni bir yapıda ele alınması hedefi olarak göze çarpmaktadır. Bilgi yönetim sistemlerinin her geçen gün gelişerek uygulama ve kullanım alanını artırdığı çağımızda, arşiv bilimi disiplinler üstü boyutu ile bilgi yönetim sistemlerinin yolculuğunda olmazsa olmaz alanlardan birisi olarak kabul görmekte ve gelişmektedir. Bu bağlamda, çalışmaların ve literatürün geliştirilmesi ihtiyacının da bulunduğu söylenebilir.

Ülkemizde kurumsal belge yönetimi ve arşivcilik uygulamalarına çağdaş bir bakış açısı getiren ve tüm üniversitelere örnek bir uygulama altyapısı oluşturan Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi (BEYAS) Koordinatörlüğü ve diğer nitelikli projelerin öncüsü ve uygulayıcısı olan Sayın Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ'nin Ankara Üniversitesi BEYAS Koordinatörlüğü görevine 19.04.2021 tarihi itibariyle tekrar başlaması dolayısıyla kendisini tebrik eder ve görevlerinde başarılar dileriz.

Tüm dünyayı beklenmedik bir şekilde etkisi altına alan ve yaklaşık bir buçuk yıldır çoğu iş yapma biçimini derinden etkileyen Covid-19 salgını, inişli çıkışlı bir düzeyde halen devam etmekte ve çeşitli zorluklar ortaya çıkarmaktadır. İş yapma biçimlerini derinden değiştirdiğinden dolayı, 2019 Aralık öncesine dönüşün oldukça zor olabileceği, alanında uzman kişiler tarafından dillendirilmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde alanımızla ilgili çeşitli kurumsal uygulamaların, bilgi-belge yönetimi ve arşiv süreçlerinde bir kez daha önem kazandığı açıktır.

Teşekkür

Uluslararası Arşiv Günü kapsamında, 9 Haziran 2021 Çarşamba günü, “Geleceğin Yapıtaşları: Bilim-Teknoloji ve Bilgi/Belge Yönetimi Bütünleşmesine Doğru Arşivciliğin ve Arşivcilerin Rotası Sempozyumu” etkinliği çevrimiçi ortamda düzenlenmiştir. Ana teması “Türkiye’de Arşivcilik Mesleği” olan sempozyum, Türk Arşivciler Derneği ev sahipliğinde, Ankara Üniversitesi BİL-BEM ve BEYAS Koordinatörlüğü destekleriyle gerçekleştirilmiş ve alanında uzman uluslararası ve ulusal konuşmacılar ile öğrenciler konuşma yapmışlardır. Konuşmacılara ve tüm katılımcılara teşekkürlerimizi sunarız.

Bilgi Yönetimi Dergisi, 4’üncü yılında 7’inci sayısıyla okurlarıyla buluşuyor. Bu sayının zamanında yayınlamasını sağlayan araştırmacı yazarlarımıza, vakitlerini ayırarak kısa sürede makaleleri inceleyip, sürecin aksamadan devamını sağlayan editörlerimize ve bu sayıya hakemlik yaparak zamanlarını ayıran, görüş ve değerlendirmelerini bizlerle ve yazarlarla paylaşarak katkı sağlayan Prof. Dr. Bülent YILMAZ, Prof. Dr. Coşkun POLAT, Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU, Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ, Prof. Dr. Hasan Sacit KESEROĞLU, Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ, Prof. Dr. Mehmet TOPLU, Prof. Dr. Niyazi ÇİÇEK, Prof. Dr. Özgür YILMAZEL, Prof. Dr. Sacit ARSLANTEKİN, Prof. Dr. Yasemin GÜLBAHAR, Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA, Doç. Dr. Burçak ŞENTÜRK, Doç. Dr. Fikret ARI, Doç. Dr. Hale ILGAZ, Doç. Dr. Haydar YALÇIN, Doç. Dr. İbrahim ARPACI, Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA, Doç. Dr. Nevzat ÖZEL, Doç. Dr. Semra GÜNDÜÇ, Doç. Dr. Şahika EROĞLU, Doç. Dr. Tolga ÇAKMAK, Doç. Dr. Yavuz ERDOĞAN, Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM, Dr. Öğr. Üyesi Halise ŞEREFİOĞLU HENKOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Huriye ÇOLAKLAR, Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YÜCE, Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ, Dr. Aybike TUNÇ, Dr. Mehmet Altay ÜNAL, Dr. Metin TURAN, Dr. Safa Burak GÜRLEYEN ve Dr. Sefer YAZICI hocalarımıza verdikleri destek ve sağladıkları katkı için ayrı ayrı teşekkür ediyoruz.

Dergimizin Hakem Kurulu üyeliğini kabul eden Marmara Üniversitesinden Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nden Prof. Dr. Asiye KAKIRMAN YILDIZ ve Prof. Dr. Tuba ÇAVDAR KARATEPE, Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nden Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ, Anadolu Üniversitesi Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü’nden Prof. Dr. Özgür YILMAZEL, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nden Prof. Dr. Umut AL, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nden Doç. Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU, Marmara Üniversitesinden Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nden Doç. Dr. Burçak ŞENTÜRK ve Doç. Dr. Güssün GÜNEŞ, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden Doç. Dr. Gaye BAYCIK, İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nden Doç. Dr. Işıl İlknur SERT, Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nden Dr. Arş. Gör. Demet IŞIK, Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nden Dr. Arş. Gör. Neslihan ER-KOÇOĞLU, Ankara Hacı Bayramı Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden Dr. Aybike TUNÇ, Bartın Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nden Dr. Öğr. Üyesi Ahmet

ALTAY, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM, Bartın Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Huriye ÇOLAKLAR, Marmara Üniversitesinden Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Lale ÖZDEMİR ŞAHİN, Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Salim IŞIK, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Dr. Öğr. Üyesi Semanur ÖZTEMİZ, Bezm-i Âlem Vakıf Üniversitesi'nden Dr. Zeynep GÖRMEZOĞLU hocalarımıza da bu satırlardan teşekkürlerimizi iletiyoruz. Ayrıca Dergimiz Editör Kurulu'na yeni katılan Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM, Öğr. Gör. Emine CENGİZ, Öğr. Gör. Kübra ZAYİM GEDİK, Öğr. Gör. Mehmet Oytun CİBAROĞLU Öğr. Gör. Özhan SAĞLIK ve Öğr. Gör. Özlem YALÇINKAYA hocalarımıza da katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Dergimizin 2021 yılına ait 4. cilt 1. sayısında, birbirinden değerli 6 hakemli makale yayımlanmıştır. İlgi çekici konuların işlendiği bu sayımızda yazarlarımıza, editörlerimize ve hakemlerimize teşekkür eder, başarılarının devamını dileriz.

30.06.2021, İstanbul
Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA
Editör Yardımcısı

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 1 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/pub/by>

Peer-Reviewed Articles

Research Article

Article Info

Date submitted: 15.12. 2020

Date accepted: 03.03. 2021

Date published: 30.06. 2021

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 15.12. 2020

Kabul tarihi: 03.03. 2021

Yayınlanma tarihi: 30.06. 2021

Keywords

Homeschooling, Distance
Education, Turkey, EBA,
Coronavirus

Anahtar sözcükler

Evde Eğitim, Uzaktan Eğitim,
Türkiye, EBA, Koronavirüs

DOI numarası

10.33721/by.841249

ORCID

0000-0003-2364-5445

Mandatory Digitalization Thanks to or Due to COVID-19: An Empirical Study on Distance Education in Turkey

*COVID-19 Nedeniyle veya Sayesinde Zorunlu Dijitalleşme:
Türkiye'de Uzaktan Eğitim Üzerine Ampirik Bir Araştırma*

Naciye Güliz UĞUR

Sakarya University, School of Business, Dept. of Management Information
Systems, ngugur@sakarya.edu.tr

Abstract

Even before Corona, it was already clear to us that digitization concerns us all. It permeates our everyday life at work as well as in private. Moreover, it increasingly determines the learning location "school", where meaningful digitization based on a well-thought-out strategy has top priority to create a contemporary educational environment. Due to the school closings due to the pandemic in spring 2020, the education system had to take measures as soon as possible to continue lessons in homeschooling or distance learning. This study evaluates how homeschooling works in the current exceptional situation and which weaknesses, challenges, and opportunities can be documented. The aim is to depict the current situation from two different perspectives, teachers and parents, and to be able to draw possible conclusions for learning after the Corona crisis. The results and findings of the homeschooling study are also may be used to plan future courses.

Öz

Dijitalleşmenin hepimizi ilgilendirdiği Korona salgını öncesinde de açıkça anlaşılacakla birlikte, teknoloji günlük hayatımıza sadece iş alanında değil sosyal yaşamımızda da nüfuz etmekteydi. Günümüzde ise dijitalleşme, çağdaş bir eğitim ortamı yaratmak için iyi düşünülmüş bir stratejiye dayalı değişimin en yüksek önceliğe sahip olduğu öğrenme yeri "okul"u, olması gereken aksine hızla, etkisi altına almaktadır. 2020 baharında salgın nedeniyle okulların kapanması neticesinde, eğitim sistemi, evde eğitim veya uzaktan eğitim şeklindeki derslerin devam edebilmesi için en kısa sürede yeniden planlanmak zorunda kalmıştır. Bu çalışma, mevcut istisnai durumda evde eğitimin nasıl ilerlediğini ve hangi zayıflıkların, zorlukların ve fırsatların ortaya çıktığını değerlendirmektedir. Amaç, mevcut durumu öğretmenler, okul müdürleri ve ebeveynler olmak üzere üç farklı perspektiften tasvir etmek ve Korona krizi sonrasında eğitime yönelik olası sonuçlara varabilmektir. Bu çalışmanın sonuçları ve bulguları, gelecek eğitim planlarına da ışık tutabilir.

1. Introduction

Digitization is one of the significant challenges for global and national education systems. In Turkey, too, individual digitization initiatives and countless projects of the Ministry of Education have been launched in the past. Since 2010, starting with FATİH project for education and EBA initiatives triggered the digital transformation to ensure the change in the information and knowledge society does not stop at education and sustainability in the change of communication, teaching, and learning through emerging digital and information technologies (Durnali et al., 2019). However, e-learning has found its way into schools rather slowly. After the minister's change, the EBA initiative concept was further

*Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

developed, and in 2015 the master plan for digitization was presented to introduce changes that result from advancing digitization gradually and, above all, across the board into the Turkish education system (Bolat, 2016). The coronavirus achieved within a short time, which both proponents of digitization, experts, teachers, and opponents of the digitization of teaching did not consider possible before. Many sub-projects, which according to the master plan, should have been implemented gradually by 2023, were implemented in a short period; other (important) parts were inevitably not taken into account (Mahmut, 2020).

Due to the school closings due to the pandemic in spring 2020, the education system had to take measures as quickly as possible to continue homeschooling or distance learning. After schools were closed or were only open to care for parents in systemically relevant professions, digital education experienced a real boost. Traditional teaching and learning methods took a back seat, and smartphones, tablets, and laptops suddenly became the most critical communication and knowledge transfer tools (Yucesoy-Ozkan et al., 2020). It remains to be seen whether this botch-up digitization will leave a lasting mark on the education system.

With the short-term changeover to learning at home, everyone involved in school life was surprised by a situation for which no manuals were available. Schools, especially school administrators, were faced with new challenges and the organization and coordination of the processes were essential factors that contributed to the success of teaching at home.

Especially when schools were required during the COVID-19 pandemic to carry out distance learning and online communication - and that already from primary level - teachers were forced to adapt their courses to these circumstances. Corona is proving to be the most effective training measure of all time - and that spanning the globe, through which people from all countries have changed habits and behavior in a short time (Iivari et al., 2020).

For now, it is not very clear which courses are thriving under the conditions of the corona pandemic and what experiences were made with homeschooling in times of Corona. There are also questions about how homeschooling works in times of prescribed distance learning, which weaknesses, challenges, and opportunities can be identified and documented, and whether conclusions can be drawn from this after the corona crisis. This paper presents one of the first results of the interviews with teachers and parents about the current situation to the best of our knowledge

2. Literature Review

Different terms are used for the current learning situation in media reporting and school administration; the context of the individual terms' meaning is not always clear. Homeschooling or distance learning can probably best be summarized under the term distance education. The term distance learning includes all forms of teaching and learning in which the teachers are regularly supervised over a distance (Davis, 2011). Since the school closings, the keywords homeschooling and distance learning have been continuously present. They denote the form of teaching carried out at Turkish schools during the corona pandemic, a variant in which teaching in the class is temporarily canceled and replaced by working at home and is supported with digital and traditional teaching media.

The following aspects are rated as essential for successful distance learning in the literature (Al Fadda, 2019; Hong and Jung, 2011; Ng, 2019):

Previous knowledge: It is advantageous if both the teachers and the learners have prior knowledge of information and communication technologies. If this is not the case, there are enough opportunities for teachers in further education and training that can be used (Rivero, 2002).

Technical implementation: The establishment of a suitable infrastructure is the essential requirement for distance learning success. The prerequisite for both teachers and learners is a device with an Internet connection. Furthermore, it must be considered which technologies and media can be used by the teachers and which can be used by the learners. Therefore, the choice of the right media must be carefully planned. The introduction of a corresponding learning platform is also crucial, as this supports the didactic approach and guarantees stability and accessibility. The learner must not deal with technical problems or long training phases due to complicated systems but must work quickly and easily with the content (Sandi et al., 2018).

Time resources: The time frame should be carefully planned and given by the teacher. It should be clearly defined in advance how much time the learners will need for an activity, what, and when something should be done. The teacher must also be aware of how much time is spent on preparation, distribution of materials, improvement, and feedback (Xu and Malinen, 2015).

Communication: Successful communication with the students is the first step towards the successful implementation of distance learning. It is necessary to make the right choice of communication tools so that all those involved can follow the mostly asynchronous communication in distance learning and receive all information and support working together on documents and artifacts of all kinds. Tools for communication, in which teachers create, present, and discuss something, are exciting (Rahman, 2020).

Didactic organization: An important point is planning which learning material is made available to the learners, to what extent, and how structured. Since the students cannot be dealt with immediately in the event of individual difficulties or questions, unlike in traditional courses, the media-supported offer must be very well considered and precise (Benigno and Fante, 2020).

Accessibility: Lack of hardware and access to (stable) internet connections are among the most critical reasons pupils cannot be reached digitally. Fair access to required resources for all students - regardless of the parents' economic situation- is critical for homeschooling success. Some also point out that parents need their digital devices for the home office themselves or that working at home does not have enough time and emotional resources to support their children adequately (Bozkurt, 2019).

Engagement: The teachers and employees of the schools have a great need for an exchange of experiences, materials, methods, and procedures with their colleagues. Cooperation and solidarity also become significant concerns that can express themselves in mutual support and enable congruent action. It also requires all colleagues, students, and parents' commitment and engagement in distance learning and digital solutions (de Oliveira et al., 2018).

Digital content: One of the factors that most affect the success of distance education is digital content. It may take a long time to digitize the course contents. The lessons taught with the traditional method should be supported with different methods during the distance education period. For this reason, it may not be sufficient to convert existing course materials to digital. On the other hand, it may not be possible to transfer all course contents to digital media. Weakness or lack of digital content negatively affects the material richness of distance education and creates curriculum transfer problems for both teachers and students (Laaser and Toloza, 2017).

Instructional design: Instructional design describes the systematic conception and provision of digital and physical learning environments. The starting point is the cognitivist conception of learning needs to develop teaching/learning scenarios. The planning and provision of teaching/learning scenarios are primarily based on a cognitivist understanding of learning and linked to computer-based or digital forms of teaching from the earliest days. Instructional design, therefore, functions as a "science of planning", within the framework of which learning needs and the teaching/learning infrastructure and resources are analyzed to conceptualize and provide a teaching/learning environment on this basis. Especially in distance learning, in which standardized forms of teaching and learning are used, Instructional Designs can develop added value via extensive use of technical means and the consequent application of organizational techniques and the resulting reproduction of optimized teaching material (Rumble, 2019).

Evaluation of student performance: It is intended to ensure the continuation of lessons in the case of quarantine, the quality of distance learning, and, above all, the valid assessment of student performance. Achieving these goals is a joint task. The school's educational mandate can only be successfully implemented if all those involved meet their obligations. A sound performance evaluation must always be guaranteed, and the teachers should give a well-founded assessment for each student (Xu and Yu, 2019).

Although the bridging phase of distance learning on the part of the Ministry of Education has successfully started in many schools, different challenges have become clear for different schools over time. The Ministry of Education guidelines for distance learning for school administrators and teachers have been formulated as an orientation aid. According to the guidelines, school principals should install filing systems in the school's entrance area for parents if necessary. Teachers should, in turn, regularly

provide exercise materials (digital or on paper). The pedagogical objective of these materials is to consolidate, deepen and practice the learning content that has already been developed with the students in the classroom. According to the Ministry of Education, teachers should give regular feedback on the work of the students. Schools have developed various strategies and variants of distance learning to exchange and transfer learning materials and tasks. These range from the paper worksheet exchange system to working with learning platforms.

However, the most critical prerequisite for successful homeschooling in times of COVID-19 is functioning communication between school partners. In order to be able to keep in regular contact with pupils or their parents, schools must have communication facilities. Digital newsletters and e-mail traffic are ideal for this. According to the Ministry of Education, teachers should also be available to parents during consultation hours by e-mail and support them with questions relating to lessons or supervision. Learning and communication platforms should be used as uniformly as possible by all school teachers to overwhelm learners and parents. Communication channels that are also used in regular operations should also be used primarily. How extraordinary the current situation is can also be seen from the fact that currently - compared to a few weeks ago for school communication under these particular circumstances - apps for social networks (WhatsApp, Instagram, etc.) with similar functionality are limited to the resumption of regular school operations can be used to reach all those involved.

2.1. Current Studies on Homeschooling

Home teaching has been possible for over a century and a half, although homeschooling has so far been largely unexplored and the scientific data on distance learning is still somewhat limited. This situation changed in spring 2020, and the results of numerous national and international studies are now available.

Aristovnik and colleagues (2020) would like to record schools' current situation regularly as part of a mood picture on a global scale. A large-scale study has been carried out on higher education and COVID-19 and the current school and education challenges. The detailed and extensive results of the study are intended to contribute to the exchange of experience. Research findings show that the corona crisis endangers educational justice and equal opportunities in schools and harbors enormous digitalization opportunities in the educational context. According to Ngumbi (2020), "Students from socio-economically (highly) disadvantaged homes" are particularly at risk from the closure of educational institutions.

Another recent study (Bao et al., 2020) has focused on finding out how kindergarten children deal with the current situation and the home learning and what support they need to learn at home. The team also looked into difficulties associated with this due to the current learning situation and investigated whether new learning methods are opening up.

A systematic review study has been carried out by Jackson and colleagues (2014) to document school closures' effects. For this study, around 2000 simulation studies were identified to review and predict possible situations. In a recent study, Viner et al. (2020) focused on the COVID-19 situation and evaluated school closures' effectiveness.

Kaden's (2020) study dealt with how teachers see the Corona crisis in education. This single case study aimed to enlighten the everyday professional life of a rural K-12 teacher. Garbe and colleagues (2020) investigated parents' perspectives and obstacles for distance education during COVID-19.

The results of these studies would summarize that the distance learning phase offers both opportunities for a new look at education and harbors risks such as increasing educational injustice. Disadvantaged students are significantly affected by the school closings.

2. 2. Research Aim and Research Questions

With the pandemic period, the "sudden" education application remotely forced the education community and caught families and students unprepared. The abandonment of the traditional face-to-face training model brought along the need for various technological competencies and the necessity to keep up with the learning method changes and the hardware and infrastructure needs. Although there are many studies on distance education in the literature, the sample of these studies consists of individuals who

consciously prefer distance education. During the pandemic period, distance education started to be implemented as a compulsory practice for all stakeholders, not a choice. Therefore, this study's sample consists of individuals who unexpectedly have to adapt to distance education, contrary to other studies in the literature. This study examines how distance education is perceived by educators and parents during the pandemic period and reveals different perspectives, and aims to answer the following research question via quantitative methods:

Q1: "What impacts has distance education on the usual educational process?"

In this study, an analysis has been done on how homeschooling works in the current exceptional situation and which weaknesses, challenges, and opportunities can be documented. The aim is to depict the current situation from two different perspectives, namely from the point of view of teachers and parents, and to be able to draw possible conclusions for learning after the Corona crisis. The results and findings of the homeschooling study are also intended to be used, among other things, to plan future training courses. Therefore, the following research question is generated to be answered via qualitative methods:

Q2: "How distance education affected the educational experience?"

3. Methodology

The study's basis is a comprehensive research of thematically relevant empirical studies and empirically-based theories and models. Current studies are fascinating because, at the time of the corona pandemic, homeschooling or distance learning was carried out under different conditions than before 2020.

3. 1. Sample of The Study

The sample of the study includes 742 people, made up of teachers (n = 345) and parents (n = 397) (as of May 10, 2020). The survey took place from the beginning of April to mid-May 2020. Of the teachers surveyed, 285 respondents (83%) describe themselves as female, 55 respondents (16%) as male, and five respondents (1%) did not answer this question. In the parents' survey, 347 mothers (87%), 30 fathers (8%), and 20 people (5%) who did not provide any information about their role answered the questionnaire. Teachers of the following school types took part in the study: pre-school institutions, primary schools, Anatolian high schools, science high schools, vocational and technical high schools, private high schools, vocational schools, and universities.

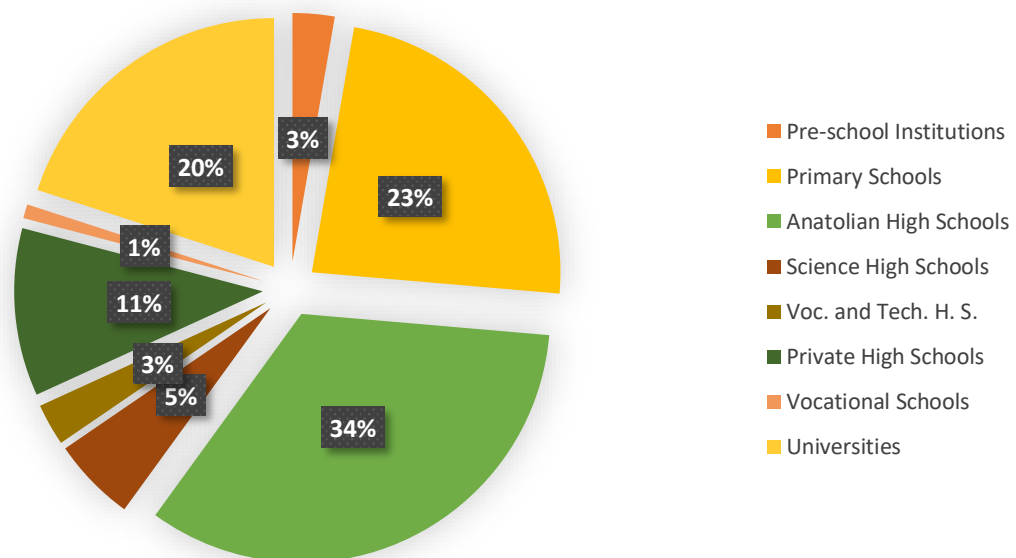

Figure 1: Distribution of Teachers by Type of School

Figure 1 presents that around 26% of those surveyed are in the primary school sector, around 37% are teachers at the Anatolian high schools, and 3% each work at pre-school institutions and vocational and technical high schools. 22% of those surveyed are from universities, 1% of the teachers surveyed teach at a vocational school, 6% work at a science high school, and 12% at a private high school.

3. 2. Data Collection

This study adopted survey research methodology and is devoted to *how parents, teachers, and school administrators experienced the distance learning phase in times of the corona pandemic and what conclusions can be drawn from regular lessons.*

Sakarya University Social and Human Sciences Ethics Committee has unanimously decided that this research is ethically appropriate at its meeting dated 09.12.2020 and numbered 29 (E-61923333-050.99- 29/29). An online survey was carried out to gather research data, and the link to the survey was shared on various social networks and platforms. Teachers, as well as parents, were asked to pass on the information. Participation was voluntary. Therefore, the resulting sample is an ad hoc sample and is therefore not a random sample for the population of all groups of people surveyed.

Since the participation in the study was voluntary, and it was mainly advertised and shared via social media and in media-savvy groups, it can be assumed that the survey was more likely to be completed by people who have a positive attitude towards digital media and distance learning with digital media.

Depending on the respondent group, the questionnaire comprises 19 multiple choice and two open-ended questions.

The following subject areas are dealt with in the study:

- Successful implementation of homeschooling
- Communication
- Media usage
- Challenges and obstacles
- Positive experiences
- Time resources
- Further training and previous knowledge
- Planned future use of digital media

	Cronbach's Alpha	Composite Reliability
Successful implementation of homeschooling	0,812	0,847
Communication	0,762	0,835
Media usage	0,784	0,841
Challenges and obstacles	0,801	0,844
Positive experiences	0,761	0,831
Time resources	0,797	0,843
Further training and previous knowledge	0,859	0,886
Planned future use of digital media	0,751	0,812

Table 1: Item Reliability and Validity

To keep the scope and thus the online survey processing time as low as possible, some constructs were recorded with just one item. In many cases, a four-point Likert scale (Strongly Agree, Agree, Disagree, Strongly Disagree) was chosen as the response format.

The open-ended questions, in which the challenges and positive experiences with homeschooling were described, were answered by around half of the respondents from both the teachers and the parents in

the context of free-text fields in the online questionnaire. A category system consisting of inductive categories was developed for evaluating the open questions. The category system with the codes was discussed and revised as part of the evaluation.

3. 3. Data Analysis

Qualitative and quantitative data were collected within the scope of this research. Qualitative data were analyzed using the QDA Miner software. The most common words and word groups in the texts were examined and reported among the research findings.

SPSS software was used for the analysis of quantitative data. The answers given to the quantitative questions were subjected to frequency analysis according to the participant groups, and the results were reported.

4. Findings

4. 1. Quantitative Results

4. 1. 1. Evaluation of Homeschooling

The question about teachers' and parents' assessment of how well homeschooling works in times of the corona pandemic proves that this challenging process is carried out efficiently. Most of the responses were above 6 on a 10 point Likert scale for teachers, where 10 was excellent.

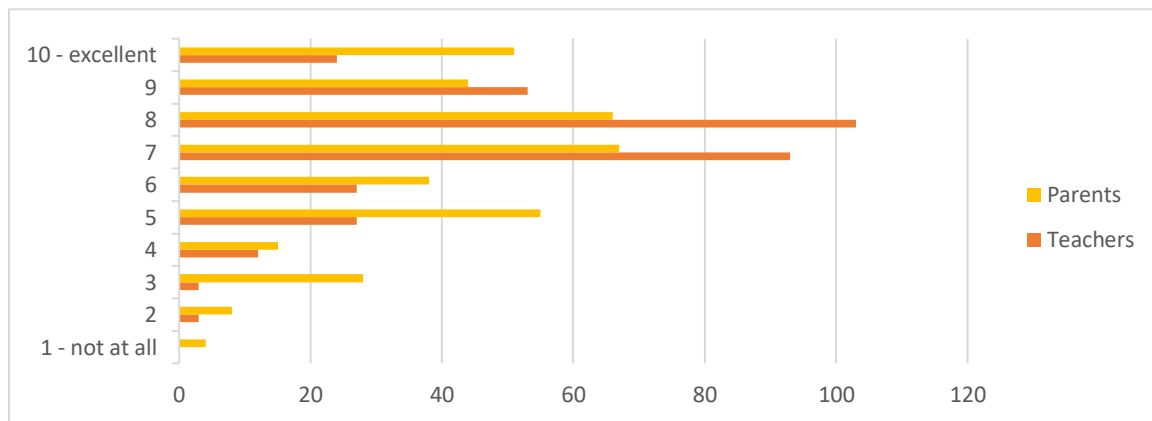

Figure 2: Evaluation of Homeschooling

While the parents' assessment is spread across several answer options, teachers tend to rate homeschooling as working well. 79.13% of teachers (273 respondents) give ratings between 7 and 10 compared to 57.43% of parents (228 respondents). It is noticeable that more parents (51 respondents / 12.85%) in contrast to teachers (24 respondents / 6.96%) rate homeschooling as working exceptionally well.

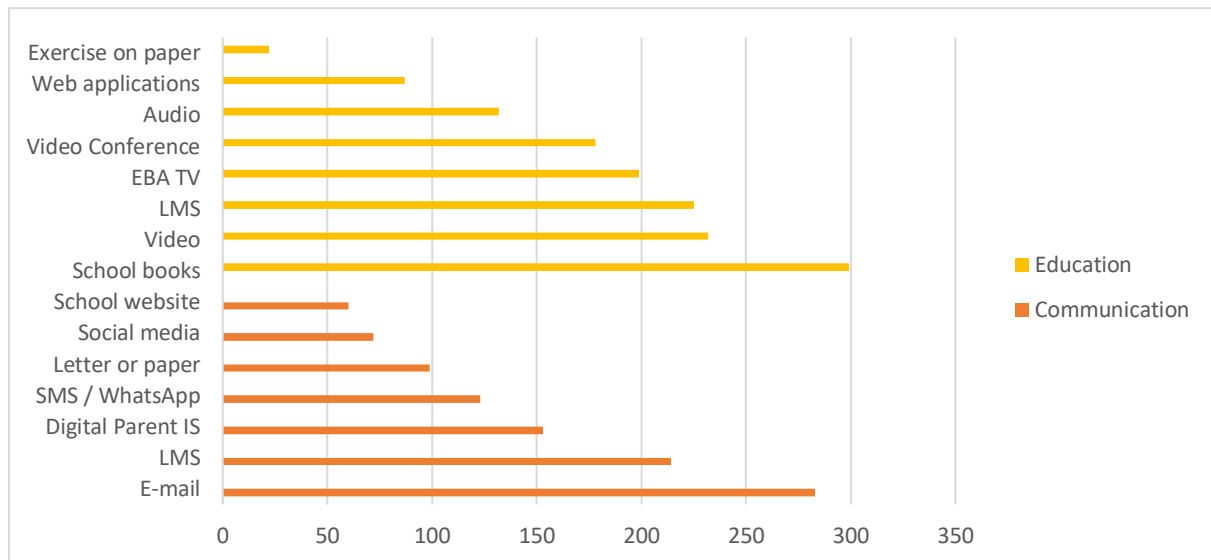

Figure 3: Media Preferences of Teachers

The usage of digital tools and media increased in the pandemic period because of distance education and working requirements. The form of communication takes place in distance learning, and the media preferences of teachers for homeschooling were examined within the research to identify the extent to which traditional or digital media are currently being used.

The majority of teachers (283 teachers / 82.03%) stated that they communicate with parents and children via e-mail. Almost two-thirds (214 teachers / 62.03%) also use learning management systems or platforms. 153 respondents (44.35%) also use digital parent information systems as a communication medium.

In the current situation, both digital and traditional media are used, with school books being used most frequently by teachers for homeschooling (299 respondents / 87.67%). 199 respondents (57.68%) made the tasks and exercises available to their students via EBA TV. More than half of the teachers (178 respondents / 51.59%) stated that they hold video conferences via Skype, MS Teams, or Zoom. 232 respondents (67.25%) also use videos to convey learning content digitally. Giving exercises on paper is only used by 22 teachers (6.38%) for homeschooling.

Average time spent on school issues on school days (students)

Responses	Frequency
Less than 1 hour	13
1-2 hours	100
3-4 hours	183
More than 4 hours	81

Teachers spend more time due to homeschooling (teachers)

Responses	Frequency
Strongly agree	242

Agree	72
Disagree	26
Strongly disagree	5

Table 2: Average Time Spent for School

The time spent by teachers, children, and adolescents for school has expected to be changed during the pandemic period. As the time spent for school changed, this would affect both the teachers' and the students' daily routines. This issue has been evaluated in order to gain an insight into pandemic period experiences. According to the parents' information about the hours their child spends on average on school-related matters on school days, 113 parents (28.46%) stated that their child spends less than two hours a day on schoolwork and learning (Table 2). As part of the time resources scale, the time required for school matters from the teachers' point of view after the switch to homeschooling was investigated. The change in the daily routines arises from the planning and provision of materials, which can be seen particularly in Table 2.

The table clearly shows that the time required for the vast majority of teachers (314 respondents / 91.01%) has increased due to homeschooling. Only five respondents (less than 2%) state that they currently do not spend more time planning and providing materials.

4. 1. 2. Teachers' attitudes towards digital media

Digital literacy and the tendency to learn and use digital devices are among the most critical success factors for sufficient distance education. Therefore, using the scale of usability of digital media/learning platforms, the teachers' attitudes towards digital media and the use of learning platforms in the course of distance learning were questioned.

The majority of the teachers (248 respondents / 71.88%) strongly agreed that digital media/learning platforms help make homeschooling easier. This finding proves the adoption tendency of teachers towards digital sources, which enables structured distance education.

Teachers were also asked whether their students received the same support level as usual when schools were closed due to digital media and learning platforms. For the teachers, an approximately equal distribution of the answers to the statement "My students get the same support as usual" over the two categories "Tends to apply" with 125 answers (36.23%) and "Tends to disagree" 123 responses (35.65%) observed.

Both the teachers and the students covered a significant distance in their knowledge in digital media and e-learning. The study examined the knowledge acquired so far, and 166 of the respondents (48.12%) stated that they had previous knowledge and had already received further training. 25 respondents (7.25%) have never attended any further training in this area to date. The source they preferred for further training was also investigated. Around half of those surveyed took advantage of the advanced training courses for teachers both in person and in the form of online training courses. However, the majority of those surveyed (305 teachers / 88.41%) took further training in the form of self-study.

Supporting the teachers and the students in the pandemic period was necessary to ensure qualified education and curriculum delivery. The Ministry of Education serves several sources for the community, as is mentioned before, but technological support or digital skills enhancement was also very critical to deliver efficient training. This research examined if the teacher accepted the support offers and, if not, which way they preferred to improve themselves.

The findings proved that most teachers (298 respondents / 86.38%) researched or accepted support from the school management and the teaching staff (202 respondents / 58.55%). 140 respondents claimed that they got advanced training or watched video tutorials from teachers. The projects support only 37 teachers for homeschooling guidelines, and 20 stated that they got assistance from the Ministry of Education.

4. 2. Qualitative Results

4. 2. 1. Obstacles to Successful Homeschooling

In the context of multiple-choice questions, the possible obstacles that could impair the successful implementation of homeschooling were identified from the teachers' and the parents' perspectives. With an open-ended question, further information was collected about fundamental challenges that have arisen since the switch to distance learning. The qualitative data was thematized via topic extraction, and the responses about challenges are reported with their frequency of co-occurrence.

Teachers' perspective

Responses	Frequency
Lack of digital devices	222
Multiple burdens of parents	208
Lack of time management	180
The ability of students to work independently	170
Overload on students	147
Lack of motivation among the students	137
The readiness of parents for motivation and support	126
Lack of printer device	122
Living conditions	121
Internet connection	118
Prior knowledge of e-learning	66
Other	19

Parents' perspective

Responses	Frequency
Multiple burdens of parents	244
Lack of motivation among the students	162
Lack of time management	130
Lack of contact with the teachers	114
The ability of students to work independently	108
Overload on students	86

Internet connection	44
Lack of printer device	43
Lack of digital devices	36
Living conditions	30

Table 3: Obstacles to Successful Homeschooling

Two hundred twenty-two teachers (64.35%) see the students' inadequate digital devices as the most significant challenge for successful homeschooling, followed by the additional burden on parents due to work, family, and learning at home (208 respondents / 60.29%). On the other hand, parents see no obstacle to successful homeschooling in the technical equipment - only 36 parents (9.07%) share the teachers' opinion. The greatest challenge for parents is their additional workload (244 respondents / 61.46%), whereby this information corresponds to that of the teachers. The children's lack of motivation is also an obstacle for parents to successful homeschooling (162 respondents / 40.81%).

The parents' vast majority describe the enormous double burden that homeschooling in connection with the parents' home office brings with it as a "challenge every day". A single mother reports that she has to "work in the home office, teach two children (1st and 2nd grade), cook, ...". Many responses refer to the children's lack of motivation to concentrate or complete the tasks at all and how difficult it is to "motivate children to do their tasks quickly" and explain: "The difference between homework and homeschooling is for them are incomprehensible". Many parents see themselves as overwhelmed by their teacher role, which they now had to take on for a short time, and put it this way: "We are not teachers, we are 'only' the parents. Everything that teachers convey is better accepted." They also emphasize that the children's lack of social contact with their friends is problematic. Another aspect that seems quite challenging is the immense amount of time it takes to organize the learning material and assignments. In contrast, the actual time it takes the children to study and work (Figure 6) appears to be relatively small.

4. 2. 2. Positive Experiences Since the Switch to Homeschooling

The responses about the positive experiences were gathered via open-ended questions. The topic extraction presented that four aspects came up most frequently. First of all, it was clear that the children were independent. It was formulated that "the child has become more independent and learns to organize itself". Secondly, free time management was cited as a very positive experience, because it would result in "relaxed, cooperative, happy, interested children who are allowed and able to work at their own pace", because "learning can be divided differently" and after the "Biorhythm" can be worked on. Most of the parents found learning together and the insight gained into their children's subject matter and skills as an enormous enrichment. The fourth aspect worth mentioning was developing and promoting digital skills and dealing with digital tools. Another statement read: Digital skills have been improved. Furthermore, no pressure to perform and motivation on the part of the children were mentioned as positive experiences, and the extraordinary commitment of many teachers, who contribute a large part to the successful implementation of distance learning, was emphasized.

On the teachers' side, most of them see the development and promotion of digital skills in themselves, in the staff, and the students as a positive aspect through the measures of the prescribed distance learning: "We have a mega-project on the subject of digitization in everyday life We would never have practiced that much in this area otherwise." Many of the teachers report positive feedback and appreciation for organization, material, and general homeschooling from parents and students and describe the positive side effect, the increased contact to the parents, like this: "The contact became more intensive" and praised a "very positive, new way of working with the parents". Some teachers report that this form of teaching is an opportunity for weak and introverted students because "Children who otherwise only stand out in silence and just manage the minimum, suddenly become very hardworking and creative". It has often been pointed out that individual support is made possible through distance learning. Some also

cite the free time management, the improvement of their courses, and the students' creative work as positive.

The results clarify that there is currently a clear commitment to e-learning and learning with digital media among teachers. Most teachers (287 respondents / 83.19%) would like to continue using digital media and learning platforms in their future courses. Only nine respondents (2.61%) reported that they do not get support from digital platforms after the Corona crisis ended.

5. Discussion and Conclusion

Due to the school closings because of the pandemic in spring 2020, the education system had to take measures as soon as possible to continue lessons in homeschooling or distance learning. After the schools were closed, digital education experienced a real boost. Traditional teaching and learning methods took a back seat, and smartphones, tablets, and laptops suddenly became the most critical communication and knowledge transfer tools. Whether this "botch-up digitization" will leave a lasting mark on the education system remains to be seen.

The digitally supported homeschooling or distance learning, as it was carried out in the context of the school closings in Turkey due to COVID-19, does not involve most conventional teaching processes due to its short-term introduction that usually takes place on-site, can be compared. However, if the results are evaluated, it is still primarily rated positively by the parents and even more so by the teachers. Based on the teachers' positive attitude towards digital media shown in the study and the intention to continue to use them, the prerequisites for digital learning also seem to be given for future learning processes. According to the study, digital media have arrived in teaching both supposed digital natives and digital immigrants. The study confirms that teachers of all age groups are now more media-savvy than is commonly reported in the media. Other studies in the literature, even if it has not been examined during the COVID-19 period, also supported the educators' predispositions to distance education (Shin, 2003; Yorke, 2004; Alhabeeb and Rowley, 2018).

Even if the phase of distance learning revealed challenges concerning educational justice and equal opportunities, it also offers opportunities for a new look at education. The task now is to use the boost that digitization has received in education and to anchor digitization in the education system in the long term. As a result, even though the COVID-19 period brought many problems with unpredictable global consequences, the efforts carried out for decades in digitalization and the spread of digital has reached their goals quickly (Schneider and Council, 2020; Nadeak, 2020).

When it comes to digitalization and the remote maintenance of transactions, the first thing that comes to mind is the technical infrastructure possibilities (Leontyeva, 2018). In the first phase of homeschooling, most schools focused primarily on distance learning (technical) introduction. It quickly became apparent that in addition to technology, the organization of distance learning and the consideration of didactic principles are central aspects for successful distance learning. In the next step, there is, therefore, the need to give more thought to didactics. The time of distance learning has shown that it is no longer a question of whether digital media should be used in lessons. Since the "use of technology alone does not guarantee an increase in quality in the education system", media-competent teachers are required who use digital media in a didactically meaningful way in the classroom and who have the didactic potential digital media. Therefore, teachers' main challenge is to design distance learning courses with meaningful activities so that the students do not lose focus on their learning goals and their motivation is maintained. The difficulties in designing distance education materials appear in the literature to support this study's findings (Xiao, 2017; Viberg and Grönlund, 2017; Marek, Chew and Wu, 2021). In addition to learning success, staying in contact in the phase of distance learning is also essential. Social contact and exchange with one another is also an essential task of the school.

According to the study, blended learning courses and virtual learning will be even more in demand in the future, which is why it will be necessary to develop further the already extensive training and other educational offerings for teachers so that the digitization path that has started after the corona crisis can continue in everyday school life can be. It is evident that teachers trained in media education will be indispensable for digital learning and need a modern, high-performance IT infrastructure and professional support (Zheng et al., 2018). Suppose pupils are to learn with digital media, through and

through digital media and despite digital media and become media-competent members of our society. In that case, innovative teaching and learning formats must be implemented in schools over the long term, for which the creation of a media development plan as part of a school development process will be indispensable.

Framework conditions for digitally supported teaching, future-oriented training, further education and training, professionalism and willingness to innovate, and the willingness to develop yourself and your teaching, are condition factors for successfully implementing digital media in schools. The knowledge gained during school closings probably means that the social aspect is valued more highly in traditional teaching times, and it becomes clear that successful learning and teaching in schools are heavily dependent on the skills of the teachers and didactic concepts. However, one can assume that digitization and communication, and information technologies are becoming increasingly important in shaping schools' development and teaching in a forward-looking manner (Pettersson, 2021). Digital media will increasingly change the school as a place of learning in the future, but learning is and will remain a social process, and it is the people, never the programs, that determine the quality of a school.

It should not be forgotten that there are several limitations of this study. The participants were only asked based on their expectations and ideas. For the study's quantitative findings, data gathering regarding their expectations or ideas was limited with the survey questions. As a result of this relatively structured object of investigation, the data were subject to a high degree of limitation. Furthermore, the chosen procedure can capture a current basic setting, but it cannot be predicted how the participants would react if current conditions continue to be implemented in the future. This would have to be researched in a field study. There is also an imbalance in the study sample so that the results are difficult to transfer to the population. For the qualitative research, some of the test participants were very open and positive about certain statements, while the other part ultimately rejected them. This makes the data less meaningful. Also, only people who live in Turkey were surveyed. The results, therefore, only relate to Turkey and cannot be transferred to other countries.

Future research may investigate how one can continue the digitalization path in everyday school life after the Corona crisis. The ability to act appropriately and independently, starting from primary school, should be firmly anchored in school education. Teachers should continuously reflect on their media skills and, if necessary, take advantage of advanced targeted training to expand their digital skills.

Compliance with Ethical Standards

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Ethics Committee Permission: The ethical suitability of this research is approved by Sakarya University Social and Human Sciences Ethics Committee (09.12.2020 - E-61923333-050.99- 29/29).

Authors Contribution Rate Statement: The article has a single author.

Financial Support: No

References

- Al Fadda, H. (2019). The Relationship between Self-Regulations and Online Learning in an ESL Blended Learning Context. *English Language Teaching*, 12(6), 87-93.
- Alhabeeb, A. and Rowley, J. (2018). E-learning critical success factors: Comparing Perspectives from Academic Staff and Students. *Computers & Education*, 127, 1-12.
- Aristovnik, A., Keržič, D., Ravšelj, D., Tomaževič, N. and Umek, L. (2020). Impacts of the COVID-19 Pandemic on Life of Higher Education Students: A Global Perspective. *Sustainability*, 12(20), 8438.
- Bao, X., Qu, H., Zhang, R. and Hogan, T. P. (2020). Modeling Reading Ability Gain in Kindergarten Children during COVID-19 School Closures. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(17), 6371.
- Benigno, V. and Fante, C. (2020). Hospital School Teachers' Sense of Stress and Gratification: An Investigation of the Italian Context. *Continuity in Education*, 1(1).

- Bolat, Y. (2016). The Flipped Classes and Education Information Network (EIN) Ters Yüz Edilmiş Sınıflar ve Eğitim Bilişim Ağı (EBA). *Journal of Human Sciences*, 13(2), 3373-3388.
- Bozkurt, A. (2019). From Distance Education to Open and Distance Learning: A Holistic Evaluation of History, Definitions, and Theories. In *Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism* (pp. 252-273). IGI Global.
- Davis, A. (2011). Evolution of Homeschooling. *Distance learning*, 8(2), 29.
- de Oliveira, M. M. S., Penedo, A. S. T. and Pereira, V. S. (2018). Distance Education: Advantages and Disadvantages of the Point of View of Education and Society. *Dialogia*, (29), 139-152.
- Durnalı, M., Orakçı, Ş. and Aktan, O. (2019). The Smart Learning Potential of Turkey's Education System in the Context of FATİH Project. In *Cases on Smart Learning Environments* (pp. 227-243). IGI Global.
- Garbe, A., Ogurlu, U., Logan, N. and Cook, P. (2020). Parents' Experiences with Remote Education during COVID-19 School Closures. *American Journal of Qualitative Research*, 4(3), 45-65.
- Hong, S. and Jung, I. (2011). The Distance Learner Competencies: A Three-Phased Empirical Approach. *Educational Technology Research and Development*, 59(1), 21-42.
- Iivari, N., Sharma, S. and Ventä-Olkkonen, L. (2020). Digital Transformation of Everyday Life—How COVID-19 Pandemic Transformed the Basic Education of the Young Generation and Why Information Management Research Should Care?. *International Journal of Information Management*, 55, 102183.
- Jackson, C., Mangtani, P., Hawker, J., Olowokure, B. and Vynnycky, E. (2014). The Effects of School Closures on Influenza Outbreaks and Pandemics: Systematic Review of Simulation Studies. *PLoS one*, 9(5), e97297.
- Kaden, U. (2020). COVID-19 School Closure-Related Changes to the Professional Life of a K–12 Teacher. *Education Sciences*, 10(6), 165.
- Laaser, W. and Toloza, E. A. (2017). The Changing Role of the Educational Video in Higher Distance Education. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 18(2).
- Leontyeva, I. A. (2018). Modern Distance Learning Technologies in Higher Education: Introduction Problems. *Eurasia journal of mathematics, science and technology education*, 14(10), em1578.
- Mahmut, Ö. (2020). Educational Policy Actions by the Ministry of National Education in the times of COVID-19 Pandemic in Turkey. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(3), 1124-1129.
- Marek, M. W., Chew, C. S. and Wu, W. C. V. (2021). Teacher Experiences in Converting Classes to Distance Learning in the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Distance Education Technologies (IJDET)*, 19(1), 40-60.
- Nadeak, B. (2020). The Effectiveness of Distance Learning Using Social Media during the Pandemic Period of Covid-19: A Case in Universitas Kristen Indonesia. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(7), 1764-1772.
- Ng, C. (2019). Shifting the Focus from Motivated Learners to Motivating Distributed Environments: A Review of 40 Years of Published Motivation Research in Distance Education. *Distance Education*, 40(4), 469-496.
- Ngumbi, E. (2020). Coronavirus Closings: Are Colleges Helping Their Foreign, Homeless and Poor Students. *USA Today*, 11-14.
- Pettersson, F. (2021). Understanding Digitalization and Educational Change in School by Means of Activity Theory and the Levels of Learning Concept. *Education and Information Technologies*, 26(1), 187-204.
- Rahman, M. I. (2020). Management of English Language Learning Process for Children and Adolescent through Distance Learning Program at Homeschooling. *Majesty Journal*, 2(2), 37-47.

- Rivero, L. (2002). Progressive Digressions: Home Schooling for Self-Actualization. *Roeper Review*, 24(4), 197-202.
- Rumble, G. (2019). *The Planning and Management of Distance Education*. Routledge.
- Sandi, P. A., Sutarto, J. and Yusuf, A. (2018). Homeschooling Model Management (A study at Anugrah Bangsa Package a Homeschooling Semarang). *Journal of Primary Education*, 7(2), 204-210.
- Schneider, S. L. and Council, M. L. (2020). Distance Learning in the Era of COVID-19. *Archives of Dermatological Research*, 1-2.
- Shin, N. (2003). Transactional Presence as a Critical Predictor of Success in Distance Learning. *Distance Education*, 24(1), 69-86.
- Viberg, O. and Grönlund, Å. (2017). Understanding Students' Learning Practices: Challenges for Design and Integration of Mobile Technology into Distance Education. *Learning, Media and Technology*, 42(3), 357-377.
- Viner, R. M., Russell, S. J., Croker, H., Packer, J., Ward, J., Stansfield, C., ... and Booy, R. (2020). School Closure and Management Practices during Coronavirus Outbreaks Including COVID-19: A Rapid Systematic Review. *The Lancet Child & Adolescent Health*.
- Xiao, J. (2017). Learner-Content Interaction in Distance Education: The Weakest Link in Interaction Research. *Distance Education*, 38(1), 123-135.
- Xu, X. and Malinen, O. P. (2015). Teacher Views of Support for Inclusive Education in Beijing, China. *International Journal of Special Education*, 30(3), 150-159.
- Xu, D. and Xu, Y. (2019). The Promises and Limits of Online Higher Education: Understanding How Distance Education Affects Access, Cost, and Quality. *American Enterprise Institute*.
- Yorke, M. (2004). Retention, Persistence and Success in On-Campus Higher Education, and Their Enhancement in Open and Distance Learning. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 19(1), 19-32.
- Yucesoy-Ozkan, S., Kaya, F., Gulboy, E., Altun, D. E. and Oncul, N. (2020). General and Special Education Practices During The Covid-19 Viral Outbreak In Turkey. *Educational Practices during the COVID-19 Viral Outbreak: International Perspectives*, 19.
- Zheng, Y., Wang, J., Doll, W., Deng, X. and Williams, M. (2018). The Impact of Organisational Support, Technical Support, and Self-Efficacy on Faculty Perceived Benefits of Using Learning Management System. *Behaviour & Information Technology*, 37(4), 311-319.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 1 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

*Hakemli Makaleler
Araştırma Makalesi*

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 25.02. 2021

Kabul tarihi: 09.04. 2021

Yayınlanma tarihi: 30.06. 2021

Article Info

Date submitted: 25.02. 2021

Date accepted: 09.04. 2021

Date published: 30.06. 2021

Anahtar sözcükler

Sağlığın Geliştirilmesi, M-sağlık Uygulamaları, Sosyal Medya, E-sağlık, M-sağlık

Keywords

Health Promotion, Mobile Health Applications, Social Media, E-health, M-health

DOI numarası

10.33721/by.886887

ORCID

0000-0001-6563-1311

Sağlığın Geliştirilmesi Bağlamında Sağlıklı Davranış Değişikliği Oluşturmada Mobil Sağlık Uygulamalarının ve Sosyal Medya Gruplarının Etkisi

The Effect of Mobile Health Applications and Social Media Groups in Creating Healthy Behavior Change in the Context of Health Promotion

Ayşegül Hülçen DÖNMEZ

İstinye Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi,
adonmez@istinye.edu.tr

Öz

Sağlığın geliştirilmesi ve teşvikinin hedeflerinden biri sağlıklı yaşama teşvik etmek için bireysel davranış değişikliği yapabilmektir. Bu bağlamda sağlığın geliştirilmesi faaliyetleri tütün kullanımı, sağlıksız beslenme, hareketsiz yaşam gibi bireylerin kendi kontrolünde olan ve değiştirilebilir davranışsal risklere odaklanır. Bu çalışmada bireyin kendi kontrolünde olan davranışlarının değişikliği için mobil sağlık (m-sağlık) uygulamalarının etkisi ve sağlığın geliştirilmesindeki rolü değerlendirilmiştir. 'M-sağlık uygulamaları', 'm-sağlık', 'sağlığın geliştirilmesi' anahtar kelimeleri ile yapılan literatür taraması ile mobil uygulamaların ve bu uygulamaları kullanan bireylerin oluşturdukları sosyal medya gruplarının özellikle fiziksel aktivite ve kilo kontrolü sağlama gibi olumlu sağlık davranışı geliştirilmesinde ne derece etkili olduğu araştırılmıştır. Literatür taraması sonuçlarına göre mobil sağlık uygulamalarının kişilerin sağlıklarını geliştirmek için olumlu sağlık davranışı geliştirmelerine etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Bu uygulamalarda yer alan besin değerleri, egzersiz önerileri, adım sayar ve nabız ölçümü gibi fiziksel bulguların değerlendirilmesi gibi teknik özelliklerin profesyonel destek alınarak oluşturulması önerilmektedir. Ayrıca uygulamaların kişiselleştirilmiş sağlık önerilerinde bulunabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve bilgi paylaşımı risklerinden doğabilecek güvenlik önlemlerinin alınması gerekmektedir.

Abstract

One of the goals of health promotion is the ability to change individual behaviors to encourage healthy living. In this context, health promotion activities focus on behavioral risks that are under the control of individuals such as tobacco use, unhealthy diet, and sedentary life. In this study, the effect of mobile health (m-health) applications on the change of an individual's self-controlled behavior and its role in health promotion has been evaluated. To what extent mobile applications and social media groups formed by individuals using these applications are effective in developing positive health behaviors such as physical activity and weight control has been investigated with the literature review conducted with the keywords 'm-health applications', 'm-health' and 'health promotion'. According to the results of the literature review, the effect of mobile health applications on individuals to develop positive health behaviors to improve their health is too great to ignore. Technical features such as nutritional values, exercise recommendations, evaluation of physical findings such as pedometer and heart rate measurement in these applications should be established with professional support. In addition, in order for applications to make personalized health recommendations, necessary legal regulations must be made and security measures that may arise from information sharing risks must be taken.

1. Giriş

Tarih boyunca yaşam koşullarının sağlığa olan etkisi politikacıların ve araştırmacıların gündeminde olmuştur. Avusturya'da 18. yy.da Johann Peter Frank'ın 'Hastalıkların Anası: Halkın Sefaleti' isimli çalışmasında yoksulluk ve kötü yaşam ve çalışma koşulları ile kötü beslenmenin hastalıklar arasındaki ilişkisinden bahsedilmiştir. İngiltere'de Chadwick yoksulluğun sağlık üzerine etkisini ortaya koymuş ve bireylerin kendi bireysel sorumlulukları dışındaki durumların kötü sağlığa yol açtığını ifade etmiştir. Yaşam koşulları ve sağlık arasındaki ilişkiyi ve sağlığın geliştirilmesinin etkilerini gösteren çalışmalar arasında İngiltere'de ve Galler'de 19. ve 20. yüzyılın başında ölüm oranlarının düşüşünü sağlayan etkenler arasında iyileştirilmiş beslenme, sanitasyon ve aile planlamasının özellikle aile başına düşen çocuk sayısında düşüş olmasının etkili olduğunu gösteren ve bir klasik olan McKeown ve Lowe'ın 'Sosyal Tıpa Giriş' kitabı ayrıca İngiltere'de 1980 yılında halk sağlığı ile ilgili yayınlanmış olan 'Kara Rapor' gösterilebilir. Yaşam koşulları ile sağlık arasındaki ilişki aynı zamanda Latin Amerika'da ve Brezilya'da yapılan çalışmalarla da oldukça tartışılmıştır. Brezilya'da Kolektif Sağlık Birliği ABRASCO tarafından 2000 yılında birçok Amerikalı yazarın sağlık ve kaliteli yaşam konularını tartıştığı bir seminer düzenlenmiştir (Buss vd., 2020).

Sağlığın geliştirilmesi sağlıkla ilgili riskli davranışlardan kaçınılması olarak tanımlanmaktadır. Alkol ve tütün kullanımı, sedanter yaşam, sağlıksız beslenme gibi riskli davranışlardan kaçınarak bireyin sağlık düzeyini yükseltmesi dolayısıyla da aile ve toplumda iyilik düzeyinin artması anlamına gelmektedir (Ozcebe vd., 2012). Sağlığın geliştirilmesi bireylerin kendi sağlıkları üzerinde kontrol sahibi olmaları ve fiziksel hareketsizlik, alkol ve tütün kullanımı gibi sağlıksız davranışlarını düzenli fiziksel egzersiz, sağlık taramalarına katılma, alkol ve tütün kullanımını azaltma gibi olumlu davranışlarla değiştirme sürecini ifade eder. Bu anlamda bireylerin davranış değişikliği oluşturabilmesi için ekonomik, eğitim organizasyonel ve çevre tabanlı desteklerin sağlanması da sağlığın teşviki ve geliştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2009).

Sağlığın geliştirilmesi kavramı yaşam kalitesi, dayanışma, eşitlik, katılım ve ortaklık gibi bir dizi değerle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca bu kavram devlet tarafından geliştirilen politikaların, toplum tarafından geliştirilen eylemlerin kişisel becerilerin geliştirilmesi gibi bireysel çabaların, sektörler arası iş birliği çabalarının bir bütünüdür. Sağlığı geliştirme, sağlık sorunları ve çözümleri için birlikte hesap verebilirlik fikri ile çalışmaktadır. Modern anlamda sağlığın geliştirilmesi özellikle son 30 yılda gerçekleştirilmiştir. Bu konuda dokuz uluslararası konferans yapılmıştır (WHO,2021). Bu konferanslardan biri temel sağlık hizmetleri kavramının ilk şekillenmeye başladığı Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund- Birleşmiş Milletler Çocuklara Acil Yardım Fonu) tarafından Kazakistan'ın başkenti Alma-Ata'da 1978 yılında gerçekleşen Temel Sağlık Hizmetleri Uluslararası Konferansı'dır. Bu konferansın amacı sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve bütün insanların sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için çözüm yollarının araştırılması olmuştur. Temel sağlık hizmetleri 'Herkes İçin Sağlık' sloganıyla birçok ülkede benimsenmiş ve ülkeler toplum sağlığını iyileştirmek ve geliştirmek üzerine politikalar belirlemeye başlamışlardır (Aktan ve Işık, 2012).

1986 yılında Kanada'nın Ottawa kentinde imzalanan Ottawa Şartı ile 'herkes için sağlık' hedefine ulaşma faaliyetleri üzerinde durulmuş, ayrıca bu hedeflere ulaşabilmenin sadece sağlık sektörünün değil tüm sektörlerin sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir (Madenoglu, 2015). Ottawa Şartında bireylerin kronik hastalık ve yaralanmalarla baş edebilmeleri ve kendi sağlıklarını geliştirmek adına doğru tercihler yapmaları için daha fazla kontrole sahip olmaları konusunda öğrenimin temel koşul olması gereği savunulmuştur (Akdağ,2008). Ottawa Sözleşmesinde sağlığın teşviki ve geliştirilmesi için gereken ön koşullar arasında 'Kişisel Beceriler Geliştirmek' başlığı yer almaktadır. Sağlığın geliştirilmesi faaliyetlerinde bireylere sağlığa yönelik eğitim verilmesi, bireylerin yaşam becerilerinin güçlendirilmesi yer almaktadır. Böylece kişiler kendi sağlıkları ve çevreleri üzerinde daha fazla kontrole sahip olur ve sağlıklarını destekleyen seçimler yapabilir. Kişilerin kronik hastalık ve yaralanmalarla nasıl başa çıkabilecekleri konularında bilgi sahibi olmaları ve sağlıklarını geliştirme bağlamında hem ev hem iş hem de toplum ortamlarının kolaylaştırılması gerekmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2009). Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi ile ilgili temel kavramlardan biri bireysel davranış değişikliği yapabilmek ve bunu toplum içinde konumlandırmak için hedeflenen faaliyetlerle ilgilidir. Sağlık davranışlarını değiştirme modelleri motivasyonel, irade temelli ve kombine model üzere üç başlık altında

toplanır. Motivasyonel modeller insan davranışının değişikliği için yeterli motivasyonun olması gerektiğini savunurlar. Davranış değiştirmede motivasyonun yeterli olmadığını, kişinin harekete geçmesini etkileyen etmenler olduğunu ve motivasyonun aşamalarını tanımlayan modeller irade temelli modellerdir. Kombine modeller ise davranış değiştirmeden önce kişilerin niyet aşamasına gelmesi gerektiğini savunan modellerdir. Bu teorilerin ortak paydası ise başarılı olmak için bireyin davranış değişikliği göstermeyi istemesi ve bu değişikliği gösterebilecek yetenekte olması ayrıca davranış değişikliği sonucunda elde ettiği başarıların değişiklik için harcayacağı çabaya değer bir nitelikte olması gerekliliğidir (Onat, 2016). Davranış değişikliği oluşturmada önemli kavramlardan biri ise öz yeterlidir. Öz yeterlik davranışsal kontrolü sağlamak için algılanan beceri ve özgüven olarak tanımlanmaktadır (Bandura,1977). Daha yüksek öz yeterliğe sahip bireylerin zorlayıcı davranışları başlatma olasılığı daha yüksektir ve istenen davranış değişikliğinin kendi gönüllü kontrolleri dâhilinde olduğuna inanırlar (Rimal, 2000). Sağlık bağlamında öz yeterlik, kişinin sağlıklı bir davranışta bulunma becerisine ve bilgisine olan güveni olarak tanımlanır. Bir beceri göstergesi değil, daha çok kişinin becerilerine olan inancının bir göstergesidir. Sağlıklarını yönetebilme yeteneklerine güvenen bireylere, egzersizlerini ve diyetlerini izlemek için bir fitness uygulaması kullanma fırsatı verildiğinde, uygulamada kendilerini rahat hissetmeleri ve uygulamanın yararlı olduğunu düşünmeleri daha olasıdır. Çalışmalar, öz yeterliğin, mobil hizmetleri kullanma niyetinin yanı sıra fiziksel aktivite yapma niyeti üzerinde de olumlu bir etkiye sahip olduğunu desteklemektedir. Akıllı telefon fitness uygulamaları gibi mobil sağlık uygulamalarının birincil işlevinin kullanıcıların fiziksel aktivitelerine yardım etmeleri olduğu düşünüldüğünde, öz yeterlik insanların mobil sağlık uygulamalarını benimsemesi ve sürekli kullanımıyla ilgilidir (Vinniko vd., 2020). Dünyada tüm ölümlerin %70'ine sebep olan ve önemli halk sağlığı sorunları arasında bulunan başlıca dört bulaşıcı olmayan hastalık kalp ve damar hastalıkları, kanserler, diyabet ve kronik hava yolu hastalıklarıdır. Bu dört hastalığın ortak risk faktörü ise sigara kullanımı, sağlıksız beslenme, fiziksel hareketsizlik ve alkoldür. Bu risk faktörlerinin hepsi davranışla ilişkili faktörlerdir ve bu da bireylerde davranış değişikliği oluşturmanın hastalıkları da önleyebileceği anlamına gelmektedir (Sağlık İçin Hareket Et, 2019).

Dolayısıyla yapılan çalışmalar bireylerin bütün kullanımı, sağlıksız beslenme, hareketsiz yaşam gibi kendi kontrolünde olan ve değiştirilebilir davranışsal risklere odaklanır. Bu çalışmada da mobil sağlık sağlık (m-sağlık) uygulamalarının ve bu uygulamaların sosyal medya hesaplarında paylaşım yapma faaliyetinin sağlığın geliştirilmesinde Ottawa Şartı'ndaki temalardan biri olan 'Kişisel Beceriler Geliştirme' başlığı üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. 'M-sağlık uygulamaları', 'm-sağlık', 'sağlığın geliştirilmesi' anahtar kelimeleri ile yapılan literatür taraması ile mobil uygulamaların ve bu uygulamaları kullanan bireylerin oluşturdukları sosyal medya gruplarında paylaşım yapma davranışının özellikle fiziksel aktivite ve kilo kontrolü sağlama üzerinde ne derece etkili olduğu araştırılmıştır.

2. Mobil Uygulamalar, Sosyal Medya ve Sağlığın Geliştirilmesine Etkileri

2015 yılında yaklaşık 1,86 milyar akıllı telefon kullanıcısı varken 2020'de bu sayı 3,5 milyara yükselmiştir (Statista, 2021). Google Play ve App Store'da sağlık ve fitness ile ilgili uygulama sayısı da Ocak 2021'de sırasıyla 151,539 ve 157,872 civarındadır (AppBrain, 2021; PocketGamer,2021). Akıllı telefonlar, bilgisayarlar, tabletler, video oyunları ve sosyal medya dahil olmak üzere teknolojik gelişmeler fiziksel hareketsizlik gibi olumsuz sağlık davranışlarını arttırmış gibi görünmektedir. Bununla birlikte, teknolojik gelişmeler fiziksel aktiviteyi teşvik etmek için de kullanılabilir. Çevrimiçi forumlar ve bloglar, Facebook, Twitter, Instagram ve LinkedIn gibi sosyal medya platformları ve ayrıca YouTube gibi video blogları bireylerin yakın çevresinde ya da belirli bir hastalığı yaşayan diğer kişilerle bağlantı kurması için kullanılabilir. Kişiler sosyal medyayı klinik bilgi ve deneyimleri iletmek veya almak için, duygusal destek, motivasyon ve cesaretlendirme için kullanabilirler. Ayrıca adım ölçer, nabız ölçer gibi kendi kendine takip ve izleme tekniklerini içeren mobil uygulamaların bağlı olduğu sosyal medya platformlarında bir egzersiz partneri bulabilirler ve bu da davranış değişikliği modellerinde yer alan motivasyon modelinde belirtildiği gibi olumlu sağlık davranışı göstermelerine yardımcı olabilmektedir. Kalp sağlığına ve fiziksel aktiviteyi benimsemeye odaklanan çevrimiçi bloglar ve sosyal medya grupları bu konuda yardımcı olabilmektedir. Facebook'u sağlıklı yaşam tarzları hakkında bilgi, tavsiye ve destek paylaşmak için başkalarıyla etkileşim kurmak için kullanan bireyler kullanıcı olmayan emsallerine göre fiziksel olarak daha aktiftir. Dahası, Twitter aracılığıyla artan bilgi desteğinin de daha fazla kilo kaybı ile ilişkili olduğu söylenebilir (Chadda vd.,2017).

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında mobil sağlık (m-sağlık) uygulamalarının özellikle fiziksel aktiviteyi ve sağlıklı beslenmeyi teşvik etmek için kullanıldığı görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü tanımına göre mobil sağlık, sağlık uygulamalarının mobil telefonlar, hasta takip araçları, kişisel dijital asistanlar gibi teknolojiler ile desteklenmesidir. Ulusal Sağlık Enstitüleri Vakfı'na göre mobil sağlık, sağlık hizmetlerinin mobil iletişim cihazları aracılığıyla sunulmasıdır. Akıllı telefon ve tablet gibi kablosuz taşınabilir tüm elektronik cihazlar mobil sağlığın kapsamındadır (Kopmaz ve Arslanoğlu, 2018).

Bu uygulamaların kullanıcılar ile sağlık profesyonelleri arasındaki iletişim kalitesini ve ilişkileri nasıl etkilediğine dair ölçümleri içeren 37 çalışmayı değerlendiren bir derleme çalışmanın bulguları, m-sağlık uygulamalarının daha iyi sağlık bakımı sunumunu sağlaması açısından sağlık profesyonelleri ve hasta arasındaki iletişime olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. M-sağlık uygulamalarının kullanımı hastaları tedavilerine aktif olarak katılmaları, tedavileriyle ilgili iş birliği yapmaları ve eyleme geçirilebilir bilgiler almaları için güçlendirmektedir. Hastalar deneyimlerini mobil uygulamalar üzerinde daha kolay paylaşabilmektedirler ve bu da sağlık çalışanının normalde saklı kalması muhtemel bir bilgiye ulaşmasını ve hastanın yararına daha kaliteli sağlık bakımı planlamasını mümkün kılmaktadır. M-sağlık uygulamaları aracılığıyla hastalarla iletişim kuran sağlık profesyonelleri hastalarını daha iyi tanıyabilmektedir. Bir sağlık bakım görevlisi bir kişinin geçmişi, klinik ihtiyaçları ve inançları hakkında ne kadar çok şey bilirse, tedavi planlamasını o kişinin deneyimlerini, ihtiyaçlarını ve endişelerini de sürece katarak planlayabilecektir. Ayrıca mobil uygulamaların kullanılması potansiyel olarak hastaların güçlendirilmesini, kendine güvenini ve etkinliğini sağlamaktadır. M-sağlık uygulamaları sağlık profesyonellerinin daha fazla geri bildirimde bulunabilmelerine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, hastaları ve sağlık profesyonellerini birbirine bağlayan m-sağlık uygulamalarının kullanımı, iletişim ve ilişki merkezli bakımı önemli ölçüde artırma potansiyeli oluşturmaktadır (Qudah ve Luetsch, 2019).

Mobil uygulamaları kullanmak mental sağlık hizmetlerini iyileştirmek için, ruh sağlığına olan ilgiyi artırmak ve daha iyi psikolojik sağlık talebine yanıt vermek için etkili bir yol olabilir. Çalışanların stresi kendi kendilerine yönetmeleri amacıyla meditasyon, müzik ve yoga gibi mental sağlık programlarını kullanmaları için geliştirilen bir uygulamanın etkinliğini değerlendiren çalışmada stres yönetimi mobil uygulamasının mental sağlığı etkili bir şekilde iyileştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Seul, Kore'de bir üniversite hastanesinde görev yapan 56 hemşire 26 deney ve 30 kontrol grubu olarak ayrılmış ve deney grubu geliştirilen bir uygulamayı dört hafta boyunca kullanmıştır. Test edilen uygulama içeriğinde haftalık sağlık bilgisi ve akıl sağlığı ile ilgili bilgiler, yoga çalışmaları, nefes meditasyon egzersizleri gibi özellikler bulunmaktadır. Sonuçlar, deney grubunda stres, duygusal emek, öz yeterlik ve iyi oluşun anlamlı olarak farklı olduğunu, ancak kontrol grubunun ortalama puanlarının anlamlı olarak değişmediğini göstermiştir. Bu tür uygulamalar ruhsal sağlıkla ilgili bir profesyonelle ulaşamama durumunda sağlık profesyoneli ile hasta arasında zaman ve mekân sınırlamasını ortadan kaldırmakta ve depresyon, anksiyete, bağımlılık gibi birçok sorunun üstesinden gelme konusunda kolaylık sağlayabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü ruh sağlığını sadece akıl hastalığı ile ilgili durumlarla değil günlük stres vericilerle de baş edebilme durumu olarak tanımlamaktadır ve m-sağlık uygulamaları kişilerde baş edebilme gücünü artırma konusunda destek olabilmektedir (Hwang ve Jo, 2019). Türkiye'de de Sağlık Personeli Ruhsal Destek Uygulaması (RUHSAD) Covid-19 salgını sırasında en büyük mücadeleyi gösteren sağlık personelinin kendisine ve çocuklarına psikolojik destek sunmak için geliştirilmiş bir uygulamadır. Personel, cep telefonlarına mobil marketlerden indirdiği RUHSAD uygulaması ile destek talebinde bulunabilmekte, randevu alabilmekte ve alanında uzman hekimlerce uygulama üzerinden 7/24 görüntülü aranarak destek alabilmektedir. Aynı şekilde özel gereksinimi olan çocuklara ve ailelerine psikolojik destek sağlamak üzere online görüşme yapılan Özel Çocuklar Destek Sistemi de zihinsel özel gereksinimi olan ve Covid-19 salgın sürecinde davranış sorunları artan çocuklar ve ailelerine mobil uygulama üzerinden ruh sağlığı çalışanları aracılığıyla destek vermektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, Ruh Sağlığı Destek Sistemi, 2021)

Kilo verme ve koruma amaçlı m-sağlık uygulamalarının çoğu, kişilerin günlük diyet rutinlerini ve fiziksel aktivitelerini kendi kendilerine takip etmeleri üzerine odaklanır. Kullanıcılar, yemek fotoğrafları yükleyerek veya anahtar kelime araması yaparak yemeklerini ve tahmini kalorilerini dijital olarak kaydedebilirler. Mobil günlüğe kaydetme, esasen her bireyin öz yeterliğini gerektiren bir faaliyettir.

Ayrıca son zamanlarda, m-sağlık uygulamaları, kullanıcıların mobil gruplar aracılığıyla farklı insanlara bağlanmalarını sağlamak amacıyla mobil teknolojinin iletişimsel olanaklarından da yararlanmaya başlamıştır. Çevrimiçi bir anketten yararlanılarak 384 kişiyle yapılan bir çalışma kilo veriş sürecinde m-sağlık uygulamalarının bireylerin öz yeterliklerini arttırmasına ve grup desteği olarak davranış değişikliği yaratma ve hedeflerine ulaşmalarına olan etkisini incelemiştir. Sonuçlara göre öz yeterliğin mobil uygulama üzerinde yediklerini kaydetme disiplini oluşturması bakımından pozitif etkisi olduğu ayrıca mobil grup desteği alınanın da yiyecek kaydı tutmayı pozitif etkilediğini ve sonuç olarak hem grup desteği hem de yiyecek kaydı tutmanın kilo verimini başarıyla sonuçlandırdığını ortaya koymuştur. Çalışma, gıda günlüğü davranışını teşvik etmede sosyal desteğin rolünü de vurgulamaktadır. Gerçekten de sosyal destek, yiyecek kaydı tutmada öz-yeterlikten daha etkili olmuş ve bu da alınan desteğin diyet rutinlerinin sürekli olarak kaydedilmesini ve izlenmesini sağlayan önemli bir motivasyon faktörü olabileceğini göstermiştir (Kim vd., 2017).

Diyabet hastalığı ve obezite için m-sağlık uygulamalarının değerlendirildiği bir çalışmada PubMed veri tabanında 2000-2016 yılları arasında yapılan araştırmalar taranmış ve anahtar kelime olarak obezite, akıllı telefon, diyabet, mobil uygulama, elektronik sağlık (e-sağlık) kavramları kullanılmıştır. Katılımcıların obez ve diyabet hastası olduğu 24 araştırma çalışmaya dâhil edilmiştir. Çoğunluğu ABD'de olmak üzere yapılan bu çalışmalarda obezite ve diyabetin yönetimi ve tedavisi için bazı m-sağlık uygulamaları araştırılmış ve elde edilen bulgular m-sağlık uygulamalarının kullanıcılara sağlıklı ilgili bilgi verdiğini ve sağlık davranışlarını geliştirici öneriler sunduğunu, bu şekilde geri bildirim ve sosyal destek ile kronik hastalıkları olan bireyler için davranış değişikliklerini teşvik etmek konusunda umut verici bir yöntem olabileceğini göstermiştir (Wang vd., 2017). T.C. Sağlık Bakanlığı da diyabet hastalarının uzaktan takibini yapacak bir projeye koordinatörlük yapmaktadır. ProEmpower olarak adlandırılan projede diyabet hastalarının sağlık uzmanları tarafından uzaktan takip edilmeleri ve hastaların hastalık yönetim sürecine dahil olmalarının sağlanması hedeflenmektedir. Diyabet Tip 1 ve Tip 2 hastaları için sağlık davranışları değişim teorileri kullanarak hastaya otomatik olarak diyabet koçluğu yapacak mobil ve web uygulamalarından oluşan proje Ottawa Sözleşmesinde sağlığın teşviki ve geliştirilmesi için gereken ön koşullar arasında yer alan 'Kişisel Beceriler Geliştirmek' başlığının desteklenmesine ve pratiğe geçirilmesine örnek gösterilebilir (T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü,2021).

Fiziksel aktivite, yaştan bağımsız olarak sayısız sağlık yararı ile ilişkilendirilmektedir. Özellikle çocuklar ve ergenler içinde obezite, iskelet sağlığı, psikolojik sağlık, gelişmiş benlik saygısı, daha az depresif semptomlar ve gelişmiş kalp-solunum zindeliğindeki olumlu değişiklikler ile fiziksel aktivite ilişkilidir (Loprinzi vd., 2012). 18- 85 yaşları arasındaki kişiler için fiziksel aktivite; obezite, koroner kalp hastalığı, tip 2 diabetes mellitus veya demansın önlenmesi ile ilişkilendirilebilir (Reiner vd., 2013). Akıllı telefonlarda çalışan uygulamalar, çok sayıda kişiye daha düşük maliyetlerle ulaşma imkânı sunduğundan, neredeyse her zaman erişilebilir olduğundan ve sonunda gerçek zamanlı izleme ve geri bildirim izin verdiğinden, fiziksel aktivitenin tanıtımı için büyük bir potansiyel göstermektedir. 18-65 yaşları arasındaki yetişkinlerde hastalıktan bağımsız olarak mobil uygulama kullanmanın fiziksel aktivite ve öz yeterlik artışını etkilemesi üzerine meta analiz yöntemiyle bir değerlendirme çalışması yapılmıştır. 2000-2017 yılları arasında 'fiziksel aktivite' 'fiziksel fitness' 'yürüyüş' 'adım sayar' 'mobil uygulama' 'akıllı uygulama' anahtar kelimeleriyle yapılan taramalar sonucunda elde edilen araştırmaları değerlendiren çalışma bulgularında 55 yaş ve üstü kişilerde fiziksel aktivitenin teşvikine yönelik e-sağlık müdahalelerinin fiziksel aktiviteyi etkili bir şekilde teşvik edebileceği sonucuna varılmıştır (Silva vd., 2020).

Akıllı uygulamaların ve web sitelerinin etkisi ile ilgili yapılan bir başka araştırma da küresel olarak çocukların beslenme alışkanlıklarının kötü olduğunu ve ebeveynlerin çocukların beslenmelerinde bekçi rolü oynadıklarını ifade etmekte ve akıllı telefon uygulamaları ile web sitelerinin ebeveynlere bu anlamda destek olduğunu değerlendirmektedir. Ebeveynlerin dijital uygulama ve web siteleriyle ilgili önerileri ise daha fazla içerik oluşturulması ve daha çok interaktif özelliğe sahip olmaları gerektiği yönünde olmuştur (Zarnowiecki vd., 2020)

Üniversite dönemi de sağlıklı davranış geliştirilen dönemlerden biridir. Fiziksel egzersiz kısıtlıdır, yanlış beslenme ve sigara alışkanlıkları söz konusudur. Bu gruptaki hedef popülasyonun inanç ve fikirlerini anlayabilmek de etkili bir sağlığı geliştirme müdahalesi için önemlidir. Bu konuda yapılan

ilgi çekici bir araştırmada akademik anlamda seçkin bir üniversite olan Midwestern üniversitesinde okuyan üniversite öğrencilerinin sağlığa ve sağlıkla ilişkili mobil teknolojilere ilişkin düşünceleri anlaşılmalı çalışılmıştır. 18-22 yaş arası 18 öğrenci ile odak grup görüşmesi yapılmış ve sağlık davranışlarına ilişkin algıları, teknoloji kullanımları ve üniversite ortamları ile ilgili düşünceleri alınmıştır. Öğrenciler sağlıklı davranış geliştirmenin önündeki engelin düşük öz yeterlik ve sağlıklı davranış geliştirmenin önemine dair düşük tahmin olduğunu ifade etmişlerdir. M-sağlık uygulamaları ile ilgili olarak öğrenciler diğer uygulamalarla rekabet içinde olmayan, görsel anlamda zengin ve her kullanıcı için kişiselleştirilmiş uygulamaları tercih ettiklerini belirtmişler. Uygulamaların gönderdikleri genel mesajları rahatsız edici bulduklarını fakat kişiye özgü uyarı, öneri ve hatırlatma gibi bildirimlerin motive edici olduğunu belirtmişler. Uygulamalarla ilgili önerileri arasında ise örneğin bir restoranda hangi menüyü tercih etmelerini önerecek kişisel öneri seçeneklerinin olması gerektiği ya da yine kişisel programlarını bilip önemli ders saati ya da toplantı saatlerinde rahatsız etmeyen sadece sağlıklı davranış zamanlarında öneriler ve yönlendirmeler yapan özellikler olması gerektiğini önermişlerdir (Warnick vd., 2019).

Fitness uygulamalarının benimsenmesiyle ilgili önceki araştırmalardan farklı olarak Çinli erişkinlerden alınan veriler ile akıllı telefon fitness uygulamalarının teknolojik özelliklerini değerlendiren bir araştırma sonuçları davranışsal niyet ve hedef belirlemenin sosyal etki, öz-yeterlik ve kullanım davranışı arasında kısmi bir aracılık etkisi yarattığını göstermektedir. Algılanan fayda, bir bireyin fitness uygulamasının kilosunu ve sağlıklı beslenmesini yönetmede kendisine yardımcı olacağına inandığı bir kapsam olarak tanımlanır. Algılanan kullanım kolaylığı, belirli bir fitness uygulamasının yardım almadan kolayca kullanılabilmesine olan inancın derecesini belirler. Bazı araştırmalar, yalnızca algılanan kullanışlılığın m-sağlık teknolojisini kullanma niyetini arttırdığını gösterse de çoğu çalışma hem algılanan kullanışlılığın hem de algılanan faydanın kullanım niyeti üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, m-sağlık ve fitness uygulaması geliştiricileri tarafından değerlendirilebilir (Vinnikova vd., 2020).

E-sağlık ve m-sağlık uygulamalarının sağlığın geliştirilmesinde ve birincil korumada yaşlı bireyler arasındaki etkinliğini değerlendirmek üzere bir çalışma yapılmıştır. Birçok hastalıktan korunmak fiziksel aktivite ve sağlıklı kilo değeriyle mümkündür. Yapılan çalışmada taraması yapılan literatür çalışmalarında özellikle yaşlı bireylerde kilo ve fiziksel aktivite konularına odaklanılmıştır. Taranan çalışmalar yaşlı yetişkinler arasında e-sağlık ve m-sağlık uygulamalarında son 10 yılda artış olduğunu göstermektedir. İncelenen çalışmalar uygulamaların kullanımıyla ilgili sosyo demografik engellere işaret etmektedir. Örneğin bazı yaşlı yetişkinler için yeni teknolojilerle çalışmak sorunludur. Bunun nedeni, düşük eğitim seviyesi veya elektronik cihazlarla ilgili sınırlı beceriler olabilir. E-sağlık ve m-sağlık araçları, yaşlı yetişkinlerin zaten bildiği teknolojileri kullandığında kolaylaştırıcı bir faktördür (Kampmeijer vd., 2016).

Kardiyovasküler ve mental hastalıklarla mücadelede egzersizin önemli bir yeri vardır. Düzenli egzersiz kardiyovasküler hastalığı önleyebilir; hipertansiyon, diyabet ve obezite gibi ilişkili risk faktörlerini azaltır. Ayrıca egzersiz, depresyon ve anksiyete için kanıtlanmış bir tedavi yöntemidir. Amerikan Kalp Derneği (AHA), ulusal fiziksel aktivite planı çağrısında hareketsiz yaşam tarzının dünya çapında önde gelen bir ölüm nedeni olduğunu vurgulamaktadır. Amerikan Spor Hekimliği Koleji ve Amerika Kalp Derneği haftada 5 ya da daha fazla gün 30 dakika orta şiddetli; haftada 3 gün 20 dakika şiddetli aktivite önermektedir. Sosyal medya, akıllı telefon uygulamaları ve aktivite izleyiciler gibi dijital araçlar, hastalara planlama konusunda yardımcı olarak, fitness programlarına ve egzersizlere erişimlerini artırarak, günlük hedef hatırlatmaları yaparak ve ayrıca kendileri gibi hedefleri olanlarla iletişim içinde olmalarını sağlayarak düzenli fiziksel aktivitenin önündeki engellerin azaltılmasına yardımcı olabilir. Kalp atış hızı monitörleri veya adım sayarlar gibi bireyin kendini takip edebildiği cihazlar fiziksel aktiviteyi arttırmak için anında olumlu geribildirim yaparak motivasyonu sağlayabilir. Günlük adımları izlemek için bir adımsayar kullanmak, artan fiziksel aktiviteyi kişinin yaşam tarzına entegre etmenin etkili bir yoldur. Fiziksel aktivite başarılarını kaydetmek için bir bilgisayar programı veya çizelgesi kullanmak da motivasyon aracı olarak hizmet edebilir ve bağlılığı artırabilir. Ayrıca kalp atış hızındaki dalgalanmalara göre egzersiz yoğunluğu ve ilgili enerji harcamasına ilişkin tahminler sağlayan daha detaylı uygulamalar da mevcuttur. Birçok hasta, fiziksel aktivite uyumunu iyileştirmek için haftalık veya günlük hedefler belirlediği hatırlatıcılar ayarlamak üzere cep telefonu uygulamalarını kullanır.

Uygulamalar, günlük kalori alımını izlemek ve birçok yiyeceğin kalori içeriğini daha iyi değerlendirmek için kullanılabilir (Chaddha vd., 2017).

3. Tartışma ve Sonuç

M-sağlık uygulamalarının sağlık profesyonelleri ve hastalarla iletişimi kolaylaştırma, hastanın kendini sağlık profesyoneline daha iyi ifade edebilme, sağlık profesyonelinin tedavi planlamasını hastanın deneyimlerini, ihtiyaçlarını ve endişelerini de sürece katarak planlayabilme ve hastanın sağlık profesyoneline zaman ve mekan sınırı olmaksızın ulaşabilme gibi yararlarının yanı sıra bireylerin kendileri üzerinde kontrollerini arttırma, öz disiplin sağlama ve davranış değişikliği oluşturmalarına yardımcı olma gibi etkileri de bulunmaktadır.

Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi bireysel davranışları değiştirmek, olumsuz davranışları dönüştürerek bireylerin olumlu sağlık davranışları geliştirilmelerini sağlamaktır. Ottawa Şartı'ndaki temalardan biri de 'Kişisel Beceriler Geliştirme' başlığıdır ve bu beceriler sayesinde kişiler kendi sağlıklarını daha fazla kontrol edebilir ve sağlığı destekleyen seçimler yapabilir, kronik hastalık ve yaralanmalarla nasıl başa çıkabilecekleri konularında bilgi sahibi olurlar. Dünyada ölüme en çok neden olan hastalıkların en önemli nedenleri arasında fiziksel aktivite eksikliği ve sağlıksız beslenme gibi yaşam tarzındaki olumsuz davranışlar yer almaktadır. Yapılan literatür taramasında ulaşılan çalışmalar bireylerin özellikle fiziksel aktiviteyi günlük yaşamın bir parçası haline getirme ve sağlıklı beslenme alışkanlığı kazanmada mobil uygulamaların ve bu uygulamaları kullanan üyelerin oluşturduğu sosyal medya hesaplarının olumlu etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Uygulamaların genel mesajlar göndermesi yerine bireye özgü kişiselleştirilmiş uyarılarda ve önerilerde bulunması tercih edilmektedir. Algılanan faydanın ve kullanım kolaylığının da mobil uygulamaların etkisinde önemi vardır. Algılanan fayda örneğin bir bireyin fitness uygulamasının kilosunu ve sağlıklı beslenmesini yönetmede kendisine yardımcı olacağına inandığı bir kapsam olarak tanımlanır. Algılanan kullanım kolaylığı, belirli bir fitness uygulamasının yardım almadan kolayca kullanılabilmesine olan inancın derecesini belirler. Birçok çalışma hem algılanan kullanılabilirliğin hem de algılanan faydanın kullanım niyeti üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir (Akça ve Özer,2012).

Literatür taraması sonuçlarına göre m-sağlık uygulamalarının kişilerin sağlıklarını geliştirmek için olumlu sağlık davranışı geliştirmelerine etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Bu uygulamaların profesyonel destek ile hazırlanması, besinlerin değerleri, önerilen egzersizler, nabız ölçümü gibi fiziksel bulguların değerlendirilmesi gibi özelliklerinin profesyonel destek alınarak oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca uygulamaların kişiselleştirilmiş sağlık önerilerinde bulunabilmesi için gereken yasal önlemlerin, bilgi paylaşımı risklerinden doğabilecek güvenlik önlemlerinin alınması ve bilgi güvenliği düzenlemelerinin yapılması gerekmektedir. Bu düzenlemeler kişilerin sağlık bilgilerini paylaşmasını ve daha güvenli bir şekilde takip edebilmesini sağlayacaktır. Ayrıca sosyal medya hesabına gerek kalmadan uygulamalar üzerinde grup üyeleriyle iletişim kurma, süreci paylaşma, başarıyı paylaşma ve bilgi alışverişinde bulunma gibi özelliklerin eklenmesi, kullanıcı tercihlerinin dikkate alınması da uygulamaların sağlığın geliştirilmesinde daha etkin kullanılmasını sağlayabilir.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

Akdağ, R. (2008). Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Temel Sağlık Hizmetleri, T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 770, s.34.

- Aktan, C. ve Işık, K.A. (2012). “Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Evrensel Sağlık Bildirgelerine Toplu Bir Bakış”. Erişim adresi: <http://www.canaktan.org/reform/saglik-reform/saglik>
- Application Category Distribution. (2021). PocketGamer. Erişim adresi: <https://www.pocketgamer.biz/metrics/app-store/categories/>
- Banciura, A. (1977). Self-Efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavior Change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215. doi:10.1037/0033-295X.84.2.191
- Buss, P. M., Hartz, Z. M. D. A., Pinto, L. F. ve Rocha, C. M. F. (2020). Health Promotion and Quality of Life: A Historical Perspective of the Last Two 40 Years (1980-2020). *Ciencia & Saude Coletiva*, 25, 4723-4735.
- Chaddha, A., Jackson, E. A., Richardson, C. R. ve Franklin, B. A. (2017). Technology to Help Promote Physical Activity. *American Journal of Cardiology*, 119(1), 149-152.
- Hwang, W. J. ve Jo, H. H. (2019). Evaluation of the Effectiveness of Mobile App-Based Stress-Management Program: A Randomized Controlled Trial. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(21), 4270.
- Kampmeijer, R., Pavlova, M., Tambor, M., Golinowska, S. ve Groot, W. (2016). The Use of E-Health and M-Health tools in Health Promotion and Primary Prevention among Older Adults: A Systematic Literature Review. *BMC Health Services Research*, 16(5), 290.
- Kim, H., Faw, M. ve Michaelides, A. (2017). Mobile But Connected: Harnessing the Power of Self-Efficacy and Group Support for Weight Loss Success Through M-Health Intervention. *Journal of Health Communication*, 22(5), 395-402.
- Kopmaz, B. ve Arslanoğlu, A. (2018). Mobil Sağlık ve Akıllı Sağlık Uygulamaları. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 5(4), 251-255.
- Loprinzi, P. D., Cardinal, B. J., Loprinzi, K. L., ve Lee, H. (2012). Benefits and Environmental Determinants of Physical Activity in Children and Adolescents. *Obesity Facts*, 5(4), 597-610.
- Madenöglü Kıvanç, M. (2015). Evrensel Sağlık Bildirgeleri ve Türkiye’de Sağlık Reformları, *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 2(3), s.162-166.
- Most Popular Google Play Categories. (2021). AppBrain. Erişim adresi: <https://www.appbrain.com/stats/android-market-app-categories>
- Onat, T. (2016). Obez ve Fazla Kilolu Kişilerde Davranış Değişikliği Aşaması ile Karar Dengesi Ve Öz-Yeterlilik Arasındaki İlişki, Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı.
- Özcebe, H., Attila, S., Batur, H., Bektaş, H., Berke, İ., Büyükküpcü, E. G., ve Büyükaşık, C. (2012). Hastane İdari Çalışanlarının Sağlığın Geliştirilmesi Davranışları ve Çalışma Ortamı Konusundaki Görüşlerinin Saptanması. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 11(6).
- Qudah, B., ve Luetsch, K. (2019). The Influence Of Mobile Health Applications on Patient-Healthcare Provider Relationships: A Systematic, Narrative Review. *Patient Education and Counseling*, 102(6), 1080-1089.
- Reiner, M., Niermann, C., Jekauc, D. ve Woll, A. (2013). Long-Term Health Benefits of Physical Activity—A Systematic Review of Longitudinal Studies. *BMC Public Health*, 8, 13.
- Rimal, R. N. (2000). Closing the Knowledge-Behavior Gap in Health Promotion: The Mediating Role of Self-Efficacy. *Health Communication*, 12, 219–237. doi:10.1207/S15327027HC1203_01
- Sağlık İçin Hareket Et. (2019). Halk Sağlığı Uzmanları Derneği. Erişim adresi: <https://hasuder.org.tr/saglik-icin-hareket-et/>

- Silva, A. G., Simões, P., Queirós, A., P Rocha, N. ve Rodrigues, M. (2020). Effectiveness of Mobile Applications Running on Smartphones to Promote Physical Activity: A Systematic Review with Meta-Analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(7), 2251.
- Statista.(2021). Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics>
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. (2020). Diyabetin Uzaktan Takibi İçin T.C. Sağlık Bakanlığından Uluslararası Proje. Erişim Adresi: <https://sbsgm.saglik.gov.tr/TR,1610/diyabetin-uzaktan-takibi-icin-tc-saglik-bakanligindan-uluslararasi-proje.html>
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. (2020). Ruh Sağlığı Destek Sistemi. Erişim Adresi: <https://sbsgm.saglik.gov.tr/TR,73581/ruh-sagligi-destek-sistemi.html>
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2009). Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesine Yönelik Dönüm Noktaları. Global Konferanslardan Bildiriler. Dünya Sağlık Örgütü.
- Vinnikova, A., Lu, L., Wei, J., Fang, G., & Yan, J. (2020). The Use of Smartphone Fitness Applications: The Role of Self-Efficacy and Self-Regulation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(20), 7639.
- Wang, Y., Xue, H., Huang, Y., Huang, L., ve Zhang, D. (2017). A Systematic Review of Application and Effectiveness of Mhealth Interventions for Obesity and Diabetes Treatment and Self-Management. *Advances in Nutrition*, 8(3), 449-462.
- Warnick, J. L., Pfammatter, A., Champion, K., Galluzzi, T. Ve Spring, B. (2019). Perceptions of Health Behaviors and Mobile Health Applications in an Academically Elite College Population to Inform a Targeted Health Promotion Program. *International Journal of Behavioral Medicine*, 26(2), 165-174.
- World Health Organization (WHO). (2021). WHO Global Health Promotion Conferences. Erişim adresi: <https://www.who.int/healthpromotion/conferences/en/>
- Zarnowiecki, D., Mauch, C. E., Middleton, G., Matwiejczyk, L., Watson, W. L., Dibbs, J., ... ve Golley, R. K. (2020). A Systematic Evaluation of Digital Nutrition Promotion Websites and Apps for Supporting Parents to Influence Children's Nutrition. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 17(1), 17.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 1 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 07.05. 2021

Kabul tarihi: 12.06. 2021

Yayınlanma tarihi: 30.06. 2021

Article Info

Date submitted: 07.05. 2021

Date accepted: 12.06. 2021

Date published: 30.06. 2021

Anahtar sözcükler

*Sağlık Turizmi, Medikal
Turizm, Kişisel Sağlık Bilgi
Sistemleri, E-Nabız Sistemi*

Keywords

*Health Tourism, Medical
Tourism, Personal Health
Information Systems,
E-Nabız System*

DOI numarası

10.33721/by.934150

ORCID

0000-0002-4988-7584 (1)

1990-0202-1995-0925 (2)

0000-0001-8554-7571 (3)

Sağlık Turizmi Hastaları İçin E-Nabız Uygulamalarının Geliştirilmesi: Bir Model Önerisi

*Development Of “E-Nabız” Applications For Health Tourism
Patients: A Model Proposal*

Banu Fulya YILDIRIM

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim
Üyesi,

bfyildirim@29mayis.edu.tr

Fahrettin ÖZDEMİRCİ

Ankara Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi,

ozdemirci@ankara.edu.tr

Güray SOYDAN

Hacettepe Üniversitesi, Tıbbi Farmakoloji Bölümü Öğretim Üyesi,

gsoydan@hacettepe.edu.tr

Öz

Dünya çapında giderek daha fazla insan yurt dışında sağlık hizmeti almayı talep etmektedir. Türkiye sağlık turizmi konusundaki yetkinliği, sağlık ve bakım hizmetlerinin kalitesi nedeni ile sağlık turizmi hastaları için güven duyulan bir ülke olmanın yanı sıra fiyat avantajı ile de tercih edilen bir ülke konumundadır. Bu çalışmanın amacı; bir sağlık bilgi sistemi olarak e-Nabız uygulamalarının (www.enabiz.gov.tr) sağlık turizmi hastalarına ve hekimlere uygulanabilir olması için eksikliklerin giderilmesi, yeni bir model çerçevesinde daha etkin kullanımının sağlanmasıdır. Bu amaçla Türkiye'nin ve dünyanın en prestijli hastaneleri arasında yer alan Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Uluslararası Hasta Koordinatörlüğü bünyesinde 01.04.2019 ile 01.04.2020 tarihleri arasında ayaktan ve yatarak hizmet almış 409 sağlık turizmi hastasına ve Hacettepe Üniversitesi bünyesinde öğretim üyesi ve araştırma görevlisi olarak çalışmakta olan 572 hekime yüz yüze anketler uygulanmıştır. İstatistiksel değerlendirmeler IBM Statistics 25.0 paket programı ile yapılmıştır. Araştırma sonucunda, e-Nabız uygulamalarının sağlık turizmi hastaları ve hekimler için geliştirilmeye ihtiyaç olduğu ve sağlık verilerine elektronik ortam üzerinden erişimin sağlık turizmi hastaları tarafından talep edildiği tespit edilmiştir. Çalışmada kanıtlanan hipotezler ve yapılan literatür incelemesi sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda sağlık turizmi hastalarının söz konusu talep ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla e-Pulse International sistemi model önerisi oluşturulmuştur. Çalışmada e-Pulse International sisteminin uygulama sürecine ait aşamalar kurgulanmış ve temel bileşenleri tanıtılmıştır. E-Pulse International sistemi ile Türkiye'ye gelen sağlık turizmi hastalarının sağlık verilerine dünyanın her yerinden hızlı ve güvenilir bir şekilde erişmelerini sağlamak, işlemlerini kolaylaştırarak, onlara kişiselleştirilmiş, hızlı ve güvenilir hizmet sunmak ve sağlık turizmi hastalarına verilen hizmetlerin kalitesinde bir değer yaratarak sağlık turizminin ülke ekonomisine katkısını artırmak hedeflenmektedir. Bu kapsamda sağlık turizmi hastalarının Türkiye'de aldıkları sağlık hizmeti ile ilgili memnuniyet oranlarının artırılması açısından e-Pulse International sisteminin geliştirilmesi çok önemli katkıda bulunacaktır. Sağlık turizmi hastalarına e-Pulse International sistemi hizmetinin sunulması Türkiye'yi diğer sağlık turizmi hizmeti sunan ülkeler arasında daha fazla tercih edilir duruma getirecektir. Sistem, sağlık turizmi hastalarının veri erişimini sağlaması bakımından tedavi süreci konforunu artırarak sağlık turizmini olumlu yönde etkileyecek ve gelişmesine katkıda bulunacaktır.

* Bu makale, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Anabilim Dalı'nda 26.01.2021 tarihinde sonuçlanan “Bilgi Sistemi Olarak E-Nabız Uygulamalarının Sağlık Turizmi Hastaları İçin Geliştirilmesi: Bir Model Önerisi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

**Bu makalenin araştırma ve yayın süreci “Araştırma ve Yayın Etiğine” uygun şekilde yürütülmüştür.

Abstract

More and more people around the world are seeking healthcare abroad. With its strong capabilities in health tourism and the quality of its medical and healthcare services, Turkey not only enjoys the trust of medical tourists, it also offers cost advantages. This study aims to propose a model for removing the deficiencies of e-Nabız applications (www.enabiz.gov.tr) as an health information system, making them easier to use by patients and physicians and ensuring their more effective use. To this end, face-to-face interviews were conducted with 409 medical tourists who received inpatient and outpatient services from the International Patients Coordinatorship of Hacettepe University Hospitals between April 1, 2019 and April 1, 2020, as well as with 572 physicians working as faculty members or research assistants at Hacettepe University. Statistical analysis was conducted using the software package IBM Statistics 25.0. It was found that there was a need to develop e-Nabız applications for medical tourists and physicians as well, and medical tourists would like to have electronic access to their health records. On the basis of the hypotheses confirmed in the present study and the results of the literature review conducted, an e-Pulse International system was proposed to address these needs and desires of medical tourists. The study defines the main components of the e-Pulse International system, and details the stages for its implementation. The E-Pulse International system aims to allow medical tourists in Turkey to have fast and reliable access to their health records from anywhere in the world, offer them fast, reliable, and personalized services by facilitating their procedures, and create added value for the quality of the healthcare services provided to medical tourists, thus improving the contribution of medical tourism to national economy. Within this framework, developing the e-Pulse International system would make an important contribution to increasing medical tourists' levels of satisfaction with the healthcare services they receive in Turkey. Offering the e-Pulse International system to medical tourists would create a stronger preference for Turkey compared to other countries that offer medical tourism services. The system would have a positive effect on medical tourism and contribute to its development by allowing medical tourists access to their data.

1. Giriş

“Elektronik olarak depolanan tıbbi kayıtların ve internetin ortaya çıkmasıyla hastaların sağlık verilerine çevrimiçi erişimi teknik olarak mümkün hale gelmiştir” (Ross ve diğerleri, 2004, s. 2). Bu süreçte hastanın rolü de değişmekte, hasta güçlendirme, sağlık ve teknoloji okuryazarlığı gibi kavramlar giderek önem kazanmaktadır. Sağlık teknolojilerindeki ilerlemeler bireylerin hastalıkların önlenmesi ve sağlığın korunması konularına olan taleplerini artırmıştır. Kişisel sağlık bilgi sistemleri de söz konusu talepleri karşılamak üzere bireylerin sağlıkları ile ilgili daha fazla sorumluluk almalarını sağlamaktadır. Bununla birlikte bireylerin kendilerine ait sağlık verilerine her zaman her yerden erişebilmeleri ve sağlık bilgi sistemlerinin birlikte çalışabilir hale gelmesi gibi nedenler ile kişisel sağlık bilgi sistemleri son yirmi yılda sağlık hizmetlerini büyük ölçüde değiştirmeye başlamıştır. Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin tıp alanına sağladığı katkıları ise sağlık harcamalarının yükünü azaltmak, zamanında müdahale ve daha önemlisi kişiselleştirilmiş tıp, önleyici tıp ve hasta merkezli kişiselleştirilmiş sağlık hizmeti sunumu olarak özetlemek mümkündür.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Sağlık Bilgi Teknolojisi Ulusal Koordinatörlüğü kişisel sağlık bilgi sistemlerini “bireylerin mahremiyetinin, güvenliğinin ve gizliliğinin korunduğu bir ortamda kendilerinin (ve yetkilendirilmiş diğer kişilerin) sağlık bilgilerini muhafaza edip yönetebilmelerine izin veren elektronik uygulama” olarak tanımlamaktadır (ONC, 2017). “Kişisel sağlık bilgi sistemleri ile ilgili işlevsellik; veri toplama, veri değişimi ve özyönetim olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır” (Aslani, Ahmadi ve Samadbeik, 2020, s. 596). “Bu işlevsellikle geliştirilen bir kişisel sağlık bilgi sistemi, birey odaklı bir sağlık bakım ve sosyal bakım sistemini kolaylaştırma potansiyeline sahip olup profesyonellere bir bireyin sağlık davranışları ve sağlık riskleri hakkında daha bütünsel ve ayrıntılı bilgiler vermektedir” (Fylan ve diğerleri, 2018, s. 10). Büyük veri teknolojileri sayesinde hastalıklar önceden tahmin edilebilmekte ve kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri mümkün hale gelmektedir. Özdemirci’ye (2018, s. 155) göre “sağlık bilgi sistemlerinden etkin yararlanmak için bilişsel algoritmalar geliştirmek ve uygulamak gerekmektedir”.

Türkiye de dâhil olmak üzere dünya üzerinde birçok ülke kendi ulusal kişisel sağlık bilgi sistemlerini oluşturmuş olup sağlanan teşvikler, uygulanan politikalar ve gerçekleştirilen düzenlemeleri ile kişisel sağlık bilgi sistemlerinin kullanımını desteklemektedir. HealthVault ve Google Health gibi kişisel sağlık bilgi sistemleri bu hizmetleri sağlamak için geniş çapta benimsenmiştir. “İskandinav ülkeleri (Finlandiya, Norveç, Danimarka, İsveç), Avrupa ülkeleri (Estonya, Fransa, Hollanda) ve Avrupa dışı

ülkeler (Avustralya, Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri) katılımcı on ülke arasında yer almaktadır” (Essén ve diğerleri, 2018, s. 47). Kişisel sağlık bilgi sistemi Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın 2015 yılında uygulamaya koyduğu e-Nabız sistemi ile yürütülmekte olan bir e-Sağlık uygulamasıdır. Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı’nda e-Nabız kişisel sağlık sistemini hizmet odaklı bilgi ve teknoloji projeleri kapsamında sağlık bilişim sistemi olarak değerlendirmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2019, s. 25). E-Nabız ile bireylerin verilerinin sahibi olması ve teknik olarak bu verilere erişiminin mümkün olması bireylerin sağlık verileri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarını ve sağlık verilerini doğrudan yönetebilmelerini sağlamaktadır.

Bu çalışmada Türk hastalar için uygulanan e-Nabız sistemine benzer bir sistemin sağlık turizmi hastaları için uygulanabilmesine yönelik geliştirilmesi ve bunun gerekçeleri ele alınmış olup önerilen söz konusu modelin ismi e-Nabız ifadesine sadık kalınarak ve İngilizce karşılığı göz önünde bulundurularak “e-Pulse International” olarak belirlenmiştir.

E-Pulse International sistemi ile amaçlanan başta Türkiye’ye gelen sağlık turizmi hastalarının sağlık verilerine her yerden kolay bir şekilde erişmelerini sağlamak, işlemlerini kolaylaştırarak, onlara kişiselleştirilmiş, hızlı ve güvenilir hizmet sunmak sağlık turizmi hastalarına verilen hizmetlerin kalitesinde bir değer yaratarak sağlık turizminin ülke ekonomisine katkısını artırmaktır. Bu hedefler doğrultusunda e-Pulse International sistemi ile sağlık turizmi hastalarından geri bildirim alabilmek, sağlık turizmi hastalarını takip edebilmek ve sağlık turizmi hastalarının vize alma işlemlerini kolaylaştırmak amaçlanmaktadır.

2. Literatür Değerlendirmesi: Sağlık Turizmi

Sağlık turizmi kavramı, ilk olarak 1973’te Resmî Seyahat Örgütleri Uluslararası Birliği tarafından tanımlanmıştır. Söz konusu tanıma göre sağlık turizmi, ülkenin doğal kaynaklarının özellikle iklim ve maden sularının kullanımı yoluyla sağlık hizmetlerinin sağlanmasıdır (Akt. Smith ve Puczkó, 2009, s. 3). Hızla büyüyen bir sektör olarak sağlık turizmi, turizm politika belirleyicileri başta olmak üzere, akademisyenlerin ve araştırmacıların ilgisini çekerek bu alana yönelmelerini sağlamıştır. Alandaki akademik çalışmalar Goodrich ve Goodrich (1987) ve Goodrich (1993) ile başlamıştır. Goodrich ve Goodrich (1987, s. 217), sağlık turizmini bir turizm tesisinin veya destinasyonunun, normal turizm hizmetlerinin yanı sıra özellikle sağlık hizmetlerinin ve imkânlarının tanıtımını yaparak turist çekme çabası olarak tanımlamıştır.

Literatürde sağlık turizminin bazı yazarlar tarafından geniş kapsamlı ve bütüncül bir kavram olarak kabul edildiği görülmektedir. Örneğin, Carrera ve Bridges (2006, s. 447), Smith ve Puczkó (2009, s. 5), Mueller ve Kaufmann (2001, s. 8) sağlık turizmini bütünsel bir kavram olarak ele alan yazarlardır. Carrera ve Bridges’e (2006, s. 452) göre ise, “sağlık turizmi ve medikal turizm (medikal turizm sağlık turizminin alt grubunu ifade edeceği şekilde) birbirinden farklı ancak birbiri ile ilişkili kavramlardır”.

Türkiye’de sağlık turizmi ile ilgili kavramların kullanılmasında Sağlık Bakanlığı’nın yaptığı çalışmalar belirleyici olmaktadır. Sağlık Bakanlığı şemsiye terim olarak sağlık turizmi kavramını kullanmaktadır. Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik’e göre sağlık turizmi; sağlık amaçlı yurtdışından ülkemize geçici bir süreliğine gelen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan veya Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmakla birlikte yurtdışında ikamet eden gerçek kişilerin aldıkları her türlü sağlık hizmeti ile bunlarla ilgili destek hizmetlerini ifade etmektedir (Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında, 2017).

Bu alanda literatürde yer alan “turizm sağlığı” ve “turistin sağlığı” kavramlarına da değinmek gerekmektedir. “Turizm sağlığı, turistlere sağlıklı ortamlar sağlayarak seyahatleri sırasında yaşayabilecekleri sağlık sorunlarının en aza indirilmesine ve sağlık sorunları ortaya çıktığında ise sorunların çözülmesine yönelik bir bilim dalıdır” (Temizkan ve Çiçek, 2015, s. 18). “İkamet edilen yerden başka bir ülkeye tatil amaçlı giden turistlerin seyahat halindeyken acil veya plansız sağlık hizmeti almak zorunda kalmasına “Turistin Sağlığı” denir” (Aydm, Şeker ve Şahan, 2011, s. 6). “Turist sağlığı hem yurt genelinde hem de turistik bölgelere seyahat yapanlar için tıbbi bakımın sunulması, sağlık hizmetlerinin verilmesi, kazaların önlenmesi ve sağlıklı bir ortamın sağlanması amacı ile gösterilen faaliyetlerin bütünü olarak açıklanmaktadır” (İlhan ve İkinci, 2017, s. 196).

“Sağlık Bakanlığı’nın sağlık turizmini; medikal turizm, termal/spa/wellness turizmi, yaşlı turizmi ve engelli turizmi olmak üzere dördü bir sınıflama yoluna gittiği görülmektedir” (Kaya ve diğerleri, 2013, s. 5). Sağlık turizmi hastaları ise uluslararası sağlık turizmi ve turistlerin sağlığı kapsamında sağlık hizmeti alan hastayı ifade etmektedir (Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında, 2017). Bu çalışmada sağlık turizmi hastaları ile tıbbi yardım almak veya tedavi görmek amacıyla belirli destinasyonlara giden ve seyahatlerinin asıl amacı bu olan (medikal turizm kapsamındaki) medikal turistler ifade edilmektedir.

Türkiye’de sağlık turizmi faaliyetlerinin ortaya çıkması, devletin tam desteğinin bir sonucu olup 2010 yılından bu yana kamu eliyle sağlık turizmini geliştirici ve teşvik edici politikalar ile devam etmektedir. Sağlık Bakanlığı, 2013-2017 Stratejik Eylem Planı’nda Türkiye’de sağlık turizminin gelişmesi ve güçlendirilmesini hedeflemekte ve bu hedefe yönelik stratejilere yer vermektedir (Sağlık Bakanlığı, 2012, s. 118). Ayrıca Türkiye’de Sağlık Turizmi Sağlık Tesisi Yetkinlik Kriterleri’ni (TÜRSAB, 2017) yerine getiren binin üzerinde sağlık kuruluşu bulunmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Türkiye, ABD, Almanya, Tayland ve Hindistan’ın ardından dünyada en çok sağlık turisti ağırlayan ilk beş ülke arasında yer almaktadır (Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı, 2019). Sağlık Turizmini Geliştirme Konseyi’ne göre Türkiye 2016 yılında %90’ı medikal işlemlerden, %10’u ise kozmetik cerrahisi ve saç ekiminden olmak üzere 5,8 milyar dolar gelir elde etmiştir (International Medical Travel Journal, 2017).

3. Literatür Değerlendirmesi: Medikal Turizm

Medikal turizm, kaliteli sağlık hizmetlerinden makul fiyatlar ile yararlanmak isteyen dünyanın dört bir yanından önemli sayıda medikal turisti harekete geçirmektedir. Artan mobilite, bilgi ve iletişim teknolojilerinin medikal turizm pazarına girmesi, medikal turizm pazarının serbestleşmesi ve uluslararası rekabetin yoğunlaşması sonucu medikal turizm hızla büyümekte kârlı ve giderek ümit verici bir sektör haline gelmektedir.

Medikal turizm literatürü incelendiğinde medikal turizm ile ilgili ilk çalışmaların 2006’da Amerika’yı konu alan çalışmalarla ortaya çıktığı görülmektedir. Medikal turizmin Snyder ve diğerleri (2013, s. 233) tarafından yapılan ve aynı zamanda yaygın olarak bilinen ve kullanılan tanımına göre, hastaların acil olmayan ve genellikle masraflarını kendilerinin ödediği cerrahi müdahaleler için bilinçli olarak mukimi oldukları ülke dışındaki bir ülkeye gitmesidir. Medikal Turizm Derneği medikal turizmi; “medikal turistlerin, genellikle kendi ülkelerinde olduğundan daha iyi veya kendi ülkelerindekine eş kalitede tıbbi hizmet almakta ve maliyeti daha uygun olduğu için veya daha üst seviyeli ve uzmanlaşmış sağlık hizmeti almak için seyahat etmeleri” olarak tanımlamaktadır (Medical Tourism Association, 2019). Edelheit’e (2008, s. 10) göre hastaların daha uygun fiyatlarla, daha kaliteli veya daha kolay erişilebilir sağlık hizmeti almak için başka ülkelere seyahat etmesidir. Cohen’e (2010, s. 11) göre ise hastanın esas olarak tıbbi tedavi almayı amaçlayarak kendi ülkesinden başka bir ülkeye seyahat etmesidir. Medikal turizm kapsamında ileri tedaviler olarak adlandırılan kardiyovasküler cerrahi, radyoterapi, cyberknife tedavileri; transplantasyon, infertilite kapsamında tüp bebek (IVF) uygulamaları; cinsiyet değiştirme operasyonları, estetik cerrahi, göz, diş, diyaliz tedavileri girmektedir (Zengingönül ve diğerleri, 2012, s. 13). Medikal turistlerin farklı ülkelere seyahat etme amaçları arasında en sık rastlananlardan biri, doğurganlık tedavisi almaktır. Fertilite turizmi en hızlı büyüyen alanlardan biridir (Medical tourism market - growth, 2020).

Medikal turizm, önceleri gelişmekte olan ülkelerde olmayan daha iyi bakım ve daha iyi tedavi arayışıyla güney ülkelerinden kuzey ülkelere gerçekleşen hasta hareketi olarak görülmekteydi. Son on yıl boyunca medikal turizm ciddi bir evrim geçirmiştir. Günümüzde, kalite ve son teknolojiyi çok uygun fiyatlarla bulma arayışında olan artan sayıda medikal turist, gelişmiş ülkelere daha az gelişmiş ülkelere seyahat etmektedir (Hallem ve Barth, 2015, s. 51). Bu hasta seyahatleri, hasta hareketliliği (patient mobility) olgusunu da gündeme getirmiştir. Medikal turizm, kaliteli sağlık hizmetlerinden makul fiyatlar ile yararlanmak isteyen dünyanın dört bir yanından önemli sayıda medikal turisti harekete geçirmektedir. Dahası, kişilerin sağlık bilincinin gelişmesi, nüfusun yaşlanması, açık pazar yapıları, tıp alanındaki teknolojik ve bilimsel gelişmelere bağlı olarak sağlığın kişiselleşmesi gibi faktörler medikal turizmin gelişimini hızlandırmaktadır. VISA ve Oxford Economics tarafından yayınlanan rapora göre yılda yaklaşık 11 milyon medikal turist 100 milyar dolar piyasa değeri yaratmaktadır (Akt. Dang ve

diğerleri, 2020, s. 2). Aynı zamanda çok sayıda ülke medikal turizmin potansiyelinin farkına varmaya başlamıştır.

Ülkemiz sektördeki kısa geçmişine rağmen dünyanın birçok ülkesinden medikal turist çekmekte olup medikal turizm pazarından aldığı payı arttırmaya çalışmaktadır. Medikal turizmin ülkemize sağladığı döviz gelirindeki söz konusu artış aynı zamanda dış ticaret açığının kapatılmasına önemli katkı sunmaktadır. Bunun yanı sıra medikal turizm ülke ekonomisini oluşturan birçok sektörü doğrudan ve olumlu yönde etkilemektedir. Nitekim medikal turizm ile yurt dışından gelen medikal turistler ve refakatçileri gerek konaklama, ulaşım, yemek, eğlence vb. ihtiyaçlarını giderebilmek gerekse turizm aktivitelerine katılarak çok sayıda sektöre gelir sağlamakta ve böylece ilgili sektörlerdeki ciro hacmi ve kâr düzeylerini arttırmaktadır. Çeken ve Ateşoğlu'na (2008, s. 146) göre, özellikle ekonomileri bir ölçüde turizm sektörüne bağımlı ülkeler, sektördeki dönemsel iniş çıkışlardan kısa ve uzun vadede ciddi şekilde etkilenmektedirler. Bu bağlamda, sektördeki dönemsel inişlerde yaşanan olumsuz etkinin azaltılabilmesi medikal turizm sektörünün geliştirilmesi ile mümkün olabilecektir. Çünkü medikal turizmin avantajları geleneksel turizme kıyasla daha fazladır.

4. Literatür Değerlendirmesi: E-Nabız Uygulaması

“Sağlık Bakanlığı ve ilgili kurumlar tarafından Türkiye’deki sağlık hizmetlerinin dijitalleştirilmesi adına birçok proje ve uygulama hayata geçirilmiştir” (Altuntaş, 2019, s. 24). Bu projelerden birisi Dünya’nın önde gelen ulusal kişisel sağlık bilgi sistemi olan e-Nabız uygulaması, Türkiye’de 2015 yılında Sağlık Bakanlığı’nın önderliğinde uygulamaya başlanmış olup yine Sağlık Bakanlığı’nın önderliğinde başarı ile işletilmektedir.

“E-Nabız kişisel sağlık sistemi, T.C. Sağlık Bakanlığı’nın tüm vatandaşların kullanımına sunduğu, Bakanlığa bağlı tüm sağlık kuruluşlarının bilgi sistemleriyle entegre çalışan bir elektronik sağlık kaydı sistemidir” (Beyhan, Gül ve Ülgü, 2016, s. 21). E-Nabız, anlık ve kesintisiz veri akışı sağladığından sağlık profesyonellerinin bireylerin sağlık durumunu sürekli olarak değerlendirmek ve tahmin etmek için uygun bir platformdur. Ayrıca sağlık verilerinin toplanıp saklanabilmesi özelliği bu tür sistemleri daha önemli hale getirmektedir.

E-Nabız sisteminde kişisel verilerin mahremiyeti konusunda ise Sağlık Bakanlığı 2015/5 sayılı Genelgeyi yayımlamıştır. Ayrıca, 17 Mart 2016 tarih ve 29656 sayılı Resmî Gazete’de Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesi (108 sayılı Sözleşme), 24 Mart 2016 tarihli 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (Ülgü ve Gökçay, 2017, s. 280) ve 21 Haziran 2019 tarihli Kişisel Sağlık Verileri Hakkında Yönetmelik e-Nabız uygulaması için yasal çerçeveye oluşturmaktadır.

E-Nabız ile bireylerin verilerinin sahibi olması ve teknik olarak bu verilere erişiminin mümkün olması bireylerin sağlık verileri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarını ve sağlık verilerini doğrudan yönetebilmelerini sağlamaktadır. Aynı zamanda sağlık verilerinin merkezi hale getirilerek dijital bir platformda tutulması ve e-Nabız sisteminin tanı, tedavi ve araştırma için kullanılması sağlık hizmet sunumu açısından büyük bir potansiyele sahip olmakla birlikte bunun gerçekleşebilmesi için sağlık verilerinin standardizasyonunun sağlanması gerekmektedir.

Literatürdeki çalışmalarda bireylerin e-Nabız sistemini daha çok sağlık geçmişini görüntülemek için kullandığı görülmektedir (Demir, 2019, s. 128; Demir, 2017, s. 79; Yorulmaz, Odacı ve Akkan, 2018, s. 6; Soysal ve Yalçın, 2019, s. 187; Kırac ve Yılmaz, 2019, s. 1659). Karahisar’ın (2018, s. 537, 538) e-Nabız uygulamasının sağlık profesyonelleri tarafından kullanımını araştırdığı çalışmasında katılımcıların %91,5’i e-Nabız uygulamasının işlerinde kolaylık sağladığını, %94,5’i işlerini hızlandırdığını, %96,5’i ise e-Nabız uygulamasının doktorlar arasındaki iletişimi kolaylaştırdığını belirtmektedir. Demir’in (2016, s. 109) İzmir Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nde çalışan 18 üst ve orta kademe yöneticisi ile gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre ise katılımcıların çoğunluğunun bu gelişmeden haberdar olduğu ve sağlık hizmetlerinde kullanılabilirliğine ilişkin olumlu görüş beyan ettiği görülmektedir. Katılımcıların çoğu bu programın, sağlık hizmetlerinde önemli değişiklikler yapacağını ve hasta ve sağlık kurumu açısından büyük kolaylık sağlayabileceğini belirtmektedir. E-Nabız uygulamasının bilinirliğini ölçtükleri çalışmada Ekiyor ve Çetin (2017, s. 88) hem sağlık tüketicileri hem de sağlık çalışanları açısından e-Nabız uygulamasının orta üstü seviyede bilinirliği

sahip olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Çiçek ve Söğüt (2018, s. 32), sağlık sektöründe e-Devlet uygulamalarını inceledikleri ve etkinliği hakkında Isparta il merkezi ölçeğinde yaptıkları alan araştırmasında vatandaşların yüksek düzeyde bilgi sahibi oldukları, ancak bu hizmetleri düşük düzeyde kullandıklarını tespit etmektedir. Yorulmaz, Odacı ve Akkan (2018, s. 8) tarafından Konya ilinde yaşayan vatandaşların e-Nabız sistemine ilişkin farkındalık ve kullanım düzeylerini ölçtükleri araştırmada ise e-Nabız kullanıcılarının çoğunluğunun sistemden memnun olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Ulusal literatürde e-Nabız uygulamalarının sağlık turizmi hastaları için geliştirilmesini ya da e-Nabız gibi bir uygulamanın sağlık turizmi için oluşturulmasını ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte, e-Nabız uygulamalarının sağlık turizmi hastaları ve hekimler için de geliştirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

5. Yöntem

Çalışma, e-Nabız ve benzeri uygulamaların sağlık turizmi hastaları ve hekimler için geliştirilmesinin gerekli olduğunu ve buna ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarmak için Hacettepe Üniversitesi Hastanelerinde gerçekleştirilmiştir. Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri, Sağlık Bakanlığı tarafından sağlık turizmi yetki belgesi almayı hak etmiş olup (Sağlık Bakanlığı, 2021) Türkiye’de JCI tarafından akredite edilen ilk kamu üniversitesi hastanesidir. Uluslararası Birleşik Komisyon’un (Joint Commission International-JCI) 2017 yılında yürürlüğe aldığı versiyon 6 standartları üzerinden 2018 Ocak ayında Erişkin Hastanesi, İhsan Doğramacı Çocuk Hastanesi ve Onkoloji Hastanesi halen “tek kamu üniversitesi hastanesi” unvanını koruyarak 2021 yılına kadar 4. kez tekrar akredite olmayı başarmıştır (“Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri”, t.y.). Hacettepe Üniversitesi Kurum İç Değerlendirme Raporu’nda (2019, s. 65) Birleşmiş Milletler’in Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini temel alan THE Impact Ranking 2019 sonuçlarına göre ise Hacettepe Üniversitesi, dünyanın ilk 100 üniversitesi arasına giren tek devlet üniversitesi olduğu belirtilmiştir. Bu özellikleri de dikkate alınarak Türkiye’nin ve dünyanın en prestijli hastaneleri arasında yer alan Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Uluslararası Hasta Koordinatörlüğü bünyesinde 01.04.2019 ile 01.04.2020 tarihleri arasında ayaktan ve yatarak hizmet almış 409 sağlık turizmi hastasına ve Hacettepe Üniversitesi bünyesinde öğretim üyesi ve araştırma görevlisi olarak çalışmakta olan 572 hekime yüz yüze anketler uygulanmıştır. Anketler, literatür çalışması sonucunda Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri bünyesinde sağlık turizmi hastalarına, sağlık hizmeti veren hekimlere ve Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Uluslararası Hasta Koordinatörlüğü bünyesinde çalışan sağlık turizmi konusu ile ilgili kişilere danışılarak hazırlanmıştır. Her iki anket de beşli likert ölçeğine göre tasarlanmış olup dört bölümden oluşmakta ve iki adet açık uçlu soru içermektedir. Bununla birlikte, sağlık turizmi hastaları anketi 33 önermeden, hekimler anketi 12 önermeden oluşmaktadır. Elde edilen veriler IBM Statistics 25.0 paket programı ile değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında verilerin analizinde betimleme yöntemi kullanılmış ve literatür çalışmasından yararlanılmıştır.

Çalışma kapsamında, veriler sağlık turizmi hastaları ve hekimler olmak üzere iki ayrı örnek kütleden toplanmıştır. Sağlık turizmi hastaları anketinin evreni örnekleme esas alınarak hesaplanmıştır. Araştırma zamanı olan bir yıl süresince örneklemin tümüne (1.063 sağlık turizmi hastasına) ulaşılmaya çalışılmıştır. 13 Temmuz 2017 tarihli Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik kapsamında Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Uluslararası Hasta Koordinatörlüğü bünyesinde 01.04.2019 ile 01.04.2020 tarihleri arasında ayaktan ve yatarak hizmet almış sağlık turizmi hastalarının tümüne ulaşılmaya çalışılmış olup 18 yaş ve üzeri 410 sağlık turizmi hastasına anket uygulanmıştır. Ancak hastalardan biri anketi yarıda bıraktığı için verilerin analizi 409 sağlık turizmi hastası üzerinden yapılmıştır. Hekimler anketi, Hacettepe Üniversitesi bünyesinde öğretim üyesi ve araştırma görevlisi olarak çalışmakta olan 798 hekimden 572 hekime aynı tarih aralığında uygulanmıştır. Hekimler için anketin, 0,99 güven ve 0,05 hoşgörü düzeyine göre hekim sayısının toplamını temsil eden örnekleme miktarı 112’dir (Çingir, 1990, s. 326). Buna göre hekimlere uygulanan 572 anket, yeterli örnekleme miktarını karşılamaktadır. Araştırmanın etik kurul onayı Hacettepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 19 Mart 2019 tarihinde alınmıştır (Sayı: 16969557-634).

Araştırmanın temel hipotezi “E-Nabız gibi kişisel sağlık bilgi hizmeti sunan uygulamaların sağlık turizmi hastaları ve hekimler için geliştirilmesine ihtiyaç vardır.” şeklinde oluşturulmuştur. Hipotezi test etmek için oluşturulan alt hipotezler aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

1. Sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar ile yaş arasında anlamlı bir farklılık vardır.
2. Sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar ile internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir farklılık vardır.
3. Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile uzmanlık alanları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
4. Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile sağlık turizmi hakkında bilgi sahibi olma oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
5. Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile sağlık turizmi hakkındaki olumlu düşünceler arasında anlamlı bir ilişki vardır.
6. Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında bilgi sahibi olma oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
7. Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile kişisel sağlık bilgi sistemi hakkındaki olumlu düşünceler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

6. Bulgular ve Değerlendirme

Bu kısımda sağlık turizmi hastalarına ve hekimlere uygulanan anket sonuçlarına göre tanımlayıcı bulgular, hipotezlere ilişkin bulgular ve ki-kare analizleri yer almaktadır.

6. 1. Sağlık Turizmi Hastaları İçin Tanımlayıcı Bulgular

6. 1. 1. Demografik Verilere İlişkin Bulgular

Katılımcıların çoğunluğunun Türki Cumhuriyetlerde (%38,6) ve Orta Doğu’daki ülkelerde (%33) yaşadıkları görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık dörtte biri ise Avrupa’da (%11,2), Amerika’da (%5,9) ve diğer ülkelerde (%10,5) yaşayan hastalardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında %14,4’ünün 18-25 yaş, %30,3’ünün 26-35 yaş, %33,3’ünün 36-48 yaş, %13,7’sinin 48-59 yaş aralığında ve %7,8’inin ise 60 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların çoğunluğunun (%52,8) yükseköğretim mezunu olduğu görülmekte olup katılımcıların yine çoğunluğunun (%56) aylık gelirin 800\$’dan daha az olduğu görülmektedir.

Araştırmada katılımcıların günlük internet kullanım sürelerine bakıldığında büyük çoğunluğunun (%96,4) farklı sürelerde de olsa günlük internete erişim sağladıkları görülmekte olup katılımcıların yalnızca %3,4’lük bir oranının internete hiç ulaşmadığı tespit edilmiştir. Araştırmada kayda değer oranda katılımcının (%31,1) interneti sağlık verilerine erişimde hiç kullanmadığı, %25,2’sinin arada bir kez, %19,3’ünün haftada bir kez, %11,2’sinin haftada 2-3 kez ve %11,7’sinin haftada 4-5 kez interneti sağlık verilerine erişimde kullandığı görülmektedir. 18-25 yaş aralığındaki kişilerin % 39,7’sinin ve 60 yaş ve üzerindeki kişilerin %53,1’inin interneti sağlık verilerine erişmek için hiç kullanmadığı görülmektedir. Bu kapsamda bakıldığında “birçok yaşlı yetişkinin, özellikle de daha yaşlı kuşakta bulunanların, sınırlı bilgisayar ve internet deneyimi nedeniyle kişisel sağlık bilgi sistemlerine erişmekte ve bunları kullanmakta zorluk çekmesi muhtemeldir” (Taha ve diğerleri, 2013, s. 3). Ayrıca katılımcıların çoğunluğunun (%82,9) mobil cihazlar aracılığıyla internet kullandıkları tespit edilmiş olup katılımcıların çoğunluğunun (%75,8) sağlık verilerine mobil cihazlarından eriştikleri görülmektedir. Mobil cihazlar sağlık turizmi hastalarına seyahat halinde iken dahi internete bağlanarak sağlık verilerine doğrudan erişim sağlamaları bakımından dizüstü ve masaüstü bilgisayarlara kıyasla daha pratik ve seyahat halinde oldukları düşünüldüğünde aynı zamanda gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Graetz ve diğerlerine (2019, s. 50) göre, “kişisel sağlık bilgi sistemleri erişiminin genişleyerek mobil cihazlar ile de yapılabilmesi, kişisel sağlık bilgi sistemleri erişimi için yeni kanallar oluşturmakta ve potansiyel olarak daha fazla hastanın kendi bakımıyla daha sık veya zamanında ilgilenmesine olanak tanımaktadır”.

6. 1. 2. Likert Tipi Ölçekleme ile Oluşturulan Soru Önergelerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Sağlık hizmetlerinin elektronik ortam üzerinden gerçekleştirilmesi, sağlık tesisleri tarafından sunulan hizmetlerin elektronik ortama geçişleri ve dijital olma seviyeleri ile yakından ilişkili olup kişisel sağlık bilgi sistemlerinin temel amacına ulaşmasını sağlamada sağlığın dijitalleşmesi üzerinde durulması gereken ve önemli konulardan biridir.

Araştırmada katılımcıların büyük çoğunluğunun (%91,4) e-Nabız sistemine benzer bir sistemi kullanarak kendilerine sunulan sağlık hizmetlerini elektronik ortam üzerinden gerçekleştirmeye istekli oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların çoğunluğunun sağlıkları ile ilgili işlemleri elektronik ortamda yapmak (%89) ve takip etmek (%89,8) istedikleri görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun sağlıkları ile ilgili verilere elektronik ortamda güvenli bir şekilde erişmek istedikleri (%91,9) ve sağlık verilerinin elektronik ortamda gizliliğinin sağlanması ve korunmasını istedikleri görülmektedir (%92,5). Katılımcıların elektronik ortam ile ilgili dikkat ettikleri diğer bir ölçüt elektronik ortamın kolay kullanılabilir ve kişiselleştirilmiş olmasıdır. Buna göre, katılımcıların çoğunluğu sağlıkları ile ilgili işlemlerin yer aldığı elektronik ortamın kolay kullanılabilir olmasını (%92,2) ve kişiselleştirilmiş (%90,7) olmasını istemektedir (Tablo 1).

Kişisel sağlık bilgi sistemleri, sağlık turizmi hastalarının elektronik ortamda alabilecekleri birçok sağlık hizmetini karşılamaktadır. Katılımcıların elektronik ortam üzerinden gerçekleştirmelerine imkân veren kişisel sağlık bilgi sistemleri uygulamalarını da kullanmaya istekli oldukları tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların elektronik ortam üzerinden tüm reçetelerine (%88,5), raporlarına (%89,9), teşhis ve tedavi bilgilerine (%89,2), tahlil ve sonuçlarına (%89,5), görüntü ve radyolojik raporlarına (%88,5) ve alerji bilgilerine (%87,8) erişebilmek istedikleri görülmektedir (Tablo 1).

Katılımcıların elektronik ortam üzerinden kişisel sağlık bilgi sisteminin diğer özellikleri olan randevu, ilaç kullanımı ve aşı hatırlatmaları, muayene olunan sağlık tesisini elektronik ortamda değerlendirme ve organ bağıışı yapma isteğini elektronik ortamda bildirme gibi özelliklerini kullanmak istedikleri saptanmıştır. Buna göre, katılımcıların çoğunluğu (%88) randevu, ilaç kullanımı ve aşı hatırlatmaları gibi hatırlatmaların elektronik ortamda yapılmasını istemektedir. Katılımcıların çoğunluğu gerek kendileri (%86,3) gerekse aile üyeleri için (%83,2) muayene olacakları hekimden elektronik ortam üzerinden randevu almak istemektedir. Katılımcıların çoğunluğu (%83,5) muayene oldukları hastane hakkında elektronik ortam üzerinden değerlendirme yapmak istemektedir. Ancak elektronik ortamda organ bağıışı isteği bildirme konusuna gelince katılımcıların bu konudaki istekliliğinin %53,3 oranına kadar düştüğü görülmektedir (Tablo 1).

Katılımcıların çoğunluğu (%81,2) tüm tedavi süreci boyunca elektronik ortam üzerinden hekimleri ile iletişim kurmak istemekle birlikte yine çoğunluğu (%85,1) elektronik ortamın hekimleri ile arasındaki iletişimi kolaylaştıracağını düşünmektedir (Tablo 1).

Elektronik Sağlık Hizmetleri	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Sağlığım ile ilgili işlemlerimi elektronik ortamda yapmak isterim	4	1,0	12	2,9	26	6,4	159	38,9	205	50,1	406	99,3
Sağlığım ile ilgili işlemlerimi elektronik ortamda takip etmek isterim	2	0,5	8	2,0	28	6,8	154	37,7	213	52,1	405	99,0
Sağlık verilerime elektronik ortamda güvenli bir şekilde erişmek isterim	3	0,7	7	1,7	19	4,6	146	35,7	230	56,2	405	99,0
Sağlık verilerimin elektronik ortamda gizliliğinin sağlanması ve korunmasını isterim	2	0,5	5	1,2	18	4,4	127	31,1	251	61,4	403	98,5
Sağlığım ile ilgili işlemlerin yer aldığı elektronik ortamın kolay kullanılabilir olmasını isterim	3	0,7	6	1,5	19	4,6	153	37,4	224	54,8	405	99,0
Elektronik ortamda sunulan sağlık hizmetlerinin kişiselleştirilmiş olmasını isterim	3	0,7	5	1,2	25	6,1	151	36,9	220	53,8	404	98,8

Hekimim tarafından yazılan tüm reçetelerime elektronik ortamda erişmek isterim	3	0,7	9	2,2	31	7,6	147	35,9	215	52,6	405	99,0
Hekimim tarafından yazılan tüm raporlarıma elektronik ortamda erişmek isterim	1	0,2	13	3,2	20	4,9	149	36,4	219	53,5	402	98,3
Teşhis ve tedavi bilgilerime elektronik ortamda erişebilmek isterim	2	0,5	11	2,7	24	5,9	140	34,2	225	55,0	402	98,3
Tüm tahlil ve sonuçlarıma elektronik ortamda erişmek isterim	2	0,5	10	2,4	25	6,1	140	34,2	226	55,3	403	98,5
Tüm görüntü ve radyolojik raporlarıma elektronik ortamda erişmek isterim	4	1,0	10	2,4	29	7,1	138	33,7	224	54,8	405	99,0
Alerji bilgilerimin elektronik ortamda kayıtlı olmasını isterim	3	0,7	11	2,7	29	7,1	141	34,5	218	53,3	402	98,3
Randevu, ilaç kullanımı ve aşı hatırlatmaları gibi hatırlatmalarımın elektronik ortamda yapılmasını isterim	6	1,5	8	2,0	31	7,6	150	36,7	210	51,3	405	99,0
Hekim muayene randevumu elektronik ortamdan almak isterim	4	1,0	13	3,2	28	6,8	134	32,8	219	53,5	398	97,3
Çocuklarımla ve anne-babamın hekim muayene randevularını elektronik ortamdan almak isterim	6	1,5	19	4,6	36	8,8	127	31,1	213	52,1	401	98,0
Muayene olduğum sağlık tesisini elektronik ortamda değerlendirmek isterim	3	0,7	11	2,7	34	8,3	151	36,9	203	49,6	409	100
Organ bağıışı yapma isteğimi elektronik ortamda bildirmek isterim	24	5,9	56	13,7	106	25,9	100	24,4	118	28,9	404	98,8
Tüm tedavi süreci boyunca hekimimle elektronik ortam üzerinden iletişim kurmak isterim	5	1,2	21	5,1	45	11,0	132	32,3	200	48,9	403	98,5
Elektronik ortamın hekimim ile aramdaki iletişimi kolaylaştıracağını düşünüyorum	1	0,2	10	2,4	44	10,8	157	38,4	191	46,7	403	98,5

Tablo 1. Elektronik Sağlık Hizmetleri

Not: f: Frekans ve %: Yüzde Değerini ifade etmektedir.

Kişisel sağlık bilgi sistemleri hastaların kendi sağlık verilerine ulaşmalarını ve ulaştıkları bu verileri başkaları ile de paylaşmalarına olanak tanımaktadır. Civan ve diğerlerine (2006, s. 159) göre hastaların bilgileri üzerinde kontrol isteği bulunmaktadır. Bu kapsamda bakıldığında katılımcıların söz konusu veri paylaşımından kaynaklanabilecek mahremiyet sorunlarının yaşanabileceğinin farkında oldukları ve sağlık verilerine sınırlı sayıda kişinin sınırlı ölçüde erişimini tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (%86,8) kendilerine ait sağlık verilerine elektronik ortamda sadece kendi seçtiği hekimlerin erişebilmesini ve çoğunluğu (%81,9) yetkilendirdiği kişilerin ve sadece belirlediği bilgilere erişebilmesini ve yine çoğunluğu (%82,4) elektronik ortamda aile üyelerinin sadece izin verdikleri bilgilere erişebilmesini istemektedir (Tablo 2).

Bilgi Paylaşımı	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Elektronik ortamdaki sağlık verilerime iznim dâhilinde kendi seçeceğim hekimlerin erişmesini isterim	3	0,7	12	2,9	31	7,6	148	36,2	207	50,6	401	98,0
Elektronik ortamdaki sağlık verilerimi belirlediğim ayrıntıda ve yetkilendirdiğim kişilerle paylaşmak isterim	4	1,0	25	6,1	40	9,8	149	36,4	186	45,5	404	98,8

Aile üyelerimin sağlık verilerine elektronik ortamda izin verdikleri ölçüde erişebilmek isterim	2	0,5	23	5,6	42	10,3	159	38,9	178	43,5	404	98,8
---	---	-----	----	-----	----	------	------------	-------------	------------	-------------	-----	------

Tablo 2. Bilgi Paylaşımı

Kişisel sağlık bilgi sistemleri bireylerin Hastane Bilgi Yönetim Sistemi'nde (HBYS) üretilen sağlık verilerine elektronik ortam üzerinden erişebilmelerini sağlamakla kalmamakta aynı zamanda mobil cihazlar, sensörler ve giyilebilir teknolojilerden üretilen verilerin sisteme entegrasyonu sonucunda bu verilere de erişimi sağlayabilmektedir. Katılımcıların çoğunluğu (%86,3) sağlık verilerinin elektronik ortamda izin verdikleri hekim tarafından izlenmesinin ve takip edilmesinin yararlı olacağını düşünmektedir. Katılımcıların çoğunluğu (%78,2) giyilebilir sağlık teknolojileri, bluetoothlu tansiyon aletleri, akıllı bileklikler, pedometreler gibi sağlıkla ilgili ekipmanlardan elde edilen sağlık verilerinin elektronik ortama aktarılmasının sağlıkları ile ilgili risklerin tespit edilmesinde yardımcı olacağını düşünmektedir. Ayrıca, katılımcıların çoğunluğu (%80,2) mobil sağlık cihazlarından elde edilen sağlık verilerinin elektronik ortama aktarılmasının sağlıkları ile ilgili risklerin tespit edilmesinde yardımcı olabileceğini düşünmektedir (Tablo 3).

Kişisel sağlık bilgi sistemlerinde depolanan sağlık verilerinin söz konusu yöntemler ile gerçek zamanlı analizi kişiselleştirilmiş sağlık bakım hizmetlerinin sunulması için bir platform hazırlamaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (%84,2) sağlık verilerinin elektronik ortamda toplanmasının kendilerine ilişkin özel tedavinin ve kişiselleştirilmiş bakımın sağlanmasında faydalı olacağını düşünmektedir (Tablo 3).

Kendi Kendini İzlem Araçları	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Sağlık verilerimin elektronik ortamda yetkilendirdiğim hekim tarafından izlenmesini ve takibini yararlı buluyorum	3	0,7	4	1,0	39	9,5	168	41,1	185	45,2	399	97,6
Giyilebilir sağlık teknolojileri, bluetoothlu tansiyon aletleri, akıllı bileklikler, pedometreler gibi sağlıkla ilgili ekipmanlardan elde edilen sağlık verilerimin elektronik ortama aktarılmasının sağlığım ile ilgili risklerin tespit edilmesine yardımcı olur	2	0,5	15	3,7	66	16,1	153	37,4	167	40,8	403	98,5
Mobil sağlık cihazlarından elde edilen sağlık verilerimin elektronik ortama aktarılmasının sağlığım ile ilgili risklerin tespit edilmesine yardımcı olabileceğini düşünüyorum	0	0,0	12	2,9	63	15,4	151	36,9	177	43,3	403	98,5
Sağlık verilerimin elektronik ortamda toplanmasının bana özel tedavinin ve kişiselleştirilmiş bakımın sağlanmasında faydalı olabileceğini düşünüyorum	1	0,2	10	2,4	46	11,2	163	39,9	181	44,3	401	98,0

Tablo 3. Kendi Kendini İzlem Araçları

6. 1. 3. Sağlık Turizmi Hastaları İçin Hipotezlere İlişkin Bulgular

Literatürde Merkezi Limit Teoremi gereği örneklem hacminin 30'dan büyük olduğu durumlarda örneklemin dağılımının normal dağılıma yakınsadığı bilinmektedir (Mordkoff, 2015, s. 1-6). Sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar puanı ortalaması dağılımının normallliğini belirlemek için çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve her bir ifadeye ait değerlerin -1 ile +1 arasında olduğu görülmüştür. Bundan dolayı da sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar puanı ortalaması dağılımının normal dağılım gösterdiği doğrulanmıştır (Hair ve diğerleri, 2013, s. 34). Ankete cevap veren hastaların "sağlık verilerine elektronik ortamdan

erişmenin sağlayabileceği faydalar” puan ölçeğinin Cronbach’s Alfa Katsayısı 0,949 olarak bulunmuştur. Bu katsayının 1’e yakın olması ölçeğimizin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Buna göre ölçek güvenilirlidir (Tablo 4).

	n	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach’s Alfa Katsayısı
Sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar puanı	369	-0,528	-0,393	0,949

Tablo 4. Sağlık Turizmi Hastaları İçin Sağlık Verilerine Elektronik Ortamdan Erişmenin Sağlayabileceği Faydalara İlişkin Çarpıklık, Basıklık Ve Güvenirlik Katsayısı Sonuçları

Hipotez 1: Sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar ile yaş arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yaş değişkeninin sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar üzerine etkisinin anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla SPSS üzerinden yapmış olduğumuz tek-yönlü ANOVA sonuçları ve özet istatistiklere ilişkin oluşturduğumuz Tablo 5’te görüldüğü gibi P değeri 0,026 olduğundan hipotez kabul edilmiştir ($P < 0,05$). Yani sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar ile yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Burada gruplar arası farklılık anlamlı çıktığından hangi yaş grupları arasında farklılık olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma Tukey Post Hoc testi kullanılmıştır. Buna göre, 36-48 yaş arasındaki kişilerin verdikleri cevaplar ile 60 yaş ve üzerindeki kişilerin verdikleri cevaplar arasında farklılık bulunmuştur.

Yaş Grupları	n	\bar{X}	S	F	P
18-25 yaş	53	4,4105	0,4836	2,795	0.026*
26-35 yaş	106	4,3616	0,4832		
36-48 yaş	123	4,4410	0,4202		
48-59 yaş	54	4,3148	0,6024		
60+ yaş	32	4,1042	0,8854		

* $P=0,026 < 0,05$

Tablo 5. Yaş Değişkeninin Sağlık Verilerine Elektronik Ortamdan Erişmenin Sağlayabileceği Faydalar Üzerine Etkisinin Anlamlı Olup Olmadığı Üzerine Bulgular

Not: n: Örneklem Sayısı, \bar{X} : Ortalama, S: Standart Sapma, F: F Değeri ve P: P Değerini ifade etmektedir.

Hipotez 2: Sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar ile internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

İnternet kullanım sıklığının sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar üzerine etkisinin anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla SPSS üzerinden yapmış olduğumuz tek-yönlü ANOVA sonuçları ve özet istatistiklere ilişkin oluşturduğumuz Tablo 6’da görüldüğü gibi göre P değeri 0,03 olduğundan hipotez kabul edilmiştir ($P < 0,05$). Yani sağlık verilerine elektronik ortamdan erişmenin sağlayabileceği faydalar ile internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Burada gruplar arası farklılık anlamlı çıktığından hangi grubun farklılığa neden olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma Tukey Post Hoc testlerinden Tamhane ve Dunnett T3 testleri uygulanmıştır. Buna göre, haftada bir kez interneti sağlık verilerine erişmek için kullananlar ile hiç ve arada bir kez kullananlar arasında farklılık bulunmuştur.

	n	\bar{X}	S	F	P
Hiç	121	4,2770	0,6155	4,160	0,03*
Arada bir kez	92	4,3024	0,5630		
Haftada bir kez	69	4,5661	0,3712		
Haftada 2-3 kez	43	4,3263	0,5137		
Haftada 4-5 kez	41	4,4708	0,3638		

* $P=0,03 < 0,05$

Tablo 6. Kullanım Sıklığının Sağlık Verilerine Elektronik Ortamdan Erişmenin Sağlayabileceği Faydalar Üzerine Etkisinin Anlamlı Olup Olmadığı Üzerine Bulgular

6. 1. 4. Ki-Kare Analizi

Tablo 7'ye göre ki-kare testi sonuçlarımızda P değerlerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir (P=0,031). Yani yaş ile hangi sıklıkla interneti sağlık verilerine erişmek için kullanıyorsunuz sorusu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

		Hangi sıklıkla İnterneti sağlık verilerinize erişmek için kullanıyorsunuz?					Toplam	
		Hiç	Arada bir kez	Haftada bir kez	Haftada 2-3 kez	Haftada 4-5 kez		
Yaşımız	18-25	Sayı	23	17	6	5	7	58
		Yüzde	39,7	29,3	10,3	8,6	12,1	100,0
	26-35	Sayı	39	26	26	15	17	123
		Yüzde	31,7	21,1	21,1	12,2	13,8	100,0
	36-48	Sayı	29	41	36	15	13	134
		Yüzde	21,6	30,6	26,9	11,2	9,7	100,0
	49-59	Sayı	19	16	5	8	7	55
		Yüzde	34,5	29,1	9,1	14,5	12,7	100,0
	60+	Sayı	17	3	5	3	4	32
		Yüzde	53,1	9,4	15,6	9,4	12,5	100,0
	Toplam	Sayı	127	103	78	46	48	402
		Yüzde	31,6	25,6	19,4	11,4	11,9	100,0

Ki-kare= 28,123; P= 0,031

Tablo 7. Sağlık Turizmi Hastalarının Hangi Sıklıkla İnterneti Sağlık Verilerine Erişmek İçin Kullandıkları İle Yaş Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Tablo 8'e göre ki-kare testi sonuçlarımızda P değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir (P=0,017). Yani sağlık turizmi hastalarının günlük internet kullanım süresi ile hangi sıklıkla interneti sağlık verilerinize erişmek için kullandıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

		Hangi sıklıkla İnterneti sağlık verilerinize erişmek için kullanıyorsunuz?					Toplam	
		Hiç	Arada bir kez	Haftada bir kez	Haftada 2-3 kez	Haftada 4-5 kez		
Günlük internet kullanım süreniz	Hiç	S	27	22	10	7	7	73
		%	37,0	30,1	13,7	9,6	9,6	100,0
	1-3 Saat arası	S	42	29	30	23	12	136
		%	30,9	21,3	22,1	16,9	8,8	100,0
	3-5 Saat arası	S	31	21	21	8	19	100
		%	31,0	21,0	21,0	8,0	19,0	100,0
	5 Saatten fazla	S	27	31	17	8	10	93
		%	29,0	33,3	18,3	8,6	10,8	100,0
	Toplam	S	127	103	78	46	48	402
		%	31,6	25,6	19,4	11,4	11,9	100,0

Ki-kare= 30,157; P= 0,017

Tablo 8. Sağlık Turizmi Hastalarının Günlük İnternet Kullanım Süresi İle Hangi Sıklıkla İnterneti Sağlık Verilerinize Erişmek İçin Kullandıkları Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Tablo 9'a göre ki-kare testi sonuçlarımızda P değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir (P=0,000). Sağlık turizmi hastalarının hangi sıklıkla interneti sağlık verilerine erişmek için kullandıkları ile ne kadar süredir interneti sağlık verilerine erişmek için kullandıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

		Ne kadar süredir İnterneti sağlık verilerinize erişmek için kullanıyorsunuz?					Toplam	
		Hiç	0-3 Ay arası	3-12 Ay arası	1-3 Yıl arası	3 Yıldan daha fazla		
Hangi sıklıkla İnterneti sağlık	Hiç	S	129	27	16	27	31	230
		%	56,1	11,7	7,0	11,7	13,5	100,0

verilerinize erişmek için kullanıyorsunuz?	Haftada bir kez	S	8	37	13	10	9	77
		%	10,4	48,1	16,9	13,0	11,7	100,0
	Haftada 2-3 kez	S	2	12	15	13	4	46
		%	4,3	26,1	32,6	28,3	8,7	100,0
	Haftada 4-5 kez	S	2	4	10	22	9	47
		%	4,3	8,5	21,3	46,8	19,1	100,0
Toplam		S	141	80	54	72	53	400
		%	35,3	20,0	13,5	18,0	13,3	100,0

Ki-kare= 361,190; P= 0,000

Tablo 9. Sağlık Turizmi Hastalarının Hangi Sıklıkla İnterneti Sağlık Verilerine Erişmek İçin Kullandıkları İle Ne Kadar Süredir İnterneti Sağlık Verilerine Erişmek İçin Kullandıkları Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

6. 2. Hekimler İçin Tanımlayıcı Bulgular

6. 2. 1. Demografik Verilere İlişkin Bulgular

Katılımcıların %39,2'si 24-28 yaş aralığında, %19,9'u 29-33 yaş aralığında, %7,3'ü 34-38 yaş aralığında, %8,9'u 39-43 yaş aralığında ve %24,8'i ise 44 yaş üzerindedir. Katılımcıların %67,8'i 1-15 yıllık ve %32,2'si 16-44 yıllık hekimlerden oluşmaktadır. Katılımcıların %70,6'sının erişkin, %19,1'inin çocuk ve %10,3'ünün onkoloji uzmanlık alanlarında olduğu görülmektedir.

Katılımcıların %44,8'inin sağlık turizmi kapsamında hastası olmuş, %54,7'sinin ise olmamıştır. Sağlık turizmi kapsamında hastası olan hekimlerin çoğunun son bir yıllık hasta sayısı 1 ile 20 arasındadır. Hekimlerin sağlık turizmi kapsamında hizmet verdiği hastaların ağırlıklı olarak Türki Cumhuriyetlerden olduğu görülmektedir. Buna göre bu hastaların %32,9'u Türki Cumhuriyetlerden, %7'si Orta Doğu'dan, %2,83'ü Amerika'dan, %1,2'si Avrupa ülkelerinden ve %1,6'sı diğer ülkelerden gelmektedirler. Hekimlerin sağlık turizmi kapsamında hizmet verdiği hastaların yaş aralıklarına bakıldığında %19,1'i 45-64 yaş, %12,8'i 19-44 yaş, %10,5'i 0-18 yaş ve %1,7'si 65-84 yaş aralığındadır.

6. 2. 2. Likert Tipi Ölçekleme ile Oluşturulan Soru Önergelerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Katılımcıların çoğunluğunun sağlık turizmi hakkındaki düşüncelerinin olumlu olduğu ve sağlık turizmi hakkında az da olsa bilgi sahibi olduğu görülmektedir (Tablo 10 ve Tablo 11).

	f	%
Hiç	82	14,3
Biraz	236	41,3
Orta	186	32,5
Çok	42	7,3
Bir hayli	24	4,2
Toplam	570	99,7

Tablo 10. Hekimlerin Sağlık Turizmi Hakkında Ne Oranda Bilgi Sahibi Oldukları

	f	%
Çok Olumsuz	3	0,5
Olumsuz	23	4,0
Fikrim Yok	186	32,5
Olumlu	306	53,5
Çok Olumlu	51	8,9
Toplam	569	99,5

Tablo 11. Hekimlerin Sağlık Turizmi Hakkındaki Düşünceleri

Katılımcıların çoğunluğunun kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadıkları ancak kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkındaki düşüncelerinin olumlu olduğu görülmektedir (Tablo 12 ve Tablo 13). Bu kapsamda hekimlerin kişisel sağlık bilgi sistemlerinden daha etkin faydalanabilmeleri için sağlık bilgi sistemleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarına ihtiyaç vardır. Ayrıca katılımcılara kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında bildikleri örnekler olup olmadığı sorulduğunda ise %50,9'u bilmediğini, %44,1'i bildiğini ifade etmiştir. Buna göre hekimlerin kişisel sağlık bilgi sistemleri ile ilgili bilgi düzeylerinin yüksek olmadığı tespit edilmiştir. Hekimlerin yarısından fazlasının kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında örnek verememesi ve hatta ülkemizde uygulanmakta olan e-Nabız sistemini örnek

olarak gösterememeleri göz önünde bulundurulduğunda bu sistem ve sistemin özellikleri konusunda bilgilendirilmelerine ve eğitilmelerine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

	f	%
Hiç	100	17,5
Biraz	170	29,7
Orta	245	42,8
Çok	39	6,8
Bir hayli	12	2,1
Toplam	566	99,0

Tablo 12. Hekimlerin Kişisel Sağlık Bilgi Sistemleri Hakkında Ne Oranda Bilgi Sahibi Oldukları

	f	%
Çok olumsuz	3	0,5
Olumsuz	24	4,2
Fikrim yok	177	30,9
Olumlu	302	52,8
Çok olumlu	57	10,0
Toplam	563	98,4

Tablo 13. Hekimlerin Kişisel Sağlık Bilgi Sistemleri Hakkındaki Düşünceleri

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%89,7) sağlık turizmi hastalarına sunulacak sağlık hizmetlerinin prosedür ve süreçlerinin elektronik ortam üzerinden yürütülmesini istemekte ve yine katılımcıların büyük çoğunluğu (%90,6) sağlık turizmi hastalarına sunulacak sağlık hizmetlerinin prosedür ve süreçlerinin elektronik ortam üzerinden yürütülmesinin sağlık hizmetlerini olumlu yönde etkileyeceğini düşünmektedir. Katılımcıların çoğunluğu kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık hizmetlerinde kaliteyi (%81,5) ve aynı zamanda verimliliği (%84,5) arttıracakını düşünmektedir (Tablo 14).

Kişisel sağlık bilgi sistemleri ayrıca hastalar tarafından oluşturulan dijital müdahale verilerini klinisyenlere sunmanın yanı sıra gerçek hasta yolculuğunu değerlendirmek için gerekli olan eksik araştırma verilerini sağlayarak fayda sunmaktadır (Symons ve diğerleri, 2019, s. 3). Bu bağlamda, kişisel sağlık bilgi sistemleri çeşitli kaynaklardan (örneğin giyilebilir cihazlar, sensörler) veri toplarken aynı zamanda bu verilerin aynı sistem üzerinde mevcut veriler ile birleştirilmesini sağlayarak büyük veri kullanımına imkân sağlamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların çoğunluğu (%89,2) kişisel sağlık bilgi sistemlerinin klinik yararlarının olabileceğini düşünmektedir (Tablo 14).

Halk sağlığı hizmetinin önemli bir işlevi, insanları sağlık sorunları hakkında bilgilendirmek, eğitmek ve güçlendirmektir (Allen, 2008). Kişisel sağlık bilgi sistemlerinde yer alan sağlık ansiklopedisi ve sözlükler, hastaların hastalıkları ve tedavi seçeneklerini daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır (Rodolfo, 2017, s. 53). Aynı zamanda sistem hatırlatma özelliği sayesinde koruyucu bakımın geliştirilmesine etkili olmaktadır (Wright, 2012, s. 85). Katılımcıların çoğunluğu (%80,6) kişisel sağlık bilgi sistemlerinin halk sağlığı açısından faydalı olabileceğini düşünmektedir. Ayrıca sağlık sektörü geleneksel tıp kurumlarının tanı ve tedavi işlevlerinin ötesinde, kesinlik, tahmin, önleme ve kişiselleştirme üzerine odaklanan bir sektöre dönüşmektedir. Büyük veri teknolojileri sayesinde hastalıklar önceden tahmin edilebilmekte ve kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri mümkün hale gelmektedir (Tablo 14).

Kişisel sağlık bilgi sistemleri kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri endüstrisi için önemli bir yere sahiptir. Bu işlevsellikle geliştirilen bir kişisel sağlık bilgi sistemi, birey odaklı bir sağlık bakım ve sosyal bakım sistemini kolaylaştırma potansiyeline sahip olup profesyonellere bir bireyin sağlık davranışları ve sağlık riskleri hakkında daha bütünsel ve ayrıntılı bilgiler vermektedir (Fylan ve diğerleri, 2018: 10). Bu kapsamda gelecekte kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık sektöründeki öneminin artacağı ve sağlık hizmetlerinin vizyonunun gelişeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırmada katılımcıların çoğunluğu (%83,7) kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık hizmetlerinin vizyonunu geliştirmek açısından faydalı olabileceğini düşünmektedir (Tablo 13). Kişiselleştirilmiş sağlık platformu olarak kişisel sağlık bilgi sistemleri sağlık verilerinin paylaşımına dayalı kişiselleştirilmiş birçok sağlık hizmetini (örneğin e-konsültasyon) karşılamaktadır (Tablo 14).

Kişisel sağlık bilgi sistemleri, ziyaret sırasında hastadan soru-cevap yoluyla bilgi talep etme ihtiyacını ortadan kaldırarak hekimlerin hastayla olası tanıları ve tedavi seçeneklerini tartışmak için daha fazla zaman ayırmasını sağlamaktadır (Kim ve diğerleri, 2004, s. 3160). Bu sayede hekimlerin hastaları ile ilgili hızlı bir şekilde daha fazla bilgi sahibi olmaları, hastalıkları teşhis etmelerini kolaylaştırmakta, hastalarının tedavileri ile ilgili daha doğru karar vermelerini sağlamaktadır ve bunun sonucu olarak teşhis ve tedavi süresi kısalmaktadır. Bu durum hastaların verilecek tedavi şeklini özümsemeleri için daha fazla vakitlerinin olması anlamına gelmekte olup, hastaların verilen tedaviye motivasyon ve katılımını da arttırmaktadır (Yıldırım, 2019, s. 129). Böylece hekimler hastalarına daha hızlı ve daha fazla odaklanabilecektir. Katılımcıların çoğunluğu (%86,6) kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık hizmetlerinde hızı arttıracığını düşünmekte olup yine katılımcıların çoğunluğu (%77,9) kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık sistemine maliyet tasarrufu sağlayacağını düşünmektedir (Tablo 14).

Elektronik Sağlık Hizmetleri	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Sağlık turizmi hastalarına sunulacak sağlık hizmetlerinin prosedür ve süreçlerinin elektronik ortam üzerinden yürütülmesi sağlık hizmetlerini olumlu yönde etkiler	3	0,5	9	1,6	38	6,6	255	44,6	263	46,0	568	99,3
Sağlık turizmi hastalarına sunulacak sağlık hizmetlerinin prosedür ve süreçlerinin elektronik ortam üzerinden yürütülmesini isterim	6	1,0	11	1,9	37	6,5	263	46,0	250	43,7	567	99,1
Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin klinik yararlarının olabileceğini düşünüyorum	2	0,3	13	2,3	41	7,2	274	47,9	236	41,3	566	99,0
Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık sistemine maliyet tasarrufu sağlayacağını düşünüyorum	5	0,9	18	3,1	97	17,0	205	35,8	241	42,1	566	99,0
Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin halk sağlığı açısından faydalı olacağını düşünüyorum	4	0,7	15	2,6	86	15,0	245	42,8	216	37,8	566	99,0
Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık hizmetlerinin vizyonunu geliştirmek açısından faydaları olacağını düşünüyorum	8	1,4	13	2,3	64	11,2	270	47,2	209	36,5	564	98,6
Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık hizmetlerinde kaliteyi arttıracığını düşünüyorum	7	1,2	17	3,0	77	13,5	240	42,0	226	39,5	567	99,1
Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık hizmetlerinde hızı arttıracığını düşünüyorum	6	1,0	15	2,6	50	8,7	223	39,0	272	47,6	566	99,0
Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık hizmetlerinde verimliliği arttıracığını düşünüyorum	8	1,4	10	1,7	61	10,7	237	41,4	250	43,7	566	99,0

Tablo 14. Elektronik Sağlık Hizmetleri

6. 2. 3. Hekimler için Hipotezlere İlişkin Bulgular

Hipotez 1: Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile uzmanlık alanları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotezi test etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Pearson Korelasyon analizi sonucuna göre, sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile uzmanlık alanları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur ($\rho = 0,09$). Bu durumda ilişkinin varlığı kabul edilmiş olup hipotez kabul edilmiştir (Tablo 15).

		Olumlu Düşünceler	Uzmanlık Alanları
Olumlu Düşünceler	Pearson Korelasyon	1	0,09*
Uzmanlık Alanları	Pearson Korelasyon	0,09*	1

* $\rho = 0,09$, ρ değeri 0 ve 1 arasında olduğu için pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Tablo 15. Sağlık Verilerine Elektronik Ortamda Erişimin Sağlayabileceği Faydalar İle İlgili Olumlu Düşünceler ve Uzmanlık Alanları Arasındaki İlişki Korelasyonu

Hipotez 2: Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile sağlık turizmi hakkında bilgi sahibi olma oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotezi test etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile sağlık turizmi hakkında bilgi sahibi olma oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur ($\rho = 0,13$). Bu durumda ilişkinin varlığı kabul edilmiş olup hipotez kabul edilmiştir (Tablo 16).

		Olumlu Düşünceler	Sağlık turizmi hakkında bilgi sahibi olma oranı
Olumlu Düşünceler	Pearson Korelasyon	1	0,13*
Sağlık turizmi hakkında bilgi sahibi olma oranı	Pearson Korelasyon	0,13*	1

* $\rho = 0,13$, ρ değeri 0 ve 1 arasında olduğu için pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Tablo 16. Sağlık Verilerine Elektronik Ortamda Erişimin Sağlayabileceği Faydalar İle İlgili Olumlu Düşünceler ve Sağlık Turizmi Hakkında Bilgi Sahibi Olma Oranı Arasındaki İlişki Korelasyonu

Hipotez 3: Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile sağlık turizmi hakkındaki olumlu düşünceler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotezi test etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile sağlık turizmi hakkındaki olumlu düşünceler arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur ($\rho = 0,21$). Bu durumda ilişkinin varlığı kabul edilmiş olup hipotez kabul edilmiştir (Tablo 17).

		Olumlu Düşünceler	Sağlık turizmi hakkındaki düşünceler
Olumlu Düşünceler	Pearson Korelasyon	1	0,21*
Sağlık turizmi hakkındaki düşünceler	Pearson Korelasyon	0,21*	1

* $\rho = 0,21$, ρ değeri 0 ve 1 arasında olduğu için pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Tablo 17. Sağlık Verilerine Elektronik Ortamda Erişimin Sağlayabileceği Faydalar İle İlgili Olumlu Düşünceler ve Sağlık Turizmi Hakkındaki Olumlu Düşünceler Arasındaki İlişki Korelasyonu

Hipotez 4: Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında bilgi sahibi olma oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotezi test etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında bilgi sahibi olma oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur ($\rho = 0,12$). Bu durumda ilişkinin varlığı kabul edilmiş olup hipotez kabul edilmiştir (Tablo 18).

		Olumlu Düşünceler	Kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında bilgi sahibi olma oranı
Olumlu Düşünceler	Pearson Korelasyon	1	0,12*
Kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında bilgi sahibi olma oranı	Pearson Korelasyon	0,12*	1

* $\rho = 0,12$, ρ değeri 0 ve 1 arasında olduğu için pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Tablo 18. Sağlık Verilerine Elektronik Ortamda Erişimin Sağlayabileceği Faydalar İle İlgili Olumlu Düşünceler ve Kişisel Sağlık Bilgi Sistemleri Hakkında Bilgi Sahibi Olma Oranı Arasındaki İlişki Korelasyonu

Hipotez 5: Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile kişisel sağlık bilgi sistemi hakkındaki olumlu düşünceler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotezi test etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile kişisel sağlık bilgi sistemi hakkındaki olumlu düşünceler arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur ($\rho = 0,22$). Bu durumda ilişkinin varlığı kabul edilmiş olup hipotez kabul edilmiştir (Tablo 19).

		Olumlu Düşünceler	Kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında bilgi sahibi olma oranı
Olumlu Düşünceler	Pearson Korelasyon	1	0,22*
Kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkındaki düşünceler	Pearson Korelasyon	0,22*	1

* $\rho = 0,22$, ρ değeri 0 ve 1 arasında olduğu için pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Tablo 19. Sağlık Verilerine Elektronik Ortamda Erişimin Sağlayabileceği Faydalar İle İlgili Olumlu Düşünceler ve Kişisel Sağlık Bilgi Sistemi Hakkındaki Olumlu Düşünceler Arasındaki İlişki Korelasyonu

6. 2. 4. Ki-Kare Analizi

Tablo 20'ye göre ki-kare testi sonuçlarımızda P değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir (P=0.000). Yani hekimlerin yaş aralıkları ile sağlık turizmi hakkında ne oranda bilgi sahip oldukları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

		Sağlık turizmi hakkında ne oranda bilgi sahibisiniz?					
		Hiç	Biraz	Orta	Çok	Toplam	
Yaşımız	24-28	Sayı	37	108	69	9	223
		Yüzde	16,6	48,4	30,9	4,0	100,0
	29-33	Sayı	23	48	32	10	113
		Yüzde	20,4	42,5	28,3	8,8	100,0
	34-38	Sayı	5	18	15	3	41
		Yüzde	12,2	43,9	36,6	7,3	100,0
	39-43	Sayı	5	22	18	6	51
		Yüzde	9,8	43,1	35,3	11,8	100,0
	44+	Sayı	12	40	52	38	142
		Yüzde	8,5	28,2	36,6	26,8	100,0
	Toplam	Sayı	82	236	186	66	570
		Yüzde	14,4	41,4	32,6	11,6	100,0

Ki-kare= 59,686; P= 0,000

Tablo 20. Hekimlerin Yaş Aralıkları İle Sağlık Turizmi Hakkında Ne Oranda Bilgi Sahibi Oldukları Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Tablo 21'e göre ki-kare testi sonuçlarımızda P değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir (P=0.000). Yani hekimlerin mesleki deneyimleri ile sağlık turizmi hakkında ne oranda bilgi sahip oldukları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

		Sağlık turizmi hakkında ne oranda bilgi sahibisiniz?					
		Hiç	Biraz	Orta	Çok	Toplam	
Kaç yıllık hekimsiniz	1 yıl ve daha az	Sayı	15	51	31	3	100
		Yüzde	15,0	51,0	31,0	3,0	100,0
	2-5 yıl	Sayı	35	75	51	10	171
		Yüzde	20,5	43,9	29,8	5,8	100,0
	6-10 yıl	Sayı	12	34	24	8	78
		Yüzde	15,4	43,6	30,8	10,3	100,0
	11-20 yıl	Sayı	10	39	28	8	85
		Yüzde	11,8	45,9	32,9	9,4	100,0

		Sağlık turizmi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?				
		Olumsuz	Fikrim yok	Olumlu	Çok olumlu	Toplam
21+	Sayı	10	37	52	37	136
	Yüzde	7,4	27,2	38,2	27,2	100,0
Toplam	Sayı	82	236	186	66	570
	Yüzde	14,4	41,4	32,6	11,6	100,0

Ki-kare= 61,396; P= 0,000

Tablo 21. Hekimlerin Mesleki Deneyimleri İle Sağlık Turizmi Hakkında Ne Oranda Bilgi Sahibi Oldukları Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Tablo 22'ye göre ki-kare testi sonuçlarımızda p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir (p=0.000). Yani hekimlerin yaş aralıkları ile sağlık turizmi hakkında düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

		Sağlık turizmi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?				
		Olumsuz	Fikrim yok	Olumlu	Çok olumlu	Toplam
24-28	Sayı	6	88	111	18	223
	Yüzde	2,7	39,5	49,8	8,1	100,0
29-33	Sayı	3	47	58	5	113
	Yüzde	2,7	41,6	51,3	4,4	100,0
34-38	Sayı	6	14	17	4	41
	Yüzde	14,6	34,1	41,5	9,8	100,0
39-43	Sayı	3	14	27	7	51
	Yüzde	5,9	27,5	52,9	13,7	100,0
44+	Sayı	8	23	93	17	141
	Yüzde	5,7	16,3	66,0	12,1	100,0
Toplam	Sayı	26	186	306	51	563

Ki-kare= 42,968; P= 0,000

Tablo 22. Hekimlerin Yaş Aralıkları İle Sağlık Turizmi Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Tablo 23'e göre ki-kare testi sonuçlarımızda P değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir (P=0,003). Yani hekimlerin mesleki deneyimleri ile sağlık turizmi hakkında düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

		Sağlık turizmi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?					
		Çok	Olumsuz	Fikrim	Olumlu	Çok	Toplam
1 yıl ve daha az	Sayı	0	0	37	57	6	100
	Yüzde	0,0	0,0	37,0	57,0	6,0	100,0
2-5 yıl	Sayı	1	6	74	79	11	171
	Yüzde	0,6	3,5	43,3	46,2	6,4	100,0
6-10 yıl	Sayı	0	5	28	36	9	78
	Yüzde	0,0	6,4	35,9	46,2	11,5	100,0
11-20 yıl	Sayı	1	4	24	48	8	85
	Yüzde	1,2	4,7	28,2	56,5	9,4	100,0
21+	Sayı	1	8	23	86	17	135
	Yüzde	0,7	5,9	17,0	63,7	12,6	100,0
Toplam	Sayı	3	23	186	306	51	569
	Yüzde	0,5	4,0	32,7	53,8	9,0	100,0

Ki-kare= 35,809 ; p= 0,003

Tablo 23. Hekimlerin Mesleki Deneyimleri İle Sağlık Turizmi Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Tablo 24'e göre ki-kare testi sonuçlarımızda P değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir (P=0.000). Yani hekimlerin yaş aralıkları ile sağlık turizmi kapsamında hastasının olup olmadığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

		Sağlık turizmi kapsamında hastanız oldu mu?			
		Evet	Hayır	Toplam	
Yaşınız	24-28	Sayı	51	172	223
		Yüzde	22,9	77,1	100,0

29-33	Sayı	52	60	112
	Yüzde	46,4	53,6	100,0
34-38	Sayı	21	20	41
	Yüzde	51,2	48,8	100,0
39-43	Sayı	28	23	51
	Yüzde	54,9	45,1	100,0
44+	Sayı	104	38	142
	Yüzde	73,2	26,8	100,0
Toplam	Sayı	256	313	569
	Yüzde	45,0	55,0	100,0

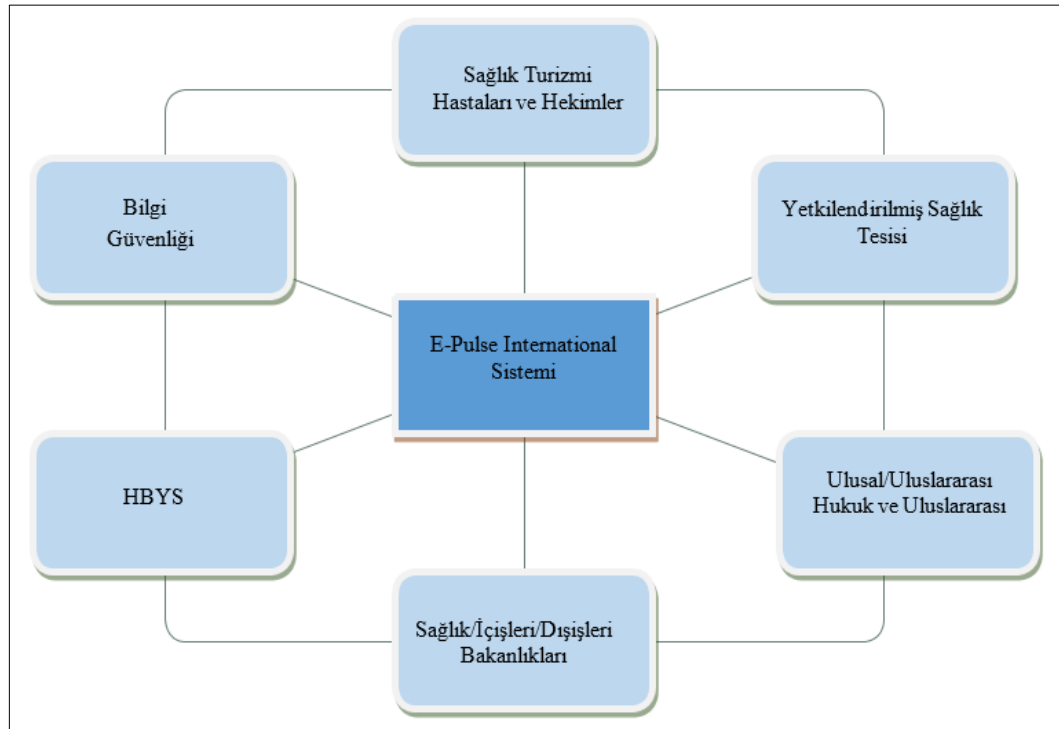
Ki-kare= 92,636; P= 0,000

Tablo 24. Hekimlerin Yaş Aralıkları İle Sağlık Turizmi Kapsamında Hastasının Olup Olmadığı Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

7. E-Pulse International Sistemi

7. 1. E-Pulse International Sistemi Bileşenleri

Araştırmada elde edilen bulgular ve öngörülen model çerçevesinde e-Pulse International Sisteminin Bileşenleri oluşturulmuş olup Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. E-Pulse International Sisteminin Bileşenleri

7. 1. 1. Bilgi Güvenliği

Sağlık turizmi hastalarının e-Pulse International sistemine katılımını sağlayabilmek için sistemin güvenliğinin garanti edilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda bakıldığında e-Nabız sisteminde güvenlik T.C. kimlik numarasına tanımlı e-Devlet üzerinden e-Devlet şifresi ile sağlanmakta ve devletin kendi güvenlik parametreleri işlemektedir. Bununla birlikte e-Pulse International sisteminde söz konusu parametreler yer almamakta olup güvenliğin sağlanabilmesi üç ana başlıkta değerlendirilebilecektir:

a) Kişinin Kaydı Esnasındaki Güvenlik

Kişinin o andaki mevcut pasaportu, uluslararası olarak kişinin tanınabilirliğini sağlayabileceğinden sağlık turizmi hastalarının e-Pulse International sistemine tanımlanması için hastanın pasaport numarası, pasaportta yazıldığı şekli ile isim, soy isim ve doğum tarihi ile Sağlık Bakanlığı sistemine tanımlanması gerekmektedir. Tanımlama yaparken sağlık turizmi hastasından mutlaka kendi dilinde yazılı onam alınmalıdır. Mevcut pasaporttaki bilgiler taranıp sisteme eklenerek kişiye pasaport fotokopisi imzalatılmalı, aynı zamanda kişinin o andaki fotoğrafı çekilerek imzalı onam belgesi ile birlikte Sağlık Bakanlığı sistemine eklenerek kişinin sisteme tanımlanması tamamlanmalıdır.

b) Kişinin Verilerine Erişimi Esnasındaki Güvenlik

Bu aşamadaki gerekli güvenlik önlemleri Sağlık Bakanlığı veya sistemin işleticileri tarafından sağlanacaktır. E-Pulse International sistemi, tamamen e-folder (dijital dosya) mantığı ile hastanın kendi sağlık verilerini yurt içinden veya yurt dışından sadece kendisinin görebileceği bir sistem olarak tasarlanacaktır. Burada üzerinde önemle durulması gereken husus, bu sistemde hastaya ait verilerin hasta rıza gösterse dahi hasta dışında hiçbir suretle üçüncü kişiler ile paylaşılmayacağına garanti edilmesidir. Uluslararası hukuk ile ilgili bir problem yaşanmaması için sistemde kişi onam bile verse kendi sağlık verilerine Türkiye içinden veya yurt dışından bir başka hekim başka bir hastaneden erişmemelidir.

c) Verilerin Saklanması Esnasındaki Güvenlik

E-Pulse International sistemi farklı bir sistem olması nedeniyle ve uluslararası paylaşımlara açık olacağından bu hususlar özellikle göz önünde bulundurularak e-Pulse International sistemindeki hasta verilerinin ayrı bir server'de saklanması gibi gerekli tüm güvenlik önlemlerinin yetkili kişilerce sağlanması önerilmektedir. Ayrıca hasta ile ilgili sağlık verilerinin HBYS'lerden güvenli ve uyumlu bir şekilde e-Pulse International sistemine aktarılması hastaneler veya sağlık hizmeti sunucuları tarafından yapılacaktır. Yukarıda açıklanan güvenlik unsurlarının yanı sıra ağ güvenlik sistemleri her geçen gün teknoloji ile birlikte yeni bir boyut kazanmakta ve ayrı bir uzmanlık alanı olduğundan bu tez çalışmasının dışında kalmaktadır. Dolayısıyla bu sistemin devreye alınması için gerekli güvenlik önlemlerinin sistem yöneticileri ve uzmanlar tarafından günün getirdiği şartlar dikkate alınarak oluşturulması gereken bir yapı olduğu düşünülmektedir.

7.1.2. Sağlık Turizmi Hastaları ve Hekimler

E-Pulse International sisteminin uygulamaya alınabilmesi için öncelikle sağlık turizmi hastasının Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış ve yetkilendirilmiş ülkemizdeki sağlık tesislerine başvurması ve bu tesislerde bulunan hekimlerden sağlık hizmeti alması gerekmektedir. Yine aynı şekilde sağlık turizmi hastasının sağlık verilerinin e-Pulse International sistemine aktarılabilmesi için bu tesislerdeki hekimlerin sağlık turizmi hastasına ait sağlık verilerini HBYS'ye girmeleri gerekmektedir. Ancak e-Pulse International sisteminin uygulamaya alınabilmesi için gerekli tüm şartlar sağlandıktan sonra sağlık turizmi hastasının HBYS'de üretilen sağlık verilerinin e-Pulse International sistemine aktarılması ya da e-Pulse International sisteminin HBYS'den veri çekebilmesi sağlanmalıdır.

7.1.3. HBYS

HBYS, e-Pulse International sisteminin önemli bileşenlerinden birisi olup veriyi bu sistemden alacaktır. Bu doğrultuda HBYS, e-Pulse International sistemine entegre olabilecek şekilde geliştirilmelidir. HBYS altyapısının protokollere uygun olarak programlama dillerine ve portlara göre kabul edilen bir yapıda olması gerekmektedir. Aynı zamanda hekimlerin optimal klinik kararlar vermesini sağlayacak ve dolayısıyla sağlık bakım ve hizmetlerinin kalitesini artıracak yapay zekâ destekli klinik karar destek sistemlerinin HBYS'ye eklenmesi ülkemize sağlık hizmeti almak için gelen sağlık turizmi hastalarına daha kaliteli ve kişiselleştirilmiş sağlık hizmeti sunmak için gerekmektedir. Çağımızdaki teknolojik gelişmelerin bir gerekliliği olarak yapay zekâ destekli klinik karar destek sistemlerinin HBYS'lerin ayrılmaz bir parçası olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Sağlık Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş sağlık tesislerinin HBYS'lerini ortak dil olan İngilizce dilinde geliştirmesi gerekmektedir. Bu kapsamda sağlık turizmi hastalarına e-Pulse International sistemi

üzerinden hizmet verilmesi için hastanelerin bilgi sistemlerinde İngilizce dokümanların oluşturulması garanti edilmelidir. Bunun için hastanelerin bilgi sistemlerinde de birtakım revizyonların yapılması gerekmektedir.

7.1.4. Yetkilendirilmiş Sağlık Tesisi

Sağlık turizmi hastalarının e-Pulse International sistemine tanımlanma işleminin Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış ve yetkilendirilmiş sağlık tesislerinde ve bu tesislerdeki yetkili çalışan tarafından yapılması gerekmektedir. Tanımlama yapılırken sağlık turizmi hastasının pasaport numarası, pasaportta yazıldığı şekli ile isim, soy isim ve doğum tarihi ile başvuru sırasında yetkili kişi tarafından çekilecek fotoğrafı ve pasaport fotoğrafının kullanılması gerekmektedir. Bu hususlara güvenlik kısmında ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

7.1.5. Ulusal ve Uluslararası Hukuk ile Uluslararası Standartlar

Bu sistemdeki en önemli unsur bilgi güvenliği olup bu kapsamda sistemin işleyişinde ulusal ve uluslararası hukukun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Nitekim bu sistem ile sağlık turizmi hastalarına sağlık verilerine erişimleri ile ilgili bir fayda sağlamak amaçlanırken güvenliği gözden kaçırmamak gerekmektedir. Sağlık turizmi hastalarına sağlık verilerine erişim yetkisi verilirken sağlık verilerinin korunması konusunda gerekli korumanın sağlanmasına hassasiyet gösterilmelidir. 24 Mart 2016 tarih, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve 21 Haziran 2019 tarihli Kişisel Sağlık Verileri Hakkında Yönetmelik e-Nabız uygulaması için yasal çerçeve oluşturmaktadır. Fakat sağlık turizmi denildiğinde 200'den fazla devleti kapsayan bir süreç söz konusu olduğu için uluslararası hukukun da dikkate alınması şarttır. Nitekim 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, 95/46 sayılı AB Direktifi'ni esas aldığı için Genel Veri Koruma Yönetmeliği'nde (General Data Protection Regulation; GDPR) olup mevzuatımızda bulunmayan bir takım yeni hakların (veri taşınabilirliği hakkı ve unutulma hakkı) varlığına dikkat edilerek bunlara uyum sağlanmalıdır. Uluslararası hukuk ile ilgili bir problem yaşanmaması için e-Nabız sisteminden farklı olarak e-Pulse International sisteminde kişi onam bile verse kendi sağlık verilerine Türkiye içinden veya yurt dışından bir başka hekim başka bir hastaneden erişememelidir. Kişisel sağlık verilerinin korunmasına ilişkin ISO tarafından yayınlanan standartlardan olan ISO 27799, ISO/IEC 27000, ISO/IEC 27000 gibi uluslararası standartların uygulanması ile kişisel sağlık verilerinin korunmasının sağlanması gerekmektedir. Benzer şekilde farklı sistemler arasında birlikte çalışabilirliğin sağlanması için yine uluslararası standartların uygulanması bir zorunluluk olarak öne çıkmaktadır.

7.1.6. Sağlık/ İçişleri/ Dışişleri Bakanlıkları

Sağlık Bakanlığı, ülkemizde sağlık turizmine yönelik mevzuatın oluşumuna öncülük etmesi ve sağlık tesislerine yetki belgesi vermesi ve aynı zamanda e-Pulse International sistemi için gerekli güvenlik önlemlerini alacak otorite olması bakımından önemli bir yere sahiptir. İçişleri Bakanlığı ise ülkemize sağlık turizm hastası olarak gelecek kişilere onay veren ve güvenliği sağlayan otorite olması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Ülkemize sağlık hizmeti almak için daha önce gelmiş ve e-Pulse International sistemini kullanmakta olan sağlık turizmi hastaları için seyahat öncesi yaptırılması gereken aşı bilgileri gibi bilgiler Sağlık Bakanlığı'nın onayı ile sisteme eklenmelidir. Sağlık turizmi hastalarının sisteme girdiklerinde genel bilgiler halinde uyulması gerekli prosedürleri, yapılması gerekli işlemleri görebilmesi sağlık turizmi hastalarının aidiyet duygularını artıracaktır.

Ülkemize sağlık hizmeti almak için daha önce gelmiş ve e-Pulse International sistemini kullanmakta olan sağlık turizmi hastalarının sağlık durumu nedeniyle hekimi tarafından tekrar ülkemize gelmeleri gerekli görüldüğü durumlar da bu sistem üzerinden görünecektir. Bu bilgi Dışişleri Bakanlığı ve konsolosluklar ile paylaşıldığında hastaya vize konusunda öncelik ve kolaylık sağlanacak ve vize süreci hızlandırılacaktır.

7.2. E- Pulse International Sistemi Uygulama Süreçleri

E-Pulse International sisteminin uygulama sürecine ait adımlar aşağıdaki gibi kurgulanmış olup Şekil 2 E-Pulse International Sistemi Uygulama Özeti ve Şekil 3 E-Pulse International Sisteminin Uygulanması Akış Diyagramı'nda gösterilmektedir.

7. 2. 1. Sağlık Turizmi Hastasının Sisteme Tanımlanması

Sağlık turizmi hastaları sağlık hizmeti alacakları yere geldiklerinde e-Pulse International sistemine nasıl dâhil edilebilecekleri konusunda mümkünse sözel ve yazılı olarak, değilse de en azından yazılı olarak kendi dilinde bilgilendirilmelidir. Bu konuda öneri olarak Sağlık Bakanlığı'nın mümkün olan tüm dillerde sağlık turizmi hastasına sözel olarak bilgisayar üzerinden bilgi verilmesi daha önce Sağlık Bakanlığı tarafından sanal ortama konulan bilgilendirme ile yapılacak ve sonrasında onam belgesi sunulacaktır. Bu kapsamda hastaya sistemin genel özellikleri, nasıl işleyeceği, nerede kullanacağı, sağlık verilerini sistem üzerinden takip edebilecekleri, sistemdeki verilerin hiçbir şekilde üçüncü kişiler ile paylaşılmayacağı ve sistem üzerindeki diğer yetkileri hakkında bilgi verilmelidir. Hastanın onam belgesini imzalayarak onam vermesi durumunda hastane bilgi yönetim sisteminde yer alan sağlık verilerinin e-Pulse International sistemine aktarılacağı ve bu onamı istediği zaman geri alabileceği hususu belirtilmelidir. Yazılı onam formu Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış ve Sağlık Bakanlığı'nın resmi web sitesinden erişilebilir olmalıdır. Yazılı onam formunun tüm dillere çevirisi Sağlık Bakanlığı tarafından yapılarak yine Sağlık Bakanlığı resmi web sitesinden tüm dillerden çıktısı alınıp yetkilendirilmiş merkezlerdeki sağlık turizmi hastasına imzalatılmalıdır.

Sağlık turizmi hastalarının e-Pulse International sistemine tanımlanabilmesi için hastanın pasaport numarası, pasaportta yazıldığı şekli ile isim, soy isim ve doğum tarihi ile başvuru sırasında yetkili kişi tarafından çekilecek fotoğrafının ve pasaporttaki fotoğrafının Sağlık Bakanlığı sistemine tanımlanması gerekmektedir. Mevcut pasaporttaki bilgiler taranıp örneği de sisteme eklenerek kişiye pasaport fotokopisi imzalatılmalıdır aynı zamanda kişinin başvuru sırasında yetkili kişi tarafından çekilecek fotoğrafı, pasaporttaki fotoğrafı ve imzalı onam belgesi de Sağlık Bakanlığı sistemine eklenerek kişinin sisteme tanımlanması tamamlanmalıdır. Bilgilerin teyit edilmesi amacıyla alınan bu belgeler gerek dosya olarak gerekse elektronik ortamda saklanmalıdır. Bu işlem yalnızca Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış ve yetkilendirilmiş sağlık tesislerindeki yetkili ve bu konuda özel eğitim almış ve bilgilendirilmiş olan kişiler tarafından gerçekleştirilecektir. Burada önemli olan yetkili kişi ile sisteme tanımlama yapılan sağlık turizmi hastasının yüz yüze olması ve söz konusu tüm işlemlerin Türkiye'de başvuru sırasında yapıyor olması gerekliliğidir. Buna göre kişi söz konusu bu işlemleri yapmadan ülkesine dönerse uzaktan tanımlama yapılamayacağı için e-Pulse International sisteminden faydalanmayacaktır.

7. 2. 2. Şifre İşlemleri

Hasta kendi şifresinin sorumluluğunu taşıdığı için sisteme ilk giriş şifresini değiştirmesi gerekmekte olup sistem otomatik olarak ilk girişte hastayı bu yönde yönlendirmelidir. Şifrenin değiştirilme işleminin Türkiye'de yapılması gerekmektedir. Sağlık turizmi hastası, cep telefonu veya e-mail üzerinden gelen geçici şifre ile giriş yapıp tüm bilgilerini onayladıktan sonra şifresini yeni şifre ile değiştirip aktive ederek ve sonrasında sistemden çıkararak e-Pulse International sistemine girme yetkisini kazanmaktadır. Sağlık turizmi hastası tüm bilgilerini onayladıktan sonra ancak hastanın sisteme tanımlanması gerçekleşecektir. Sağlık turizmi hastanın sisteme tanımlanması tamamlandıktan sonra sistemin veri aktarımına açılacak ve o andan itibaren hastaya ait sağlık verileri e-Nabız sisteminden ayrı bir server'e gönderilmeye başlanacaktır. Hasta yeni şifresi ile e-Pulse International sistemine giriş yaptıktan sonra sistem üzerinden sadece hizmet aldığı hastanede bulunan sağlık verilerini yine sadece kendisi görebilecektir. Hasta şifresinin sorumluluğunu taşıdığı için bu işlemlerin başvuru sırasında hastaya yaptırılması uygun olacaktır.

Sağlık turizmi hastası cep telefonu ve e-mail onaylama işlemini Türkiye'de başarılı bir şekilde yaptıysa yurt dışında iken şifresini unutması durumunda bir mesajla kendisine şifresi hatırlatılabilecektir. Bu nedenle girişi sırasında hastaya ait cep telefonu ve e-mail adresinin mümkünse her ikisinin değilse en az birisinin gönderilecek şifre ile onaylanması gerekmektedir. Eğer Türkiye'de bu onaylama işlemi

yapılamaz ise hastanın ileride şifresini unutması durumunda kendisine hatırlatma mesajı gönderilemeyecektir.

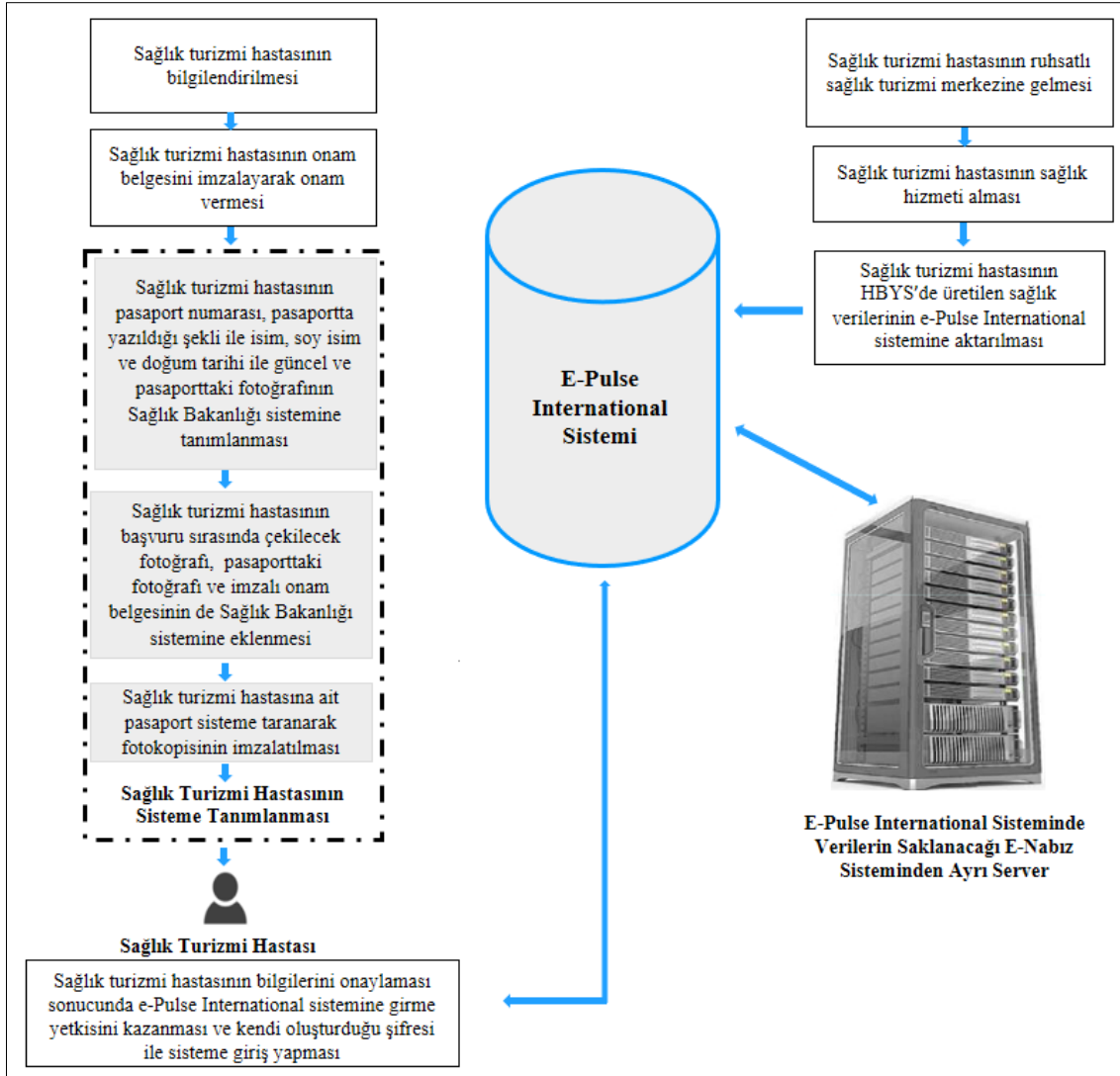
7. 2. 3. Mobil Cihaz ile Kullanım

Sağlık turizmi hastası sağlık verilerine erişmek istediğinde şifresi ve onaylanmış bilgileri ile yurt dışından e-Pulse International sistemine giriş yapabilecektir. Bu doğrultuda sağlık turizmi hastası bilgisayar tarayıcısı, mobil cihazlar için optimize edilmiş bir web sitesi veya mobil uygulama aracılığıyla sağlık verilerine erişebilecektir. Hastalardan cep telefonu kullananlar ileride yazılacak mobil uygulamayı IOS/Android Store'lerden telefonlarına indirebilecekler ve bu uygulamaya ilk girişlerini Türkiye'deki yetkilendirilmiş merkezlerde yapabileceklerdir.

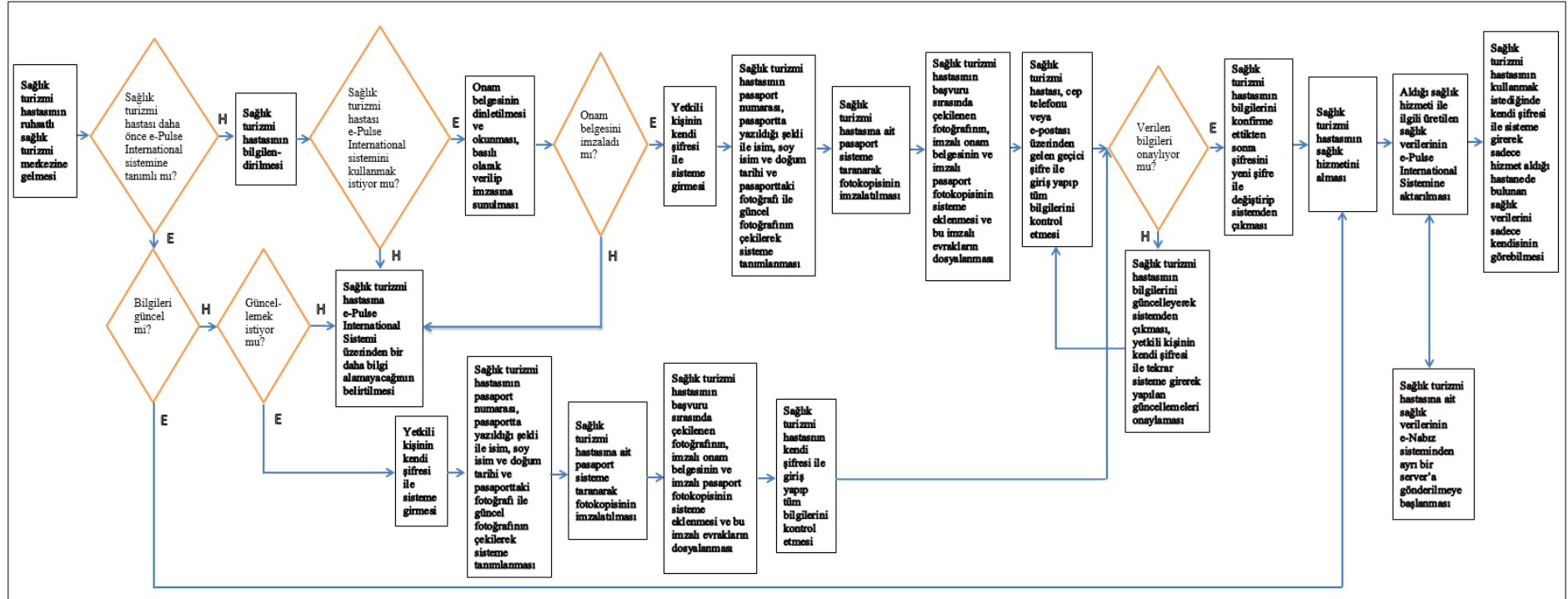
7. 2. 4. Kişisel Bilgi Güncelleme

Sağlık turizmi hastası, sisteme girilen bilgilerinde herhangi bir değişiklik olduğunda (örneğin pasaport numarası değiştiğinde) yine kendisinin yazılı onamı ile Uluslararası Hasta Koordinatörlüğü'ne bu değişiklik ile ilgili bizzat talepte bulunacak ve bu doğrultuda Uluslararası Hasta Koordinatörlüğü'nde yetkili kişi tarafından bu bilgiler güncellenebilecektir. Uzaktan erişimle değişiklik yapılmasına müsaade edilmeyecektir. Dolayısıyla kişinin her yeni pasaportunda yer alan bilgilerindeki değişiklikleri kişinin kendisinin bizzat başvurduğu bir anda güncellenmesi gerekmekte olup kendisinin de bu yapılan güncellemeleri sistem üzerinden onaylaması gerekmektedir. Şayet onaylamazsa gerekli güncellemeler onay alınana kadar sistem üzerinden hastanın onayına sunulacaktır.

Araştırmada elde edilen bulgular ve öngörülen model çerçevesinde E-Pulse International Sistemi Uygulama Özeti ve E-Pulse International Sisteminin Uygulanması Akış Diyagramı oluşturulmuş olup Şekil 2 ve Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 2. E-Pulse International Sistemi Uygulama Özeti

Şekil 3. E-Pulse International Sisteminin Uygulanması Akış Diyagramı

8. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada kişisel sağlık bilgi sistemi olan e-Nabız sisteminin sağlık turizmi hastalarına ve hekimlere uygulanabilir olması için tespit edilen eksikliklerin giderilmesi, yeni bir model çerçevesinde daha etkin kullanımını sağlayacak bir modelin ortaya konması amaçlanmaktadır. Belirlenen alt hipotezler sonucunda “E-Nabız gibi kişisel sağlık bilgi hizmeti sunan uygulamaların sağlık turizmi hastaları ve hekimler için geliştirilmesine ihtiyaç vardır.” şeklindeki hipotez doğrulanmıştır.

- Araştırmanın sonucunda araştırmanın alt hipotezleri ile ilgili olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır: Araştırmanın hipotezi olan “Sağlık verilerine elektronik ortamdan erişiminin sağlayabileceği faydalar ile yaş arasında anlamlı bir farklılık vardır.” şeklindeki hipotez kabul edilmiştir. 36-48 yaş aralığındaki kişilerin verdikleri cevaplar ile 60 yaş ve üzerindeki kişilerin verdikleri cevaplar arasında farklılık bulunmuştur.
- Araştırmanın hipotezi olan “Sağlık verilerine elektronik ortamdan erişiminin sağlayabileceği faydalar ile internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” şeklindeki hipotez kabul edilmiştir. Haftada bir kez interneti sağlık verilerine erişmek için kullananlar ile hiç ve arada bir kez kullananlar arasında farklılık bulunmuştur
- Araştırmanın hipotezi olan “Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile uzmanlık alanları arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindeki hipotez kabul edilmiştir. Buna göre, tüm uzmanlık alanlarındaki hekimlerin sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşündüğü görülmektedir.
- Araştırmanın hipotezi olan “Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile sağlık turizmi hakkında bilgi sahibi olma oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindeki hipotez kabul edilmiştir. Buna göre sağlık turizmi hakkında bilgi sahibi olan hekimler aynı zamanda sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünmektedir.
- Araştırmanın hipotezi olan “Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile sağlık turizmi hakkındaki olumlu düşünceler arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindeki hipotez kabul edilmiştir. Buna göre sağlık turizmi hakkında olumlu düşünen hekimler aynı zamanda sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünmektedir.
- Araştırmanın hipotezi olan “Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında bilgi sahibi olma oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindeki hipotez kabul edilmiştir. Buna göre kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında bilgi sahibi olan hekimler aynı zamanda sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünmektedir.
- Araştırmanın hipotezi olan “Sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünceler ile kişisel sağlık bilgi sistemi hakkındaki olumlu düşünceler arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklindeki hipotez kabul edilmiştir. Buna göre kişisel sağlık bilgi sistemleri hakkında olumlu düşünen hekimler aynı zamanda sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, 36-48 yaş aralığındaki sağlık turizmi hastalarının diğer yaş gruplarına göre interneti sağlık verilerine erişmek için daha sık kullandığı belirlenmiştir. Bu durumun orta yaş hastaların sağlık konusunda daha bilinçli ve teknoloji kullanımının daha iyi olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yükseköğretim ve üzerinde öğrenim durumu olan kişilerde interneti sağlık verilerine ulaşmak için kullanım sıklığının ise diğer öğrenim durumunda olan gruplara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca, sağlık turizmi hastalarının günlük internet kullanım süresi arttıkça sağlık verilerine erişmek için interneti kullanma sıklığı da artmaktadır. Bunun yanı sıra üç aydan fazla süredir interneti sağlık verilerine erişmek için kullananların sağlık verilerine internet kullanılarak erişim sıklığının arttığı belirlenmiştir.

Araştırma bulgularına göre, 11 yıl ve daha fazla mesleki deneyimi olan hekimlerin sağlık turizmi hakkında daha olumlu düşündükleri görülmekte olup 21 yıl ve daha fazla mesleki deneyimi olan hekimlerin diğer gruplara göre sağlık turizmi hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukları saptanmıştır. 39 yaş ve üzeri hekimlerin sağlık turizmi hakkında diğer yaş gruplarına göre daha olumlu düşündükleri görülmektedir. Aynı zamanda hekimlerin yaşı arttıkça sağlık turizmi kapsamında baktıkları hasta

sayısının arttığı görülmektedir. Hekimlerin olgunlaştıkça ve tecrübe sahibi oldukça konuya olumlu baktıkları belirlenmiştir. Aynı zamanda tüm uzmanlık alanlarındaki hekimlerin sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşünmesi sağlık verilerine elektronik ortamda erişimin sağlayabileceği faydalar ile ilgili olumlu düşüncelerin uzmanlık alanlarına göre değişmediğini genel bir hekim görüşü olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin sağlık hizmetlerinin kalitesi yurt dışında bilinmekle birlikte kişisel sağlık bilgi sistemleri gibi teknolojilerin Türkiye'ye sağlık hizmeti almak için gelen hastalar tarafından kullanılması sağlık hizmetlerinin kalitesinde bir değer yaratacaktır. Sağlık turizmi hastalarının kendi ülkelerine döndükten sonra ülkemizde yaptırdukları tetkikleri aynı şekilde görebilmelerini mümkün kılacak e-Pulse International sistemi sağlık turizmini olumlu yönde etkileyecektir. Sağlık turizmi hastaları genellikle değişik şehir ve ülkelerde muayene oldukları için bu sistemden daha çok yararlanacaktır. Bu hizmetin yürütülebilmesi için de Sağlık Bakanlığı'nın tecrübeleri ile geliştirmiş olduğu e-Nabız sisteminden yararlanılarak sağlık turizmi hastaları için uluslararası hukuk da dikkate alınarak yeni bir model geliştirilmiştir. Nitekim bu çerçevede sağlık turizmi hastaları ve hekimlere uygulanan anketler neticesinde e-Nabız uygulamalarının sağlık turizmi hastaları ve hekimler için de geliştirilmeye ihtiyaç olduğu tespit edilmiş olup bu ihtiyacın giderilmesi için bu model önerilmiştir.

E-Pulse International sisteminde sağlık turizmi hastalarına ait sağlık verilerinin güvenilir bir şekilde muhafaza edilmesi ve ihtiyaç duyulduğunda her zaman her yerden kolaylıkla erişilebilir olması hekimlerin sağlık turizmi hastalarına daha hızlı ve etkili tedavi sağlamasına yardımcı olacaktır. Bununla birlikte hastaların sağlık durumunu daha iyi anlamasına ve sağlık bilincinin oluşmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca, sağlık turizmi hastalarına hizmet veren hastanelerin bilgi sistemlerinde İngilizce dokümanların oluşturularak hastalara dil desteği sağlanması ile sunulacak sağlık hizmetlerinin kalitesi artırılabilecektir.

Bu araştırmada literatür taramasından ve alan çalışmasından elde edilen kazanımlara göre, kişisel sağlık bilgi sistemlerinden toplanan ve saklanan verilerin nicelik ve nitelik açısından etkin kullanımının mümkün hale getirilmesi ile hastalara kişiselleştirilmiş sağlık hizmeti sunulabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin temel işlev ve fonksiyonlarının yanı sıra kişisel sağlık bilgi sistemlerinin sağlık turizmi hastalarına daha fazla yarar sağlaması ve kişiselleştirilmiş sağlık hizmeti sunumu için yapay zekâ teknolojisi ile desteklenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim kanser tedavisinde kullanılan IBM Watson (IBM Watson Health, 2019) ve yapay zekâ destekli Babylon Triyaj ve Teşhis Sistemi (Razzaki, 2018: 2) gibi büyük veriye ve yapay zekâyâ dayalı dijital sağlık teknolojileri günümüzde kullanılan teknolojilerdir.

Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin gelecekte sağlık hizmetlerinin verimliliğini artırmak için daha yaygın kullanılabilmesi öngörülebilir. Ancak, bu sistemlerde sağlık verilerinin her an/her yerden erişilebilir olması yanı sıra sağlık verilerinin paylaşılması ve kullanılması da bir koşul olarak aranmaktadır. Bu durum sağlık verilerinin yetkisiz kişiler ile paylaşılması ve farklı amaçlar için kullanılması sonucunda kişisel sağlık verilerinin mahremiyetinin ihlal edilebileceği endişesini yaratmaktadır. Diğer yandan üçüncü kişiler tarafından bilinmesi istenilmeyen kişisel sağlık verilerinin mahremiyetinin korunamaması istihdam ayrımcılığı, sosyal ayrımcılık ve sigorta hizmetleri alımında yaşanabilecek ayrımcılık gibi pek çok ayrımcılığa neden olabilmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde sağlık turizmi hastalarının çok daha hassas ve örselenebilir olması dolayısıyla mahremiyet korumasına daha fazla ihtiyaç duyan kesim olduğu söylenebilir. Bu nedenle sağlık turizmi hastalarının hiçbir zarar görmeden güvenli bir şekilde kişisel sağlık bilgi sistemlerinden yarar sağlamaları amaçlanmalıdır. Sağlık turizmi hastaları için geliştirilecek kişisel sağlık bilgi sistemlerinin tıp etiğinin temel ilkelerine (özerklik, yararlılık, kötü davranmama ve adalet ilkesi) ve uluslararası hukuka uygun olması ve en son güvenlik teknolojisi ile korunması gerekmektedir. Bu bakımdan kişisel sağlık bilgi sistemlerinin kullanılması sağlık verilerinin güvenliği ve mahremiyetinin korunması ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Bireylerin sağlık verilerinin güvenliği ve mahremiyeti konusundaki endişelerin ortadan kalkmadığı sürece sistem kullanımının istenilen seviyeye ulaşamayacağı tüm taraflarca anlaşılması gerekmektedir.

Dikkate alınması gereken diğer bir konu sistem kullanımı ile ilgili eğitimlerin verilerek sistem ile ilgili farkındalığın artırılmasıdır. Kişisel sağlık bilgi sistemlerinin daha etkin kullanımı için sistemin

kullanımı öncesinde kullanıcıların sağlık ve teknoloji okuryazarlığı düzeylerini ölçmek ve yeterli düzeyin altında kalan bireylere kullanıcı eğitimler verilerek suretiyle sistemin sağlayabileceği faydalar daha da artırılabilir. Bu durum sistemin daha etkin kullanımı ve kullanımının sürdürülebilirliği açısından da büyük önem taşımaktadır. Yeterli sağlık ve teknoloji okuryazarı olmayan bireylerin bu sistemden yarar sağlayamayacağı anlaşılmaktadır. Bu eğitimler ile birlikte özellikle yaşlı hastalar için sistemin kişiselleştirilerek kullanımının kolaylaştırılması önerilmektedir. Bu doğrultuda sistemin hastalar tarafından hangi amaçla kullanıldığı ve bekledikleri faydaları karşılayıp karşılamadığı mutlaka araştırılarak bu kapsamda sistemde gerekli geliştirmeler yapılmalıdır.

Dijital dönüşümün hız kazandığı günümüzde sağlık turizminde dijital hastane modelinin sağlık turizmi hastaları için de etkin kullanılmasında kişisel sağlık bilgi sistemi uygulaması olarak e-Pulse International sistemi önemli bir yere sahip olacaktır.

Gelecekte bu konuda yapılacak araştırmalara fikir vermesi bakımından sağlık turizmi hastaları için uygulanabilir bir sistemin benimsenmesi ve sürdürülebilir kullanımının bağlı olduğu başta kültürel, kişisel, sosyo-ekonomik konular ile ilgili daha fazla çalışma yapılmalıdır.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Çalışmada kullanılan veriler için etik kurul izni Hacettepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 19 Mart 2019 tarihinde alınmıştır (Sayı: 16969557-634).

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar makale için eşit oranda katkıda bulduklarını beyan ederler.

Finansal Destek: Yoktur

Kaynakça

- Allen, M. (2008). The Model PHR for Public. Erişim adresi: <https://grantome.com/grant/NIH/P01-HK000029-03-1>
- Altuntaş, E. Y. (2019). *Sağlık Hizmetleri Uygulamalarında Dijital Dönüşüm*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aslani, N., Ahmadi, M., & Samadbeik, M. (2020). A Systematic Review of the Attributes of Electronic Personal Health Records for Patients with Multiple Sclerosis. *Health and Technology*, 10(3), 587-599. doi: 10.1007/s12553-019-00387-4
- Aydın, D., Şeker, S. ve Şahan, S. (2011). Kamu Hastanelerinde Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Uygulama Rehberi. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Beyhan, O., Gül, F. ve Ülgü, M. (2016, Ekim). Kişisel Sağlık Kaydı Sistemi E-Nabız'ın Hasta Güçlendirmesi ve Bilgi Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi. S. Akgün, G. Yüksel ve M. Baydoğrul (Editörler), *1. Uluslararası Sağlıkta Bilişim ve Bilgi Güvenliği Kongresi* (ss. 21). Erişim adresi: <http://www.hcs-antalya.org/tr/bilimsel-kitap-ar%C5%9Fivi>
- Carrera, P. M. & Bridges, J. F. P. (2006). Globalization and Healthcare: Understanding Health and Medical Tourism. *Expert Review of Pharmacoeconomics & Outcomes Research*, 6(4), 447-454. doi: 10.1586/14737167.6.4.447
- Civan, A., Skeels, M. M., Stolyar, A., & Pratt, W. (2006). Personal Health Information Management: Consumers' Perspectives. In *AMIA Annual Symposium Proceedings: Vol. 2006*. (pp. 156-160). Erişim adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1839450/>
- Cohen, I. G. (2010). *Medical Tourism: The View from Ten Thousand Feet*. Hastings Center Report, 40 (2), 11-12. doi:10.1353/hcr.0.0238
- Çeken, H. ve Ateşoğlu, L. (2008). Küreselleşme Sürecinde Turizm Endüstrisinin Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi*

- Dergisi*, 1, 136-151. Erişim adresi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423913731.pdf>
- Çıngı, H. (1990). *Örnekleme Kuramı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Çiçek, Ş. E. ve Söğüt, N. (2018). Sağlık Sektöründe E-Devlet Uygulamalarının Etkinliği Üzerine Bir Araştırma: Isparta İli Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(22), 32-59. doi: 10.21076/vizyoner.452027
- Dang, H. S., Nguyen, T. M. T., Wang, C. N., Day, J. D., & Dang, T. M. H. (2020). Grey System Theory in the Study of Medical Tourism Industry and its Economic Impact. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(3), 961. doi:10.3390/ijerph17030961
- Demir, H. (2016). *Mobil Sağlık Uygulamalarının Sağlık Hizmetlerine İşlem Maliyeti Yaklaşımı Bağlamında Etkisi: Hastane Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir, Türkiye.
- Demir, R. (2017). *Medipol Üniversitesi Öğrencilerinin Sağlık Bilgi Sistemleri ve E-Nabız Sistemine İlişkin Farkındalık ve Kullanım Düzeylerinin Belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Demir, S. (2019). *E-Devlet Kapsamında E-Nabız Uygulamasına Dair Farkındalığın İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- Edelheit, J. (2008). Defining Medical Tourism or Not?, *Medical Tourism Magazine*, 5, 9-10. Erişim adresi: <https://www.magazine.medicaltourism.com/article/health-tourism-magazine-releases-issue-5>
- Ekiyor A. ve Çetin A. (2017) Sağlık Hizmeti Sunumunda ve Sosyal Pazarlama Kapsamında E-Nabız Uygulamasının Bilinirliği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(1), 88-103. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/usaysad/issue/28899/309521>
- Essén, A., Scandurra, I., Gerrits, R., Humphrey, G., Johansen, M. A., Kierkegaard, P., ... & Ancker, J. S. (2018). Patient Access to Electronic Health Records: Differences Across Ten Countries. *Health Policy and Technology*, 7(1), 44-56. doi: 10.1016/j.hlpt.2017.11.003
- Fylan, F., Caveney, L., Cartwright, A., & Fylan, B. (2018). Making it Work for Me: Beliefs About Making a Personal Health Record Relevant and Useable. *BMC Health Services Research*, 18(1), 1-12. doi: 10.1186/s12913-018-3254-z
- Goodrich, J. N. & Goodrich, G. E. (1987). Health-Care Tourism: An Exploratory Study. *Tourism Management*, 8(3), 217-222. doi: 10.1016/0261-5177(87)90053-7
- Goodrich, J. N. (1993). Socialist Cuba: A Study of Health Tourism. *Journal of Travel Research*, 32(1), 36-41. Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.890.1238&rep=rep1&type=pdf>
- Graetz, I., Huang, J., Brand, R., Hsu, J., & Reed, M. E. (2019). Mobile-Accessible Personal Health Records Increase the Frequency and Timeliness Of PHR Use for Patients with Diabetes. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 26(1), 50-54. doi:10.1093/jamia/ocy129
- Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Kalite Yönetim Sistemi. (t.y.). Erişim adresi: http://www.hastane.hacettepe.edu.tr/kalite-yonetimi_126.html
- Hacettepe Üniversitesi. (2019). *Kurum İç Değerlendirme Raporu*. Erişim adresi: http://sgdb.hacettepe.edu.tr/raporlar_kidr.shtml
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis*. 7th ed. Essex, England: Pearson Education Limited.
- Hallem, Y., & Barth, I. (2015). Understanding the Role of Internet in Explaining the Medical-Tourist Behavior: A Conceptual Model. *Management & Avenir Santé*, 2(1), 51-69. Erişim adresi: <https://www.cairn.info/revue-management-et-avenir-sante-2015-1-page-51.htm#>

- IBM Watson health in Oncology (2019). Erişim adresi: <https://www.ibm.com/downloads/cas/OZRYPWL9>
- International Medical Travel Journal. (2017). Health Tourists Spend 10 Times More in Turkey. Erişim adresi: <https://www.imtj.com/news/health-tourists-spend-10-times-more-turkey/>
- İlhan, M. N. ve İkinci, S. İ. (2017). Turist Sağlığı Hizmetleri. D. Tengilimioğlu (Editör), *Sağlık Turizmi*. (ss.195-215). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Karahisar, T. (2018). E-Nabız Uygulamasının Sağlık Profesyonelleri Tarafından Kullanımı: İstanbul Okmeydanı Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Görevli Doktorlar Üzerine Bir Araştırma. H. Keskin (Editör), 5. *Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu* (ss. 521- 540). Erişim adresi: <http://kayit.asoscongress.com/files/asos2018ist/Sosyal.pdf>
- Kaya, S., Yıldırım, H. H., Karsavuran, S., Özer, Ö., Şencan, İ. ve Aydın, D. (2013). *Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu 2013*. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı. Erişim adresi: <http://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/535,turkiye-medikal-turizm-degerlendirme-raporu-2013pdf.pdf>
- Kıraç, R. ve Yılmaz G. (2019). Yetişkinlerde E-Nabız Sistemi Farkındalığının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Ramazan_Kirac/publication/336881782
- Kim, E. H., Wang, M., Lau, C., & Kim, Y. (2004, September). *Application and Evaluation of Personal Health Information Management System*. Paper presented at the 26th Annual International Conference of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society, San Francisco, CA. Erişim adresi: <https://ieeexplore.ieee.org/document/1403891>
- Medical Tourism Association. (2019). *Frequently Asked Questions*. Erişim adresi: <https://www.medicaltourism.com/frequently-asked>
- Medical Tourism Market - Growth, Trends and Forecast (2020 - 2025). (2020). Erişim adresi: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/medical-tourism-market>
- Mordkoff, J. T. (2011). The Assumption (s) of normality. Erişim adresi: <http://www2.psychology.uiowa.edu/faculty/mordkoff/GradStats/part%20I.07%20normal.pdf>
- Mueller, H. & Kaufmann, E. L. (2001). Wellness Tourism: Market Analysis of a Special Health Tourism Segment and Implications for the Hotel Industry. *Journal of Vacation Marketing*, 7(1), 5-17. doi: 10.1177/135676670100700101
- ONC. (2017). *Health IT Terms. Glossary of Selected Terms Related to Health IT*. Erişim adresi: <https://www.healthit.gov/topic/health-it-basics/glossary>
- Özdemirci, F. (2018). Sağlık Bilgi Sistemleri Yönetimi ve Toplumsal Bellek/Gelecek Açısından Değerlendirilmesi. *Bilgi Yönetimi Dergisi*, 1(2), 149-155. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/by/issue/40526/500294>
- Razzaki, S., Baker, A., Perov, Y., Middleton, K., Baxter, J., Mullarkey, D., ... DoRosario, A. (2018). A Comparative Study of Artificial Intelligence and Human Doctors for the Purpose of Triage and Diagnosis. Erişim adresi: <https://arxiv.org/abs/1806.10698>
- Rodolfo, I. M. S. (2017). *Design Strategy for Integrated Personal Health Records: Improving the User Experience of Digital Healthcare and Wellbeing* (Unpublished doctoral dissertation). Universidade NOVA de Lisboa, Lisbon, Portugal.
- Ross, S. E., Moore, L. A., Earnest, M. A., Wittevrongel, L., & Lin, C. T. (2004). Providing A Web-Based Online Medical Record with Electronic Communication Capabilities to Patients with Congestive Heart Failure: Randomized Trial. *Journal of Medical Internet Research*, 6(2), e12. doi: 10.2196/jmir.6.2.e12
- Sağlık Bakanlığı. (2012). Stratejik plan 2013-2017. Erişim adresi: <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/MND8q+SaglikBakanligiSP1317.pdf>

- Sağlık Bakanlığı. (2019). T.C. Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı. Erişim adresi: <https://stratejikplan.saglik.gov.tr/files/TC-Saglik-Bakanligi-2019-2023-Stratejik-Plan-Web-Katalog.pdf#zoom=55>
- Sağlık Bakanlığı. (2021). Yetkili Sağlık Tesisleri ve Aracı Kuruluşlar. Erişim adresi: <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/TR-25360/yetkili-saglik-tesisleri-ve-araci-kuruluslar.html>
- Smith, M. & Puczko, L. (2009). *Health and wellness tourism*. London: Routledge.
- Snyder, J., Crooks, V., Johnston, R., & Kingsbury, P. (2013). Beyond Sun, Sand, and Stitches: Assigning Responsibility for the Harms of Medical Tourism. *Bioethics*, 27(5), 233-242. doi: 10.1111/j.1467-8519.2011.01942.x
- Soysal, A. ve Yalçın, T. (2019). Bazı Demografik Değişkenlere Göre E-Nabız Sisteminin Kullanımı: Öğrenciler Üzerinde Bir Araştırma. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 6(3), 180-188. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sagakadereg/issue/49316/612524>
- Symons, J. D., Ashrafiyan, H., Dunscombe, R., & Darzi, A. (2019). From EHR to PHR: Let's Get the Record Straight. *BMJ Open*, 9(9), e029582. doi: 10.1136/bmjopen-2019-029582
- Taha, J., Czaja, S. J., Sharit, J., & Morrow, D. G. (2013). Factors Affecting Usage of a Personal Health Record (PHR) to manage health. *Psychology and Aging*, 28(4), 1124. doi:10.1037/a0033911.
- Temizkan, S. P. ve Çiçek, D. (2015). Sağlık Turizmi ve Özellikleri. S. P. Temizkan (Editör), *Sağlık Turizmi*. (ss. 11-36). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik (2017, 13 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 30123). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170713-3.htm>
- Ülgü, M. ve Gökçay, Ö. G. (2017). Sağlık Bakanlığında Büyük Veri Çalışmaları. Ş. Sağiroğlu ve O. Koç (Editörler), *Büyük Veri ve Açık Veri Analitiği: Yöntemler ve Uygulamalar*. (ss. 267-282). Ankara: Grafiker Yayınları. Erişim adresi: http://bigdatacenter.gazi.edu.tr/wp-content/uploads/buyuk_veri_ve_acik_veri_analitigi.pdf
- Wright, A., Poon, E. G., Wald, J., Febowitz, J., Pang, J. E., Schnipper, J. L. ... Williams, D. H. (2012). Randomized Controlled Trial of Health Maintenance Reminders Provided Directly to Patients Through an Electronic PHR. *Journal of General Internal Medicine*, 27(1), 85-92. doi: 10.1007/s11606-011-1859-6
- Yıldırım, B. F. (2019). Sağlıkın Kişiselleşmesi ve Kişisel Sağlık Bilgi Sistemleri. *Bilgi Yönetimi*, 2(2), 127-135. doi: 10.33721/by.642698
- Yorulmaz, M., Odacı, Ş. ve Akkan, M. (2018). Dijital Sağlık ve E-Nabız Farkındalık Düzeyi Belirleme Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*. 16, 1-11. Erişim adresi: <http://sosyoteknik.selcuk.edu.tr/sustad/article/view/146>
- Zengingönül, O., Emeç, H., İyilikçi, D.E. ve Bingöl, P. (2012). *Sağlık Turizmi: İstanbul'a Yönelik Bir Değerlendirme*. İstanbul: Ekonomistler Platformu Yayınları.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 1 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 26.01. 2021

Kabul tarihi: 29.04. 2021

Yayınlanma tarihi: 30.06. 2021

Article Info

Date submitted: 26.01. 2021

Date accepted: 29.04. 2021

Date published: 30.06. 2021

Anahtar sözcükler

Ontoloji; Anlamsal Ağ; Yapay Zekâ Kuralları; Akıllı Arama Web Botları; Arşiv Doküman Yönetim Sistemleri

Keywords

Ontology, Semantic Web, Artificial Intelligence Rules, Smart Search Web Bots, Archive Document Management Systems.

DOI numarası

10.33721/by.868918

ORCID

0000-0002-5833-4092 (1)

0000-0002-5542-9467 (2)

Arşiv Belgelerinin Aranması Üzerine Anlamsal Arama Botu Geliştirilmesi ve Hukuki Terimler Üzerinden Değerlendirilmesi

*Developing Semantic Search Bot for Searching Archive
Documents and Evaluating Using Legal Terms*

Mehmet ERTUĞRUL

Vodafone Mobile Operations LTD. Department of Information Technology,
Yazılım Uzmanı, mehmet.ertugrul@vodafone.com

Demet ÇELİK ULUSOY

Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi,
demet.celik@emu.edu.tr

Öz

Arşivlerde tutulan belgeler tarihi öneme sahip olup; hukuki, siyasi, bilimsel, idari vb. nitelikte, maddi ve/veya manevi değeri olan ulusal ve hatta uluslararası niteliği olan veriler içerir. Günümüzde, arşivlerdeki belgeler, geleneksel belge arama zorlukları nedeniyle, dijital ortama aktarılarak, dijital arşiv katalogları, diğer adıyla arşiv yönetim sistemleri, oluşturulmuştur. Dijital kataloglar sayesinde, belgelerin yıpranmadan saklanması ve düzenlenmesi ve istenen bilgilere hızlı erişim için gerekli belgenin bulunması nispeten kolay hale geldi. Ayrıca, gerekli bir belgeyi talep eden diğer kuruluşlarla anında paylaşılabilmesi zaman ve usul ekonomisi sağlamış ve belge yönetimindeki sıkıntıları azaltmıştır. Ancak günümüz dijital kataloglar, Web 2.0 teknolojisi ile geliştirilmiş, sorgu tabanlı çalışan yazılımlardır. Bu tür sistemlerde ihtiyaç duyulan veriyi içeren belgenin taramasında söz dizimsel arama yapılmaktadır. Bu nedenle, ilgili belgenin bulunmasında ıskalamalar olabilmektedir. Özellikle, hukuki kavram içeren belge aramalarında, hem daha çok sayıda tarihsel nitelikli arşiv belgesi bulunması, hem de eski lügatlerin halen kullanılabilmesi nedeniyle, sistemden dönen belge sonuçları daha karmaşık veya ciddi belge ıskalamalarına neden olabilmekte ve bu durum, kullanıcıları ilgili belge bulmada zorlamaktadır. Oysa gelişen yapay zekâ teknolojisi sayesinde, bu katalogları akıllıca işletmek ve mevcut yapısını geliştirmek mümkündür. Anlamsal Web, meta veri depolamayı kolaylaştırarak ve bilgi alma sürecinin kalitesini artıran, anlamsal yetenekler ekleyerek mevcut dijital katalogları güçlendirebilir. Bu makalede, ontoloji ile biçimlendirilmiş olan arşiv belgeleri üzerinde anlamsal arama yapabilen bir yazılım botu sunulmaktadır. Bot, kural tabanlı çalışan anlamsal arama motoru olup, dijital kataloglar üzerinde yapılan veri taramasında kullanıcıların arama kelimelerini girdi kullanır. Bot, ontolojideki tüm kavramları, kavramsal bağları, türemiş kelime özelliği, eş anlamlı özelliği, tekil-çoğul ilişkisi vb. yapıları girdi kelimeler ile tarar ve aramayı zenginleştirir. Değerlendirme sürecinde, eski lügat dahil ederek hukuki terimler üzerinden bot ile çeşitli belge arama çalışmaları yapılmıştır. Daha sonra, söz dizimsel arama yapan başka iki dijital katalog üzerinde aynı terimler belge aramada tekrarlanmıştır, böylece; dönen sistem sonuçları kıyaslanmıştır. Elde edilen sonuçlar umut verici olup, bot'un mevcut kataloglar üzerinde uygulanabilirliğini, etkililiğini ve verimliliğini göstermektedir.

Abstract

Documents kept in the national archive are of historical importance and are the heritage of a nation. These documents can be legal, political, scientific, administrative etc., have material and / or moral value, may contain a variety of sensitive and important personal / national data. Today, documents in national

archives have been transferred to digital environment due to traditional document search difficulties, and digital archive catalogs, also known as archive management systems, have been established.

Thanks to digital catalogs, it has become relatively easy to store and organize documents without fraying and to find the necessary document for quick access to the desired information. In addition, the ability to instantly share a required document with other demanding organizations has provided time and procedure economy and reduced document management difficulties. However, these digital catalogs have been developed with today's Web 2.0 technology and are query-based systems. When searching for documents on such systems, syntactic search is performed. This situation may cause misses in searching and finding relevant documents. Especially in document searches with legal concepts, since there are more historical archive documents and old dictionaries can still be used, documents returned from the system may cause more complex results or serious document misses, which makes it difficult for users to find relevant documents. However, thanks to the developing artificial intelligence technology, it is possible to operate and develop these catalogs intelligently. Semantic Web technologies can enhance existing digital archive catalogs by facilitating metadata storage and adding semantic capabilities that improve the quality of the information retrieval process. In this article, a software bot capable of semantic search on archive documents which are previously formatted with ontology, is presented. Bot is a rule-based semantic search engine and uses users' search words as input for required data search on digital catalogs. Bot searches all the concepts, conceptual links, derived word features, synonym features, singular-plural relations etc. in ontology according to the entered keywords and enriches the current search process. During the evaluation phase, various document search studies were carried out on the bot, including the old dictionary and using legal terms. Next, the same terms are repeated in the document search on two other digital catalogs that perform syntactic search, so that returning system results were compared. The results of the sample document search studies applied are promising and show the applicability, effectiveness and efficiency of the proposed bot in existing archive catalogs.

1. Giriş

Arşivlerde dijitalleştirme, kurumlara ait rapor, form, evrak, yazışma, sözleşme, fatura, faks, film vb. kağıt gibi taşıyıcı ortamlarda bulunan belge ve dokümanların yüksek çözünürlüklü tarayıcı cihazlarla taranarak sayısallaştırılması ve bilgisayar sistemlerine istenilen dosya formatında kaydedilmesi akla gelir. Dijitalleştirmede çeşitli dosya biçimleri (.pdf, .jpeg, .tiff vb.) olup, bu dokümanların arana-bilirlik, küçük dosya boyutları ve dönüştürüle-bilirlik açısından en çok tercih edilen dosya biçimleri olarak kabul edilmiştir. Dijital ortama aktarılmış her bir doküman/belge arşiv yönetim sistemi veri tabanı üzerinde indeks bilgileri ve envanter, dosya, klasör numarası, içerik vb. meta verileri ile tutulmaktadır. Meta veriler, kısaca veri hakkında veri olup, eldeki verinin bir veya daha fazla özelliği hakkında bilgi sağlayan tanımlayıcı verilerdir. Amaç, veriler hakkındaki temel bilgileri özetlemek ve verilere kolay erişim sağlamaktır. Örneğin, belge tarihi, belge başlık, belge oluşturma saati ve tarihi. İlgili kurum/kuruluşlar veya araştırmacılar, dijital kataloglara ait bu meta-veriler sayesinde, istenilen tarihi belgelere veya verilere, geleneksel arama metotlarına göre, nispeten daha hızlı bir şekilde erişebilmektedir. Hepsinden önemlisi bu tarihi verilerin asıllarının kaybolmasının önüne geçerek, daha az yıpranması ve sonraki kuşaklara aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Bu tür tarihi belgeler, bir ülke için miras niteliğinde olup, oldukça önem arz etmektedir.

Dijital arşivlerde belge arama süreci en önemli hizmetlerden biridir. Günümüz Web teknolojisi (Web 2.0) (O'reilly, 2009, s.1) ile geliştirilen ve içerik yönetimi sağlayan yazılım çözümlerinde, bilginin anlamının makineler tarafından anlaşılmasına ve bilgiler arasında anlamsal bağlar kurulması sağlanamamaktadır. Teknolojik olarak mevcut Web ortamında sunulan bir sayfanın veya içeriğin bilgisayarlar tarafından anlaşılabilir olması zordur. Bu nedenle, Tim Berners-Lee ve arkadaşları, Web ortamında bulunan dosya veya belgelerin, sadece insanların algıladığı farklı biçimlerdeki milyonlarca bilgi dosyasını bilgisayarlar tarafından işlenerek anlamlandırılması ve istenilen bilgiye ulaşabilmesini sağlayan Anlamsal Web (AW) diğer adıyla Semantic Web, yaklaşımını geliştirmişlerdir (Berners-Lee, Hendler, & Lassila, 2001, s.1). AW'nin temel katkısı Ontoloji Bilgi Tabanı (OBT) (Gruber, 2009), kısaca Ontoloji, Web ortamında bulunan farklı yapıdaki kavramsal bilgilerin ve aralarındaki anlamsal bağların bilgisayarlar tarafından anlaşılır hale getirilmesini sağlayan bir yapıdır.

Ertuğrul ve Güneş çalışmalarında (Ertugrul & Gunes, 2017), Arşiv Belge Yönetim Sistem'lerine ait içerik terminolojisini bir ontoloji formatında toplamış, ayrıca resim formatında arşivlenmiş binlerce belgelerin otomatik olarak bir arşiv yönetim sistemi ara yüzünden meta veriye dönüştürülmesini sağlamışlardır. Sistem ontolojisini geliştirmek için Web Ontology Language (OWL) dili kullanmışlardır (McGuinness & Van Harmelen, 2004). Burada, Protégé ontoloji editörü (Noy et al. 2001, p.1)

kullanılarak oluşturulan ontoloji, OWL 2.0 versiyonunda (Hitzler et al. 2009) geliştirilmiştir. Bu ontoloji, Arşiv Yönetim Sistemi Ontolojisi (AYSO) olarak adlandırılmış, yeni belge kayıt modülünün kalıp ontolojisi olarak düşünülmüştür. Arşiv yetkilisi arşive atacağı her belgeyi, kayıt modüle bağlı bir ara yüz üzerinden kaydeder. Sistem AYSO kalıbını kullanarak o belge için arkada otomatik olarak özel bir “belge ontolojisi” dokümanı üretilmesini sağlar ve bu da sistem veri tabanında saklanır. Amaç, kullanıcıların ilerideki olası belge aramaları için her üretilen bu belge ontolojileri üzerinden anlamsal arama yapabilmektir. Bunun için, Anlamsal Arama Motoru (Bot) kullanılabilir. Ertuğrul ve Güneş çalışmalarında, bahsi geçen bu süreçleri detaylı olarak (Ertugrul & Gunes, 2017, s. 89-101) sunmuşlardır.

Bu çalışmada, yukarıda bahsi geçen AYSO ontolojine bağlı bir bot önerilmiştir. Bot, mevcut dijital kataloglara entegre olabilecek yapıda düşünülmüş ve mevcut sistemler ile genel çalışma prensibinden bu makalede bahsedilmiştir. Bot'un değerlendirme çalışmalarında, belge arama ara yüzü üzerinden, genellikle Arapça ve Farsça'nın baskın olduğu hukuk dili (Altay, 2002, s.22) göz önüne alınarak bazı hukuki terimlerle belge arama çalışmaları yapılmıştır. Bu deneysel belge aramalarında, hukuk terimlerinin seçilmesinin nedeni, kullanıcıların Farsça veya Arapça kökenli olan hukuk diline özgü kelimeleri aramalarda sıklıkla kullanmasıdır. Bugün hukuk dilinde büyük çoğunluğu Arapça kalmış olması dilin en önemli özelliği olarak gösterilir (Altay, 2002, s.23). Türk hukuk dilinde eski ve dolayısıyla Türkçe'nin olağan tamlama yapısına uymayan kalıpları Arapça ve Farsça tamlamalar oluşturmaktadır. Nitekim Türkçe hukuk dilinde gündelik yaşamda çok az kullanılan veya hiç kullanılmayan eski sözcükler halen önemli bir yer tutmaktadır (Altay, 2002, s.18,30). Zira hukuk alanında kullanılan terimlerin Arapça veya Farsça kökeninden kaynaklanarak kendine özgü bir niteliği haiz olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, saha çalışması olarak hukuk alanı seçilmiş ve makalenin kapsamı sınırlandırılmıştır. Nitekim hukuki kavramların hâlâ Osmanlı Türkçesi ağırlıklı olması sebebiyle Arapça ve Farsça kökenli deyim, terkip ve nitelemelerin çokluğuudur. Bu yapı üzerine bina edilen hukuk terminolojisi bugün de yaygın olarak kullanılmaktadır. Gerek güncel belgelerde ve gerekse arşiv malzemesi olmuş olanlarda belge türlerinden işlemlerine, doğdukları fonksiyon ve vakalar, hatta belge içeriğinde, Osmanlı Türkçesi ifadeler fazlaca yer almaktadır. Özellikle tarihsel nitelikteki hukuk belgelerinin aranmasında; geri dönen belge sayısının fazla olabilmesi, anlamsal bakımdan hedef belgeye isabet oranının az olabilmesi, dönen belge sonuçlarının karmaşık olabilmesi nedeniyle, arayıcının hedef belgeye erişmek için dönen sonuçlar üzerinde ileri aramalar yapmasına neden olmaktadır. Bu karmaşıklığa bir de hukuk alanına ait terimlerin eş anlamlısı olan sayısız terimlerin varlığını da hesaba kattığımızda (eski lügatleri içeren terimler olduğu da düşünüldüğünde) arayıcının aradığı belgeleri ıskalaması oldukça ihtimaldir.

Bu çalışmada, geliştirilen sistemin mevcut başka sistemler ile değerlendirilmesi için, aynı sorgular Web 2.0 ile yazılmış ve söz dizimsel arama çalıştıran başka iki dijital belge katalogu üzerinde tekrarlanmış ve dönen belge sayısına bağlı kıyaslama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, geliştirilen Bot, Java dili kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Java yazılımı ile geliştirilen bot 'un, anlamsal kural tabanı AYSO üzerinde yerleşik olup, Semantic Web Rule Language (SWRL) (Horrocks et al. 2004, s.3-30) teknolojisi ile oluşturulmuştur.

Bu makalenin katkıları ilgili bölümler bazında sırasıyla şu şekilde düzenlenmiştir: önerilen sistemin geliştirilmesinde kullanılan teknolojiler ve algoritmaları tartışmak; sistemin ana modüllerini ve modüller aracılığıyla işlenen verilerini kısaca sunmak; sistem ontolojisini ve bot tarafından belge aramasında gerekli olan anlamsal kuralları kısaca açıklamak; sistemin botunun değerlendirmesini, kullanıcıların belge arama ara yüzlerini, birkaç örnek belge arama çalışmalarını ve sonuçlarını tartışmak; arşiv hizmetlerinde kanunlara göre kişisel/ ulusal verilere erişimin önemini tartışmak; Web 2.0 ile yazılmış başka bir dijital katalog üzerinde aynı sorgular denenerek, karşılaştırma sonuçlarını ortaya koyarak sonuçta araştırma çalışması hakkında bir sonuç sağlamaktır.

2. Materyal ve Metot

Kullanıcının bildiği ve ulaşmayı hedeflediği belirli bir belge bilinmiyorsa, bunun yerine ulaşmaya çalıştığı veriyi ona verecek belgeleri tespit etmek mümkündür. Literatürde bu arama daha çok bilgisayarlı arama olarak yer almaktadır (Rose & Levinson, 2004). Kullanıcı bir konu hakkında bilgi arar ve yapılan aramanın temel amacının algılanması da ayrıca mümkündür. Böylece ne tür belge aradığı anlaşıldığında

arama alanı daralmış olacak ve daha kolay bilgi ve dokümana erişim sağlayabilecektir (Levene, 2011). Milyonlarca belge üzerinde sürdürülen bir aramada, kullanıcının amacının algılanması, hedef veriyi içeren benzer belgeleri içeren mevcut dosyalar ve klasörlerin önceden belirlenmesini sağlar. Benzer verileri içeren fakat gerçekte hedef olmayan belgeleri içeren binlerce dosya veya klasör, böylece gereksiz yere taranmayacak ve aramaya dahil edilmeyecektir. Böylece, milyonlarca belge içinde, ilgili dosya veya klasörün önceden belirlenebilmesi işlem hızına katkı sağlayacaktır.

Yapay zekâya dayalı anlamsal belge arama konusunda çeşitli çalışmalar yapılmış ve akıllı arama sistemlerinde avantaj sağlayan anlamsal aramada fonksiyonel yetkinlikler tartışılmıştır (Preethi & Devi, 2012, s.18; Domingue, Fensel, & Hendler, 2011, s.659; Madhu, Govardhan, & Rajinikanth, 2011, s. 3-7). Bu fonksiyonel yetkinliklerin, Arşiv Belge Yönetim Sistemleri'ndeki anlamsal tabanlı belge arama süreci bakımından avantaj olduğu, benzer çalışmalarla da ortaya konulmuştur (MUNIN Project, 2015; Ahonen & Hyvonen, 2009; Hyvönen et al. 2008).

Bu çalışmada, AW teknolojisi kullanılarak, kullanıcının sisteme girdiği anahtar kelimeler işlenmiş ve arşiv belgelerinin içeriğini algılamaya yönelik, kullanıcı sorgusunun anlamsal bağlılığı olan başka terimlerle zenginleştirilmesi hedeflenmiştir. Halbuki geleneksel aramada, kullanıcı anahtar kelimeleri baz alınır ve tüm belgelerde girilen kelimeler içeriyor ya da içermiyor olduğuna bakılır. Anlamsal arama bir belgenin içeriğini anlamaya yönelik ne tür bir bilgi içerdiği, kimin tarafından oluşturulduğu, dönemi, vb. bilgilerin yanı sıra, o belgenin içeriğinde dair anahtar kelimelerinin de anlamını algılayarak, arama alanını genişletmektedir. Anlamsal arama, anlam biliminden faydalanarak, belge aramada en yakın ilgili dokümana ulaştırmayı hedefler. Sadece arşivde saklanan dosya numarası, tarih, başlık vb. etiket bilgisi içeren belgelerin bir listesini bulmanın aksine, ontolojideki kavramsal anlamlarına (ör. türemiş kelime özelliğine, eş anlamlı özelliğine, tekil-çoğul ilişkisine vb. niteliklere göre) aramasını sürdürebilir.

Bu çalışmanın ekibinde, bir yazılım uzmanı sistemin uçtan uca geliştirilmesinden ve bir hukukçu-da Web 2.0 ile geliştirilmiş çevrim içi kütüphane ve milli arşivlerde kataloglanan arşiv belgelerinin etiket yapısının çıkarılmasından, hukuki belgelerdeki kavramsal içerik tespitinden, Arapça veya Farsça kökenli hukuk dili dâhil ederek, hukuki terimler üzerinden bot ile çeşitli belge arama çalışmalarının yapılmasından sorumlu olmuştur. Çalışmanın temel işlev adımları, iki kısımda incelenebilir:

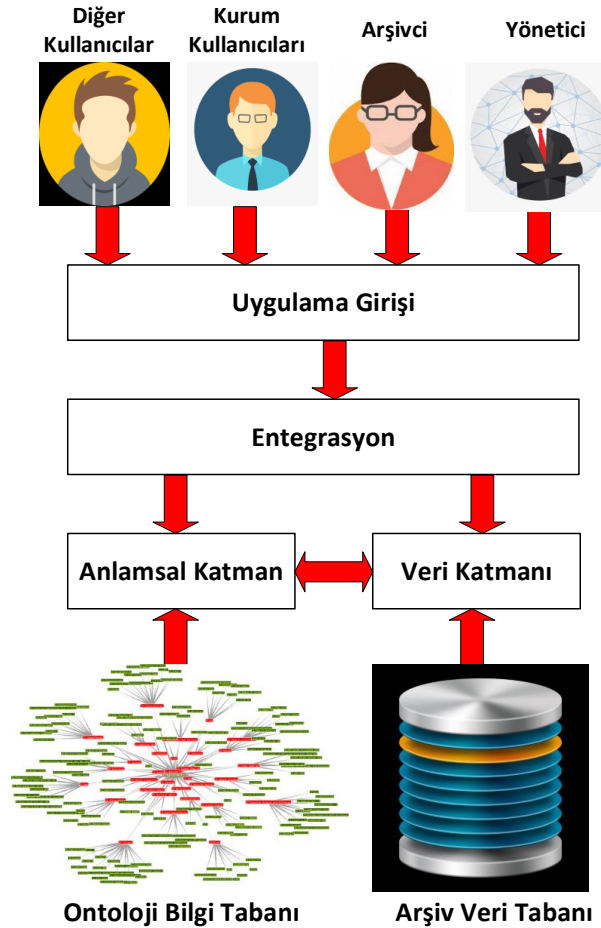
Hazır ontolojinin kullanılması süreci: Ertuğrul ve Güneş çalışmasında (Ertugrul & Gunes, 2017), Arşiv Yönetim Sistemi Ontolojisi (AYSO) geliştirilmesi ve her yeni kaydedilen belgenin bir arşiv yönetim sistemi üzerinden AYSO kalıbı kullanılarak otomatik olarak birer ontolojiye dönüştürülmesini sağlamışlardır. Bu çalışmada, önerilen anlamsal belge arama bot'u ile hâlihazırda üretilmiş ve veri tabanında saklanan bu belge ontolojileri üzerinden anlamsal belge aramanın yürütülmesi hedeflenmiştir. İki çalışma birbirini tamamlayan nitelikte düşünülmüştür. Ertuğrul ve Güneş çalışmasında yapılan katkılar:

- Dijital Arşiv Yönetim Sistemlerine bağlı olarak; klasör, dosya, belge ve sayfa kavramlarına ait fişler/etiketlerin belirlenmesi,
- AYSO içindeki kavram ya da sınıf yapılarının (Ontology Classes) oluşturulması,
- AYSO'nun içinde belirlenen sınıf yapılarının arasındaki nesne ve veri türü özelliklerin (Object Type - OTP ve Data Type properties - DTP), önceden belirlenmiş fişler/etiketlere göre kurgulanması ve yaratılması,
- AYSO'nin içinde belirlenen sınıf yapılarının yapılarına ait veri elemanlarının (Ontology Individuals) oluşturulması,
- Ontoloji üzerinde kelime eşleştirmeye yönelik anlamsal kural tabanının geliştirilmesi,
- Yeni belge kayıt için "belge ontolojisi" üretme modülünün geliştirilmesi,
- AYSO ve belge ontolojisi üretme modülünün doğrulaması ve testlerinin yapılması süreçleri sağlanmıştır.

Bu çalışmanın katkısı: Temel katkı Anlamsal Arama Motoru (Bot) geliştirilmesi ve değerlendirilmesi süreçleridir. Java¹ dili kullanılarak Netbeans 8.0² platformu ile bot'un geliştirilmesi ve bot'un belge arama performans değerlendirme çalışmaları yürütülmüştür. Bot'un geliştirilmesindeki işlenen temel adımlar şöyledir:

- Arama bot 'unun terimler üzerinden anlamsal eşleşme mekanizmasının tasarlanması,
- Arama bot 'unun Web arama servislerinin geliştirilmesi,
- Web servislerinden ASYO bilgi tabanına kullanıcı sorgularının aktarılması ve AYSO üzerindeki SWRL kurallarını çalıştırarak bilgi çıkarımın sağlanması,
- Bot için bir ara yüzü tasarlanarak test veri tabanını üzerinde çeşitli arama sorguları ile sistemin değerlendirilmesi,
- Test ve revizyonların tamamlanması adımlarını içermektedir.

Ertuğrul ve Güneş çalışmasında (Ertugrul & Gunes, 2017) bahsi geçen AYSO'nun ve üretilen her belge ontolojisinin yapısı, önerilen bot'un çalışması mekanizmasını anlamak için önemli olduğundan, bu kısımlara dair ait detaylar bu makalede kısa olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada daha çok, ikinci süreçten anlamsal arama bot 'undan bahsedilmiştir. Anlamsal Arama Bot'u, sistemin en önemli modülü olup, mevcut dijital katalog sistemlerine arka planda bir Web servis gibi entegre olacak biçimde düşünülmüştür. Mevcut dijital katalog sistemleri, yetkili veya yetkisiz kullanıcılar tarafından, kısıtlı ya da kısıtsız olarak rollere göre kullanılmaktadır.

Şekil 1. Anlamsal Tabanlı Dijital Arşiv Sisteminin Genel Bakışı

Şekil 1'de, sistemin belge arama süreci, kullanıcı tipleri ve arama sürecine dahil edilen tüm modüller sunulmuştur. Önerilen Anlamsal Arama Bot'u ile, mevcut dijital katalogların belge arama web ara yüzüne arkadan entegrasyonu sayesinde, dijital katalogların kendi arama modülleri ile belgelerine daha

¹ <http://java.sun.com/products/archive/j2se/6u7/index.html>

² <https://netbeans.org/downloads/8.0/>

akıllıca erişimi hedeflenmiştir. Kurum kullanıcıları, arşivciler, yönetici ve Web üzerinden belgelere erişmek isteyen diğer tüzel kişiler vb. kullanıcılar sistemdeki kayıtlı yetki seviyelerine göre sistemi kullanabilir ve erişime yetkili oldukları belgelerin içeriğini görüntüleyebilirler. Bot, kullanıcıların aradıkları belgeleri AW teknolojisi sayesinde, akıllı bir web hizmeti gibi (Şekil 1’de görüldüğü üzere; “Semantic & Data Layer” kısımları üzerinden sistemin veri tabanı ve ontolojisine girilen kullanıcı sorgusunun taşınması ve işlenmesiyle) yapabilmesine olanak sağlayacaktır.

Bu çalışmada, Java’dan ASYO bilgi tabanına bağlantı kurmak, ontolojideki kavramsal bilgilerin okunmasını, güncellenmesi, yeni bilgi eklenmesi veya silinmesini gibi işlemler, OWL API (Ontology Parser) (Horridge & Bechhofer, 2011) kütüphanesi kullanılarak yapılmıştır. Ayrıca SWRL kuralları, bir belge içindeki geçen kavramsal tanımları, kullanıcının girdiği anahtar kelimeler ile eşleştirerek ilgililerini belirlemek amaçlı oluşturulmuştur. Anlamsal Arama Bot’u belge anahtar kelimeleri ile kullanıcı girdi anahtar kelimeleri ontoloji üzerinde kavramsal yakınlıklarına bakarak, her belge için bir benzerlik skoru hesaplamaktadır. Sorguda ilgili bulunan tüm belgeler için ayrı ayrı bu skor hesaplanır ve kullanıcıya büyükten küçüğe doğru liste halinde sunulur. Bu sayede, kullanıcıların belge ararken sisteme girdiği anahtar kelimeler, ontolojideki kavramlar ve özellikler/ilişkiler ile eşleştirilir ve arşiv veri tabanındaki ilgili belge(lerin) bulunması sağlanır. Bahsi geçen eşleştirme sürecinde, kullanılan metotlar genel olarak:

- Ontoloji ve SWRL kuralları üzerinden, anlamsal eşleştirme (Semantic Matchmaking) ve çıkarsama,
- Jaro-Winkler algoritması³ (Winkler, 1999; Winkler & Thibaudeau, 1991) üzerinden, kelimeler arasında benzerlik skoru hesaplanır.

Jaro-Winkler algoritması, kullanıcı arama kelimeleri/kavramları $R = \{R_1, R_2 \dots R_m\}$ kümesi, belge $B = \{B_1, B_2 \dots B_n\}$ anahtar kelimeleri arasında uygulanır. Bu kümeler, sistem botunun eşleştirme fonksiyonuna dizin parametre olarak girer. Sonuçta, o belge için total bir benzerlik skoru aşağıdaki denklemlere göre hesaplanır. Kartezyen çarpıma alınan her iki küme elemanlarından oluşan her kelime ikilisi için (R_i, B_j) , benzerlik skoru Denklem 1’e göre hesaplanır (Winkler, 1999; Winkler & Thibaudeau, 1991). Kelime ikililerinden en yüksek eşleşme skoru oluşturan, genel toplama katılır ve o iki kelime hafızadan çıkarılır. Aynı işlem geri kalan tüm kelime ikililerine uygulanır. Tüm kelime ikililerinin eşleşmesi bitince, genel toplamın ortalaması alınır, Denklem 2 de gösterilmiştir.

İki kelime (s_1, s_2) arasındaki Jaro benzerlik mesafesi d_j olsun;

$$Similarity2Words (R_i, B_j) = d_j = \begin{cases} 0, & \text{if } m = 0 \\ \frac{1}{3} \left(\frac{m}{s_1} + \frac{m}{s_2} + \frac{m-t}{m} \right) |a|, & \text{otherwise} \end{cases} \quad (1)$$

m : iki kelime arasında eşleşen karakterlerin sayısı,

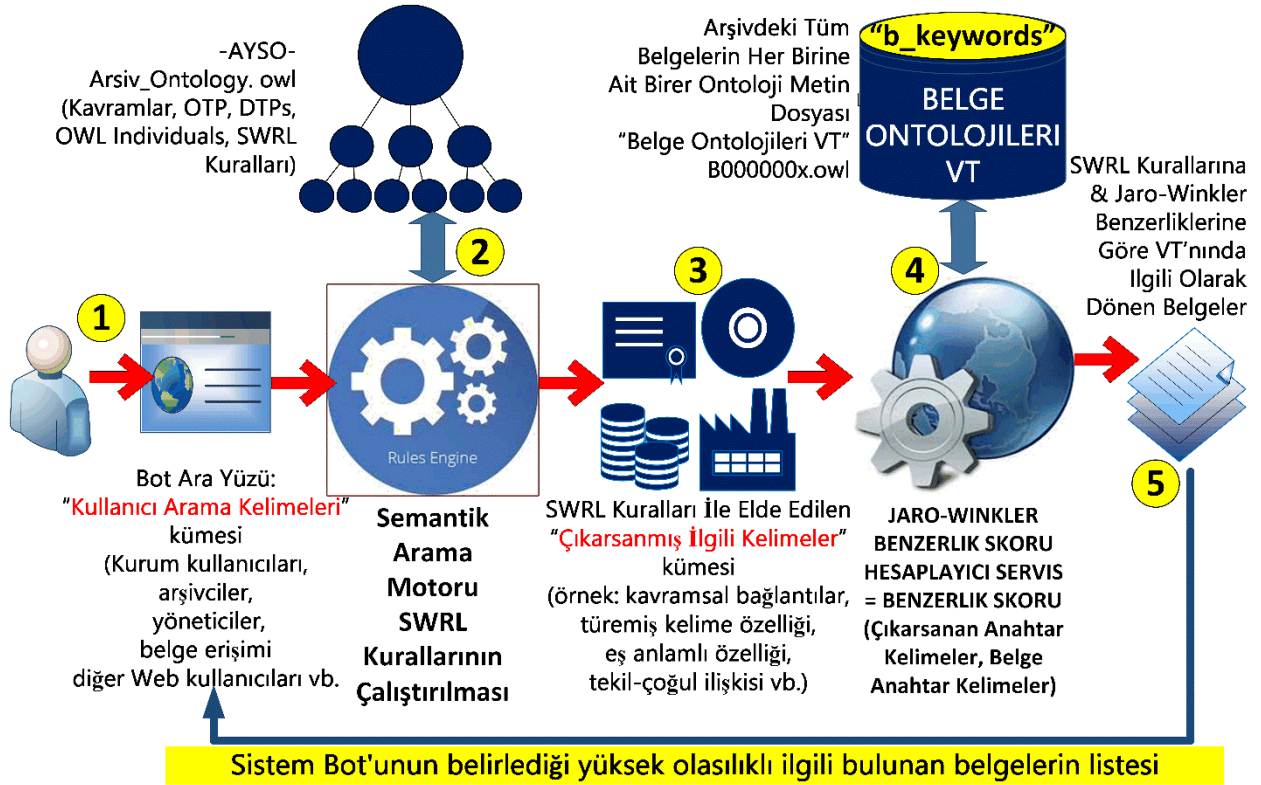
t : iki kelime arasında yer değişikliği görülen karakterlerin sayısının yarısı.

$$SimilarityScore(R, B) = avg \left(\sum_{j=1}^{\max(n_R, n_B)} [max_{j,i} \{ Similarity2Words (R_i, B_j) \}, delete R_i, B_j] \right) \quad (2)$$

3. Sistem Mimarisi ve Kullanımı

Daha önce belirtildiği gibi, sistemin ana teknik bölümleri şunlardır: (1) Arşiv Yönetim Sistemi Ontolojisi (AYSO), (2) Anlamsal Web Kuralı Bilgi tabanı ve (3) Anlamsal Arama Motoru (Bot). Sistemin genel mimarisi Şekil 2’de sunulmuştur.

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Jaro%E2%80%93Winkler_distance

Şekil 2. SWRL Kuralları Aracılığıyla Sistemin Botu Tarafından İşlenen Girdiler ve Döndürülen Çıktılar

Sistemin çalışma prensibi ve kullanılan metodolojiler, aşağıda işlem sırasıyla kısaca anlatılmıştır ve Şekil 2'deki numaralara işaret edilmiştir.

- (1) Kullanıcı belge arama ara yüzüne bağlanır ve belge aramak için arama kelimelerini girer.
- (2) Girilen arama kelimelerini zenginleştirilmek üzere, sistemin Anlamsal Arama Motoru (Bot), AYSO'ya bağlanır ve AYSO üzerinde bulunan tüm SWRL kuralları çalıştırılır.
- (3) AYSO'da bu arama kelimelerine işaret eden diğer mevcut kavramlar ve veri /nesne türü özellikleri (ör. türemiş kelime özelliği, eş anlamlı özelliği, tekil-çoğul ilişkisi vb. bağlı kelimeler) tespit edilir ve kullanıcı arama kelimelerini zenginleştirir.
- (4) Bot, veri tabanında bulunan daha önceden yaratılmış tüm belge ontoloji dosyalarına (B000000X.owl) bağlanır ve zenginleştirilmiş arama kelime kümesini, her belge ontolojisindeki anahtar kelime nesne özelliğine bağlı kelimeler ile eşleştirir. Kelime eşleştirmesi esnasında Jaro-Winkler algoritması (Winkler, 1999; Winkler & Thibaudeau, 1991) kullanılır. Bu algoritmanın girdileri, zenginleştirilmiş yeni arama kelime kümesi ile her bir belge ontolojisinde kayıtlı "b_keywords" nesne türü özelliğine bağlı tüm anahtar kelimelerdir. O belgeye ait tüm kelimeler ile girilen arama kelimeleri, bu algoritmaya birer parametre olarak girer ve her kelime eşleşme işlemi için bir skor hesaplanır. Daha sonra o belgeye bağlı tüm anahtar kelimelerin skorları toplanarak, o belge için genel bir skor değeri hesaplar.
- (5) Sistem, veri tabanındaki belge ontolojilerine ait metin dosyalarını taradıktan sonra, her belge için elde edilen skora göre büyükten küçüğe göre sıralanır ve kullanıcının ara yüzüne listeler.

AYSO ontolojisi, belge ontolojilerinin otomatik yaratılması, kural tabanının çalıştırılması ve her belge için Jaro-Winkler benzerlik skorunun hesaplanması aşağıda bölümlerde detaylı sunulmuştur.

3. 1. Arşiv Yönetim Sistemi Ontolojisi (AYSO) ve Belge Ontolojileri B000000X.owl

Protégé (Protégé Ontology Editor, 1999), ontoloji oluşturmak için açık kaynaklı bir yazılımdır ve sistemimizin ontolojisini geliştirmede kullanılmıştır. Sistem, iki farklı ontoloji yapısı içermektedir:

owl:class,	54	owl: Thing, arama_sonuc, kurum, lokasyon, bolge, ilce, sehir, ulke, osmanlica_sozluk, user_keywords, vgm_arşiv, belge_yonetim,
rdfs:subClassOf		belge_alt_tur, belge_arşiv_sekli, belge_kategory, belge_tur, erisim_haklari,

		klasor, dosya, belge, sayfa, vakif_defter_turleri, yayin_bilgisi, belge_ortam, dil, kisi, editor, personel, yazar, tarihi_donem, yayinci
ObjectProperty	17	arama_sonucu_deger, b_altTuru, b_arsivSekli, b_bolge, b_dili, b_dosyasiKodNo, b_duzenleyenKurum, b_editoru, b_erisimHakki, b_eseri, b_excellSiraNo, b_geldigiKurum, b_ilce, b_kategory, b_kayitEdenPersonelNo, b_klasorununKodNo, b_ortami, b_sehir, b_tarihiDonemi, b_turu, b_ulke, b_vakifDefterTuru, b_yayincisi, b_yayinlamistir, b_yazari, d_klasorununKodNo, k_belgeyiIcerir, k_dosyayiIcerir
DatatypeProperty	22	b_arkaKapagi, b_dijitalizeTarihi, b_duzenleyenKisi, b_ilkSayfasi, b_kayitNo, b_keywords, b_klasorunAdi, b_onKapagi, b_orjinalKayitNo, b_sayfaAdeti, b_tarihAraligi, b_tarihi, b_url, b_vakifaGelisTarihi, b_yeniKlasorKodNo, d_acilisTarihi, d_belgeAdeti, d_gomlekSiraNo, d_keywords, d_mikroFormNo, d_orijinalNo, d_tasnifKodu, d_varakAdeti, esanlamlisi_kelime, s_byteDegeri, s_sayfaNo, s_x_pixel, s_y_pixel, turemis_kelime, u_keywords
NamedIndividual	1347	Arama motoru çalıştıkça değişkenlik göstermektedir.
SWRL Kural Tabanı	7	Rule 1: belge(?b), osmanlica_sozluk(?o), user_keywords(?t), b_keywords(?b, ?t), turemis_kelime(?o, ?t) -> arama_sonucu_deger(?b, ilgili) Rule 2: belge(?b), user_keywords(?uk), b_keywords(?b, ?uk) -> arama_sonucu_deger(?b, ilgili) Rule 3: belge(?b), osmanlica_sozluk(?o), user_keywords(?uk), b_keywords(?b, ?b_kyw), esanlamlisi_kelime(?o, ?b_kyw), turemis_kelime(?o, ?term), u_keywords(?uk, ?term) -> arama_sonucu_deger(?b, ilgili) Rule 4: belge(?b), osmanlica_sozluk(?o), user_keywords(?uk), b_keywords(?b, ?b_kyw), esanlamlisi_kelime(?o, ?term), turemis_kelime(?o, ?b_kyw), u_keywords(?uk, ?term) -> arama_sonucu_deger(?b, ilgili) Rule 5: belge(?b), osmanlica_sozluk(?o), user_keywords(?uk), b_keywords(?b, ?t), turemis_kelime(?o, ?t), u_keywords(?uk, ?t) -> arama_sonucu_deger(?b, ilgili) Rule 6: belge(?b), osmanlica_sozluk(?o), user_keywords(?uk), b_keywords(?b, ?e), esanlamlisi_kelime(?o, ?e), u_keywords(?uk, ?e) -> arama_sonucu_deger(?b, ilgili) Rule 7: belge(?b), osmanlica_sozluk(?o), user_keywords(?e), b_keywords(?b, ?e), esanlamlisi_kelime(?o, ?e) -> arama_sonucu_deger(?b, ilgili)

Çizelge 1: AYSO Ontolojisinin Büyüklüğü ve İçerdiği Kavramlar Hakkındaki Veriler

(1) AYSO, diğer adıyla “Arsiv_Ontology. owl”: Sistemin ontolojisi yaratılırken, arşiv belgelerinin genel yapısı incelenmiş ve bu belgelerin içeriğine işaret eden anahtar kelimeler, yapısal özelliklerine işaret eden dosya ve klasör detayları, yazarı, kayıt eden kişi, biçimsel formatı, sayfa sayısı, bağlı olduğu diğer kaynaklar, tarihi dönemi vb. yapıların belge aramalarında önemli veriler olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle, sistemin ontolojisinde bu yapılarla yer verilmiş, ontoloji kavramları (ör., “belge”, “yazar”), veri özelliği (ör., “belge tarihi”), nesne özelliği (ör., “belge_dili”) vb. ontoloji elemanları olarak, OWL dili kullanılarak yaratılmıştır. Aynı zamanda, AYSO, her yeni bir belge kaydında o belgeye ait yaratılan belge ontolojisi (“B000000X.owl” metin dosyası) için bir kalıp ontolojidir. Bu nedenle, bu ontolojiyi sistemin “Upper Ontolojisi” olarak düşünebiliriz. Diğer deyişle, üst düzey ontolojisi, üst model veya temel ontolojisi olarak da düşünebiliriz. Sistemde sadece bir adet üst model ontoloji bulunmaktadır. Bu üst model ontolojide, arşivlenmiş belgelerin genelinin aranmasında ve yönetiminde etkin olan ilgili tüm alan ilgili kavramlar birer sınıf veya alt sınıfları olarak tanımlanmıştır. Sınıflar arasında kurulan bağlar, özellik tanımları olarak yer almıştır. Bu çalışmada, her belge örneği için bir adet belge ontolojisi saklanmaktadır. Bu belge ontolojilerinde tutulan terimler, üst model ontolojimizdeki terimlere işaret eder ve belge ontolojilerindeki tüm sınıfların süper sınıfları veya üst kümeleri olarak bağlar oluşturur. Üst model ontolojisinde, sınıflar arası çeşitli nesne ve veri türü özellik bağları tanımlanmıştır. Örneğin,

“belge (owl:Class) → b_tarihiDonemi (OTP)→ tarihi_donem (owl:Class)”, veya “belge (owl:Class) → d_gomlekSiraNo (DTP)→ Integer (owl:xsd^^Int)”, vb).

Çizelge 1’de AYSO üzerinde yaratılan tüm kavramsal sınıfları, alt sınıfları, nesne türü özellikleri, veri türü özellikleri, veri öğeleri (OWL individuals), SWRL kuralları verilmiştir. Sonuç olarak, AYSO sistemin kalıp ontolojisi olup; 31 temel sınıf ve alt sınıf, 30 veri türü özellik, 28 nesne türünde özellik, yaklaşık 1347 veri öğesi (OWL: NamedIndividual) ve 7 adet SWRL kuralı içermektedir.

(2) Belge Ontolojileri (B000000X.owl): Belgelere ait üretilen belge ontolojilerinin amacı ise AYSO’dan farklı olup, ileride belge arama sırasında kullanılmak üzere veri tabanında depolanmaktadır. Arşiv personeli tarafından, dijital arşive aktarılacak olan her yeni belge için, o belgeye özgün “B000000X.owl” belge ontolojisi bir metin dosyası gibi üretilir. Daha önce de belirtildiği gibi, belge ontolojileri üretilirken, AYSO bir kalıp olarak kullanılır. Arşivdeki milyonlarca belge için milyonlarca belge ontolojisi yaratılabilir. Sonunda, o belge için, B000000X.owl adında bir ontoloji dosyası yaratılarak veri tabanına aktarılır.

Belge ontolojileri, yeni belge kaydı tanımlama ara yüzü kullanılarak, belgenin verileri bir defaya mahsus olmak suretiyle dijital kataloğa girildiğinde otomatik üretilir. Sistem, o anda o yeni belgenin kavramsal içeriğini ve yapısal özelliklerini makinalarca anlaşılabilir bir formatta, diğer deyişle OWL 2 formatına, dönüştürür. Böylece, belge üzerinde çeşitli özelliklere göre ileride anlamsal aramalar yapılabilir olacaktır. Sistem tarafından otomatik olarak o an da üretilen “B0000001.owl” belge ontolojisine ait OWL 2 dosyası Çizelge 2’de gösterilmiştir. Belge ontolojisi, çeşitli nesne ve veri türü özellik tanımlarını içermektedir (ör. b_keyword → “Türkiye Dış İlişkiler Antlaşmalar”, b_sayfaAdeti → “565”, b_tarihi → “01/01/1982” vb).

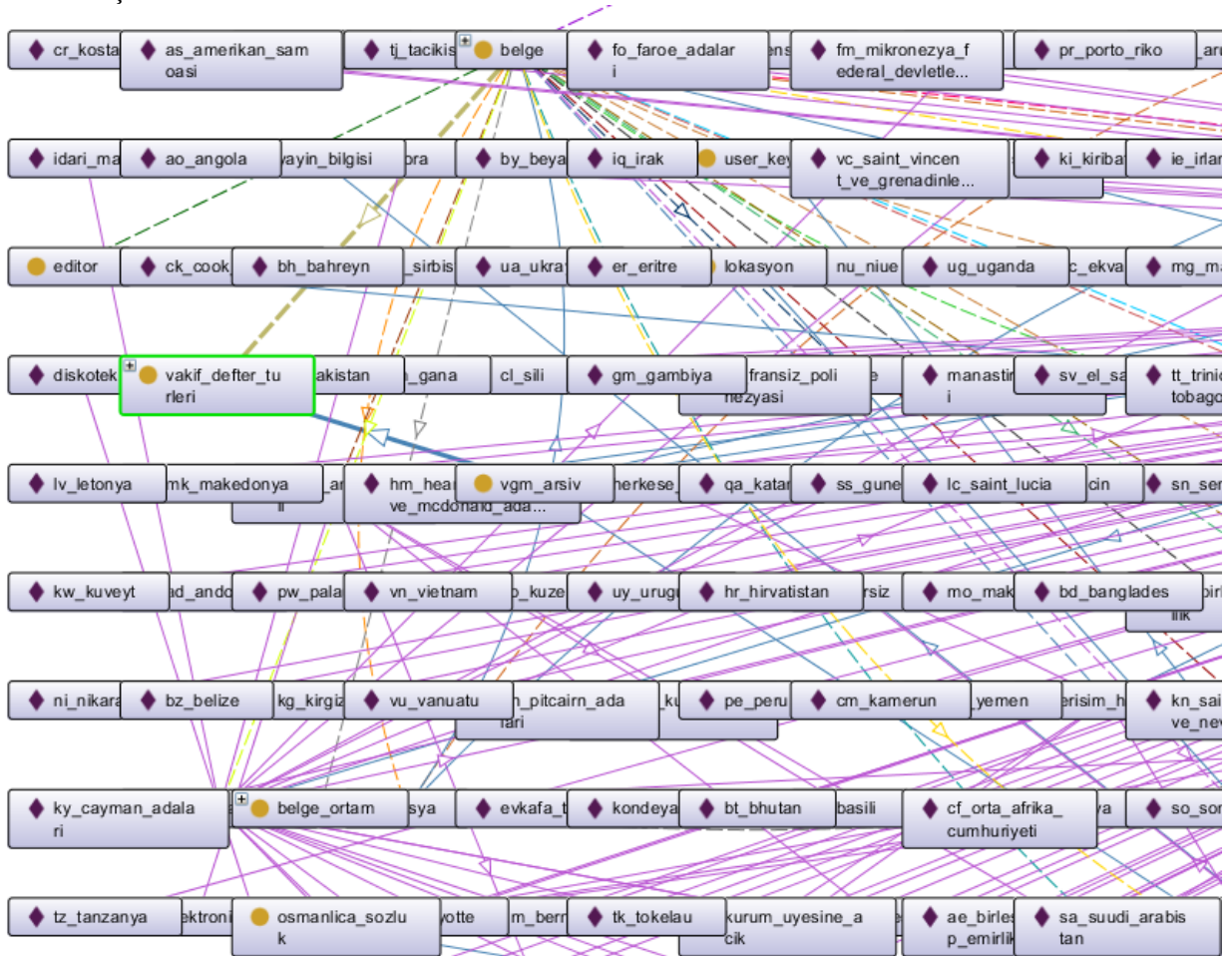
“B0000001.OWL”: Sisteme kaydedilen yeni bir belgenin ontolojisi.

1	<?xml version="1.0"?>	53	<ObjectPropertyAssertion>
2	<Ontology xml:base=".../ArşivOntology#" />	54	<ObjectProperty IRI="#b_ortami"/>
3	<ClassAssertion>	55	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>
4	<Class IRI="#belge"/>	56	<NamedIndividual IRI="#dijital"/>
5	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>	57	</ObjectPropertyAssertion>
6	</ClassAssertion>	58	<DataPropertyAssertion>
7	<ObjectPropertyAssertion>	59	<DataProperty IRI="#b_keywords"/>
8	<ObjectProperty IRI="#b_erisimHakki"/>	60	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>
9	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>	61	<Literal datatypeIRI="#string">Türkiye Dış
10	<NamedIndividual IRI="#herkese_acik"/>	62	İlişkiler Antlaşmalar</Literal>
11	</ObjectPropertyAssertion>	63	</DataPropertyAssertion>
12	<ObjectPropertyAssertion>	64	<DataPropertyAssertion>
13	<ObjectProperty IRI="#b_geldigiKurum"/>	65	<DataProperty IRI="#b_keywords"/>
14	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>	66	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>
15	<NamedIndividual	67	<Literal
16	IRI="#vakiflar_genel_mudurlugu_merkez_kutuphanesi"/>	68	datatypeIRI="#string">Antlaşmalar</Literal>
17	</ObjectPropertyAssertion>	69	</DataPropertyAssertion>
18	<ObjectPropertyAssertion>	70	<DataPropertyAssertion>
19	<ObjectProperty IRI="#b_kayitEdenPersonelNo"/>	71	<DataProperty IRI="#b_keywords"/>
20	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>	72	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>
21	<NamedIndividual IRI="#vp00135"/>	73	<Literal datatypeIRI="#string"> Türkiye Dış
22	</ObjectPropertyAssertion>	74	İlişkiler </Literal>
23	<ObjectPropertyAssertion>	75	</DataPropertyAssertion>
24	<ObjectProperty IRI="#b_klasorununKodNo"/>	76	<DataPropertyAssertion>
25	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>	77	<DataProperty IRI="#b_keywords"/>
26	<NamedIndividual IRI="#113"/>	78	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>
27	</ObjectPropertyAssertion>	79	<Literal datatypeIRI="#string"> Türkiye Dış
28	<ObjectPropertyAssertion>	80	İlişkiler ve Ortadoğu</Literal>
29	<ObjectProperty IRI="#b_ortami"/>	81	</DataPropertyAssertion>
30	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>	82	<DataPropertyAssertion>
31	<NamedIndividual IRI="#dijital"/>	83	<DataProperty IRI="#b_sayfaAdeti"/>
32	</ObjectPropertyAssertion>	84	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>
33	<ObjectPropertyAssertion>	85	<Literal datatypeIRI="#integer">565</Literal>
34	<ObjectProperty IRI="#b_sehir"/>	86	</DataPropertyAssertion>
35	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>	87	<DataPropertyAssertion>
36	<NamedIndividual IRI="#ankara"/>	88	<DataProperty IRI="#b_tarihi"/>
37	</ObjectPropertyAssertion>	89	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>
38	<ObjectPropertyAssertion>	90	<Literal
39	<ObjectProperty IRI="#b_tarihiDonemi"/>	91	datatypeIRI="#string">01/01/1982</Literal>
40	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>	92	</DataPropertyAssertion>
41	<NamedIndividual IRI="#tbmm_tc"/>	93	<DataPropertyAssertion>
42	</ObjectPropertyAssertion>	94	<DataProperty IRI="#b_vakifaGelisTarihi"/>

43	<ObjectPropertyAssertion>	95	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>
44	<ObjectProperty IRI="#b_turu"/>	96	<Literal
45	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>	97	datatypeIRI="#string">14/02/2017</Literal>
46	<NamedIndividual IRI="#kitap"/>	98	</DataPropertyAssertion>
47	</ObjectPropertyAssertion>	99	<DataPropertyAssertion>
48	<ObjectPropertyAssertion>	100	<DataProperty IRI="#b_yeniKlasorKodNo"/>
49	<ObjectProperty IRI="#b_yazari"/>	101	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>
50	<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>	102	<Literal
51	<NamedIndividual IRI="#resat_yazici"/>	103	datatypeIRI="#string">k2016_113</Literal>
52	</ObjectPropertyAssertion>	104	</DataPropertyAssertion>
		105	<DataPropertyAssertion>
			<DataProperty IRI="#d_acilisTarihi"/>
			<NamedIndividual IRI="#B0000001"/>
			<Literal
			datatypeIRI="#string">01/02/2010</Literal>
			</DataPropertyAssertion>

Çizelge 2. "B0000001" Belgesinin ("B0000001.owl") Ontolojisinin OWL 2 Formundan Bir Kesit

AYSO bilgi tabanın Protégé ontoloji editörü Onto Graph tabından elde edilen görüntüsü aşağıda Şekil 3'de verilmiştir.

Şekil 3. AYSO Bilgi Tabanın Protégé Ontoloji Editörü OntoGraph Görüntüsü

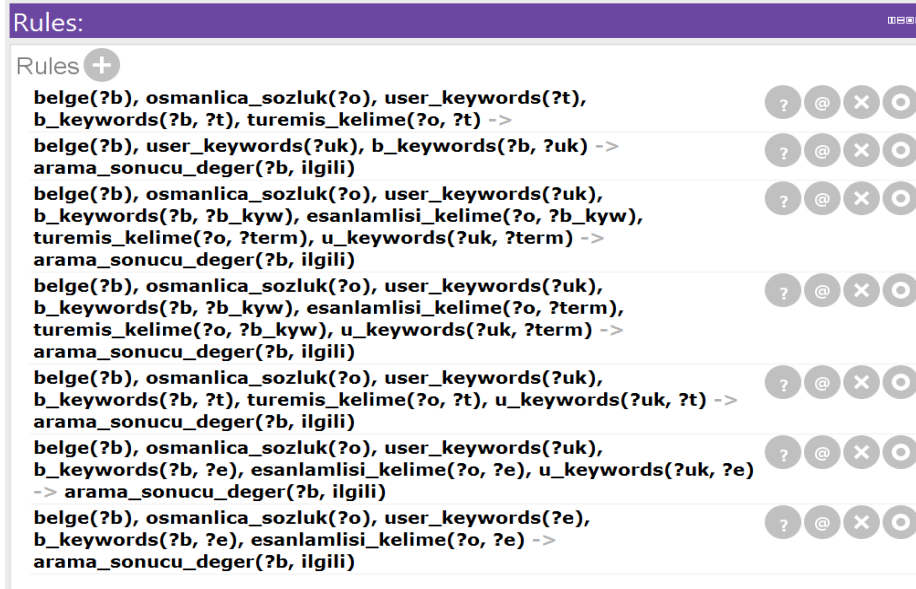
AYSO'ya bağlı belge ontolojilerinin otomatik bir ara yüz üzerinden oluşturulması hakkındaki detaylı bilgi Ertugrul & Gunes'in (2017) çalışmalarında verilmiştir. Bu nedenle arşiv belgelerinin birer belge ontolojisinin yaratılması ve ilgili ara yüz çalışmalarına bu makalede değinilmemiştir. Bu süreçte, dijital arşiv katalogunda yer alan her arşiv belgesinin ayrıca bir adet belge ontolojisinin de sistemin veri tabanında yerleşik olduğu varsayılmıştır. Bu makalemizin gelecek bölümlerinde, önceden yaratılmış hali hazırda veri tabanında yerleşik belge ontolojileri üzerinde anlamsal aramaların nasıl yürütüldüğü ve sistemden dönen cevaplar tartışılmıştır.

3. 2. Anlamsal Web Kuralı Bilgi Tabanı

Bu çalışmada, Semantic Web Rule Language (SWRL) (Horrocks et al. 2004), sistemin anlamsal kural tabanını geliştirmek için kullanılmıştır ve daha güçlü tümdengelimle muhakeme yetenekleri sağlar. Anlamsal Sorgu Geliştirilmiş Web Kural Dili (SQWRL) (O'Connor & Das, 2009), SWRL'ye dayalı olan ifade edici bir sorgu dilidir. SQWRL, anlamsal kuralları sorgulamak için kullanılır. AYSO'daki SWRL kuralları sayesinde, çıkarsanan kelimelere (örneğin; eş anlamlı özelliği: “hürriyet, serbestlik, erkinlik, serbesti, hürlük, bağımsızlık”) erişmek için girdi olarak anahtar kelimeler (örneğin; “özgürlük”) ontolojiye sürülür. Daha sonra, sistem zenginleştirilmiş girdi kelimeleri kullanarak dijital kataloglardaki belgelerin OWL metin dosyalarını tarar. AYSO üzerinde şimdilik 7 adet SWRL kuralı oluşturulmuştur. Milyonlarca belge için bu kurallar genel olup, AYSO'daki kavramsal bağları, türemiş kelime özelliği, eş anlamlı özelliği, tekil-çoğul ilişkisi vb. yapıları girdi kelimeler aracılığıyla tarar ve kullanıcı arama kelimelerini zenginleştirir. Şekil 4'de, sistem çıkarım botunun çalıştırdığı SWRL kuralları ve bu kurallarda işlenen girdileri ve döndürülen çıktılarını göstermektedir. Örneğin, **Kural 2**'yi incelersek: “belge (?b), user_keywords (?uk), b_keywords (?b, ?uk) → arama_sonucu_değer (?b, ilgili)”.

- belge (?b): ?b değişkeni bir belgeyi temsil edip, eğer
- user_keywords (?uk): ?uk bir kullanıcı anahtar kelimesi ise, eğer
- b_keywords (?b, ?uk): ?b belgesi kullanıcının bu ?uk kelimesini içeriyor ise, bu durumda,
- arama_sonucu_değer (?b, ilgili): ?b belgesi için sonuç “ilgili” dir.

Kullanıcının girdiği kelimeleri zenginleştirmek amacıyla, AYSO'da alan ilgili tutulan kelimeler ile kullanıcı girdi anahtar kelimeleri arasında benzerlik bakılır. Bu benzerlikler çeşitli anlamsal bağlara bakılarak yapılır: Osmanlıca dan türemiş, eş anlamlısı, aynısı, gibi özellikler taranır. Sonuç belge ilgili veya ilgisiz karardır. İlgisiz belgeler gelecek adıma dahil edilmez. Fakat ilgili bulunan belgeler gelecek adım olan benzerlik skoru hesaplaması yapılan servise gönderilir. Amaç, ilgili bulunan her belgenin ne oranda hedef veriye yakın olduğunu hesaplamaktır. Bu nedenle, bu serviste ilgili bulunan her belge için bir benzerlik skoru hesaplanır.

Şekil 4. Protégé Editörü Üzerinde SWRL Kurallarının Görünümü

4. Değerlendirme—Bot Örnek Belge Arama Çalışmaları

Bu bölümde, sistemin belge arama ara yüzünde, örnek bir sorgulama ve sorgu sonucunda sistemden dönen çıkarsama sonuçlarının kullanıcıya sunulması anlatılmıştır. Bir arama başlatıldığında, sistem arşivindeki belgelere ait olan OWL dosyalarına girer ve yukarıdaki SWRL çıkarsama kurallarını çalıştırır ve sonucunda “ilgili” ya da “ilgisiz” çıktısını üretir. Buradaki amaç, ilgisiz belirlenen belgelere gereksiz yere benzerlik skoru hesaplatmamak ve sistemi yavaşlatmamaktır. İlgili sonucu dönen tüm

belgeler benzerlik skolarması yapıldıktan sonra, kullanıcıya sonuçlar ve belge detayları liste olarak sunulur.

Kurum üyesi, bu listeden istediği belgenin; “kayitEdenPersonelNo”, “tasnifKodu”, “belgeYeniDosyaNo”, “belgeYeniKlasorKodNo”, “orjinalKayitNo”, “belgeKlasorunAdi”, “tarihAraligi”, “dijitalizeTarihi”, “gomlekSiraNo”, “mikroFormNo”, “url”, “vakifaGelisTarihi”, “yayinlanmaTarihi”, “b_keywords” vb. diğer tüm bağlı verisine ulaşabilecektir. Ayrıca,

- Belgenin geldiği kurum,
- Belgeyi düzenleyen kurum,
- Belge tarih aralığı,
- Belge tarihi dönemi,
- Belge dili,
- Belge kategorisi,
- Belge türü,
- Belge alt türü,
- Belgenin yazarı, vb. diğer özellikler üzerinden de belge araması yapılabilir.

Örneğin, “Belgeler içinde antlaşma kelimesi içeren ve Osmanlıca dilinde olan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesinden gelen vb.” bir sorgu düşünülebiliriz. Bu durumda sistem, “antlaşma” kelimesi içeren belgeleri tarama ile başlayacaktır. Eğer hiçbir belge “antlaşma” kelimesini içermiyorsa, bu durumda, “antlaşma” kelimesinin türemiş kelimeleri ve aynı zamanda eş anlamlısı kelimeleri (aşağıdaki kelimeler- bkz. “antlaşma” kelimesi için türemiş kelimeleri ve aynı zamanda eş anlamlısı kelimeler⁴), tüm belgelerin ontoloji dosyalarında ilgili etikete bakarak eşleşenlerin belge numaralarını saklayacaktır. Aramada AYSO içindeki tüm SWRL kuralları çalıştırılmış ve “ilgili” dönen belge numaraları bulunmuştur. Fakat henüz bu adımda arama tamamlanmamıştır. Yukarıda bahsi geçen diğer özelliklere göre ikinci bir arama başlatılacaktır.

```

—   turemis_kelime "muaheze"^^xsd:string
—   turemis_kelime "muahezeler"^^xsd:string
—   turemis_kelime "antlaşmalar"^^xsd:string
—   esanlamlisi_kelime "antlaşma"^^xsd:string
—   esanlamlisi_kelime "muahede"^^xsd:string
—   turemis_kelime "muahedename"^^xsd:string
—   turemis_kelime "muahed"^^xsd:string
—   esanlamlisi_kelime "muahedeler"^^xsd:string
—   turemis_kelime "muahede"^^xsd:string
—   turemis_kelime "muahedei ticari"^^xsd:string
—   esanlamlisi_kelime "muahedat"^^xsd:string
—   turemis_kelime "muahat"^^xsd:string
—   turemis_kelime "muahezename"^^xsd:string
—   turemis_kelime "muahedei ittifakiyye"^^xsd:string
—   esanlamlisi_kelime "anlaşma"^^xsd:string
—   turemis_kelime "muahhar"^^xsd:string
—   turemis_kelime "anlaşmalar"^^xsd:string

```

Bu ikinci aramada, AYSO içindeki SWRL’ler kullanılmamıştır. Bunun yerine, iki kelime arasındaki benzerlik için bir skor hesaplayan Jaro-Winkler (Winkler, 1999; Winkler & Thibaudeau, 1991) yaklaşımı kullanılmıştır. Örneğimize göre, SWRL kuralları sayesinde “ilgili” sonuç döndüren birinci aramadan dönen belgelerin, ontoloji dosyalarına girilip, sadece Osmanlıca dilinde olan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi’nden gelen belgeler ayrıştırılacaktır.

Aşağıda, sistemin AYSO dosyasında bulunan 7 adet SWRL kurallarının çalıştırılmasını gösteren bir örnek verilmiştir (Şekil 5). Örnekte kullanıcı “antlaşma” kelimesini belge sorgulama ara yüzüne

⁴ <http://www.nedirnedemek.com/muahede-nedir-muahede-ne-demek>

girmiştir ve aramayı başlatarak bu ontoloji içindeki yapay zekâ SWRL kural setini, tüm belge tanımlarında “b_keywords” nesne türü özellik bağlantılarında aratmıştır. Özellik yapıları, Belge→ “b_keywords”→ “Terim” mantığında, yani Özne-Nesne-Yüklem üçlemesiyle kurulmuş, ontolojide bağlı olan tüm bu bağlar araştırılmaktadır. Örneğimize göre, herhangi bir belge içinde “b_keywords” bağlantısında; antlaşma kelimesi aranır veya bulunmazsa, eş anlamlısı aranır ve yine bulunmazsa, türemiş kelimeleri taranır. Tüm bu yapısal kelime bağlantıları ontoloji içinde bulunan “osmanlica_sozluk” sınıfı içinde önceden tanımlanmış olmalıdır.

Örnekle açıklamak gerekirse; “antlaşma” kelimesi, Osmanlıca sözlük içinde “o2” bağlantısına bağlanmıştır. “o2” kavramının birçok türemiş ve eş anlamlı kelimesi sözlükte tanımlanmıştır. “o2→ esanlamlisi_kelime → muahede” gibi (Şekil 5’de o2 kelimesinin tüm türemiş ve eş anlamlı kelimeler, kırmızı dikdörtgen içinde ontolojideki hali verilmiştir. Şimdilik sadece, türemiş kelimeler ve eş anlamlı kelimeler sözlüğe eklenmiştir. Ayrıca, benzer bağlantılara ontoloji üzerinde yer verilebilir (örneğin; tümleşik kelimeler). Bu çalışma kapsamında, ontolojinin büyümesi zamanla olabileceğinden, sadece türemiş kelimeler ve eş anlamlı kelimelere yer verilmiştir.

The screenshot displays the OntoGraf interface for the 'osmanlica_sozluk' class. The left pane shows the class hierarchy, including 'osmanlica_sozluk' and its subclasses like 'arama_sonuc', 'kurum', 'lokasyon', 'user_keywords', 'vgm_arsiv', 'belge_yonetim', 'klasor', 'dosya', 'belge', 'vakif_defter_turleri', and 'yayin_bilgisi'. The middle pane shows the instances of 'osmanlica_sozluk', with 'o1', 'o2', and 'o3' listed. The right pane shows the 'Property assertions: o2' section, which is highlighted with a red box. This section lists various object property assertions for the 'o2' instance, including terms like 'antlaşmalar', 'muahede', 'muahadedeler', 'muahadede ticari', 'muahadat', 'muahat', 'muahadename', 'muahadeite ittifakiyye', and 'muahhar'.

Şekil 5. AYSO Üzerinde Osmanlıca Sözlükteki Tanımlı Kelimeler İçin Türemiş ve Eş Anlamlı Bağlar Kurulması

T.C. BAŞBAKANLIK VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KAYIT YAPAN PERSONEL NO: VP00135

TANIMLANACAK BELGE NO: 8

BELGENİN TARİHİ: Belirsiz

DİJİTALLEŞTİRME TARİHİ: Belirsiz

VAKİFA GELİŞ TARİHİ: Belirsiz

BELGENİN GELDİĞİ KURUM: Belirsiz

BELGEYİ DÜZENLEYEN KURUM: Belirsiz

BELGEYİ DÜZENLEYEN KİŞİ: Belirsiz

BELGE TARİH ARALIĞI: XXXX-XXXX

TARİHİ DÖNEMİ: Belirsiz

BELGE DİL: Belirsiz

BELGE KATEGORİSİ: Belirsiz

BELGE TÜRÜ: Belirsiz

BELGE ALT TÜRÜ: Belirsiz

BELGE DEFTER TÜRÜ: Belirsiz

BELGE ÜLKE: Belirsiz

BELGE BÖLGE: Belirsiz

BELGE ŞEHİR: Belirsiz

BELGE İLÇE: Belirsiz

BELGENİN YAZARI: Belirsiz

BELGE EDITÖRÜ: Belirsiz

BELGENİN YAYINCISI: Belirsiz

SAYFA ADETİ: 0

BELGE ÖN KAPAK: Belirsiz

BELGE ARKA KAPAK: Belirsiz

BELGE İLK SAYFA: Belirsiz

BELGE ERİŞİM HAKKI: Belirsiz

BELGE ARŞİV ŞEKLİ: Belirsiz

BELGE ORTAMI: Belirsiz

BELGE ANAHTAR KELİMELER

BELGE ÖN RESİM

BELGE KLASÖR KOD NO (SıraNo): 0

BELGE KLASÖR YENİ NO: K

BELGE KLASÖR ADI: Belirsiz

BELGE ORJİNAL NO: Belirsiz

BELGE LİNK URL: Belirsiz

DOSYA TASNİF KODU: VGM

BELGE DOSYA NO: D

DOSYA GÖMLEK SIRA NO: Belirsiz

DOSYADAKİ BELGE ADETİ: 0

DOSYADAKİ VARAK ADETİ: 0

DOSYA AÇILIŞ TARİHİ: Belirsiz

DOSYA ORJİNAL NO: Belirsiz

MİKRO FROM NO: Belirsiz

DOSYA ANAHTAR KELİMELER

Şekil 6. Kullanıcı Arama İşlemi İçin Arama Motorunda Dosya Arama Butonuna Basıyor

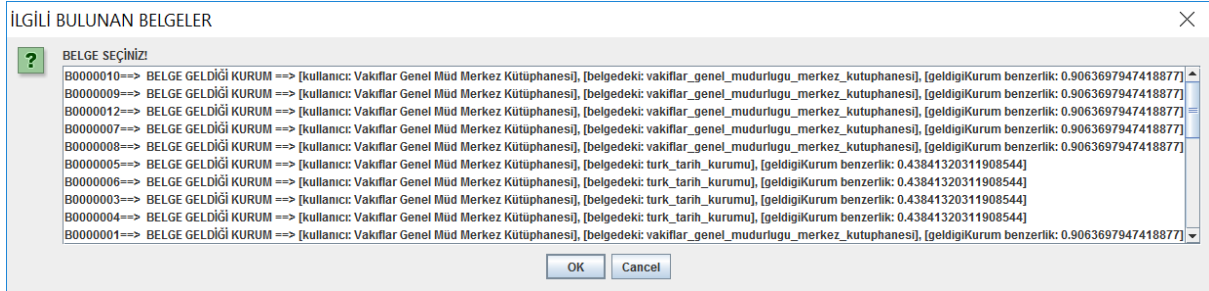
Şekil 6'da kullanıcı dosya arama butonuna (4.ncü butona) bastığında, arama işlemi başlatılıp, imleç belge anahtar kelime kutusuna çekilir.

Şekil 7. Kullanıcı Anahtar Kelime ve Aradığı Belgenin Geldiği Kurum Bilgisine Yönelik Arama Başlatıyor

Kullanıcı burada “Antlaşma” kelimesini girmiş olsun. Ayrıca belgenin geldiği kurum bilgisine “Vakıflar Genel Müd Merkez Kütüphanesi” girmiş olsun (Şekil 7).

Bot kullanıcıdan aldığı “Antlaşma” arama kelimesini ontolojiye aktarıyor. Bunu yapmasından kasıt, sistemin SWRL kural tabanı arama kelimelerini zenginleştirmek için çalıştırmasıdır. Eğer bu kelime hiçbir belge ontolojisinde yok ise, sistem AYSO’daki Osmanlıca sözlüğündeki kelimeleri taramaktadır. Bazı hukuki belgelerde halen Osmanlıca kelimeler kullanılabildiğinden, sistem Osmanlıca sözlük içinde bu kelimenin bağlı olduğu türemiş kelimeleri veya varsa eş anlamlısı kelimeleri, kısaca; tüm bağlı kelimeleri belge ontolojilerinde “b_keywords” bağlantılarında aramaya başlar. Belgelerde, en az bir tane bile bu kelimelerden içeriyorsa, gelecek adımda Jaro-Winkler benzerlik skor puanı hesaplanmak üzere o belgenin numarası kayıt edilir. Bu noktaya kadar, tüm belgelere aynı işlem uygulanır. Bu noktada aramanın ilk kısmı tamamlanmıştır. Çünkü kullanıcı başka özellikleri de hesaba katarak arama işlemi istemiş ve aradığı belgenin geldiği kurum bilgisini de “Vakıflar Genel Müd Merkez Kütüphanesi” olarak sorguya girmiştir. Bu durumda, herhangi bir belgenin içinde bu tür kurum adları, belge tarih aralığı formatı, tarihi dönem adları, belge dili, belge kategorisi, belge yazarı vb. özellik tanımları kişiden kişiye farklı hatalar farklı yazım kısaltmaları içerebilir. Bu durum arama sonucunu etkileyebilir. Sistem bu noktada yeniden, kural çalıştırmak yerine, iki kelime veya cümle arasında benzerlik skoru hesaplayan Jaro-Winkler yaklaşımı çalıştırır. Herhangi bir belgenin herhangi bir özelliğini ontolojiden cümle halinde söküp, kullanıcının girdiği özellik değeri ile kıyaslayarak bir benzerlik skoru oluşturabilmektedir. Böylece, ulaşılan belgeler girilen tüm anahtar kelimelere ve belge yapısal özellik değerlerine bağlı olarak, toplamda benzerlik oranı en büyük olan, kullanıcının aradığına en yakın belge niteliğindedir.

Örneğimizden devam edersek; Şekil 7’de belge arama butonuna (5.nci butona) basıldığında, kullanıcıya bir mesaj kutusu gelmektedir. Şekil 8’de görüldüğü üzere, ilk değerler belge numaralarını göstermektedir. Daha sonra kullanıcının girdiği arama kelimeleri ve diğer özellik tanımlarından (ör. belgenin geldiği kurum) bilgisine yönelik arama sonuçları gösterilmektedir.

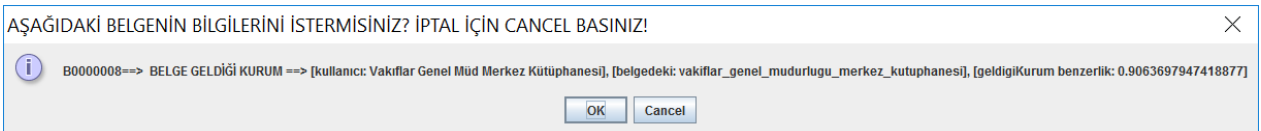

Şekil 8. İlgili Bulunan Belgeler ve Jaro-Winkler Yaklaşımı ile Benzerlik Skorlarının Hesaplanması

Şekil 9. Kullanıcı, İlgili Belgeyi Olarak B0000008 Nolu Seçmiş ve Forma Yükleme İçin OK Butonuna Basmıştır

Örneğin, kullanıcı, aradığı belgeye ait, geldiği kurum bilgisini “Vakıflar Genel Müd Merkez Kütüphanesi” diye girmiştir. Yine, ontolojide tanımlı olan, B0000010 nolu belgenin geldiği kurum bilgisini “Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kutuphanesi” olarak tanımlıdır. Bu iki kurum tanımları arasında benzerlik skoru 0.906 olarak hesaplanmış ve Şekil 9’da gelen mesajdaki ilk satırda gösterilmiştir. Aynı durum, B0000008 nolu belgede de görülmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Kullanıcıya, B0000008 Nolu Belgeye Ait Detaylı Sonuçlar Raporlanmıştır

Yaklaşık 11 adet belge “Antlaşma” kelimesini içerdiğinden “İlgili” bulunmuş (Şekil 8) fakat geldiği kurum bilgisinde farklı eşleşme skorları göstermiştir. Bu noktada, en çok benzeyenlerden birinin kullanıcı tarafından seçilmesi beklenmektedir.

The screenshot displays the VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (General Directorate of Foundations) web interface. The top header includes the logo and name of the institution. The main content area is divided into several sections:

- KAYIT YAPAN PERSONEL NO:** vp00135
- TANIMLANACAK BELGE NO:** B0000008
- BELGENİN TARİHİ:** 01/01/1965
- DİJİTALLEŞTİRME TARİHİ:** 08/07/2015
- VAKIFA GELİŞ TARİHİ:** 11/07/2015
- BELGENİN GELDİĞİ KURUM:** _mudurlugu_merkez_kutuphanesi
- BELGEYİ DÜZENLEYEN KURUM:** turk_tarih_kurumu
- BELGEYİ DÜZENLEYEN KİŞİ:** ismail_hakki_uzuncarsili
- BELGE TARİH ARALIĞI:** xxxx-xxxx
- TARİHİ DÖNEMİ:** tbmm_tc
- BELGE DİL:** turkce
- BELGE KATEGORİSİ:** idari_mali
- BELGE TÜRÜ:** kitap
- BELGE ALT TÜRÜ:** diger_kitaplar
- BELGE DEFTER TÜRÜ:** Belirsiz
- BELGE ÜLKE:** tr_turkiye
- BELGE BÖLGE:** belirsiz
- BELGE ŞEHİR:** ankara
- BELGE İLÇE:** belirsiz
- BELGENİN YAZARI:** ismail_soysal
- BELGE EDITÖRÜ:** turk_tarih_kurumu
- BELGENİN YAYINCISI:** turk_tarih_kurumu_yayinlari
- SAYFA ADETİ:** 471
- BELGE ÖN KAPAK:** applebcninstaller.log
- BELGE ARKA KAPAK:** sehir.txt
- BELGE İLK SAYFA:** belirsiz
- BELGE ERIŞİM HAKKI:** kurum_uyesine_acik
- BELGE ARŞİV ŞEKLİ:** dijital_resim
- BELGE ORTAMI:** dijital

The **BELGE ANAHTAR KELİMELER** section shows the search terms: "muahezename, siyasi antlaşmalar, türkiye dış ilişkiler". The **BELGE ÖN RESİM** section displays a thumbnail of a document. The **BELGE KLASÖR KOD NO (SıraNo)** is 0003529. The **BELGE KLASÖR YENİ NO** is k327.56/soy. The **BELGE KLASÖR ADI** is türkiye dış ilişkiler. The **BELGE ORJİNAL NO** is 956.101/uzu. The **BELGE LİNK URL** is .vgm.gov.tr/yordambt/yordam.php?dilsecim=0. The **DOSYA TASNIF KODU** is vgm. The **BELGE DOSYA NO** is d327.56/soy. The **DOSYA GÖMLEK SIRA NO** is 0002758. The **DOSYADAKİ BELGE ADETİ** is 62. The **DOSYADAKİ VARAK ADETİ** is 56. The **DOSYA AÇILIŞ TARİHİ** is 11/03/2014. The **DOSYA ORJİNAL NO** is 0003529. The **MİKRO FROM NO** is iv. cilt, 1. kısım. The **DOSYA ANAHTAR KELİMELER** are siyasi antlaşmalar.

Şekil 11. Kullanıcıya Seçtiği İlgili Belgenin Ontoloji Bilgi Tabanındaki Tüm Bilgileri Sunulmuştur

Şekil 9’da gösterildiği üzere, B0000008 nolu belge seçilmiş ve Şekil 11’deki gibi ara yüze yüklenmiş olsun. Şekil 11’de görüldüğü üzere, B0000008 nolu belgenin arama kelimeleri, “Muahezename, Siyasi antlaşmalar, Türkiye dış ilişkiler” olarak vakıf personeli tarafından tanımlanmıştır. Fakat, kullanıcı sisteme sadece “Antlaşma” kelimesini ve ayrıca geldiği kuruma da “Vakıflar Genel Müd Merkez Kütüphanesi” kelimelerini girmiştir. Sistemin SWRL kural tabanında, “Antlaşma” kelimesi ile “Muahezename” kelimesi arasındaki “turemis_kelime” nesne özelliği bağlantısından dolayı, sonuç “İlgili” olarak bulunmuştur. Aynı zamanda, Şekil 11’de görüldüğü üzere, ontolojide tanımlı olan, B0000008 nolu belgenin geldiği kurum bilgisini “Vakıflar Genel Mudurlugu Merkez Kutuphanesi” olarak girilmesine rağmen, arama motorumuz, kullanıcının girdiği kurum bilgisi olan “Vakıflar Genel Müd Merkez Kütüphanesi” terimle kıyasladığında büyük oranda benzerlik bulduğundan bu belgeyi 5.nci sırada kullanıcıya sunmuştur.

Yukardaki benzer örnekler test çalışmalarında tekrar edilerek, sorgu modülüne; “antlaşma”, “antlaşmalar”, “anlaşma”, “anlaşmalar”, “muahede” vb. diğer kelimeler de ayrıca girilmiş ve aynı sonuçları elde edilmiştir. Fakat sisteme, “anlaşmazlıklar” kelimesi girildiğinde, yukarıda “İlgili” olarak elde edilen belgelere rastlanmamıştır.

5. Arşiv Hizmetlerinde Kanunlara Göre Kişisel/ Ulusal Verilere Erişimin Önemi

Bu araştırmanın deneysel çalışmalarında, devlet vakıfları arşivi ve milli arşivlerde kataloglanmış belgelerde eski lügatıda dâhil ederek ve hukuki terimler kullanılarak bot ile çeşitli belge arama çalışmaları yapılmıştır. Yapılan belge arama işlemlerinde hem anlamsal hem de söz dizimsel açıdan kullanıcı aramaları irdelenmiştir. Bilindiği üzere, devlet vakıfları arşivi ve milli arşivlerin dijital kataloglarında hukuka ilişkin çok sayıda tarihsel/bilimsel, eski ve/veya yeni çok sayıda belgeler yer almaktadır. Bu niteliğe haiz, çok eski yazıtlar, parşömene, kâğıt dışı malzeme üzerine hatta taş, deri, vb. kâğıt belge olmayan cisimler üzerine yazılmış çeşitli belgeler de olabilir. Günümüz dijital katalogları üzerinde yapılan, hukuki nitelikteki belge aramalarında, dönen belge sayısının oldukça fazla olması nedeniyle, kullanıcıları ne yazık ki sistemden dönen sonuç belgeler üzerinde ayıklama yapmaya zorlamakta, bu da ciddi zaman kaybına neden olabilmektedir. Çıkan sonuçların fazla sayıda olması araştırmacının amacına ulaşması bakımından da engelleyici olabilmektedir. Bu nedenle, anlamsal irdeleme ile arama alanının daraltılması sağlanmalıdır. Diğer bir sorun da, dönen sonuç belgelerdeki hukuk disiplinin kullandığı eski lügat terimlerini, günümüz sistemleri tarafından anlamsal bakımdan irdelenememesidir.

Hukuk alanında birbiri yerine kullanılan kavramsal bağlı kelimeler (ör. türemiş kelime, eş anlamlı, tekil-çoğul ilişkisi vb. bağlı kelimeler), araştırmacının tek bir kelime üzerinden değil, ayrı ayrı tüm bağlı kelimeleri aramaya katmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum, yukarıda bahsi geçen arama sonuçlarına ilişkin kullanıcı zorluklarının tekrar tekrar yaşanmasına sebep olmaktadır.

Hukuk dili gündelik dilde kullanılmayan sözcükleri barındırdığından ve kendine özgü bir dil yapısı olduğundan dolayı, çoğu zaman hedef veriye ait belgelere erişim için dile bağımlı bu terimleri ve dil yapısını bilmek gerekir. Bazen de hedef veriyi içeren ayrıca sorgudaki zaman kısıdına uyan hedef belgelere erişmek için farklı yapıda sorgulara ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda araştırmacının, içerik ve/veya yapısal olmak üzere iki farklı boyutta arama yapması gerekebilir. Örneğin, içerik bakımından aramaya ihtiyaç duyulursa; “temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların” taranması örnek verilebilir. Diğeri ise, yapısal bakımdan aramaya ihtiyaç duyulursa (ör. zamana bağlı): “son 10 yılda iç hukuka geçirilmiş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların” taranması örnek verilebilir. Zira temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmalar üzerinden yapılacak içerik bakımından aramalarda, güncelliğini yitirmiş, yürürlükten kalkmış anlaşmalara da sorgu sonucunda ulaşılabilir. Bu gibi durumlarda, araştırmacının arama işleminde başa dönmesine ve zaman kaybına neden olabilir. Ancak, eğer ilgili belge, ilk kaydedildiğinde dönemsel etiket bilgisi ile girilmişse, o belgenin yürürlükte olup/olmadığı ayırımı da yapılabilir ve yapısal arama niteliğinde bu zorluk da aşılabılır. Önerilen bot sayesinde hem kavramsal hem de yapısal arama yapmak mümkündür. Bot’un deneysel çalışmalarında, hukuki nitelikte sahip ve önemli bir kelime olan “anlaşma” terimi seçilmiştir. Bu hukuki terimin eş anlamlısı olarak hem Türkçe dilinde geçen yeni kullanımları, hem de eski hukuk lügatında olabilecek ilgili terimler de aramaya dahil edilmiştir. Dönen belge sonuçları sayısal bakımdan incelenmiştir. Bu deneysel çalışmalar ve değerlendirme sonuçları gelecek bölümde sunulmuştur.

6. Kıyaslama —Diğer Dijital Arşiv Kataloğu Üzerinde Yapılan Aramalar ve Değerlendirme Sonuçları

Bu bölümde, bazı eski/yeni hukuk lügatında olan terimler üzerinden belge sorgulamaları yapılarak sistem botunun değerlendirilmesi anlatılmıştır. Geliştirilen botun, Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi⁵ ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı’na⁶ ait dijital arşiv kataloğunun arama motoruyla, önceki bölümde sunulan benzer sorgulara verdiği yanıtlar ve sonuç belgeler sayısal bakımdan irdelenmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesinde

⁵Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesinin Arama Motoru, toplam belge sayısı: 34396, <https://kutuphane.vgm.gov.tr/yordambt/yordam.php>

⁶Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arama Motoru, toplam belge sayısı belirtilmemiş, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Arama/Arama.aspx>

kullanıcılar için bir ara yüz bulunmakta olup ve kütüphane bünyesinde mevcut kaynakların sorgulanması bu ara yüz üzerinden mümkün olmuştur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi arama motorunda; sadece “Bölüm (Seçilen Kütüphane)”, “Tür”, “Alt Tür”, “Şekil”, “Ortam”, “Dil”, “Yeniler”, “Görsel”, “Kurum Yayımları”, ve “Aranan Anahtar Kelimeler” vb. bilgilerle arama yapılabilir. Şekil 12’de görüldüğü üzere, Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi’nin arama motoru üzerinde yaptığımız bir sorgu sonucu gösterilmiştir. Sorgu yapılırken Kütüphane sekmesinde “Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi” seçilmiş ve arama kutusuna “anlaşma” kelimesi girilerek sorgu başlatılmıştır. Şekil 12’den anlaşılacağı gibi “anlaşma” kelimesini içeren belgeler liste şeklinde gösterilmiştir. Toplam 9 belge bulunmuştur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kütüphaneleri		
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Bölüm	Tür
		Alt Tür
		Şekil
		Ortam
		Dil
		Yeniler
		Görsel
		Kurum Yayımları
anlaşma	Tümü	BUL Temizle
1	Türkiye İslam ülkeleri; anlaşmalar ve mevzuat /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0003807 341 YAZ 1982 k.1 Rafta
2	Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu ikili ve çok taraflı kültür anlaşmaları ve kültürel değişim programları.	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0004794 301.202 TÜR 1984 k.1 Rafta
3	Osmanlı tarihi :Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0001766 956.07 UZU 1956 k.1/c.4/1 Rafta
4	Türkiye İslam ülkeleri; anlaşmalar ve mevzuat /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0002931 341 YAZ 1982 k.1 Rafta
5	Şark meselesi / , Raif Karadağ	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0001331 322.42 KAR 1971 k.1 Rafta
6	Türk İnkılabı Tarihi :Trablusgarp ve Balkan Savaşları Osmanlı Asyasının Paylaşılması için anlaşmalar /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0006940 956 BAY 1991 k.1/c.2/2 Rafta
7	Türk İnkılabı Tarihi :Trablusgarp ve Balkan Savaşları Osmanlı Asyasının Paylaşılması İçin Anlaşmalar /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0006943 956 BAY 1991 k.1/c.2/3 Rafta
8	Türk İnkılabı Tarihi : Cilt II Trablusgarp ve Balkan Savaşları Osmanlı Asyasının Paylaşılması İçin Anlaşmalar Kısım:1 1911 başından Balkan Savaşına kadar /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0006946 956 BAY 1991 k.1/c.2/1 Rafta
9	Osmanlı tarihi :Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0008091 956.07 UZU 1995 k.2/c.4/1 Rafta

Şekil 12. Merkez Kütüphanesinde “Anlaşma” Kelimesinin Sorgulama Sonuçları

Şekil 13’ de gösterildiği gibi Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi’nin arama motorunda yaptığımız diğer bir sorgu sonucu gösterilmiştir. Bu sefer de sorgu yapılırken “Kütüphane” sekmesinde yine “Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi” seçilmiş ve arama kutusuna bu sefer “anlaşmalar” kelimesi girilmiştir. Bilindiği gibi “anlaşma” kelimesi “anlaşmalar” kelimesinin tekil halidir. Fakat sorgu sonucunu incelediğimizde, toplam 6 (altı) belge bulunmuş; sonuç sayısı düşmüştür.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kütüphaneleri

Vakıflar Genel Müd Bölüm Tür Alt Tür Şekil Ortam Dil Yeniler Görsel Kurum Yayını

anlaşmalar Tümü + BUL Temizle

1		Türkiye İslam ülkeleri; anlaşmalar ve mevzuat /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0003807 341 YAZ 1982 k.1 Rafta
2		Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu ikili ve çok taraflı kültür anlaşmaları ve kültürel değişim programları.	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0004794 301.202 TÜR 1984 k.1 Rafta
3		Türkiye İslam ülkeleri; anlaşmalar ve mevzuat /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0002931 341 YAZ 1982 k.1 Rafta
4		Türk İnkılabı Tarihi :Trablusgarp ve Balkan Savaşları Osmanlı Asyasının Paylaşılması için anlaşmalar /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0006940 956 BAY 1991 k.1/c.2/2 Rafta
5		Türk İnkılabı Tarihi :Trablusgarp ve Balkan Savaşları Osmanlı Asyasının Paylaşılması İçin Anlaşmalar /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0006943 956 BAY 1991 k.1/c.2/2 Rafta Detay için tıklayın
6		Türk İnkılabı Tarihi : Cilt II Trablusgarp ve Balkan Savaşları Osmanlı Asyasının Paylaşılması için Anlaşmalar Kısım:1 1911 başından Balkan Savaşına kadar /	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi 0006946 956 BAY 1991 k.1/c.2/1 Rafta

Şekil 13. Merkez Kütüphanesinde “Anlaşmalar” Kelimesinin Sorgulama Sonuçları

Aynı zamanda taranan bu kelimelerin, anlamsal bakımdan bağlı olduğu diğer kelimeleri de kaçırmamak ve sistemin doğru değerlendirilmesi için sorgumuza bu sefer; “antlaşma” ve “antlaşmalar” kelimeleri ile devam edilmiştir. Çünkü, “anlaşma” kelimesi; uluslararası politikada tarafların belli konularda benzer görüşleri paylaştıkları, birlikte hareket edecekleri anlamındadır. Gizli veya açık olabilir. Davranışsal birliği ifade edebileceği gibi yazılı şekilde de olabilir.

Diğer yandan, “antlaşma” kelimesi ise; uluslararası yapılan görüşmeler sonucunda kaleme alınan bir metnin imzalanmasıdır. Antlaşmalar, bu metni imzalayan devletlerin ilgili kurullarından kabul gördükten sonra yürürlüğe girer. İki devlet arasında olabileceği gibi çok taraflı da olabilir. Sonuç olarak, bu kelimeler birbirlerine anlamsal ve fonksiyonel bakımdan bağlı olan kelimelerdir. Şekil 14’de gösterildiği gibi yeni bir sorgu daha yapılmış, bu sefer “antlaşma” kelimesi sorgulanmış ve bu kelimeyi içeren ilgili belgeler toplam 14 (on dört) adet bulunmuştur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kütüphaneleri

Vakıflar Genel Müd Bölüm Tür Alt Tür Şekil Ortam Dil Yeniler Görsel Kurum Yayını

antlaşma Tümü + BUL Temizle

0006197	0006198	0006199	0006200	0006201	0002758	0003529	0000643
Muahadat mecmuası 3	Muahadat mecmuası 5	Muahadat mecmuası 4	Muahadat mecmuası 1	Muahadat mecmuası 2	Osmanlı tarihi -Karlofça	Türkiyenin dış münasebetleriyle	Türkiye ve Nato
0004799	0001646	0006474	0006491	0006589	0006851		
Tarihçeleri ve açıklamaları ile	Misakı milli ve Lozan sulh	Tarihçeleri ve açıklamaları ile	1774 Küçük Kaynarca	Türkiye ve mavera-ı Kafkasya	Türk İnkılabı Tarihi :Trablusgarp ve Balkan Savaşları Osmanlı Asyasının Paylaşılması İçin Anlaşmalar Kısım:1 1911 başından Balkan Savaşına kadar		

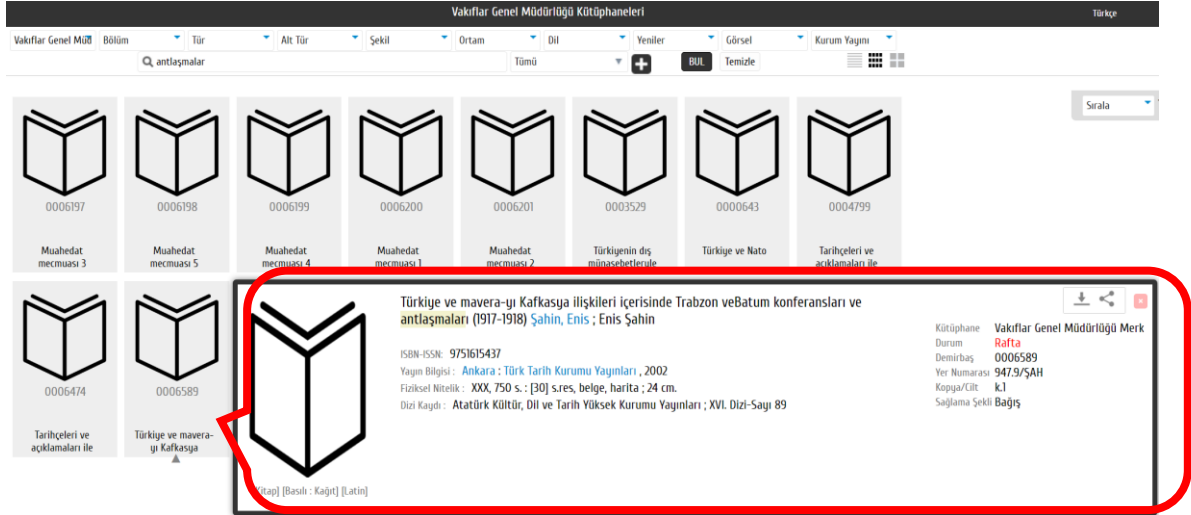
Türkiye ve mavera-ı Kafkasya ilişkileri içerisinde Trabzon ve Batum konferansları ve antlaşmaları (1917-1918) Şahin, Enis ; Enis Şahin

Kütüphane Vakıflar Genel Müdürlüğü Merk
Durum Rafta
Demirbaş 0006589
Yer Numarası 947.9/ŞAH
Kopya/Cilt k.1
Sağlama Şekli Bağış

ISBN-İSSN: 9751615437
Yayın Bilgisi: Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002
Fiziksel Nitelik: XXX, 750 s. : [B0] s.res, belge, harita ; 24 cm.
Dizi Kaydı: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları ; XVI. Dizi-Sayı: 89

Şekil 14. Merkez Kütüphanesinde “Antlaşma” Kelimesinin Sorgulama Sonuçları

Son olarak, Şekil 15’de görüldüğü gibi sorgu yapılırken “Kütüphane” sekmesinde yine “Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi” seçilmiş ve bu sefer arama kutusuna “antlaşmalar” kelimesi girilmiştir. Bilindiği üzere, “antlaşma” kelimesi “antlaşmalar” kelimesinin tekil halidir. Her sorguda farklı sonuçlar ve belgeler çıkmasının sebebi; bu arama motorunun söz dizimsel arama yapmasından kaynaklanmaktadır. Kelimelerin; anlamlarına, türemiş kelime özelliğine, eş anlamlı özelliğine, tekil-çoğul gibi anlam ilişkilerine bakmadan arama yapmaktadır.

Şekil 15. Merkez Kütüphanesinde “Antlaşmalar” Kelimesinin Sorgulama Sonuçları

Aranan Terimler	T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arama Motoru Sonuçları	Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi Arama Motoru Sonuçları	Sistem Bot 'unun Sonuçları
Anlaşma	15221	15	11
Anlaşmalar	15221	8	11
Antlaşma	3497	16	11
Antlaşmalar	3497	11	11
Sözleşme	6148	5	11
Sözleşmeler	6148	0	11
Akit	131	0	11
Akitler	131	0	11
Mukavele	3647	5	11
Mukaveleler	3772	0	11
Kontrat	1651	0	11
Kontratlar	1651	0	11
Muaheze	80	0	11
Muahezeler	26	0	11
Muahed	4	11	11
Muahede	2145	5	11
Muahedenname	258	2	11
Muahede-i Ticari	11	0	11
Muahedeler	2931	2	11
Muahedat	564	8	11
Muahat	1	0	11
Muahezename	0	0	11
Muahede-i İttifakiyye	1	0	11
Muahhar	48	0	11

Çizelge 3. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi, Anlamsal Arama Bot 'unun Hukuki Terimler ile Sorgulanması ve İlgili Bulunan Belge Sayıları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'na ait belge sayısı milyonlar iken, Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi'ne ait toplam belge sayısı 34396 adettir. Bizim sistemimizde, test çalışmaları için, yukarıdaki iki kütüphaneden rastgele seçerek sistemin yeni belge kayıt modüle bağlı

ara yüz üzerinden manuel giriş ile oluşturduğumuz toplam belge ontolojileri sayısı 80 adettir. Bu belge ontolojilerinin her birinde kayıtlı “b_keywords” nesne türü özelliğine bağlı tüm anahtar kelimeler, sistem botu tarafından kullanıcı girdi kelimesi ile eş anlamlı, türemiş veya tekil-çoğul bağıntılarıyla kıyaslanır. Tüm belge ontoloji dosyalarında “b_keywords” etiketi taranır, kavramsal boyutta eşleşenlerin belge numaraları sistem botu tarafından saklanır, böylece hangi eş anlamlı, türemiş veya tekil-çoğul bağlantılı terim girilirse girilsin hep aynı sayıda belge sonuç olarak döndürmektedir (bkz. son kolon, Çizelge 3). Sistem botu daha çok belge üzerinde denense de aynı hareketle davranacaktır. Sistemin diğer sistemlere entegrasyonu çalışmaları halen devam etmektedir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı arama motoru sonuçlarına bakılırsa tekil-çoğul ilişkisine bağlı güncel kelimeler de aynı sonucu döndürmektedir. Bu durumda hassasiyetin iyi olduğu anlaşılmaktadır. Fakat eski lügat terimler kullanıldığında, özellikle tekil-çoğul ilişkilerinde, dönen sonuçlar çok değişiklik göstermektedir (bkz. Çizelge 3). Bu durum da bazı belgelerin gözden kaçırıldığına işaret etmektedir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivindeki milyonlarca belge arasından dönen sonuçların, Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi'ne ait arama motorunun döndürdüğü sonuçlara nispeten daha iyi olduğunu belirtebiliriz. Nedeni ise, “Anlaşma, Anlaşmalar” veya “Antlaşma, Antlaşmalar” gibi tekil-çoğul ilişkisi ile arama kelimeleri girildiğinde, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nin arama motorunun daha kararlı bir yapıya sahip olduğu Çizelge 3'ün birinci ve ikinci kolonlarında görülebilmektedir.

Önceki bölümde de anlatıldığı gibi, anlamsal arama botu üzerinde aynı sorgu kelimesi çalıştırılmıştır. Sorguya girilen “antlaşma” arama kelimesinin; anlamlarına, türemiş kelime özelliğine, eş anlamlı özelliğine, tekil-çoğul gibi anlam ilişkilerine göre bot aramasını yürütülmüştür. Sonuçta, arama terimine göre veri setinde gerçekte ilgili olan belgeler kaçırılmamış ve dönen ilgili belge sayısı hep aynı kalmıştır. Aynı zamanda, Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesine nazaran daha fazla ilgili belge ele geçirilirken, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı arama motoruna nazaran bot tarafından daha az sayıda ilgili belge bulunmuştur. Bunun sebebi ise, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığının dijital kataloğunun ciddi olarak (milyonlarca) daha fazla belge içermesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, önerilen bot'un aksine, devlet arşivleri başkanlığı kataloğundan dönen belgeler için bir skorlama işlemi yapılmamakta ve en yakın belgenin dönen sonuçlar arasında kullanıcı tarafından bulunmasını gerektirmektedir.

7. Sonuçlar

Milli arşivlerde bulunan tarihsel öneme sahip milyonlarca adet belgenin; hızlı ve güvenilir şekilde elektronik ortama aktarılması, elektronik ortamda yönetilmesi, diğer kurumlar ile paylaşılması için Dijital Arşiv Yönetim Sistemleri kullanılır. Bu sistemlerde, milyonlarca belge içinden istenilen belgenin en kısa zamanda doğru ve akıllı bir üslupla bulunabilmesi önemli bir süreçtir.

Bu tür arşiv yönetim sistemlerin modellenmesinde, Web 2.0 teknolojisinin kısıtları nedeniyle, genelde söz dizimsel arama yapılabilmektedir. Anlamsal bazda içerik tabanlı arama yapabilmek için, bilgi tabanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. İçeriklerin kavramlaştırılması ve kavramlar arası anlamsal bağlarının/ özelliklerin önceden tanımlanması ancak Ontoloji Bilgi Tabanları ile yapılabilmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada; OB'T'nin ana teknolojisi olan Anlamsal Web teknolojisi kullanılmış, dijital ortama taşınmış tarihi değeri olan belge/belgelerin veya ilgili verilerin bir anlamsal arama botu üzerinden, kullanıcılar tarafından kolaylıkla aranmasına olanak sağlayan bir sistem ortaya konulmuştur. Sistemin ana teknik bölümleri şunlardır: (1) Arşiv Yönetim Sistemi Ontolojisi (AYSO), (2) Anlamsal Web Kuralı Bilgi tabanı ve (3) Anlamsal Arama Motoru (Bot). Bu makalede, önerilen sistem sayesinde, her bir arşiv belgesine ait içeriğin anlamsal etiketlenilmeleri sayesinde, OWL formatında metin dosyası olarak saklanabilmesi ve anlamsal arama bot'ları ile bu belge ontolojileri üzerinde anlamsal aramalar yapılabileceği gösterilmiştir.

Ayrıca, sistemin en önemli parçası olan Anlamsal Arama Bot'unun değerlendirilmesinde, eski lügat dahil edilerek hukuki terimlerden, çeşitli belge sorgulamaları yapılmıştır. Bot, kullanıcının girdiği arama kelimesinin ontolojideki kavramsal yapılarına; türemiş kelime özelliğine, eş anlamlı özelliğine, tekil-çoğul gibi anlam ilişkilerine göre arama setini otomatik olarak genişletir. Kıyaslama çalışmalarında, söz dizimsel arama yapan başka iki dijital katalog üzerinde aynı terimler belge aramada

tekrarlanmıştır, böylece; dönen belge sayıları kıyaslanmıştır. Elde edilen sonuçlar umut verici olup, bot'un mevcut kataloglar üzerinde uygulanabilirliğini, etkililiğini ve verimliliğini göstermektedir.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar makale için eşit oranda katkıda bulduklarını beyan ederler.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Ahonen, E. ve Hyvonen, E. (2009, September). Publishing Historical Texts on the Semantic Web a Case Study. In 2009 IEEE International Conference on Semantic Computing (pp. 167-173). IEEE.
- Altay, A. (2002). İngilizce ve Türkçe Hukuk Dillerinin Özellikleri: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(19), 13-32.
- Berners-Lee, T., Hendler, J. ve Lassila, O. (2001). The Semantic Web. *Scientific American*, 284(5), 34-43.
- Domingue, J., Fensel, D. ve Hendler, J. A. (Eds.). (2011). Handbook of Semantic Web Technologies. Springer Science & Business Media.
- Ertugrul, M., & Gunes, A. (2017). Arşiv Yönetim Sistemleri için Ontoloji Bilgi Tabanı Geliştirilmesi. *Aksaray University Journal of Science and Engineering*, 1(2), 85-109.
- Gruber, T. (2009). Ontology. *Encyclopedia of Database Systems*, 1, 1963-1965.
- Hitzler, P., Krötzsch, M., Parsia, B., Patel-Schneider, P. F. ve Rudolph, S. (2009). OWL 2 Web Ontology Language Primer. *W3C Recommendation*, 27(1), 123.
- Horridge, M. ve Bechhofer, S. (2011). The Owl Api: A Java Api for Owl Ontologies. *Semantic Web*, 2(1), 11-21.
- Horrocks, I., Patel-Schneider, P. F., Boley, H., Tabet, S., Grosz, B. ve Dean, M. (2004). SWRL: A Semantic Web Rule Language Combining OWL and RuleML. *W3C Member Submission*, 21(79), 1-31.
- Hyvönen, E., Viljanen, K., Tuominen, J. ve Seppälä, K. (2008). Building a National Semantic Web Ontology and Ontology Service Infrastructure—the FinnONTO Approach. In *European Semantic Web Conference (pp. 95-109)*. Springer, Berlin, Heidelberg.
- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. (2016, 24 Mart). Resmi Gazete (6698). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Levene, M. (2011). An Introduction to Search Engines and Web Navigation. John Wiley & Sons.
- Madhu, G., Govardhan, D. A. ve Rajinikanth, D. T. (2011). Intelligent Semantic Web Search Engines: A Brief Survey. *arXiv preprint arXiv:1102.0831*.
- McGuinness, D. L. ve Van Harmelen, F. (2004). OWL Web Ontology Language Overview. *W3C Recommendation*, 10(10), 2004.
- Noy, N. F., Sintek, M., Decker, S., Crubézy, M., Ferguson, R. W. ve Musen, M. A. (2001). Creating Semantic Web Contents with Protege-2000. *IEEE Intelligent Systems*, 16(2), 60-71.
- O'Connor, M. J. ve Das, A. K. (October). SQWRL: a Query Language for OWL. In *OWLED*, 2009(529).
- O'Reilly, T. (2009). What is Web 2.0. O'Reilly Media, Inc.
- Preethi, N. ve Devi, T. (2012). Case and Relation (CARE) Based Page Rank Algorithm for Semantic Web Search Engines. *International Journal of Computer Science Issues (IJCSI)*, 9(3), 329.

- Protégé Ontology Editor. (1999). Stanford University School of Medicine: <http://protege.stanford.edu/>
- Rose, D. E. ve Levinson, D. (2004, May). Understanding user goals in web search. *In Proceedings of the 13th International Conference on World Wide Web* (pp. 13-19).
- The MUNIN Project-An overview, MUNIN Final Event. (2015). Dipl.-Wirtsch.-Ing. University MUNIN Project Coordinator: Hans-Christoph Burmeister, Hamburg, Germany. Erişim adresi: <http://www.unmanned-ship.org/munin/wp-content/uploads/2015/06/MUNIN-Final-Event-B-1-CML-The-MUNIN-Project-An-Overview.pdf>.
- Winkler, W. E. (1999). The State of Record Linkage and Current Research Problems. *In Statistical Research Division*, US Census Bureau.
- Winkler, W. E. ve Thibaudeau, Y. (1991). An Application of the Fellegi-Sunter Model of record Linkage to the 1990 US Decennial Census. Washington, DC: US Bureau of the Census.

İzmir İli Halk Kütüphanesi Çalışanlarında Meslek Etiği Algısı ve Davranışları*

Professional Ethics Perception and Behavior of Public Library Employees in Izmir Province

Serenay ÇAKIRER

Yaşar Üniversitesi, serenaycakirer@gmail.com

Mehmet Ali AKKAYA

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, mali7akkaya@gmail.com

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 1 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

*Hakemli Makaleler
Araştırma Makalesi*

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 02.03. 2021

Kabul tarihi: 03.05. 2021

Yayınlanma tarihi: 30.06. 2021

Article Info

Date submitted: 02.03. 2021

Date accepted: 03.05. 2021

Date published: 30.06. 2021

Anahtar sözcükler

*Etik, Meslek Etiği, Halk
Kütüphanesi, Bilgi
Profesyoneli, İzmir*

Keywords

*Ethics, Professional Ethics,
Public Libraries,
Information Professional,
Izmir*

DOI numarası

10.33721/by.888889

ORCID

0000-0003-1988-1437 (1)

0000-0003-2496-7315 (2)

Öz

Kütüphaneler, bilgiye erişimde kullanıcı ile bilgi arasında köprü görevi üstlenmektedir. Bilginin derlenmesinde, düzenlenmesinde ve kullanıma sunulmasında önemli bir rol oynayan kütüphane çalışanlarının mesleğe karşı sorumluluklarını yazılı hale getiren mesleki etik ilkeler, tüm kütüphanelerde olduğu gibi, halk kütüphanelerinde de etkin bir role sahiptir. Daha çok toplumla iç içe hizmet veren ve kapıları herkese açık olan halk kütüphanesi çalışanları için mesleki etik ilkeler vazgeçilemez niteliktedir. Çalışma, Türkiye'deki halk kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin mesleki etik algısını ve bu bağlamda mesleki etik ilkelerinin uygulanabilirlik durumunu İzmir ili örneği üzerinden saptamak amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, İzmir ilinde yer alan 38 il/ilçe halk kütüphanesinde hizmet veren kütüphane çalışanlarının mesleki etik farkındalığını ölçmeye yönelik sorular derlenmiş ve bu sorulara verilen yanıtlar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Yönetici ve kütüphane çalışanlarından oluşan toplamda 166 kişilik evrende, görev tanımları nedeniyle kullanıcılarla doğrudan teması olan ve buna bağlı olarak etik ikilemler yaşamak durumunda kalan 110 personel, örneklem olarak seçilmiştir. Bu grup içerisinde 89 kişinin vermiş olduğu yanıtlar, SPSS istatistik yazılım programından yararlanılarak araştırmanın amacı odağında analiz edilmiştir. Anket çalışmasına katılan halk kütüphanesi çalışanlarının vermiş oldukları yanıtlar neticesinde, çalışanların mesleki etik ilkeler konusunda yeterli farkındalığa sahibi olmadıkları ve mesleki etik ikilem durumlarında 'doğru' olanı yapma yetkinliklerinin tam olmadığı tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak, çalışmanın evrenini oluşturan kütüphanecilerin, toplumun tamamına hizmet verme yükümlülüğü olan halk kütüphanesi işleyişinde mesleki etik duyarlılığını mesleki davranışlarına yeteri kadar yansımadığı sonucuna varılmıştır. Çalışmanın sonunda, elde edilen bulgular ışığında mesleki etik ilkelerin, günümüzün değişen dinamikleri ve hizmet anlayışı doğrultusunda güncellenerek yeniden ve tüm paydaşları eksiksiz kucaklayacak şekilde revize edilmesinin gerekliliğine dikkat çekilmiş ve bu konuda bulgulardan yola çıkılarak önerilerde bulunulmuştur.

Abstract

Libraries act as an important bridge between the user and information in accessing information. The professional ethical principles, which put the responsibilities of library staff to the profession, which play an important role in the collection, organization and use of information, have an active role in public libraries as well as in all libraries.

*Bu çalışma 2020 yılında Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA danışmanlığında tamamlanan "Halk Kütüphanesi Çalışanlarında Meslek Etiği Algısı ve Davranışı: İzmir İli Örneği" başlıklı yüksek lisans tezine dayanarak hazırlanmıştır.

**Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Professional ethical principles are indispensable for public library employees, who mostly serve in the community and whose doors are open to everyone. This study, professional ethical perception of librarians who work in the public libraries in Turkey and in this context, it has been prepared in order to determine the applicability status of professional ethics principles through the example of İzmir province. For this purpose, the library employees working in 38 provincial/district public libraries in İzmir province were compiled and evaluated based on the answers given to these questions. The responses of 89 people, including managers and library staff, were analyzed in the focus of the research using the SPSS statistical software program. As a result of the responses given by the public library staff who participated in the survey, employees do not have enough awareness of professional ethical principles and their competence to do the "right" in situations of professional ethical dilemmas. At the end of the study, attention was drawn to the necessity of revising the professional ethical principles in line with today's changing dynamics and service understanding and them in a way to fully embrace all stakeholders and suggestions were made based on the findings.

1. Giriş

Erdemli ve ahlaklı olmak, iyi birey olmanın en temel gereklerinden biri olarak kabul edilir. Bunun yanı sıra, insanlara yön veren yazılı ve yazılı olmayan kurallar da bireyin davranışlarının şekillenmesinde etkileyici birer unsurdur. Farklı toplum ve aile yapılarına göre değişiklik gösterse de değer yargılarının ortaya konulması ve ölçülmesinde söz konusu kurallar belirleyici olmaktadır. Yazılı olmayan kuralların olduğu yerde insan davranışlarının en büyük yaptırımı olarak vicdan kabul edilmekle birlikte, eylemlerin sonucu genel olarak etik anlayış ilkeleri ile ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Etik, hem felsefi bir düşün ürünü hem de bir bilim dalıdır. Bilimsel yönü ile içselleştirildiği zaman, hemen her alanda disiplinler üstü kimlik kazanarak uygulanmaya başlamıştır. Etik genel anlamda aynı amaca hizmet eden bir grup topluluğun kendilerine ve çevresine karşı olan davranışlarını şekillendiren yazılmamış ilkeler dizisidir. Meslek etiği ise aynı meslek kolunu paylaşan kişiler arasındaki davranışların sınırlandırılmasında, belirli kurallara uyulması için hareketleri sınırlayan ve mesleki düzeni sağlayan yazılı ilkeler olarak tanımlanmaktadır.

Kütüphanecilik alanında etik ilkeler ilk kez 1903 yılında ortaya atılmasına karşın, ancak 1938 yılında American Library Association (ALA) tarafından kabul edilmiş ve yazılı hale getirilmiştir (American Library Association, 2008). Bu çaba ile etik-kütüphanecilik ilişkisi ve önemi konusunda farkındalık ve duyarlılık yaratılmak istenmiş, böylece diğer ülkelerdeki benzer girişimlere örnek olunmuştur. Türkiye’de mesleğin en eski sivil toplum örgütlenmesi olan Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) tarafından ilk kez 1996 yılında oluşturulan mesleki etik ilkeler, 2010 yılında gözden geçirilerek günümüzdeki halini almıştır (TKD, 2019).

Kütüphaneler bilgi yuvasıdır ve kullanıcı ile bilgi arasında köprü görevini üstlenmektedir. Özellikle bilgi teknolojisi alanında yaşanan gelişmelerin tetikleyici etkisiyle artan bilgi çeşitliliği ve ortaya çıkan birtakım sorunlar ile yeni roller, kütüphanecilerin kullanıcılar ve mesleğe karşı sorumluluklarını da çeşitlendirmiş ve daha dikkat çekici hale getirmiştir. Bu süreçte kütüphanecilik mesleği ve çalışanları açısından en önemli kolaylaştırıcı ve yol göstericilerden biri, mesleki etik ilkeler ve çalışanların bu ilkelere bağlılıklarıdır. Bilgiyi eşit, güvenilir ve en hızlı şekilde bilgiye ihtiyaç duyan kullanıcılara ulaştırarak gereksinim giderici bir araca dönüştürmek, kütüphanecilerin günümüzdeki en önemli görevidir. Bunu benimseyen ve mesleki etik ilkeler ışığında hareket eden meslek mensupları, kütüphane paydaşlarının tamamı için en doğru sonuçları ortaya çıkaracaktır.

İnsanoğlu doğduğu andan itibaren düzeni belirli kurallar bütünü ile oluşturulan ve korunan bir toplumun parçası olarak yaşamaya başlar. Toplumun uyumu ve sosyal yaşamın dinamiklerinin belirlenmesi noktasında da referans olan söz konusu kurallar, yüzlerce yıllık deneyimlerden süzülerek belirlenir ve kabul görür. Bu kurallar aynı zamanda toplumun etik değerlerinin yansımasıdır. Toplumdan topluma, kültürden kültüre hatta kimi zaman bireyden bireye bile algılama ve uygulama değişikliği gösterebilen bu etik değerlerin toplumsal yaşamın ekonomik, sosyal ve beşeri boyutlarında etkileyici rolü bulunmaktadır (Pieper, 1999, s. 46).

Etik, toplumda bir düzen sağlamak ve refah düzeyi yüksek bir yaşam sürdürebilmek için, toplumun bireye ya da bireyin topluma karşı davranışlarında ve söylemlerinde kısmi standart ve şeffaflık oluşturur. Benzer şekilde de mesleki etik, mesleki çerçevede insan davranışlarını yönlendirmede rehberlik eder ve mesleki rekabeti düzenleyerek, çalışanların iş yerlerinde belirli kurallar çerçevesinde yaşamlarına “daha iyi” devam etmelerini sağlar. Zira meslekle ilgili etik ilkeler olmadığında ve işleyişe ilişkin

öngörülemeyen bir durumla karşılaşıldığında doğru eylemin görünürlüğü çok net olmayabilir. Bu noktada doğrudan uzaklaşılan her eylem, mesleğe karşı duyulan toplumsal güven ve itibarı zedeleyebilir. Mesleki etik, “iş hayatındaki davranışları yönlendiren, onlara rehberlik eden etik prensipler ve standartların toplamına denilmektedir” (Milli Eğitim Bakanlığı, 2019). Mesleki etik, normatif bir kurallar bütünü gibi görünse de bireyin içsel ve manevi duyguları ile devam etmektedir. Bu bağlamda meslek etiği, çalışma hayatında verimliliğin artması, kalitenin yükselmesi ve motivasyon sağlamak için gereklidir (Aydın, 2006, ss. 7-8).

Kütüphanecilik, ihtiyaç duyulan bilgiye en kısa sürede ve en doğru şekilde ulaşılmasını sağlayan, bilgi kaynaklarının gelişimi ve korunmasına katkıda bulunan, kısacası bilgi ve bilimin gelişimine hizmet eden bir meslektir. Kütüphanecilik mesleğine saygı kazandıracak ve sağlam temeller atmasına yardımcı olacak bireylerin bilgiye erişmesinde etik açıdan yapması gereken veya yapmaması gereken bir takım mesleki etik kodlar bulunmaktadır (Yılmaz, 2009, s. 395). Kütüphanecilik etiği diğer meslek dallarında olduğu gibi kendi içinde alt disiplini olan bir ilkelere bütünüdür. Mesleğin görevlerinden biri ve esası olan bilgiye erişim sağlama sorumluluğunun yanı sıra, kullanıcılara hizmet vermenin birçok yöntemi ve ilkesiyle kütüphanecilik diğer disiplinler ile bağlantılı hale gelmiştir (Toplu, 2007, s. 191). Yılmaz, kütüphanecilik etiğini; “Bireylerin/toplumun bilgiye erişimini sağlama ve bilgi gereksinimlerini karşılamada insanın değerini koruma adına yapılması ve yapılmaması gerekenlere ilişkin ilke, kural ve normlara dayanak oluşturan değerler” (2009, s. 398) olarak tanımlamıştır. Kütüphanecilerin, kullanıcılara ilişkin davranışları, kütüphaneye ilişkin sorumlulukları mesleki saygınlık ve etik ilkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Kütüphaneciler için gerekli olan etik ilkeler, kütüphane iş akışını düzenler ve sorumluluk bilinci ile kullanıcılara daha iyi bir hizmet sunulmasını sağlar. Bununla ilgili olarak Türkiye’de *Türk Kütüphaneciler Derneği Mesleki Etik İlkeleri* oluşturulmuş ve toplamda yer alan on iki madde ile mesleğin gerektirdiği sorumluluklar, cezai yaptırım olmasa da güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Halk kütüphanelerinin toplumun her kesimine hitap ediyor olması, bebek, çocuk, genç, yetişkin ve yaşlı demeden her yaştan bireyi hizmete dâhil etmesi kütüphanecilerin sorumluluk çerçevesini mevcut ve potansiyel kullanıcı çeşitliliğine bağlı olarak görece daha da arttırmakta ve meslek etiği ilkeleri hususunda daha özverili ve özenli olmanın önceliğini akla getirmektedir. Buna bağlı olarak, araştırmada meslek etiği ilkeleri halk kütüphaneleri açısından ve seçili evren özelinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

2. Önceki Çalışmalar

Mesleki etik konusunda birçok alanda çalışmalar yapılırsa da Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) disiplini ya da kütüphanecilik mesleği ile ilgili Türkiye’de yapılan bilimsel araştırmaların sayısı görece daha azdır. BBY bağlamında mesleki etik daha çok son dönemde gerçekleşen konferans, sempozyum ve mesleki etkinliklerde dile getirilmiş sonucunda da daha çok tartışılır hale gelmiştir. Alanda, çoğunlukla teorik olarak verilen öncül çalışmalar sonrasında, istatistiksel çalışmalar ile ankete dayalı bulguların yorumlandığı ve konuya dayalı değerlendirmelerin yapıldığı araştırmalara doğru bir yönelim söz konusudur.

Türkiye’de BBY alanında etik üzerine yapılan çalışmalardan ilki San (1969)’ın “Sansür ve kütüphaneler” adlı makalesidir. İçeriğinde basılı kaynaklar üzerine uygulanan sansür ve kütüphanelerin bu husustaki öneminden bahsetmektedir. Sefercioğlu, TKD Bülteni’nde yayımlanan çalışmasında (1977), kütüphanecilik mesleğinin doğuşundan ve ilkelerinden bahsetmiş ayrıca mesleki etik ilkelerin kütüphanecilik mesleğinin ihtiyaç konusu olduğuna değinmiştir.

Kızılkın (1988), “Düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik” adlı çalışmasında, düşünce özgürlüğü ve sansür konusunu kütüphaneler için irdelemiş, daha sonra 1994 yılında hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde kütüphanecilik mesleği-etik ilişkisini daha ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Kütüphanecilik alanında verilen eğitimin düşünce özgürlüğü alanında yeterli bilinci oluşturmadığını savunan Kızılkın, bu savunusunu doğrulamak için Ankara’da üniversite kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilik bölümü mezunlarına anket uygulamış ve kütüphane yöneticileri ile görüşmüştür. Tez çalışmasının sonucunda, kütüphanecilerin düşünce özgürlüğü ve sansür konusunda yeterli bilince sahibi olmadıklarını ortaya koymuştur. Yine benzer biçimde, Sağlamtunç (1991), etik bağlamında düşünce özgürlüğü ve sansüre değinmiş, bu konu ile ilgili Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik bölümü 2’nci sınıf öğrencilerine ilgili

birtakım sorular yöneltilmiş, derlediği yanıtlar sonucunda ise düşünce özgürlüğü ve sansür ile ilgili temellerin, okul hayatından başlanarak verilmesi gerektiği fikrini ortaya koymuştur. Çelik ve Tonta (1996), aynı zamanda editörlüğünü de üstlendikleri “Bilgi edinme özgürlüğü” başlıklı monografında yer alan bölüm yazısında düşünce özgürlüğü ile bilgi edinme özgürlüğü arasındaki ilişkiye değinerek, konunun kütüphaneler açısından önemini vurgulamışlardır. Konun önemi ile ilgili bulgularda Batılı ülkelerin bilgi edinme haklarını güvence altına alındığı belirtilirken diğer ülkelerin birçoğunun bunu garanti altına almadığı sonucu ortaya konmuştur. Yine aynı eser içerisinde yer alan “Hoşgörü, düşünce özgürlüğü ve kütüphaneler” isimli çalışmasında Keseroğlu (1996), kütüphane tarihine değinerek, Mezopotamya’dan Antik Yunana kadar kurulmuş olan bütün kütüphanelerin düşünce özgürlüğünün sonucunda var olduğunu, sonuç olarak eskiçağ kütüphanelerinin özgürlükten yana tavır sergilediklerini ortaya koymuştur. Bu çalışmaların yayımlandığı yıl (1996), TKD Mesleki Etik İlkeleri hazırlanarak kamu ile paylaşılmıştır. On iki maddeden oluşan ilkelerde, kütüphaneciler ve kullanıcılar için kurallar bütünü oluşturulmuş; sansür, düşünce özgürlüğü, telif hakkı ve hizmetlerin sunum biçimi gibi mesleğin temel unsurlarına göndermeler yapılmıştır. İlkelerin kamuya paylaşılmasının ardından kaleme alınan ilgili ilk çalışmada, ilkelerin ülkemiz açısından uygulanabilirliği sorgulanmış, belirlenen on iki maddenin örneklerle açıklanması görüşü ortaya atılmış ve böylece ilkelerin daha iyi kavranabileceği ön görülmüştür. Ayrıca, meslek mensuplarının bir araya gelerek kütüphaneciler için etiği ele alan birer el kitapçığı hazırlanması önerisinde bulunulmuştur (Alpay, 1997). Benzer bir yaklaşımla Karataş (1997), Howard Selsam’ın “Etik” adlı eseri üzerinden ahlak ile ilgili bulguları değerlendirmiş ve TKD Etik İlkelerini ele alarak, kütüphanecilik mesleği için öngörülerde bulunmuştur.

Etik ilkelerin kabul edilmesiyle kütüphanecilerin meslektaşlarına ve/veya kullanıcılara karşı sorumlulukları belirlenmiştir. Ancak ilkelerin varlığı toplumsal saygınlığa taşınmamıştır. Subaşıoğlu (1997), kütüphanecilik mesleğinin toplumda yeteri kadar tanınmamasından kaynaklanan etik sorunlara değinmiş, ayrıca meslektaşların mesleğe karşı bağlılık ve saygınlık duygularının eksikliğinin kütüphaneciliğin toplumda yeterince bilinmemesini tetiklemiş olabileceğini ifade etmiştir. Benzer bir şekilde, “Kütüphanelerde etik kurallar” adlı çalışmada örgütlerde ve özellikle kütüphanelerde iş etiğinin öneminden bahsedilmiş, etik davranışların geliştirilmesinde önemli olan hususlara değinilerek etik olmayan davranışlarda bulunan birey ya da kurumlarda ne gibi zorlukların yaşanabileceği dile getirilmiştir (Örkmez ve Şancı, 2003). Etiği kütüphanecilik mesleği açısından daha geniş kapsamda ele alan başka bir çalışmada, koleksiyonların geliştirilmesinde ve korunmasında, personel ve iş güvenliği alanlarında, hizmetlerin yürütülmesi ve kütüphanecilerin toplumsal sorumluluklarında etik konulara değinilmiştir (Toplu, 2007). Yılmaz (2007), kaleme aldığı kitabında etik-kütüphanecilik mesleği ilişkisine değinmiştir. Ahlaki açıdan mükemmel bir kütüphanecinin varlığının eleştirildiği ilgili başka bir çalışmasında ise konu, model kütüphanecinin doğru ve yeterli bilgiyi sunmasında kendisine sorular sorması ve meslek etiği ilkelerine bağlı kalarak bu soruları cevaplaması yöntemi ile ele alınmıştır (Yılmaz, 2012).

Alanımız ile ilgili “etik” temalı ilk ulusal sempozyum 2014 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu sempozyum ile birlikte kütüphanecilikte etik konusu çok yönlü bakış açıları ile ele alınmış ve böylece alan yazına farklı bakış açıları ile katkı sağlamıştır. Keseroğlu, Bitri, Demir ve Güneş tarafından yayına hazırlanan sempozyum bildirileri kitabında (2014) kütüphanecilik meslek etiği alanında birçok konuya değinilmiştir. Bu sempozyumda sunduğu bildiri Kızıloz (2014), Ankara’da yer alan il ve ilçe halk kütüphanelerine anket çalışması uygulamış ve sonucunda çalışanların birçoğunun BBY bölümü mezunu olmadığı, bu yüzden de etik ilkeler konusunda bilgi sahibi olmadıkları sonucunu ortaya koymuştur. Konuyu daha geniş bir örnekleme (İzmir’de görev yapan ve TKD İzmir Şubesi’ne üye olan tüm kütüphaneciler) ele alan Akkaya (2014), kütüphanecilerin mesleki bilgi deneyimleri ışığında mesleki etik ilkelere karşı tutumlarını incelemiş ve 42 sorudan oluşan anket çalışmasını 123 kütüphane çalışanı ile paylaşmıştır. Akkaya, elde ettiği verileri üniversitelerin, meslek örgütlerinin ve tüm paydaşların etik ilkelerin bilinirliği ve uygulanabilirliği konusunda çaba göstermeleri, yenilikler kazandırmaları ve etik ilkelere ilişkin taslak yasal düzenlemeler hazırlamaları gerektiği sonucu ile birlikte vermiştir. Yine aynı sempozyum kitabında Yılmaz (2014) tarafından kaleme alınan “Bilgi ve belge yönetimi etiği ya da “iyi kütüphaneci” olmak” adlı bildiri de etik ve meslek etiği kavramları bağlamında iyi kütüphanecinin rolü üzerinde betimsel bir çalışma ortaya koymuştur.

TKD tarafından belirlenen Mesleki Etik İlkelerinin ardından, etik ilkelerle doğrudan ilişkili olarak, 2008 yılında TKD Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi kabul edilmiş ve 8 maddeden oluşan bu bildirme ile bilgi merkezlerine hizmetlerini yerine getirmede yardımcı olacak bir rehber kazandırılmıştır. Alaca ve Yılmaz (2014), bilgi merkezlerinin mesleki etik odaklı en önemli unsurlarından biri olan derme geliştirme ile kullanıcılar için sansür ve düşünce özgürlüğünü halk kütüphaneleri özelinde ele almışlardır. Halk kütüphanelerinde düşünce özgürlüğü ve sansür konusunun algılanışını ele alan araştırmada, Ankara’da bulunan 3 ilçe halk kütüphanesindeki kullanıcılara anket tekniği uygulanarak, düşünce özgürlüğü ve sansür konularına ilişkin bakış açıları tespit edilmiştir. Anket sonucunda olgusal değişkenlerin (yaş, cinsiyet) bu düşünceler üzerinde bir etkisinin olmadığı, ankete katılanların yalnız %6,7’lik kısmının bilgiye erişim konusunda sansüre maruz kaldıklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Geride kalan yüzyılın ikinci yarısından itibaren evrensel literatürde de düzenli olarak araştırma konusu olan kütüphanecilik etiği ile ilgili olarak son dönemde daha çok saha analizlerine yer verilen bilimsel çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Du Mont (1991) tarafından kaleme alınan çalışmada, kütüphane çalışanlarının kurum içerisinde neden etik davranışlarda bulunması gerektiği ve buna uygun bir yönetim modeli örneği üzerinde durulmuş, kütüphanecilikte etik alanı tüm yönleri ile irdelenerek önerilerde bulunulmuştur. Shachaf (2005), “A global perspective on library association codes of ethics” adlı çalışmada, 28 farklı ülkenin kütüphanecilik meslek etik kodlarını karşılaştırmalı olarak ele almış ve elde ettiği veriler neticesinde gizlilik, bilgiye erişim özgürlüğü, kullanıcı eşitliği, telif hakları gibi temel konuların ülkelerin ortak etik değerleri olarak ele alındığını evrensel bir bakış açısında serimlemiştir. Budd (2006) ise çalışmada kütüphanecilerin, kütüphane işlem ve hizmetlerinde hemen hemen görev aldığı her hizmet alanında etik çıkarımların yer aldığından ve bu neticede işlerin profesyonel olarak yürütülmesini sağlamak amacıyla etik olarak danışma yöntemlerinin kullanılması gerektiğinden söz etmiştir. Hauptman (2010), kütüphanecilik ve etik temalı kitabında genel olarak etik fikirlerin kontrolü, derme oluşturma, satın alma ve kataloglama, erişim hizmetleri, danışma işlevi, özel kütüphaneler, araştırma ve yayın, fikri mülkiyet ve telif hakkı gibi konuları ele almış, bu kavramların her birine ayrıntılı olarak araştırmasında yer vermiştir.

Vaagan (2012) tarafından kaleme alınan “The ethics of librarianship: an international survey” adlı kitapta 17 farklı ülkedeki bilgi profesyonellerinin konuya ilişkin kaygıları ile etik ikilemleri farklı açılardan ele alan durumlar karşısındaki tutum ve düşünceleri değerlendirilmiştir. Çalışmada küreselleşmenin etkileri ve gelişmekte olan bilgi toplumunun bilgiye ücretsiz erişimi olanlarla sınırlı erişimi olan, hatta erişimi olmayanlar arasındaki dijital uçurum, sansür, telif hakkı ve elektronik kaynakların kullanımı ve paylaşılması gibi konuları da ele almıştır. Koehler (2015), zaman içerisinde etik anlayışın değişmesiyle ifade özgürlüğü, entelektüel özgürlük, kütüphaneler ve demokrasi, fikri mülkiyet, telif hakkı ve mesleki nitelik konularının da değiştiğine, bu bağlamda teknolojik ve sosyal değişiklikleri ilişkilendirip belgeleyerek etik standartların yeniden tanımlanabileceğini savunmuştur. Kshirsagar (2016) “Professional ethics in librarianship” adlı çalışmada kütüphane çalışanlarının etik kavramı üzerinde duyarlı olabilmelerinin birçok farklı yollarına değinmiş ve bunlardan birinin eğitim düzeyinde ders niteliğinde yer verilmesi ya da çalışanlar için ise etik konulu mesleki eğitimlere katılarak geliştirebileceklerinin önemini vurgulamıştır. Atre (2019) ise çalışmada, kütüphane ve kütüphane çalışanlarının kullanıcı ile bilgi arasındaki en temel bağlantı olmaları ile toplumsal bir sorumluluk sahibi olduklarını ifade etmiştir. Bu sebeple meslek mezunu olsun ya da olmasın bu alanda hizmet eden her kütüphane çalışanının mesleğin ilerlemesi ve saygınlık kazanması için etik davranışlar içerisinde olması gerektiğinden ve etik ilkelerin mesleğin saygınlığı bağlamındaki değerinden bahsetmiştir.

3. Araştırmanın Amacı ve Hipotezi

İnsan davranışlarının kendisine ve temsil ettiği değerlere uygun olmasının yol ve yöntemlerini belirleyen etik, günümüzde disiplinler üstü bir anlam ve derinlik kazanmış, hemen her alanın ve iş kolunun vazgeçilmez unsurlarından birine dönüşmüştür. Artık birçok meslekte etik kodlar uygulamalı hale gelmiş ve benimsenmiştir. Dürüstlük, nesnel olma, tarafsızlık gibi çıkar çatışmasından uzak davranışları düzene koymak, ikilemlerden kurtulmak ve belirli kurallar çerçevesinde hizmet etmek, etik ilkelere uygun eylem göstermenin temel prensiplerindedir. Araştırmanın amacı, İzmir ili halk kütüphanelerinde görev yapan kütüphane çalışanlarının mesleki etik algısını ve bu bağlamda mesleki etik ilkelerinin uygulanabilirlik durumunu saptamaktır. Diğer bir ifade ile çalışmada temel çaba; kütüphanecilere,

kütüphanecilik mesleği ekseninde etrafında mesleki etik ile ilgili birtakım sorular yönelterek, kütüphanecilerin etik ilkeler doğrultusunda hareket edip etmediklerini ortaya koymaktır. TKD tarafından hazırlanan mesleki etik ilkeleri dikkate alarak, kütüphane çalışanlarının düşünce özgürlüğü ve sansüre karşı olan hassasiyetlerini saptamak, kullanıcılara karşı gizlilik ilkeleri çerçevesinde doğru ve yeterli bilgiye erişim hizmeti verme anlayış ve önemsemelerini değerlendirmek ve bu bağlamda mesleki risk ve fırsatlara dikkat çekip paydaşlara yol gösterici önerilerde bulunmak, çalışmanın amaca bütünlük hedefleridir.

Kütüphanecilik mesleğinin profesyonelleri, iyi yöndeki değişmeye karşın, mesleki etik ilkeler konusunda henüz yeterli bilinç ve farkındalık düzeyine sahip değillerdir. Mesleki uygulamalar söz konusu olduğunda, kütüphanecilikte doğru mesleki etik davranışlar ile etik ikilemlerin çatışma düzeyi sanılan ve bilinenden daha derindir. Bu yaklaşımdan hareketle çalışmanın hipotezi; “Son dönemde yaşanan kısmi literatür çeşitliliği ve söylem zenginliğine karşın, kütüphanecilik mesleğinin profesyonelleri henüz mesleki etik ilkelerin gerekliliği ve iş akış süreçlerindeki kolaylaştırıcı yanını yeterince içselleştirebilmiş değillerdir ve bu nedenle mesleki etik ilkeler konusunda söylemde ortaya konan önemseme tutumu eyleme taşınmamakta bu da mesleki etik ikilemlerin kütüphanecilik mesleğinin önemli sorunlarından biri olarak varlığını sürdürmesine neden olmaktadır” şeklinde kurgulanmıştır. Bunula ilgili olarak ortaya konan alt önermeler (hipotezler) ise şunlardır;

H.1. Kütüphaneciler mesleki etik ile ilgili daha önce eğitim almamışlardır,

H.2. Halk kütüphanelerinde çalışan kütüphaneciler mesleki değerler konusunda yeterli bilince sahip olmadıkları için mesleki etik ilkeler yeterince uygulanabilir değildir,

H.3. Kütüphanelerde kullanıcıların bilgiye erişim hakları etik değerler bağlamında yeterince gözetilmemektedir,

H.4. Kütüphane hizmetlerinin yürütülmesi sırasında kullanıcıların kişisel gizliliklerine ve herkese eşit hizmete yönelik özen kimi zaman gözden kaçırılmaktadır.

H.5. Kütüphanecilik formasyonuna sahip olan kütüphane çalışanları ile olmayan çalışanların mesleki farkındalık ve önemseme düzeyleri arasında farklılıklar vardır,

H.6. Kütüphaneciler bilgi hizmetlerini sunarken meslek iş birliği ve dayanışmaya yeteri kadar önem vermemektedir.

Çalışma kapsamında hazırlanan anketin kurgulanmasında, belirlenen hipotez ve alt hipotezlerin tamamının yanıtlarının bulunmasına hizmet edecek soruların olmasına özen gösterilmiştir.

4. Yöntem

Çalışmanın alan araştırmasının dışında kalan kısmı betimleyici araştırma yöntemine uygun olarak kurgulanmış ve tamamlanmıştır. Betimleyici araştırmalar, araştırılan konunun problemine ilişkin olarak betimlemesini ve tasvir edilmesini amaçlayan çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 224). Betimlemenin yapılması sırasında veri toplama aracı olarak literatür taramasından yararlanılmıştır. Literatür taraması, alan yazın kapsamında mevcut kaynak ve belgelerin incelenmesine dayalı veri toplama tekniğidir (Karasar, 2009, s. 65). Araştırma kapsamında, veri toplama tekniklerinden biri olan anket tekniği uygulanmıştır. Buna bağlı olarak katılımcılara sorulacak sorularda kişisel ve mesleki özellikler, genel mesleki etik algısı, kütüphanecilik etiğine ilişkin bilinçlilik ve mevcut kütüphanecilik etik ilkelerine ilişkin soru grupları oluşturulmuştur. Ankette, katılımcıların değişken özellikli verilerinin derlendiği ilk bölümün yanı sıra, personelin mesleki etik ilkelerine karşı tutumlarına ilişkin verilerin elde edilmesinde Likert ölçeği ile hazırlanmış sorulardan yararlanılmıştır.

Bu çalışma ile İzmir’de bulunan halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin mesleki etik davranışları ve bu konudaki yaklaşımları ortaya konularak, elde edilen bilgiler ışığında İzmir halk kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin, TKD tarafından belirlenen ve kütüphanecilik mesleğinin paydaşı olan herkesin uyması beklenen ilkelerin ne kadarına uygun davranışlar sergiledikleri ve bu bağlamda mesleki yeterlilikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu yönelim bağlamında çalışmanın kapsamı, İzmir’de Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde hizmet veren halk kütüphaneleri ve bu kütüphanelerde görev yapan kütüphaneciler olarak belirlenmiştir. BBY bölümü mezunu çalışanlar

ile kütüphanede bu eğitimi almadan çalışanların mesleki etik farkındalığı açısından ne gibi özelliklere sahip oldukları ve aralarındaki farkların neler olduğu sorusu, anket hazırlanırken ortaya konmak istenen öncelikli tablo olarak belirlenmiştir. Belirlenen tercihler doğrultusunda kütüphanecilerin mesleki etik ilkeleri uygulamada ne derece etkin oldukları ve bu konuda gereksinim duydukları bilgiye ulaşmada hangi yolları izledikleri, ortaya konmaya çalışılmıştır. Etik ilkeler ve mesleki tutum, kütüphanecilik mesleğinin getirdiği sorumluluklar ile birlikte mesleki uygulamalarda ve hizmetlerde ortaya çıkabilecek olumsuzlukların giderilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda, çalışma süresince metinde kuramsal altyapının yanı sıra kütüphanecilik mesleki etik ilkeleri ve uygulanabilirlikleri ile ilgili oluşabilecek sorunlara yönelik çözüm önerilerinin sunulması ve böylece konuya ilişkin farkındalığın artırılmasına katkı sağlanmasına ilişkin kurgunun da verilmesine özen gösterilmiştir.

4.1. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini İzmir ilinde Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde hizmet veren halk kütüphanesi çalışanları (Yönetici, Kütüphaneci, Uzman, Şef, Bilgisayar İşletmeni, Ayniyat Saymanı, Memur, İşçi, hizmetli, koruma/güvenlik görevlisi, teknisyen) oluşturmaktadır. Bu kapsamda yer alan 38 halk kütüphanesinde görevli toplam personel sayısı çalışmanın yürütüldüğü tarihte 166 olarak belirlenmiş ve bu sayı Bakanlık tarafından da onaylanmıştır. 38 halk kütüphanesinde ayniyat saymanı, bilgisayar işletmeni, hizmetli, koruma/güvenlik görevlisi, teknisyen kadrosunda istihdam edilen 56 çalışan tespit edilmiştir. Çalıştıkları pozisyonlar ve kütüphane ile olan bağları nedeniyle bu personelin kütüphane hizmetlerine aktif katılımları ile olası mesleki etik tutum ve davranışlarla ilgili gereklilikleri sınırlı olduğu için, söz konusu personel örneklemin dışında tutulmuştur. Bu sınırlamanın ardından çalışmanın evreni, tamamı istihdam edildikleri halk kütüphanelerinde kullanıcılara hizmet sunumunun doğrudan parçası olan 110 kütüphane çalışanı olarak belirlenmiştir.

4.2. Veri Toplama

Anket soruları kütüphanecilik mesleğinin amaç ve ilkelerinin yanı sıra halk kütüphanesi özelinde karşılaşılabilecek mesleki ikilemler de dikkate alınarak ve değişen hizmet anlayışına uygun olacak kapsamda hazırlanmıştır. Çalışmada kullanılan anket için Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurulundan 6 Kasım 2019 tarihli, 142 Toplantı ve Karar Numaralı Etik Kurul Onayı alınmıştır. Elektronik posta ve yüz yüze gerçekleştirilen anket uygulamasında katılımcılar iki temel grupta 37 soruyu yanıtlamışlardır. İlk aşamada 2-10 Ocak 2020 tarihleri arasında 10 kişiye ön test uygulanmıştır. Anketin tutarlılığının test edilmesinin ardından anket 13-31 Ocak tarihleri arasında çalışmanın evrenini oluşturan 110 kütüphane çalışanı ile paylaşılmıştır. Anketin cevaplanmasına yönelik son tarihe kadar 89 kişiden geri yanıt alınabilmiştir. Cohen, Manion ve Morrison (2000) ile Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004)'a göre evren büyüklüğü 200'e kadar olan bir grubun +-%0,05 hata payı ile evreni temsil edecek örneklem sayısı 132 olarak belirlenmiştir. Bu temsil oranı 110 kişilik evren için 89 örnekleme karşılanmaktadır.

4.3. Veri Analizi

Anket verilerinin değişkenler dışındaki analizinde Likert ölçeğinden yararlanılmıştır. Likert ölçeği, elde edilen anket verilerinin, geriye dönük fikir, görüş ve ihtiyaç gibi birtakım bilgiler olarak iyileştirme çalışmalarını destekleyecek anket tekniklerinden biridir. Anketten elde edilen veriler Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 25.0 versiyon istatistik yazılım programından yararlanılarak analiz edilmiştir. Anket verileri analiz edildikten sonra, bulgulara göre değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada öncelikli olarak araştırmanın nesnellığı gözetildiği için, verilen tüm yanıtlar eksiksiz biçimde değerlendirmeye alınmıştır.

Anket uygulaması esnasında bazı kütüphane çalışanlarının ankette yer alan bazı soruların yanıtlarını net verme konusunda kararsız kalmaları nedeniyle, katılımcılara yöneltilen bazı soruların yanıtlarının daha esnek olması ve isabet oranının artırılması için çalışmada verilen yanıtlar; “evet”=“katılıyorum”, “hayır”=“katılmıyorum” ve “kısmen”=“kararsızım” şeklinde eşleştirilmiş, “fikrim yok” yanıtı ise aynı biçimi ile korunmuştur.

5. Bulgular

Daha önce de ifade edildiği gibi, İzmir’de Bakanlığa bağlı olarak hizmet veren toplamda 38 halk kütüphanesi bulunmaktadır. Her yaştan ve demografik özellikten kent sakinine hizmet veren halk kütüphanelerinin Bakanlık tarafından kamu ile paylaşılan 2019 yılı istatistikleri¹, Tablo 1’de gösterilmiştir.

Kütüphane Adı	Kitap Sayısı	Okuyucu Sayısı	Üye Sayısı	Ödünç Materyal Sayısı
İzmir Atatürk İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü	62.039	264.025	41.328	109.489
Aliğa İlçe Halk Kütüphanesi	15.158	9.581	5.459	10.030
Balçova İlçe Halk Kütüphanesi	15.371	19.366	7.468	19.560
Bayındır İlçe Halk Kütüphanesi	4.528	12.580	800	4.435
Bayraklı Alpaslan İlçe Halk Kütüphanesi	14.220	12.974	2.119	4.945
Bergama İlçe Halk Kütüphanesi Müdürlüğü	10.901	23.453	2.846	19.022
Beydağ İlçe Halk Kütüphanesi	8.782	15.927	1.062	2.101
Bornova İlçe Halk Kütüphanesi Müdürlüğü	28.157	122.607	33.266	40.886
Bornova Mehmet Akif Ersoy Çocuk ve Gençlik Kütüphanesi	13.376	41.019	4.740	12.018
Buca İlçe Halk Kütüphanesi	22.348	20.263	2.646	4.312
Buca Osman Nuri Saygın Sirinyer Halk Kütüphanesi	8.148	8.269	1.056	4.970
Çeşme İlçe Halk Kütüphanesi	12.761	13.379	1.690	2.891
Çeşme Alaçatı Halk Kütüphanesi	4.324	Personel Yokluğundan Geçici Olarak Kapalı		
Çiğli İlçe Halk Kütüphanesi	15.221	6.533	952	6.861
Dikili İlçe Halk Kütüphanesi	7.833	6.438	1.236	6.146
Dikili Çandarlı Halk Kütüphanesi	4.842	2.857	785	2.014
Foça İlçe Halk Kütüphanesi	17.686	12.451	1.918	8.112
Gaziemir İlçe Halk Kütüphanesi	10.213	17.229	1.495	5.237
Karabağlar İlçe Halk Kütüphanesi	10.132	4.667	2.754	3.494
Karaburun İlçe Halk Kütüphanesi	3.694	12.806	415	4.436
Karaburun Mordoğan Halk Kütüphanesi	10.115	8.338	825	11.675
Karşıyaka Hoca Mithat İlçe Halk Kütüphanesi Müdürlüğü	15.490	10.550	10.742	19.470

¹ Alan araştırmasının yapıldığı dönem 2020 yılı içinde olduğu ve bu yıla ilişkin veriler ancak bir sonraki yılın ilk çeyreğinden sonra kamu ile paylaşıldığı için çalışmada 2019 yılı verileri esas alınmıştır.

Karşıyaka Çocuk Kütüphanesi	13.937	9.144	2.260	9.080
Kemalpaşa İlçe Halk Kütüphanesi	24.743	31.575	8.308	25.863
Kınık İlçe Halk Kütüphanesi	6.204	16.746	1.171	5.779
Kiraz İlçe Halk Kütüphanesi	5.927	8.855	1.664	10.049
Menemen İlçe Halk Kütüphanesi	12.676	24.276	6.481	17.618
Menemen Seyrek Halk Kütüphanesi	7.212	12.718	526	1.590
Narlidere İlçe Halk Kütüphanesi	7.907	9.708	2.963	6.769
Ödemiş İlçe Halk Kütüphanesi Müdürlüğü	28.086	89.468	9.886	32.750
Ödemiş Bademli Halk Kütüphanesi	5.159	5.552	281	3.788
Ödemiş Kaymakçı Halk Kütüphanesi	8.422	14.020	339	2.558
Ödemiş Konaklı Halk Kütüphanesi	7.512	17.916	345	9.219
Selçuk İlçe Halk Kütüphanesi	10.156	1.659	1.050	1.161
Tire Ahmet Munis Armağan İlçe Halk Kütüphanesi Müdürlüğü	19.894			
Torbali İlçe Halk Kütüphanesi	10.320	34.472	5.202	22.397
Urla İlçe Halk Kütüphanesi	19.217	8.400	1.471	6.139
Urla-Bademler Halk Kütüphanesi	2.675	425	82	27
Toplam	505.386	948.747	170.774	499.932

Tablo 1. KYGM bağlısı İzmir halk kütüphaneleri (2019)

Kütüphane istatistiklerine ilişkin verilere bakıldığında, Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde hizmet veren 38 halk kütüphanesinin koleksiyon sayısının beş yüz binin üstünde, ödünç verilen kitap sayısının da yaklaşık beş yüz bine yakın olduğu görülmektedir. 2019 yılı sonu itibari ile bu kütüphanelerin toplam üye sayısı ise resmî kurumlardan alınan rakamlar ışığında yüz yetmiş bini aşmış durumdadır. Diğer yandan, 2019 yılı sonu verilerine göre 30 ilçenin toplam nüfusunun 4.367.251 olduğu dikkate alındığında, söz konusu rakamların kentin kültürel zenginliği açısından geliştirilmesinin gerektiği çok açıktır.

5.1. Kütüphane Çalışanlarına İlişkin Değişkenler

Anket çalışmasının ilk bölümünde, katılımcılara kişisel, mesleki formasyonları ve deneyimlerine yönelik sorular yöneltilmiş, bu değişkenlere verilen yanıtlar arasında mesleki etik ve ifade ettikleri açısından anlamlı olacak yanıtların bazıları birbiri ile ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. İlk tabloda (Tablo 2) katılımcıların cinsiyet ve yaş aralığı dağılımları birlikte verilmiştir.

Cinsiyet	N	%
Kadın	42	47,2
Erkek	47	52,8
Yaş		
18-25	2	2,2
26-35	16	18,0
36-45	29	32,6
46-55	30	33,7
56 ve üzeri	12	13,5
Toplam	89	100

Tablo 2. Ankete Katılan Kütüphane Çalışanlarının Cinsiyet-Yaş Bilgisi

Ankete katılan kütüphane çalışanlarının 42'si (%47,2) kadın, 47'si (%52,8) erkektir. Bu dağılım, kütüphane çalışanlarının cinsiyet açısından birbirine yakın yoğunlukta olduğunu göstermesi açısından anlamlıdır. Zira etğin özellikle duygularla daha yakından ilgili olan alanlarında kadınlar ve erkekler farklı reflexler gösterebilmektedir. Birbirine yakın rakamlar, sorulara verilen yanıtlarda en azından cinsiyete bağlı algılama farklılıklarının derin olmamasını sağlamıştır. Yaş dağılımına bakıldığında, orta yaş ve üzeri olarak nitelendirilen 35 yaş üzeri çalışanların çoğunlukta olduğu (%79,8) görülmektedir. Genel olarak orta yaş grubunda yer alan çalışanların mesleki tecrübeye sahip kişiler olduğu ifade edilebilir. Bu durum, mesleki yaşanmışlıkların fazla, mesleki etik ilkeler ve kapsamı konusunda bilgi sahibi olma olasılığının daha yüksek, hatta etik ilkelerin son olarak güncellendiği 2010 yılında söz konusu grubun kütüphanelerde çalışıyor olduklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Tabloya yansıyan yaş dağılımı ve bunun mesleki deneyime dönüşmüş olma olasılığı, bu grupta yer alan katılımcıların etik ilkeler konusunda daha özenli olmaları beklentisini yaratmaktadır.

Araştırma kapsamında yer alan kütüphane çalışanlarının BBY bölümü mezunu olma durumları ve kurum içi statüleri Tablo 3'te verilmiştir. 2002 yılında bölüm adlarının BBY adı ile birleştirilmesinden önceki adlandırmalar olan kütüphanecilik, arşivcilik, dokümantasyon ve enformasyon anabilim dalı ve/veya bölüm mezunu olanlar da BBY bölümü mezunu olarak değerlendirilmiştir.

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Mezun Durumu	N	%
Evet	27	30,7
Hayır	62	69,3
Kurum içi Statü		
Yönetici	19	21,3
Kütüphaneci	18	20,2
Memur	37	41,6
Bilgisayar İşletmeni	8	9,0
İşçi	7	7,9
Toplam	89	100

Tablo 3. Çalışanların Formasyon Bilgileri ve Kurumdaki Statüleri

Tablo 3'te görüldüğü gibi, ankete katılan kütüphane çalışanlarının büyük çoğunluğu BBY Bölümü mezunu değildir. Ayrıca kütüphane çalışanlarının büyük çoğunluğu (%41,6) memur unvanı ile çalışırken, %21,3'ü yönetici, %20,2'si de kütüphaneci unvanı ile görev yapmaktadır. Yönetici pozisyonunda olanların 9'u (%47,4) BBY bölümü mezunudur.

Yönetici pozisyonunda olanlarda dâhi alan mezunu çalışan sayısının aynı statüde bulunanlarda %50'nin altında olması, doğal olarak mesleki etik ilkelere yönelik farkındalık eksikliği konusunda bir olumsuz ön yargı yaratmaktadır. Bununla birlikte, pek çok meslekte olduğu gibi kütüphanecilik camiasında da çalışanların mesleklerine karşı besledikleri sevgi, saygı ve bağlılık her zaman sahip olunan formasyon ile paralel bir evrime sahip olmayabilir. Söz konusu personel ile sahip oldukları formasyonun mesleki etik ilkelere yaklaşımlarındaki etki durumunu ortaya koymak adına, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıca değerlendirme yapılmıştır.

İzmir halk kütüphanelerinde çalışan ve farklı statülerde görev alan kütüphane personelinin eğitim düzeylerine ilişkin genel dağılım ise şu şekildedir; 1 (%1,1) ilkokul, 16 (%18,0) lise, 9 (%10,1) ön lisans, 60 (%64,7) lisans ve 3 (%3,4) yüksek lisans mezunu. Bu dağılım, çalışma odağında ele alınan kütüphane çalışanlarının eğitim düzeyleri konusunda, tıpkı ülkemizin genelinde olduğu gibi henüz tam anlamı ile bir akredite sisteminin yerleşemediğinin göstergesidir. Söz konusu dağılımın oluşumunda çok uzun yıllardır kütüphanede çalışan personelin toplam içerisinde önemli bir grubu oluşturduğu, bu sürecin önemli bir bölümünde halk kütüphanelerinde çalışacak personel istihdamında formasyona bağlı standartların henüz netlik kazanmamış olması gerçekliğinin de şüphesiz etkisi vardır.

5.2. Halk Kütüphanesi Çalışanlarının Etik ve Mesleki Etik Yetkinliği

Günümüzde aktif olarak eğitime devam eden BBY bölümünden mezun olan kütüphanecilerin müfredatta yer alan etik konulu dersler nedeni ile mesleki etik ilkeleri, uygulama biçimleri ve etik ikilemler konusunda farkındalıklarının daha yüksek olması ilk beklentidir. Bu bağlamda katılımcıların etik ve mesleki etik formasyonu ile yetkinliklerinin serimlenmesinde Bölüm mezunu olup-olmama durumları dikkate alınarak önerme cümlesi oluşturulmuştur. Yanıtların gösteriminde de (Tablo 4), Bölüm mezunu olup-olmamaları ayırıcı unsur olarak değerlendirilmiştir.

Eğitimim Sürecinde Etik ile İlgili Dersler Aldım ve Öğrendiklerimi Mesleki Etik Açısından Yeterli Buluyorum										
	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum		Kararsızım		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Bölüm Mezun Olan	17	63,0	1	3,7	5	18,5	4	14,8	27	100
Bölüm Mezun Olmayan	19	30,6	0	0,0	35	56,5	8	12,9	62	100
Toplam	36	40,4	1	1,1	40	45,0	12	13,5	89	100

Tablo 4. Katılımcıların Formasyonlarında Mesleki Etik Dersi Alma Durumları

Tablo 4'e göre BBY bölümü mezunu olanların %63'ü (17 kişi) etik ve meslek etiği ile ilgili yeterli eğitim aldıklarını beyan etmişlerdir. Bölüm mezunu olanlarda oranının bu derece yüksek olmasının nedeni, son zamanlarda mesleki etik ile ilgili derslerin lisans öğreniminde daha çok yer alması, hatta zorunlu ders statüsünde olması ve etik-mesleki etik temalı mesleki konferans, sempozyum gibi bilimsel araştırmalarla bilimsel yayın sayısının sürekli ivmelenme içinde olması gösterilebilir. Bölüm mezunu olmayanların %56,5'i (35 kişi), etik ve mesleki etik ile ilgili eğitim almadıklarını ifade etmiştir. Kütüphane çalışanlarının büyük çoğunluğunun bölüm mezunu olmaması nedeniyle çalışmanın evreninin oluşturan meslek mensuplarının birçoğunun mesleki etik eğitimi almamış olması, Türk kütüphaneciliğinin göz ardı edilemeyecek önemli bir gerçeğidir. Bu gerçekliğin çalışanların mesleki

yetenek ve yeterlilikleri ile mesleğe karşı tutumlarına ne şekilde yansıdığı, kütüphanecilik etiği konusunda sorgulanması gereken en önemli ayrıntıdır.

Kütüphanecilik Mesleğinin Temel Değerleri ile İlgili Yeterli Bilgiye Sahibim								
	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Bölüm Mezun Olan	12	44,4	0	0,0	15	55,6	27	100
Bölüm Mezun Olmayan	28	45,1	5	8,1	29	46,8	62	100
Toplam	40	46,1	5	5,6	44	48,3	89	100

Tablo 5. Katılımcıların Mesleğin Temelleri Hakkındaki Genel Bilgi Düzeyleri

Tablo 5'te yer alan verilere bakıldığında ankete katılan kütüphane çalışanlarının %48,3'ünün (44 kişi) mesleki değerler konusunda yeterli bilince sahip olmadıkları görülmektedir. Bu tablo, kütüphanecilerin görev bilinci, mesleğin toplumsal önemi ve değeri, mesleki saygınlığın kazanılması gibi mesleki değerler ile ilgili yetkinlikleri konusunda kendilerini tam anlamı ile donanmış görmedikleri gerçeğini yansıtmaktadır. Tüm anket katılımcıları arasında Bölüm mezunu olan ve olmayan kütüphane çalışanları arasında söz konusu mesleki değerler konusunda bilinçli yaklaşım sergileyenlerin %46,1 (40 kişi) düzeyinde olması da mesleki değer bilinci ile kütüphane işlem ve hizmetlerini sunarken etik davranışların bütünüyle uygulanabiliyor olması hususunda endişe yaratmaktadır. Kütüphane çalışanlarının Bölüm mezunu olma-olmama durumları dikkate alınarak bir analiz yapıldığında ise; Bölüm mezunu olanların bu bilince hiçbir şekilde sahip olmadan meslekle ilgili değer yargılar konusunda "katılmıyorum" yanıtını veren hiç kimsenin olmaması, en azından değer bilinci açısından daha duyarlı olduklarını göstermektedir. Bu türden mesleki değer bilincine hiç katılmayan bölüm mezunu olmayan çalışan sayısının %8,1 (5 kişi) olması da bu yargıyı doğrulayan en önemli göstergedir.

Kütüphanecilik Mesleğinin Etik İlkelerini Uygulanabilir Buluyorum										
	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum		Kararsızım		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Bölüm Mezun Olan	14	51,9	1	3,7	2	7,4	10	37,0	27	100
Bölüm Mezun Olmayan	29	46,8	7	11,3	1	1,6	25	40,3	62	100
Toplam	43	48,3	8	9,0	3	3,4	35	39,3	89	100

Tablo 6. Katılımcıların Mesleki Etik İlkeleri Uygulanabilir Bulma Durumları

Tablo 6'ya göre BBY bölümü mezunu olanların %51,9'u mesleki etik ilkelerin uygulanabilir olduğunu ifade etmiştir. Bu dağılım mesleki etik ilkelerin günümüz hizmet gerekliliklerini karşılama düzeyi açısından olumlu olarak görülse de mesleki formasyona sahip olanlarda dâhi ilkelerin uygulanabilirliğine yönelik kararsız, olumsuz ve kuşku bakış toplamının katılımcılar arasında %48,1'lik bir temsil oranına ulaşmış olması aynı ölçüde endişe vericidir. BBY bölümü mezunu olmayanların büyük çoğunluğu (%51,6) bu soruya “kararsızım” ve “fikrim yok” yanıtlarını vererek, çekimser davranmışlardır. Yukarıdaki tablodan elde edilen verilere göre, mesleki etik ile ilgili daha önce eğitim almamış ve/veya BBY bölümü mezunu olmayan kütüphane çalışanlarının bu hususta farkındalık eksikliği yaşadığı ifade edilebilir. Bu tutum, tüm kütüphane çalışanları dikkate alındığında etik ilkelerin uygulanabilirliği noktasında yaşanan kuşku hissini daha da derinleştirmektedir.

Meslek İçi Eğitim Kapsamında Mesleki Etik ile İlgili Bir Eğitime Gereksinim Duyuyorum

	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum		Kararsızım		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Bölüm Mezun Olan	20	74,1	1	3,7	1	3,7	5	18,5	27	100
Bölüm Mezun Olmayan	41	66,1	0	0,0	8	12,9	13	21,0	62	100
Toplam	61	68,6	1	1,1	9	10,1	18	20,2	89	100

Tablo 7. Katılımcıların Meslek Etiği Konusunda Eğitim Gereksinimi Duyma Durumları

Tablo 7'ye göre Bölüm mezunu olan ve olmayanların toplamda %68,5'i (61 kişi) meslek içi meslek etiği eğitimine gereksinim gereksinim duyduklarını ifade etmiştir. Meslek etiği eğitimine duyulan gereksinim, -bir yetersizliği göstermekle birlikte- kütüphane işlem ve hizmetlerinde doğru davranışların

gösterilmesi, mesleki saygınlığın kazanılması, mesleğin geleceği ve statüsü, mesleki sorumluluk bilinci ile sağlanan hizmetlerde kullanıcıları memnun etmek adına kütüphane çalışanları açısından önemlidir. Yukarıdaki tablodan elde edilen verilere göre, meslek içi mesleki etik eğitimi gereksinimi konusunda Bölüm mezunu olan ve olmayanların %20,2'si (19 kişi) tereddüt yaşamaktadır. Bu tutum, böyle bir eğitimde fikirlerini açık bir şekilde ifade edemeyeceklerini düşünmelerinden ya da verilecek olan eğitime karşı ön yargılı yaklaşımlarından kaynaklanabilir. Bölüm mezunu olanların %3,7'si (1 kişi), meslek etiği eğitimi ihtiyacı konusunda çekimser davranarak “fikrim yok” yanıtını vermiştir. Mesleği bilen ve mesleki gerekliliklerin farkında olabilecek Bölüm mezunlarından %74,1'i (20 kişi) cevabının “katılıyorum” olması, meslek içi eğitime gereksinim duymasıyla görece öngörülebilir bir yaklaşımdır.

Mesleki Etik İlkeler Çalışma Verimliliğini Arttırır										
	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum		Kararsızım		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Yönetici	16	84,2	0	0,0	0	0,0	3	15,8	19	100
Kütüphaneci	17	94,4	0	0,0	0	0,0	1	5,6	18	100
Memur	32	86,5	3	8,1	0	0,0	2	5,4	37	100
Bilgisayar İşletmeni	7	87,5	0	0,0	0	0,0	1	12,5	8	100
İşçi	5	71,4	1	14,3	0	0,0	1	14,3	7	100
Toplam	77	86,5	4	4,5	0	0,0	8	9,0	89	100

Tablo 8. Katılımcıların Mesleki Etik İlkelerin Çalışma Verimliliğine Etkisine İlişkin Görüşleri

Mesleki etik ilkelerin çalışma verimliliğine etkisi, katılımcıların kütüphanedeki çalışma statüleri üzerinden ele alınmıştır. Tablo 8'e göre halk kütüphanesi çalışanlarının %86,5'i (77 kişi) mesleki etik ilkelerinin çalışma verimliliğini arttıracaklarını ifade etmiştir. Bu tutum, etik ilkelerin mesleki verimlilik noktasında gerekli ve önemli görülmesini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Kurum içi statü durumuna bakıldığında, çalışanların hiçbirinin etik ilkelerin çalışma verimliliğine olumlu etkisinin olmayacağı yönünde bir düşünce içinde olmadıkları görülmektedir. Konuya ilişkin farklı çalışma statülerine sahip olan kütüphane çalışanlarından önermeye “kararsızım” ve “fikrim yok” yanıtı verenlerin oranı toplamda %13,5'dir. Bu dağılım, tüm kütüphane çalışanlarının mesleki iş birliği ve dayanışmasının artması, mesleki motivasyonun sağlanması, verilecek hizmetin daha özenli ve dikkatli sunulması ve mesleki hata payının azaltılması hususunda mesleki etik ilkelerin kurum içinde uygulanabilir olmasını istediklerini göstermektedir şeklinde yorumlanabilir.

Kütüphane Çalışanı Olarak Bir Kişisel Mesleki Etik Standardım Var

	Katılıyorum		Katılmıyorum		Karasızım		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%
1 yıldan az	1	100	0	0,0	0	0,0	1	100
1-5	10	76,9	1	7,7	2	15,4	13	100
6-10	13	76,5	1	5,9	3	17,6	17	100
11-20	16	76,2	0	0,0	5	23,8	21	100
21-25	10	55,6	0	0,0	8	44,4	18	100
26 ve üzeri	13	68,4	1	5,3	5	26,3	19	100
Toplam	63	70,8	3	3,4	23	25,8	89	100

Tablo 9. Katılımcıların Mesleki Etik Konusundaki Kişisel Tutumları

Tüm sektörlerde olduğu gibi, kütüphane dünyasının çalışanları da zaman içinde kendi mesleki etik standartlarını oluşturabilmektedirler. Bu tutumun gelişmesinde belirleyici olan asıl unsur ise mesleki deneyimdir. Çalışmada bu nedenle kişisel mesleki etik standartlara ilişkin önermeye verilen yanıtlar katılımcıların çalışma süreleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Tablo 9'a göre, katılımcıların %70,8'i (63 kişi) kişisel mesleki etik standardının var olduğu belirtmiştir. Kişisel etik, bireyin bulunduğu toplum içerisindeki duruşunu belirler ve göstermiş olduğu davranışların neticesinde kendilerince ahlaki karar vermelerine yardımcı olur. Tabloda yer alan sonuçlar neticesinde yeni nesil kütüphane çalışanlarının kişisel mesleki etik standardının olduğunu, son dönemde etik konusunda artan duyarlılığın ve eğitim sürecinde etik ve mesleki etik ile ilgili derslerin tablonun oluşumunda etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kütüphanecilik Mesleki Tatmin Açısından Beklentilerimi Karşılıyor

	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum		Karasızım		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Bölüm Mezun Olan	13	48,1	0	0,0	3	11,1	11	40,8	27	100
Bölüm Mezun Olmayan	21	33,9	1	1,6	11	17,7	29	46,8	62	100
Toplam	34	38,2	1	1,1	14	15,7	40	44,9	89	100

Tablo 10. Katılımcıların Mesleki Tatmin Durumları

Tablo 10'a göre halk kütüphanelerinde hizmet veren kütüphane çalışanları içerisinde Bölüm mezunu olanların %48,1'i (13 kişi) mesleğimizin iş doyumunu açısından beklentilerini karşıladığı ifade etmiştir. Bunun aksine, Bölüm mezunu olmayanlar ise önermeye %46,8 (29 kişi) ile "kararsızım" yanıtı vermiştir. Kütüphanecilik mesleğinin yeterince ilgi ve becerilerine yönelik olmadığını düşünmeleri, buldukları pozisyonlardan memnun olmamaları ve/veya verilen görev ve sorumlulukların tam olarak kendilerini tatmin etmemesi gibi durum alan mezunu olmayan kütüphane çalışanlarının yanıtının arka planını oluşturmaktadır. Bu noktada asıl dikkat çekici olan, kütüphane çalışanlarının büyük bir çoğunluğunun (%44,9) "kararsızım" yanıtı vererek kişisel mesleki iş doyumunu konusunda emin olmadıklarını ifade etmeleridir. Bu durumda halk kütüphanesi çalışanları için mesleğin yeteri kadar beklentileri karşılamadığı söylenebilir. Beklentilerin karşılanmasının etik duyarlılığın gelişmesi üzerinde doğrudan katkısının olduğu dikkate alındığında, söz konusu tablo araştırmanın evreni ve mesleki etik bağlamında düşündürücü olarak yorumlanabilir.

Kütüphanede Üzerime Düşen Görevleri Eksiksiz Yerine Getiririm								
	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kısmen		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Yönetici	14	73,7	0	0,0	5	26,3	19	100
Kütüphaneci	16	88,9	0	0,0	2	11,1	18	100
Memur	33	89,2	0	0,0	4	10,8	37	100
Bilgisayar İşletmeni	8	100	0	0,0	0	0,0	8	100
İşçi	6	85,7	0	0,0	1	14,3	7	100
Toplam	77	86,5	0	0,0	12	13,5	89	100

Tablo 11. Katılımcıların Görev Bilinci Durumları

Tablo 11'e göre halk kütüphanesi çalışanlarının büyük bir çoğunluğu (%86,5), kurum içinde kendilerine verilen sorumluluklar neticesinde görevlerini eksiksiz yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ancak azımsanamayacak ölçüde olan bir katılımcı grubu da (%13,5) soru karşısında "kısmen" yanıtı vererek görev tanımlarına göre sorumluluklarını yerine getirme konusunda eksik yanların olduğunu ima etmişlerdir. Bu tablonun başka bir açıklaması da işe ve üstlenilen sorumluluklara bağlı gerekçeler mesleğin tam manası ile icrasında zaman zaman engellere neden olabilmektedir. Buna göre, mesleki etik değerler çerçevesinde görev ve sorumlulukların biraz daha açık, anlaşılır ve kütüphane çalışanlarının da istekleri göz önüne alınarak ortaya konulması ortak kazanımların yeterliliğini iyi yönde değiştirecektir. Kurumdaki pozisyonları dikkate alındığında, ankete katılanların soruya verdikleri yanıtların dağılımında anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

**Mesleki Gelişim Açısından Mesleki Etkinliklere Katılım ve
Bunu Bir Gereklilik Olarak Görürüm**

	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kısmen		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Bölüm Mezunu Olan	12	44,4	1	3,7	14	51,9	27	100
Bölüm Mezunu Olmayan	15	24,2	12	19,3	35	56,5	62	100
Toplam	27	30,3	13	14,6	49	55,1	89	100

Tablo 12. Katılımcıların Mesleki Etkinlikleri Gerekli Görme ve Takip Etme Düzeyleri

Tablo 12’de yer alan verilere bakıldığında, ankete katılan kütüphane çalışanlarının %55’inin (49 kişi) alana yönelik sempozyum, kongre gibi toplantı ve bilimsel etkinliklere katıldıkları, ancak bu katılımın düzenli olmadığı görülmektedir. İlgili dağılımda Bölüm mezunu olanlar ile olmayanların grubu temsili açısından anlamsal derin bir farklılık (%51,9 ve %56,5) yoktur. Bu tablo, kütüphanecilik mesleğinin etik ilkelerinde de işaret edilen “mesleki gelişmeleri yakından takip etme” noktasında ciddi tereddüt ve sorguları da beraberinde getirmektedir. Tüm anket katılımcıları arasında söz konusu etkinliklere düzenli katılım oranının %30,3 (27 kişi) düzeyinde kalması, mesleğe yönelik gelişmeleri güncel takip olarak etme noktasında ortaya konan kuşkuyla derinleştirmektedir. Kütüphane çalışanlarının Bölüm mezunu olma-olmama durumları dikkate alınarak bir analiz yapıldığında ise; Bölüm mezunu olanların meslekle ilgili toplantı ve bilimsel etkinlikleri takip konusunda en azından söylem açısından daha duyarlı oldukları görülmektedir. Bu türden etkinliklere hiç katılmayan Bölüm mezunu çalışan sayısının yalnız 1 (%3,7) olması da bu yargıyı doğrulayan en önemli göstergedir.

**Mesleki Etik İlkeler Kurum İçerisinde Saygı ve
Hoşgörüyü Pekiştirici Bir Unsurdur**

	N	%
Katılıyorum	70	78,7
Fikrim Yok	2	2,2
Kısmen	17	19,1
Toplam	89	100

Tablo 13. Katılımcıların Mesleki Etik İlkeler ve Saygınlık Arasında İlişki Kurma Durumları

Tablo 13’te, gösterilen yanıtlara göre, ankete katılan kütüphane çalışanlarının %78,6’sı (70 kişi) mesleki etik ilkelerin kurum içerisinde saygı ve hoşgörüyü pekiştirdiğini ifade etmiştir. Bu tutum, etik ilkelerin kurum içi iletişimin artması ile problem çözme yetisinde mesleki iş birliğinin önemini, güvenilirlik algısını ve bireysel/kurumsal imajı geliştiren bir araç olarak kabul edildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ancak ankete katılan kütüphane çalışanlarının %19,1’i (17 kişi) “kısmen” cevabını vererek, mesleki etik ilkelerin kurum içerisinde saygı ve hoşgörüyü pekiştirmesi konusunda yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Bu durum mesleki etik ilkelerin herkes için yeteri kadar anlaşılır olmadığı, aynı anlama

gelmediği ve mesleki etik ilkelerin yaptırım açısından daha net ifadelerle revize edilmesi gerektiği düşüncesini akla getirmektedir.

5.3. Halk Kütüphanesi Çalışanlarının Kütüphanecilik Etik İlkelerine İlişkin Tutumları

Çalışmanın bu kısmında ankete katılan halk kütüphanesi çalışanlarına TKD tarafından hazırlanan Mesleki Etik İlkelerinde yer alan maddeler göz önüne alınarak bazı sorular yöneltilmiş ve yanıtlara bağlı değerlendirmeler yapılmıştır.

Düşünce Özgürlüğü Bilincinin Geliştirilmesinin Görev ve Sorumluluklarım Arasında Olduğunu Düşünüyorum				
	N	Bölüm Mezunu Olan	Bölüm Mezunu Olmayan	%
Katılıyorum	69	85,2	74,2	77,5
Fikrim Yok	1	0	1,6	1,1
Katılmıyorum	8	3,7	11,3	9,0
Kısmen	11	11,1	12,9	12,4
Toplam	89	100	100	100

Tablo 14. Katılımcıların Düşünce Özgürlüğü Kavramına İlişkin Yaklaşımları

Halk kütüphanesi çalışanlarının Tablo 14’te gösterilen yanıtlarına göre, katılımcıların %77,5’i (69 kişi) düşünce özgürlüğünün geliştirilmesinde kendilerini sorumlu olarak görmektedir. TKD tarafından hazırlanan Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi’ne göre de kütüphane çalışanları, her türlü bilgiyi kullanıcılarına eşit ve özgür bir şekilde sunmalı ve düşünce özgürlüğüne karşı yapılacak her türlü sansüre karşı çıkmalıdır. Ankete katılan ve bu sorumluluğu görevlerinin arasında görmeyerek ya da çekimser davranarak soruya “kısmen” (%12,4) ve “katılmıyorum” (%9) yanıtını veren kütüphane çalışanlarına çağdaş gelişmenin ve ilerlemenin ancak kütüphaneler ve buna hizmet edenlerin neticesinde ulaşılacağı hususunu hatırlatmakta fayda olacaktır. Soruya verilen yanıtlara ilişkin formasyona bağlı yaklaşım farklılıklarına bakıldığında; Bölüm mezunu olan anket katılımcılarının %85,2’si (23 kişi) düşünce özgürlüğü bilincinin geliştirilmesi konusunda kendini doğrudan sorumlu görürken, bu oran BBY Bölümü mezunu olmayan çalışanlarda %74,2’dir (46 kişi). Bu noktada alan mezunu olma-olmama açısından anlamsal bir farklılığın olmadığı söylenebilir.

Siyasi, Dini ya da İdeolojik Görüşlerime Karşı Olsa da Bu Kaynakların Kütüphane Dermesinde Olmasını İsterim		
	N	%
Katılıyorum	69	77,5
Fikrim Yok	3	3,4
Katılmıyorum	5	5,6
Kısmen	12	13,5
Toplam	89	100

Tablo 15. Katılımcıların Farklılıklara Saygı Gösterme Düzeyleri

Tablo 15'e göre, ankete katılanların büyük bir kısmı (%77,5), siyasi, dini ya da ideolojik görüşlerine karşı olsa bile, bu türden kaynakların kütüphane dermesinde bulunabileceğini/bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Söz konusu kaynakların kütüphane dermesinde bulunmasını "katılmıyorum" yanıtı ile istemediğini belirten ya da bu konuda çekimser davranarak "kısmen" yanıtı veren 17 (%19,1) kütüphane çalışanının koleksiyonun önyargılardan uzak gelişmesi ve her türlü bilginin sunulmasının mesleki etik ilkelerle ilişkisi konusundaki farkındalık ve gerekli görme düzeylerinin görece düşük olduğu söylenebilir. Oysa "her kitabın bir okuru, her okurun da bir kitabı vardır" felsefesinde de ifade edildiği gibi, kütüphane koleksiyonunun oluşturulması ve kullanılmasında önyargılardan uzak, özverili ve gerçekçi bir tutumun sergilenmesi, kütüphane çalışanlarının öncelikli sorumluluklarıdır.

Kütüphanede Telif Haklarına Aykırı Bir Davranış Olduğunu Düşünüyorum		
	N	%
Katılıyorum	2	2,2
Fikrim Yok	4	4,5
Katılmıyorum	70	78,7
Kısmen	13	14,6
Toplam	89	100

Tablo 16. Katılımcıların Kütüphanelerindeki Telif Hakkı İhlallerine İlişkin Düşünceleri

Tablo 16'ya göre, kütüphane çalışanlarının büyük bir kısmının (%78,7), telif hakkı konusunda bilinçli oldukları görülmektedir. Bu durum, kütüphane koleksiyonunda yer alan kaynakların orijinal olması ve fotokopi yoluyla çoğaltılmaması gibi telif hakları kapsamında yer alan hususlarda özenli olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak ankete katılan kütüphane çalışanlarının %14,6' (13 kişi)'sı vermiş olduğu "kısmen" cevabıyla, kütüphane dermesinde telif haklarına aykırı olabilecek olası bir davranışın gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Bu yargıyı "katılıyorum" görüşü ile kesin olarak destekleyen 2 kişi (%2,2) ise, kütüphane hizmetlerinde telif haklarına aykırı bir davranış sergilendiğini belirtmiştir. Bu durum, kütüphane çalışanlarının bilinçli ya da bilinçsiz olarak telif haklarını ihlal edebilecek birtakım davranışlarda bulunabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Buna göre, kütüphane çalışanlarının telif hakkı esasları ile çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bilinçlendirilerek daha özverili ve sınırlamalar çerçevesinde hareket etmelerine olanak sağlayacak kolaylaştırıcılara gereksinim vardır. Şüphesiz bunların en başında da mesleki etik ilkeler yer almaktadır.

Kütüphanede Mesleki İş Birliği ve Dayanışmaya Yeterince Özen Gösterildiğini Düşünüyorum		
	N	%
Katılıyorum	45	50,6
Katılmıyorum	9	10,1
Kısmen	35	39,3
Toplam	89	100

Tablo 17. Katılımcıların Kütüphanelerindeki İşbirliği Becerisine İlişkin Düşünceleri

Tablo 17'ye göre, ankete katılanların %50,6'sı (45 kişi), kütüphane hizmetlerinin etkin sunulmasında çalışma arkadaşları ile mesleki iş birliği ve dayanışma içerisinde hareket etmeye çaba gösterdiğini ve bunun gerekli olduğunu beyan etmiştir. Kütüphane çalışanlarının %10,1'i (9 kişi) kurum içerisinde işlem ve hizmetlerin yürütülmesinde hiçbir şekilde mesleki iş birliği ile hareket edilmediğini dile

getirmiştir. Mesleki iş birliği ve dayanışma konusunda yer yer tereddüt yaşayarak “kısmen” yanıtı verenlerin oranı ise %39,3’dür. Diğer kütüphane türlerine göre daha geniş bir kullanıcı yelpazesine hitap eden halk kütüphanelerinin hizmetlerinin sunulmasında ve duyurulmasında mesleki iş birliği ve dayanışma çok daha öncelikli bir hedef olmalıdır. Bu konunun önemi ve gerekliliğine ilişkin farkındalığın geliştirilmesine rehberlik edebilecek araçlardan biri de şüphesiz mesleğin etik ilkeleridir.

Kütüphanede Kullanıcılar Arasında Öncelik Yaratılmaksızın Eşit Hizmet Sunuluyor		
	N	%
Evet	72	80,9
Hayır	2	2,2
Kısmen	15	16,9
Toplam	89	100

Tablo 18. Katılımcıların Kütüphanelerinde Eşitlik İlkesinin Gözetilmesine İlişkin Yaklaşımları

Tablo 18’de yer alan verilere göre, ankete katılan kütüphane çalışanlarının %80,9’u (72 kişi) halk kütüphanesi hizmetlerini sunarken hiç kimse arasında ayırım yapılmaksızın eşit hizmet sağlandığını belirtmiştir. Kütüphane işlem ve hizmetlerinin sunulmasında öncelik yaratılmadan eşit hizmet sunulma durumuna karşı %16,9’u (15 kişi) “kısmen” yanıtı vermiştir. Tüm anket katılımcılarının %2,2’si (2 kişi) kesin olarak kullanıcılar arasında eşit hizmet sunulmadığını belirtmiştir. Bu durum, kütüphane çalışanları için aile bireyleri, tanış kimseler ya da pozitif ilişkilerin sağlandığı bireylere karşı hizmetlerin sunulmasında çalıştıkları kurumda ayrıcalık gösterdiklerini ifade edilebilir.

Kütüphanede Kullanıcıların Bilgi Taleplerinin Gizliliği Konusunda Yeterli Özen ve Saygı Gösteriliyor		
	N	%
Evet	66	74,2
Hayır	2	2,2
Kısmen	21	23,6
Toplam	89	100

Tablo 19. Katılımcıların Kütüphanelerinde Özel Hayatın Gizliliği İlkesinin Gözetilmesine İlişkin Yaklaşımları

Tablo 19’a göre, ankete katılan kütüphane çalışanlarının %74,2’si (66 kişi) kütüphane işlem ve hizmetlerini sunarken kullanıcıların bilgi taleplerinin gizliliği konusuna dikkat edildiğini ifade etmiştir. Bu durum kullanıcıların kütüphaneye ve kütüphane çalışanlarına olan mesleki saygınlığın gelişmesinde önem arz etmektedir. Ayrıca kütüphaneye karşı geliştirdiği güven duygusu ile tekrar bilgiye ihtiyaç duyduğunda ise hiç düşünmeden kütüphaneye gelmek isteyecektir. Ancak kullanıcı gizliliği hususunda yeteri kadar dikkat edilmediği fikrini beyan eden 21 kişi (%23,6) dikkate alındığında, kütüphanelerin kullanıcıların araştırma sorularının, elde ettikleri kaynakların hatta kişisel bilgilerinin bir başkası ile paylaşılması hususunda gerekli özveriye sağlayamadıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. İstenen ve sağlanan bilginin gizliliği, kullanıcıların özel yaşamına saygı konusunda ilkelere bağlı kalmak ve ona göre davranmak önem arz etmektedir.

Kütüphanede Kitapların Neden Gösterilmeksizin Ödünç Verilmediği Bir Durumla Hiç Karşılaşmadım		
	N	%
Evet	6	6,7
Fikrim yok	1	1,1
Hayır	76	85,5
Kısmen	6	6,7
Toplam	89	100

Tablo 20. Katılımcıların Kütüphanelerinde Sansür Uygulanmasına İlişkin Yaklaşımları

Tablo 20'ye göre kütüphane çalışanlarının %85,4'ü kitapların neden gösterilmeksizin ödünç verilmediği bir durumla daha önce karşılaşmadıklarını ifade etmiştir. Büyük çoğunluğu oluşturan bu grubun vermiş olduğunu yanıtı göre, bilgiye erişim konusunda kütüphane çalışanlarının kullanıcıların ihtiyaçlarına her koşulda olumlu ve kişisel sansürlerine kapılmadan cevap verdikleri söylenebilir. Ancak kütüphane çalışanlarından 6'şar kişi ile eşit oranda "evet" ve "kısmen" yanıtını veren ve toplamda %13,4 temsil oranına ulaşan grup, neden gösterilmeksizin kütüphanede mevcut olduğu halde kitabın ödünç verilmediği zamanların var olduğunu söylemiştir. Bu durumda kimi zaman kütüphanede bulunan kitabın teknik işlemlerinin zamanında tamamlanması hususunda yeteri özenin gösterilmemesi ve/veya bir başka kullanıcı için kitabın ayrılması gibi nedenlerin yaşanabildiği yargısında bulunmak yanlış olmayacaktır.

Bununla ilişkili olarak katılımcılara teknik işlemlerde gösterilmesi gereken özene ilişkin de önerme sunulmuştur. Kütüphane çalışanlarının %66,3'ü (59 kişi), kurumlarında kitapların kataloglaması ve sınıflanmasında yanlış konu numarası vermek, teknik işlemleri gerekli özenle ve zamanında yapmamak gibi davranışların yer almadığı ifade etmiştir. Bu önermeye "kısmen" yanıtını veren 22 kişi (%24,7), dolaylı olarak teknik işlemler hususunda gerekli özenin gösterilmediği zamanların olduğunu ifade etmiştir. Yanlış yer numarası vermek ya da görev ve sorumluluğuna ait bir işi zamanında yapmamak bilgiye erişimde sansür uygulamanın bir diğer yoludur. Oysaki kütüphane işlem hizmetlerinin doğru bilgi ile zamanında yapılması mesleki saygınlığı arttıracığı gibi kullanıcının kütüphaneye olan bakış açısının da olumlu yönde seyretmesine neden olacaktır.

Bu soruya ilişkin verilen yanıtlarda dikkati çeken diğer bir ayrıntı da katılımcılarının %4,5'inin konu hakkında bir fikrinin olmamasıdır. Eleştirel bir bakış açısı bu tutumu, "insanlar daha yaptıkları işin ne olduğunu farkında değiller" saptamasına vardırabilir. Böylesi bir tespit ise kamu yararına çalışan, kâr amacı gütmeyen, toplumsal kültür kurumu olan halk kütüphanelerinin vizyonu içinde kabul edilebilir bir durum değildir.

6. Sonuç, Değerlendirme ve Öneriler

Çalışmanın genel hipotezi olan; "son dönemde yaşanan kısmi literatür çeşitliliği ve söylem zenginliğine karşın, kütüphanecilik mesleğinin profesyonelleri henüz mesleki etik ilkelerin iş akış süreçlerindeki kolaylaştırıcı yanını yeterince içselleştirebilmiş değillerdir. Bu nedenle mesleki etik ilkeler konusunda söylemde ortaya konan önemseme tutumu eyleme taşınmamakta, bu da mesleki etik ikilemlerin kütüphanecilik mesleğinin önemli sorunlarından biri olarak varlığını sürdürmesine neden olmaktadır" yargısı, araştırma kapsamında hazırlanan anketin asıl referansıdır. Bu bağlamda ankete verilen yanıtlar ışığında, İzmir halk kütüphanesi çalışanlarının etik, mesleki etik ve etik bağlamda mesleğe karşı tutumlarının analizi üzerinden elde edilen sonuçlar aşağıda listelenmiştir;

- Araştırmaya katılan 89 kütüphane çalışanının %47,2'si (42 kişi) kadın ve %52,8'i (47 kişi) erkektir. Kütüphane çalışanlarının %79,8'i orta yaş olarak kabul edilen 35 ve üzeri yaş aralığında yer almaktadır. Bu durum, kütüphane çalışanları arasında mesleki tecrübeye sahip kişilerin fazla olduğu kanısını ortaya koymaktadır.

- Kütüphane çalışanlarının %30,7'si (27 kişi), BBY Bölümü mezunudur. Bölüm mezunu olanlardan 18'i kütüphaneci unvanı ile çalışırken geri kalan 9 kişi yönetici pozisyonunda (müdür, müdür yardımcısı, şef vb.) görev almaktadır.
- İzmir halk kütüphanelerinde çalışan ve farklı statülerde görev alan kütüphane personelinin eğitim düzeylerine ilişkin genel dağılım ise şu şekildedir; 1 (%1,1) ilkokul, 16 (%18,0) lise, 9 (%10,1) ön lisans, 60 (%64,7) lisans ve 3 (%3,4) yüksek lisans mezunu.
- Halk Kütüphanesi çalışanlarına meslek etiği bilgilerini ölçmek amacıyla “meslek etiği ile ilgili daha önce eğitim aldınız mı?” sorusu yöneltilmiş ve verilen cevaplar neticesinde, BBY Bölümü mezunu olanlar ve olmayanlar arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Tablo 4'te yer alan verilere bakıldığında bölüm mezunu olanların %63'ü (17 kişi) mesleki etik eğitimi aldıklarını beyan ederken, bölüm mezunu olmayan kütüphane çalışanlarının %56,5'i (35 kişi) meslek etiği ile ilgili bir eğitim almadıklarını ifade etmiştir. Yanıt verenler bir bütün olarak değerlendirildiğinde daha önce mesleki etik ile alakalı eğitim almadıklarını ifade eden en yüksek cevap oranına sahip olan %44,9'u (40 kişi) “katılmıyorum” yanıtını vermiştir. Bunun en büyük nedeni, bölüm mezunu olmayan kütüphane çalışanlarının oranının yüksek olmasıdır. Halk kütüphanesi çalışanlarının “meslek içi eğitim kapsamında mesleki etik ile ilgili bir eğitime gereksinim duyuyorum” önermesine vermiş oldukları yanıtlar Tablo 7'de gösterilmiştir. Burada yer alan verilere göre, bölüm mezunu olan ve olmayanların büyük bir çoğunluğu (%68,5) böyle bir eğitime ihtiyaç duyduklarını belirterek, çalışmanın “kütüphaneciler mesleki etik ile ilgili daha önce eğitim almamışlardır ve/veya yeterli eğitimi almamışlardır” alt hipotezini doğrulamaktadır.
- Meslek etiğinin yaptırımları, meslek çalışanlarına yönelik iş disiplinin sağlanması ve kullanıcı/müşteri ilişkilerinin düzenlenmesinde tüm paydaşlar için en önemli kolaylık unsurlarından biridir. Meslek etiği ilkelerinin kütüphane çalışanlarının iş performansına yansımaları ölçmek amacıyla “Mesleki etik ilkeler çalışma verimliliğini artırır” önermesine ait verilen yanıtlar Tablo 8'de gösterilmiştir. Tablo 8'e göre halk kütüphanesi çalışanlarının %86,5'i (77 kişi) mesleki etik ilkelerinin çalışma verimliliğini arttıracaklarını ifade etmiştir. Bu tutum, etik ilkelerin mesleki verimlilik noktasında gerekli ve önemli görülmesini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Ayrıca mesleki etik ilkelerin kurum içinde uygulanabilir olmasını istediklerini sonucuna ulaşılmaktadır.
- Halk kütüphanesi çalışanlarının mesleki değer bilinci ile kütüphane işlem ve hizmetlerini sürdürebilme durumlarını ölçmek amacıyla “Kütüphanecilik mesleğinin temel değerleri ile ilgili yeterli bilgiye sahibim” önermesine verilen cevaplar neticesinde BBY Bölümü mezunu olanlar ve olmayanlar arasında karşılaştırma yapılmıştır. Tablo 5'te yer alan verilere bakıldığında, Bölüm mezunu olanların bu bilince hiçbir şekilde sahip olmadan meslekle ilgili değer yargıları konusunda “katılmıyorum” yanıtını veren hiç kimsenin olmaması, en azından değer bilinci açısından daha duyarlı olduklarını göstermektedir. Bu türden mesleki değer bilincine hiç katılmayan bölüm mezunu olmayan çalışan sayısının %8,1 (5 kişi) olması, iki grup arasındaki en önemli tutum farklılığı olarak ön plana çıkmaktadır. Verilen cevaplar neticesinde katılımcıların önemli bir temsil grubunun (%48,3) mesleki değerler konusunda bilinçli bir yaklaşım sergilemedikleri görülmektedir. Mesleki değerlerin bilincine sahip olamama durumuna ilişkin olarak mesleki etik ilkelerin uygulanabilirlik durumu değerlendirildiğinde ise halk kütüphanesi çalışanlarının “Kütüphanecilik mesleğinin etik ilkelerini uygulanabilir buluyorum” önermesi yöneltilmiştir. Bölüm mezunu olanlar ile olmayanlar arasında verilen cevaplar neticesinde; kararsız, olumsuz ve kuşkulu bakış toplamının katılımcılar arasında %48,1'lik bir temsil oranına ulaşmış olması, mesleki etik ve uygulanabilirliği açısından aynı ölçüde endişe verici bir sonuç ortaya koymuştur. Tablo 6'dan elde edilen verilere göre, mesleki etik ile ilgili daha önce eğitim almamış ve/veya BBY Bölümü mezunu olmayan kütüphane çalışanlarının bu hususta farkındalık eksikliği yaşadığını ifade edebiliriz. Buna göre çalışmanın “Halk kütüphanelerinde çalışan kütüphaneciler mesleki değerler konusunda yeterli bilince sahip olmadıkları için mesleki etik ilkeler yeterince uygulanabilir değildir” alt hipotezini doğrulamaktadır.
- Ankete katılan halk kütüphanesi çalışanlarının büyük bir kısmının kütüphanecilik formasyonuna sahip olmaması ve bu alanda hizmet verdikleri tecrübeleri ile mesleğe karşı olan tutumlarının şekillenmesi durumu göz önüne alınarak, çalışanların “Kütüphane çalışanı olarak bir kişisel mesleki

etik standardım var” önermesine yönelik verilen cevaplar Tablo 9’da detaylandırılmıştır. Katılımcıların %70,8’i (63 kişi) kişisel mesleki etik standardının var olduğu belirtmiştir. Kişisel etik standartlarının oluşturulmasında son dönemde çoğalan bölüm formasyonuna sahip kişilerin meslekte yer almaya başlaması ve eğitim sürelerince mesleki etik alanına yer verilen derslerin çoğalmasının sonucu olduğu söylenebilir.

- Bilinçli ya da bilinçsiz sansür ile bazı hukuki gereklilikler, kullanıcıların en doğal hakkı olan bilgiye erişim hakkının önündeki engellerden biri olabilmektedir. Bu tabloya yanlış ya da özensiz teknik işlemlerle düzenlenen bilginin erişim sorunu da eklenebilir. Halk kütüphanesi çalışanlarına kullanıcıların bilgiye erişim haklarının gözetilip gözetilmediğine dair anket üzerinden birtakım soru ve önermeler yöneltilmiştir. Bunlardan biri olan “Düşünce özgürlüğü bilincinin geliştirilmesinin görev ve sorumlulukların arasında olduğunu düşünüyorum” önermesine karşılık verilen cevaplar Tablo 14’e gösterilmiştir. Bu tabloya bakıldığında, kütüphane çalışanlarının konuyu mesleki sorumlulukları arasında görmeyerek ya da çekimser davranarak “kısmen” yanıtı verenlerin oranı %12,4 (11 kişi) ve “katılmıyorum” yanıtı verenlerin oranı ise %9,0 (8 kişi)’dur. Bilgiye erişim hususunda değerlendirilmek üzere yöneltilen “Siyasi, dini ya da ideolojik görüşlerime karşı olsa da bu kaynakların kütüphane dermesinde olmasını isterim” önermesine verilen yanıtların ayrıntıları da dikkat çekicidir. Tablo 15’e göre, söz konusu kaynakların kütüphane dermesinde bulunmasına “katılmıyorum” yanıtı ile istemediğini belirten ya da bu konuda çekimser davranarak “kısmen” yanıtı veren %19,1 (17 kişi)’dir. Bilgiye erişim özgürlüğü tanınmasında ve kullanıcılar arasında fırsat eşitliği yaratılması hususunda özen göstermesi beklenmektedir. Buna göre, halk kütüphanesi çalışanlarına yöneltilen “Kütüphanede kitapların neden göstermeksizin ödünç verilmediği bir durumla hiç karşılaşmadım” önermesine karşılık katılımcıların %13,4’ünün neden gösterilmeksizin ödünç verilmediği bir durumun söz konusu olduğunu söylemiştir. Benzer şekilde teknik işlemler üzerinde bilgiye erişim konusunda “Kütüphanede kitapların kataloglaması ve sınıflanmasında yanlış konu numarası vermek, teknik işlemleri gerekli özen ve zamanında yapmamak gibi davranışlar olduğunu düşünüyorum” önermesine “kısmen” yanıtı veren 22 kişi (%24,7), teknik işlemler hususunda yeteri kadar gerekli özenin gösterilmediğini ve bu türden bazı işlemlerin zamanında yapılmadığını söylemiştir. Sonuç olarak kütüphane çalışanının koleksiyonun önyargılardan uzak gelişmesi ve her türlü bilginin sunulmasının mesleki etik ilkelerle ilişkisi konusundaki farkındalık ve gerekli görme düzeylerinin görece düşük olduğu söylenebilir. Oysaki çağdaş gelişmenin ve ilerlemenin ancak kütüphaneler ve buna hizmet verenlerin neticesinde ulaşılabileceği hususunu hatırlatmakta fayda olacaktır. Buna göre çalışmanın alt hipotezini doğrulamaktadır.
- Halk kütüphanesi çalışanları, kullanıcılarına karşı herkese eşit ve kişisel gizlilik esasına dayalı hizmetlerini yürütme hususunda özverili davranmalıdır. Buna göre, halk kütüphanesi çalışanlarına ilk olarak “Kütüphanede kullanıcılar arasında öncelik yaratılmaksızın eşit hizmet sunuluyor” önermesine verilen cevaplar Tablo 18’de gösterilmiştir. Tablo 18’e göre, kütüphane işlem ve hizmetlerinin sunulmasında öncelik yaratılmadan eşit hizmet sunulma durumuna karşı %16,9’u (15 kişi) “kısmen” yanıtı vermiştir. Tüm anket katılımcılarının %2,2’si (2 kişi) kesin olarak kullanıcılar arasında eşit hizmet sunulmadığını belirtmiştir. Verilen yanıtlar doğrultusunda ikinci olarak “Kütüphanede kullanıcıların bilgi taleplerinin gizliliği konusunda yeterli özen ve saygı gösteriliyor” önermesine verilen cevaplar Tablo 19’da gösterilmiştir. Tablo 19’a göre, %23,6’sı (21 kişi), “kısmen” yanıtı vermiştir. Kullanıcıların araştırma sorularının, elde ettikleri kaynakların hatta kişisel bilgilerinin bir başkası ile paylaşılması hususunda gerekli özveriyi yeteri kadar sağlayamadıklarını ayrıca hizmetlerin sunulmasında çalıştıkları kurumda ayrıcalık gösterdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Buna göre çalışmanın alt hipotezi doğrulanmaktadır.
- Halk kütüphanesi çalışanları arasında formasyon farkı olanlar ile olmayanlar arasında mesleki farkındalıklarını ölçmek amacı ile “Mesleki gelişim açısından mesleki etkinliklere katılım ve bunu bir gereklilik olarak görürüm” önermesine yönelik verilen cevaplar Tablo 12’de serimlenmiştir. Yanıtlara göre, bölüm mezunu olanların meslekle ilgili toplantı ve bilimsel etkinlikleri takip konusunda en azından söylem açısından daha duyarlı oldukları görülmektedir. Bu türden etkinliklere hiç katılmayan Bölüm mezunu çalışan sayısının yalnız 1 (%3,7) olması da bu yargıyı

doğrulan en önemli göstergedir. Alınan yanıtlara bakıldığında çalışmanın alt hipotezi doğrulanmaktadır.

- Katılımcılara kütüphane çalışanlarının mesleki değerleri önemseme düzeylerinin mesleki iş doyumuna yansımaları ölçmek amacı ile “*Kütüphanecilik Mesleki Tatmin Açısından Beklentilerimi Karşılıyor*” önermesi yöneltilmiş ve verilen yanıtlar Tablo 10’da gösterilmiştir. Kütüphane çalışanlarının büyük bir çoğunluğu (%44,9’u) soruya “kararsızım” yanıtı vererek, aslında mesleki iş doyumunu-mesleki değerler ilişkisi konusunda fikir sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumda halk kütüphanesi çalışanları için mesleğin yeteri kadar beklentileri karşılamadığını söyleyebiliriz. Beklentilerin karşılanmasının etik duyarlılığın gelişmesi üzerinde doğrudan katkısının olduğu dikkate alındığında, söz konusu tablo araştırmanın evreni ve mesleki etik bağlamında düşündürücü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.
- Mesleki iş birliği ve dayanışma, bir meslek kolunda çalışan bireylerin işlerini kolaylaştırmak, mesleki çıkarları korumak ve meslektaşlar arasındaki bağı ve iletişimi güçlendirmeye yarayan önemli bir olgudur. Bu amaçla halk kütüphanesi çalışanlarına “Kütüphanede mesleki iş birliği ve dayanışmaya yeterince özen gösterildiğini düşünüyorum” önermesine verilen cevaplar Tablo 17’de gösterilmiştir. İlgili önermeye “kısmen” yanıtını verenlerin oranı %39,3 (35 kişi) iken %10,1’i (9 kişi) kurum içerisinde işlem ve hizmetlerin yürütülmesinde hiçbir şekilde mesleki iş birliği ile hareket edilmediğini ifade etmişlerdir. Bu durum çalışmanın alt hipotezini doğrulamaktadır.
- Halk kütüphanesi çalışanlarının %78,6’sı (70 kişi) mesleki etik ilkelerin kurum içerisinde saygı ve hoşgörüyü pekiştirdiğini ifade etmiştir. Bu durum kurum içi iletişimin artması, problem çözme yetisinde mesleki iş birliğinin önemini, güvenilir olmayı ve sadece kurum içi değil toplum içinde de iyi bir imaja sahip olma hususunda önem arz etmektedir.

Çalışmada varılan sonuçlar doğrultusunda, halk kütüphanesi çalışanlarının meslek etiği algısı ve davranışları ile mesleki etik ilkeler konusunda söylemde ortaya konan önemseme tutumunun eyleme taşınmasıyla ilgili aşağıdaki maddeler öneri olarak geliştirilmiştir:

- Mesleğimize hizmet eden her kütüphane çalışanı, dernek, konsorsiyum gibi sivil toplum kuruluşlarının mesleki etik ilkelerin geliştirilmesi, günümüz teknolojik koşulları göz önüne alarak yeniden revize edilmesi hususunda aktif rol oynamalıdır. Daha geniş kitleye ulaşması adına güncel duyuru hizmetlerinde (sosyal medya, e-posta vb.) sıkça yer vermelidir.
- Kütüphanecilik formasyonuna sahip olsun ya da olmasın, halk kütüphanelerinde çalışan kütüphaneciler için mesleki etik ilkeler ile gerekliliğini hatırlatmak ve kurum içerisinde uygulanabilir olmasını sağlamak amacıyla eğitimler ya da bilgi verici toplantılar düzenlenmelidir.
- Kütüphane çalışanları mesleki etkinliklere (panel, sempozyum vb.) katılımları hususunda daha çok teşvik edilmelidir. Mesleki toplantılarda yakalanacak iş birliği ruhu ve motive edici örneklikler, uzun vadede mesleğin etik değerlerinin saygınlığı açısından en önemli kazanımlardan biri olacaktır. Bu konuda yöneticilerin daha özverili davranmaları beklenmektedir.
- Kütüphane çalışanlarının kişisel özellikleri ve yeteneklerini göz önüne alarak görev ve statülerinde düzenleme yapılmalıdır. Böylelikle mesleki iş doyumunun sağlanması açısından ve mesleki saygınlığın kazanılmasında etkin rol oynayacaktır. Her iki iyileşme hali mesleki etik ilkeler ile uygulanabilirliği üzerinde doğrudan olumlu etkiye sahiptir.
- Mesleki etik değerler çerçevesinde görev ve sorumlulukların biraz daha açık, anlaşılır ve kütüphane çalışanlarının da istekleri göz önüne alınarak ortaya konulması ortak kazanımların yeterliliğini iyi yönde değiştirecektir.
- Halk kütüphanesinde yönetici pozisyonunda bulunan kişiler, kütüphane çalışanlarını bilgi ve becerileri dâhilinde diğer kurum ve kuruluşlardaki kişilerle mesleki iş birliğini sağlayarak paylaşımlarını arttıracak etkinliklere katılma hususunda teşvik etmelidir.
- Toplumun geniş bir kısmına hitap eden halk kütüphanecileri, kullanıcıları tarafından kütüphanenin etkin kullanımını sağlamak ve güven duygusunun oluşmasında etkin rol oynamalıdır. Bunun için

kullanıcılarına ve meslektaşlarına karşı her daim dürüst olmalı ve içten davranışlar ile hizmet sunmalıdır.

- İş hayatında karşılaşılabilecek problemlere karşı mesleki etik bilinci ile davranışların şekillenmesine yönelik kurum içi etik kurallar düzenlenmeli ve belirli aralıklar ile hatırlatılmalıdır.
- Kütüphane çalışanlarının mesleki etik davranışlarını ölçmek ve kullanıcıların kütüphane işlem ve hizmetlerinin sunulmasındaki memnuniyet derecelerini ölçmek amacıyla anket çalışması/ yüz yüze görüşme gibi araştırma yöntemleri kullanılabilir.
- Kullanıcıların bilgiye erişimi konusunda Ranganathan'ın "Her okuyucunun bir kitabı ve her kitabın bir okuyucusu vardır" sözünden hareketle, daha özverili, sabırlı ve gerçekçi bir çaba ve özen gösterilmesi hem kütüphanenin hem de mesleğin saygınlığı açısından son derece önemlidir. Bu süreçte mutlaka mesleğin evrensel ilkeleri gözetilerek hareket edilmelidir.
- Telif hakkı konularına karşı kütüphane dermesinde bulunan yayınların özellikle halk kütüphanesi çalışanları tarafından ihlal edilmemesi için fikir ve sanat eserlerinin çoğaltılması kanununa göre bilinçlendirilerek daha özverili ve sınırlamalar çerçevesinde hareket etmelerinde yardımcı olmakta fayda olacaktır.
- Yönetici-çalışan ilişkisinin daha ılımlı yaklaşım sergilenerek ve mesleki dayanışmanın tüm çalışanlar için öneminin bilinçli olarak gösterilmesi gerekmektedir. Bu aşamada mesleki saygınlığın ve bağlılığın kazanılması için özellikle yöneticiler halk kütüphanesi çalışanlarına karşı eşit davranmalıdır.
- Son dönemlerde halk kütüphanesinde istihdam edilen çalışanların BBY mezunu kişiler olması ve her sene istatistiksel verilerle bunun düzenli olarak artış göstermesi mesleki etik ilkeler ve uygulanabilirliği açısından umut vericidir. Ancak bu tablonun gerçekliğe dönüşebilmesi için eğitim programlarında etik, mesleki etik ve kütüphanecilik etiği konularının daha çok yer alması, bu yöndeki içeriğin yalnız akademisyenler değil mesleğin tüm paydaşları tarafından önemsenmesi gerekir.

Bu çalışma, halk kütüphaneleri ve kütüphane çalışanları özelinde etik, mesleki etik ve kütüphanecilik etiği kavramlarının kurumsal saygınlık ve mesleki tatmin açısından ne denli önemli olduğuna dikkat çekebildiği ölçüde amacına ulaşmış olacaktır. Zira bu konuda kurumsal ve bireysel düzeyde varılacak en küçük farkındalık, doğrudan kurum ile bireyin hizmet yetenek ve yeterliliğine yansıtacaktır. Özellikle ülkemiz gibi kütüphanecilik alanında mesleki etik ilkelerin hukuki bağlayıcılığının olmadığı, otokontrolün sağlıklı yapılmadığı ortamlarda, mesleğe yönelik etik ilkelerin rehberliğini sürekli tazelemek çok daha önemlidir. Bu noktada gösterilecek özen, kullanıcılarımız da dâhil mesleğin tüm paydaşlarının kazanımı olacaktır.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma içerisinde kullanılan anket verileri için Çankırı Karatekin Üniversitesi 6 Kasım 2019 tarihli, 142 Toplantı ve Karar Numaralı Etik Kurul Değerlendirmesi alınmıştır.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar makale için eşit oranda katkıda bulduklarını beyan ederler.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Akkaya, M. A. (2014). Bilgi Profesyonellerinin Gözünden Türk Kütüphaneciler Derneği Mesleki Etik İlkelerine Yönelik Bir Değerlendirme: İzmir Örneği. (Ed.). *1. Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu Etik: Kuram ve Uygulama* içinde (ss. 249-287). H. S. Keseroğlu, G. Demir, E. Bitri, A. Güneş (Yay. Haz.). İstanbul: Hiperlink.

- Alaca, E. ve Yılmaz, B. (2015). Halk Kütüphaneciliğinde Sansür ve Düşünce Özgürlüğü Konusunda Kullanıcı Algısı Üzerine Bir Araştırma. Erişim adresi: <http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/352>
- Alpay, M. (1997). Bilgi Hizmetlerinde Ahlaki İlkeler. 33. *Kütüphane Haftası Bildirileri 31 Mart-6 Nisan 1997* içinde (ss. 134-139). B. Yılmaz (Yay. Haz.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- American Library Association (2008). *Code of Ethics*. Erişim adresi: <http://www.ala.org/tools/ethics>
- Atre, M. V. (2019). Library Professional Ethics in Modern Age. *Journal Current Science*, 20(6). Erişim adresi: <http://ijournal.scienceacad.com/index.php/Int/article/view/1090>
- Aydın, İ. (2006). *Eğitim ve Öğretimde Etik*. (2.bs.). Ankara: PEGEM-A Yayıncılık.
- Budd, J. M. (2006). Toward a Practical and Normative Ethics for Librarianship. *The Library Quarterly*, 76(3), 251-269. <https://doi.org/10.1086/511140>
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education*. Londra: Routledge.
- Çelik A. ve Tonta Y. (1996). Düşünce Özgürlüğü, Bilgi Edinme Özgürlüğü ve Bilgi Hizmetleri. *Bilgi Edinme Özgürlüğü İçinde* (ss. 1-13). Y. Tonta ve A. Çelik (Ed). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Du Mont, Rosemary R. (1991). Ethics in Librarianship: A Management Model. *Library Trends*, 40(2): 201-215. Erişim adresi: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/7767/librarytrendsv40i2c_opt.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hauptman, R. (2010). *Ethics and Librarianship*. Nort Carolina: McFarland & Company.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (19. Bs.). Ankara: Nobel.
- Karataş, A. (1997). Uygulamacı Gözüyle Meslek Etiği ve Kütüphanecilik. 33. *Kütüphane Haftası Bildirileri 31 Mart-6 Nisan 1997* içinde (ss. 140-143). B. Yılmaz (Yay. Haz.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Keseroğlu, H. S. (1996). Hoşgörü, Düşünce Özgürlüğü ve Kütüphaneler. *Bilgi Edinme Özgürlüğü* içinde (ss. 14-21). Y. Tonta ve A. Çelik (Ed.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Kızılkıran, Z. (1988). Düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik. *Türk Kütüphaneciliği*, 2(4), 159-165. Erişim adresi: <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1305/1298>
- Kızıllöz, T. (2014). Kütüphanecilerin Mesleki Etik ile İlgili Tutumlar. 1. *Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu Etik: Kuram ve Uygulama* içinde (ss. 314-324). H. S. Keseroğlu, G. Demir, E. Bitri, A. Güneş (Ed.). İstanbul: Hiperlink.
- Koehler, W.C. (2015). *Ethics and Values in Librarianship: a History*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Kshirsagar, P. (2016). Professional Ethics in Librarianship. *Knowledge Librarian*, 3(1), 16-28. Erişim adresi: <http://www.klibjlis.com/3.1.3.pdf>
- Milli Eğitim Bakanlığı (2019). *Meslek Etiği*. Erişim adresi: <http://etik.meb.gov.tr/bilgi.html>
- Örkmez, V. B. ve Şancı, S. (2003). Kütüphanelerde Etik Kurallar. [Bildiri]. *Adile Günden Anısına Armağan: ÜNAK'03 Bildiriler Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu bildiriler kitabı* içinde (ss. 293-306). A. Yıldızeli ve H. K. Bahşıoğlu (Ed.). Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*. V. Atayman ve G. Sezer (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rimland, E. (2007). Ranganathan's Relevant Rules. *Reference & User Services Quarterly*, 46(4), 24-26. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/20864742?seq=1>

- Sağlamtuç, T. (1991). Kütüphanecilik Açısından Düşünce Özgürlüğü ve Sansür. *Türk Kütüphaneciliği*, 5(3), 93-99. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1239/1233>
- San, A. (1969). Sansür ve Kütüphaneler. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(4), 236-240. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1905/1879>
- Sefercioğlu, N. (1977). Kütüphanecilik Mesleğinin Yüzüncü Yılı. *Türk Kütüphanecilik Derneği Bülteni*, 26(1): 12-18. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1732/1714>
- Shachaf, P. (2005). A Global Perspective on Library Association Codes of Ethics. *Library & Information Science Research*, 27(4), 513-533.
- Subaşıoğlu, F. (1997). Kütüphanecilik Mesleğine Etiksel Bir Yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(2), 467-478.
- TKD (2019). *Mesleki Etik İlkeleri*. Erişim adresi: <http://kutuphaneci.org.tr/bildirgeler/mesleki-etik-ilkeleri/>
- Toplu, M. (2007). Kütüphaneciliğin Etik Sorunu ve Türkiye Yaklaşımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(2), 186-217.
- Vaagan, R. W. (2012). *The Ethics of Librarianship: an International Survey*. Munchen: K.G. Saur
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, B. (2014). Bilgi ve belge Yönetimi Etiği ya da "İyi Kütüphaneci" Olmak. H. S. Keseroğlu, G. Demir, E. Bitri, A. Güneş (Ed.). *1. Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu Etik: Kuram ve Uygulama* (ss. 136-143). İstanbul: Hiperlink.
- Yılmaz, B. (2009). Bilgi ve Belge Yönetiminde (Kütüphanecilikte) Etik: Kuramsal Bir Yaklaşım. *Kamu Etiği Sempozyumu 25-26 Mayıs 2009, TODAİE/Ankara* içinde (ss. 395- 404). Ankara: TODAİE. Erişim adresi: <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/11575/etiksempozyum.pdf?sequence=1>
- Yılmaz, M. (2007). *Etik ve Kütüphanecilik*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Yılmaz, M. (2012). Ahlak ve Meslek Ahlakına Eleştirel Bir Bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 762-768.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 1 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 14.08. 2020

Kabul tarihi: 28.09. 2020

Yayınlanma tarihi: 30.06. 2021

Article Info

Date submitted: 14.08. 2020

Date accepted: 28.09. 2020

Date published: 30.06. 2021

Anahtar sözcükler

*Bilgi Toplumu, Bilgi Politikası,
Kütüphaneler, Azerbaycan*

Keywords

*Information Society,
Information Policy,
Libraries, Azerbaijan*

DOI numarası

10.33721/by.780476

ORCID

0000-0002-3797-0815 (1)

0000-0003-4040-3966 (2)

Azerbaycan'ın Ulusal Bilgi Toplumu Politikasında Kütüphane Kurumuna Yaklaşım ve Bir Model Önerisi

*Approach to the Library Organization in Azerbaijan's
National Information Society Policy and a Model Proposal*

Eda Peri ERBAŞ

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Doktora Öğrencisi,
edaperierbas@gmail.com

Bülent YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi,
byilmaz963@gmail.com

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ulusal bilgi toplumu politikasında kütüphane kurumuna yönelik yaklaşımı değerlendirmektir. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın ulusal bilgi toplumu politikası ile ilgili politika belgeleri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bilgi toplumu oluşturma konusunda önemli adımlar atılmasına karşın ulusal bilgi toplumu politikası geliştirmede kütüphanelerin işlevleri "sınırlı biçimde" dikkate alınmıştır. İlgili politika belgelerinin bazılarında kütüphane kurumu dolaylı olarak ve geleneksel işlevleri ile zayıf bir biçimde, bazı belgelerde ise doğrudan ve güçlü bir biçimde değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda, Azerbaycan'da kütüphane kurumu ile ilişkisi bağlamında bir ulusal bilgi toplumu politikası geliştirmeye katkı sağlayacak önerilerde bulunulmuş ve ulusal bilgi politikası-kütüphane kurumu ilişkisi üzerine geliştirilen bir model önerisi sunulmuştur.

Abstract

The main purpose of this study is to evaluate the approach towards the library institution in the national information society policy of the Republic of Azerbaijan. In this context, policy documents on Azerbaijan's national information society policy have been examined. According to the findings obtained, although important steps have been taken to create an information society in the Republic of Azerbaijan, the functions of libraries have been considered in a "limited way" in developing a national information society policy. In some of the relevant policy documents the library institution has been evaluated indirectly and weakly with its traditional functions, in some documents directly and strongly. At the end of the study, suggestions were made to contribute to the development of a national information society policy in terms of its relationship with the library institution in Azerbaijan and a model proposal developed on the relationship between the national information policy and the library institution was presented.

1. Giriş

1990'lı yıllardan itibaren literatürde yoğunlukla görülmeye başlanan bilgi toplumu kavramı, günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde hızla ve çok miktarda üretilen, kolaylıkla erişilen ve işlenip depolanarak gelecek nesillere aktarılan bilgiyi önemseyen, ona ekonomik ve sosyal değer yükleyen toplumlar için kullanılmaktadır. Yazının tarihte bulunuşundan başlayarak günümüze kadar yazılı, basılı,

elektronik vb. ortamlarda bulunan doğru ve güvenilir bilgilerin toplanarak korunduğu, saklandığı ve yararlanmaya sunulduğu kütüphaneler, bilgi toplumunun oluşmasında bilgi merkezleri olarak çok önemli işlevler görür. Bu nedenle, bilgi toplumunun oluşturulmasına yönelik politika ya da stratejilerin geliştirilmesinde kütüphanelerin organik yapı unsuru olarak dikkate alınması gerekmektedir.

Aliguliyev ve Mahmudov (2016)'a göre bilgi toplumu, insan faaliyetlerinin tüm alanlarındaki karmaşık değişikliklerinin ürünüdür. Bilgi toplumunun bilimsel sorunları teknoloji, ekonomi, hukuk, siyaset bilimi, felsefe, sosyoloji, psikoloji, pedagoji, kültür, dilbilim vb. alanlara göre koordineli araştırma yapılmasını gerektirir (Aliguliyev ve Mahmudov, 2016, s.3).

Azerbaycan Cumhuriyeti son yıllarda bilgi toplumunun oluşumu için sosyo-ekonomik, siyasi ve yasal altyapının geliştirilmesi kapsamında stratejik önem gösteren resmi programlar yayımlamış ve kanunlar çıkarmıştır. Bu çabaların temel amacı, Azerbaycan'ın uluslararası ilişkilerini siyasi, hukuki, ekonomik, sosyal ve diğer alanlarda genişletmek, küreselleşen dünyada güvenilir bir ortak olarak konumunu güçlendirmek, ulusal bir elektronik bilgi alanı yaratmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır (Gasımova ve Elekberova, 2006). Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yenilikçi, bilime ve bilgiye dayalı ekonomi oluşturularak, nitelikli personel ve modern insan sermayesine odaklanan bilgi toplumu politikasının gelişimine olumlu katkı sağlayarak ilerde geniş bilgiye sahip bir toplumun gelişimini hızlandıracaktır (Ahmedov, 2013).

Bu çalışmada, öncelikle bilgi politikası, bilgi toplumu ve bilgi toplumu-kütüphane ilişkisi teorik çerçevede ele alınmış ve daha sonra Azerbaycan'ın ulusal bilgi toplumu politikası kütüphaneler bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışma sonunda, kütüphaneleri ulusal bilgi toplumu politikası içine alan bir model önerilmiştir.

2. Bilgi Politikası, Bilgi Toplumu ve Kütüphaneler

Her ülke dünyadaki toplumsal gelişim ve yenilikleri takip ederek kendi toplumlarının kalkınması için belli başlı hedefler koyar. Bu hedeflere ulaşmak için strateji/politikalar geliştirir. Strateji kavramının kuramsal olarak politika kavramı (genel siyaset anlamı dışındaki özel anlamı) ile genelde aynı içeriğe sahip olduğu söylenebilir. *Strateji* ya da *politika*, herhangi bir toplumsal alanda önceden belirlenen hedeflere ulaşmak için izlenecek yol ve yöntemler ile bu çerçevede oluşturulan yasa, yönetmelik, kararname, rapor vb. yasal belgeler ve geliştirilen planlar, programlar ve projeler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2010, s.264, 265). Bu bağlamda *bilgi politikası*, bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi sistemleri ve bilgi altyapısı unsurları çerçevesinde geliştirilen hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yol ve yöntemleri içeren stratejiler anlamına gelir. Kurumsal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde geliştirilebilen bilgi politikalarının ulusal düzeyde olanına ise *ulusal bilgi politikası* denir (Yılmaz, 1997, s.22). Kısaca, *bilgi politikası*, bilgi kaynakları, hizmetleri, sistemleri ve altyapısının oluşturulması ve geliştirilmesine rehberlik eden strateji, plan ve programlardır (Montviloff, 1990, s.7).

Toplumsal gelişimin önemli kaynaklardan biri olan bilgi, teknolojinin gelişimi ve yaygın kullanımı ile birlikte hızla artmaktadır. Bilgi üretiminin artması, bu bilgilerin güvenilir olup olmadığı tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Bu durumda bilgi toplumu ve bilgi politikası kavramlarının doğru bir şekilde benimsenmesi gerekmektedir. Bilgi toplumu son birkaç on yılda yalnız bilgi dünyasında değil hemen tüm alanlarda en sık duyulan kavramlardan birisi olmuştur.

Günümüzde 'sanayi ötesi toplum', 'postmodernizm', 'sibernetik kapitalizm', 'kontrol devrimi' gibi terimler çoğu zaman 'bilgi toplumu' terimi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Öte yandan 'bilgi toplumu' terimini herkes farklı tanımlamaktadır. Bazen bilginin işlenmesinde, depolanmasında ve dağıtımında son yüzyılda meydana gelen teknolojik gelişmeler ön plana çıkarılarak bilgisayar ve iletişim teknolojisi (bilgi teknolojisi) ağırlıklı bir bilgi toplumu tanımı yapılmakta, bazen de bir ülkedeki Gayri Safi Milli Hasılanın (GSMH) kaçta kaçınının bilgi sektöründen geldiğine ya da bilgi ile ilgili işlerde çalışan insan gücünün toplam işgücüne oranına bakılarak ekonomik ya da mesleki ağırlıklı tanımlar yapılmaktadır (Tonta, 1999, s.364).

Tonta ve Küçük (2005)'e göre bilgi, ekonomik bir meta niteliği kazanarak entelektüel ve teknolojik kapasitesi yüksek toplum olarak tanımlanmaktadır. Böylece bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde bilgiyi temel alan, bilgi üretiminin ve kullanımının geçmişe göre çok daha yoğun olduğunu ifade etmektedir. Bilgi toplumunu sanayi toplumundan ayıran temel unsur ve özellikler olarak bilgisayar, zihinsel emek, bilgi üretme gücü, bilimsel bilgi, bilgi kullanım alanlarının genişlemesi, entelektüel endüstriler, fonksiyonel toplum, katılımcı demokrasi, sivil hareketler ve küreselleşme gibi kavramlara dikkat çekmektedirler (Tonta ve Küçük, 2005, s.4,5).

Bilgi toplumunun başlıca gereklilikleri ise şöyle sıralanabilir:

- Toplumun bilgi ihtiyaçlarını karşılamak,
- Bilgi ortamlarının oluşumunu ve gelişimini sağlamak,
- Yüksek bilgi kültürü oluşturmak için bireylerin bilgi ağlarına erişimini sağlamak,
- Bireylerin bilgi güvenliğini sağlamak (Süleymanov ve diğ., 2015, s.95,96).

Kısaca, bilgi toplumu gereklilikleri *bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi sistemleri ve bilgi altyapısı* unsurları olarak ele alınmaktadır.

Bilgi toplumunun oluşturulmasında karşılaşılan sorunlar genelde şu başlıklar altında özetlenmektedir:

- Bilgi toplumu altyapısının yeterince oluşturulmaması,
- "Akıllı" teknolojilerin geliştirilmesinin yaygınlaştırılmaması,
- Güvenilir veri analizi ve kimlik tanımlama yöntemlerinin yetersiz olması,
- Vatandaşların bilgi haklarının yeteri düzeyde sağlanamaması,
- İnternete yönelik yasal düzenlemeler ve siber suçlarla mücadelede sorunlar,
- Fikri mülkiyet ve tüketici haklarının korunması problemleri,
- Bilgi toplumu kavramları/modellerini belirleyerek bilgi politikası oluşturmada yetersizlikler,
- Bilgi kültürü, kültürel ve dilsel çeşitliliğin korunmasındaki sorunlar (Aliguliyev ve Mahmudov, 2016, s.14,15).

Geçmişten bu yana sürekli olarak değişen ve gelişen teknoloji günümüzde, yaşadığımız döneme “bilgi çağı/toplumu” adını verecek denli hız ve nitelik değiştirmiştir. Bir başka deyişle, tümüyle bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı bir değişim sonucunda, bilgi, geçmişle kıyaslanamayacak kadar çok ve hızlı biçimde artmaktadır. Teknolojide ve ona dayalı olarak bilginin artışında görülen bu değişim doğal olarak ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmelere de yansımakta, genel bir toplumsal değişim sürecini tetiklemiştir. Tetiklenen bu toplumsal değişim süreci “Bilgi Toplumu” adı verilen yeni bir toplumsal yapıyı ortaya çıkarmıştır. Tüm toplumsal alanların bilgiye dayalı olduğu bu yeni toplum yapısı yeni stratejik yaklaşımları ve politikalara gereksinim duymaktadır. Çünkü yeni bir toplum eski politikalarla sürdürülemez. Bu nedenle, bilgi toplumunun oluşturulmasında eski stratejilerin gözden geçirilerek yeni stratejilerin geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Geliştirilecek ve adına “Bilgi Toplumu Politikası” diyebileceğimiz bu yeni strateji ya da politikalarda bilgi üzerine temellenen bir kurumun ve alanın güçlü biçimde yer alması ise zorunlu bir koşul olarak kabul edilmelidir. Açıkça söylemek gerekirse, kütüphane kurumu Bilgi Toplumu politikasının organik (olmazsa olmaz) bir parçası olarak kabul edilmek durumundadır.

Her türlü bilginin bulunduğu ve sunulduğu kurumlar olarak kütüphaneler, ekonomik eşitsizliği ortadan kaldırarak tüm bireylere doğru ve güvenilir bilgiye ücretsiz erişimi sağlamaktadır. Böylece teknolojiye erişebilen veya erişemeyen insanlar arasındaki dijital uçurumu (bölünme) ortadan kaldırarak herkesin eşit bir şekilde bilgiye erişimini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, *bilgi toplumu-kütüphane ilişkisi* kısaca şu şekilde vurgulanabilir:

- Kütüphaneler, bilgi toplumunun temel ve güvenilir kaynaklarıdır.
- Kütüphaneler, buldukları bilgi kaynaklarını içerik açısından doğru bir şekilde değerlendiren uzmanlaşmış kurumlardır.
- Kütüphaneler, web tabanlı çeşitli materyaller sunan kurumlardır.
- Kütüphaneler her türlü basılı ve elektronik bilgi ve belgelerin depolanması ve arşivlenmesi işlemini gerçekleştiren kurumlardır (Yılmaz, 2010, s.269).

Kısaca, ortaya çıktığı çağlardan bu yana insanlığın her türlü bilgi ihtiyacını karşılayan temel kurumlar olarak kütüphaneler bu işlevlerini farklı araçlar ile bilgi teknolojilerine dayalı olarak günümüzde de güçlü biçimde sürdürmektedir. Bu nedenle, kütüphaneler bilgi kavramına dayalı bir olgu olan bilgi toplumunun organik bileşeni olarak kabul edilmek durumundadır. Bir başka deyişle, bir toplumun bilgi toplumu kimliği kazanmasında kütüphanelerin doğru değerlendirmesi ve onların toplumsal hayat içinde doğru konumlandırılması doğrudan etkilidir ve önemli bir kolaylaştırıcıdır.

3. Araştırmanın Amaç, Kapsam ve Yöntemi

Bu çalışmanın *amacı*, Azerbaycan’da bilgi toplumu oluşturmaya yönelik olarak geliştirilen politika ve strateji belgelerinde kütüphane kurumuna ilişkin yaklaşımın özelliklerini ortaya koymaktır. Bir başka deyişle, çalışmada Azerbaycan’ın bilgi toplumu politikasının kütüphane kurumu bağlamında analiz edilmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla konu, bu politikada kütüphane kurumuna yaklaşım ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda, Azerbaycan’da bilgi toplumuna yönelik olarak çıkarılan ve halen yürürlükte olan yasalar, kararnameler, kanunlar, genelgeler ve ulusal programları incelenmiştir. Bu tür belgeler bir ülkede belirli bir alana ilişkin ulusal politika yaklaşımını ortaya koymada incelenmesi gereken ulusal politika belgeleri olarak kabul edilir (Yılmaz, 1997, s.24). Bu çalışma kapsamında incelenen belgeler şunlardır:

Anayasa

- A.C. Anayasası-1995.

Kanun

- Enformasyon, Bilgilendirme ve Bilgi Güvenliği hakkında 460 Sayılı A. C. Kanunu.

Ulusal Strateji Belgesi

- A.C. 2014-2020 Bilgi Toplumunun Geliştirilmesine Yönelik Ulusal Strateji.

Kararname

- Azerbaycan 2020: Geleceğe Bakış Kalkınma Konsepti (29.12.2012 tarihli Kararname).

Genelgeler

- Azerbaycan’da Kütüphanelerin Faaliyetlerinin Geliştirilmesi Hakkında 20 Nisan 2007 tarihli Genelge.
- Azerbaycan Dilinde Latin alfabesi ile Kitle Yayınların Gerçekleştirilmesine Yönelik A.C. Cumhurbaşkanınının 12 Ocak 2004 tarihli Genelgesi.
- A.C. 2010-2012 İletişim ve Bilgi Teknolojileri Geliştirme Devlet Programının (Elektron Azerbaycan) onaylanması hakkında 1056 sayılı Genelge.

Programlar

- A.C. 2008-2013 Yıllarında Kütüphane ve Bilgi Alanının Geliştirilmesine Yönelik Devlet Programı.
- Okullara Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sağlama Programı (2005-2007).

Bu araştırmanın *problemi*, "Azerbaycan’da bilgi toplumu politikasının geliştirilmesinde kütüphane kurumuna ilişkin yaklaşımın özellikleri nasıldır?" şeklinde ifade edilebilir. Bu bağlamda araştırmanın *hipotezi*, "Azerbaycan’da bilgi toplumu politikası belgelerinde kütüphane kurumu belirli bir sınırlılıkla ve nitelikte (bazen güçlü bazen zayıf, bazen doğrudan ilişkili ve bazen dolaylı olarak ilişkili biçimde) değerlendirilmektedir" biçiminde oluşturulmuştur. *Betimleme yöntemi* ile gerçekleştirilen araştırmada, veriler *içerik analizi yöntemi* ile değerlendirilmiştir.

4. Azerbaycan’ın Bilgi Toplumu Politikası ve Kütüphaneler: Bulgular ve Değerlendirme

Güney Kafkasya ve Orta Asya’nın en eski tarih ve kültürüne sahip olan Azerbaycan Cumhuriyeti, doğudan Hazar Denizi, kuzeyden Rusya, kuzeybatıda Gürcistan ve güneyinde İran ile komşudur. Azerbaycan ve Türkiye’nin 15 kilometre uzunlukta olan sınırları Aras nehri ve Sederek (Nahçıvan) boyunca uzanmaktadır (Abbasov, 2005, s.3). Azerbaycan, zengin kültürel mirasa sahip üniter bir

anayasal cumhuriyettir. 28 Mayıs 1918'de Doğu'daki ilk demokratik parlamenter cumhuriyet olan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ilan edilmiştir. 1920'de Azerbaycan Sovyetler Birliği'ne katılmış, 1991'de tekrar bağımsızlığını kazanmıştır (Nuriyeva, 2015, s.254,299). Ülkenin nüfusu 5 Mayıs 2020 itibarıyla 10.067.000'dir (ACDİK, 2020).

Bu bölümde, Azerbaycan'ın ulusal bilgi toplumu politikasına yönelik verileri elde etmek amacıyla daha önce araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi kısmında belirtilen ilgili ulusal politika belgeleri anayasa, kanunlar, ulusal strateji belgesi, kararnameler, genelgeler ve programlar incelenmektedir.

4.1. Anayasa

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası-1995

Azerbaycan'ın en temel hukuki belgesi olan *A. C. Anayasası*'na (1995, madde: 42, 51) göre edebi, sanatsal, bilimsel, teknik ve diğer yaratıcılık türlerinin özgürce yayılmasını gerçekleştiren devlet, her bir vatandaşına ücretsiz eğitim hakkı tanımaktadır. Bu ifadenin, Azerbaycan'da bilgi toplumunun oluşturulmasına önemli bir yasal dayanak sağladığı söylenebilir. Sözü edilen ifadede geçen "devletin edebi, sanatsal, bilimsel, teknik ve diğer yaratıcılık türlerinin yayılmasını gerçekleştirmek görevi" günümüz bilgi ve iletişim teknolojileri düşünüldüğünde kütüphane kurumunu zorunlu olarak bilgi toplumu politikasının bir parçası yapma durumunu gündeme getirir. Çünkü kütüphaneler bilgi toplumunda yaratıcılık türlerinin yayılmasında yani bilgiye erişimde başlıca kurumlar olarak işlev görür. Dolayısıyla bu madde dolaylı olarak kütüphanelerin bilgi toplumun zorunlu kurumları olduğuna işaret etmektedir. Anayasalar çok genel çerçeveli politika belgeleri olduğu için her konu için doğrudan ve ayrıntılı ifade beklentisi gerçekçi değildir.

4.2. Kanun

Enformasyon, Bilgilendirme ve Bilgi Güvenliği Hakkında 460 sayılı A. C. Kanunu

Söz konusu kanun, bilgi kaynaklarının üretimini, işlenmesini, depolanmasını, bilginin yayılmasını, bilgi sistemlerini ve teknolojilerini, destek araçlarının oluşturulmasını ve kullanımını, bilgi güvenliğine ilişkin hususları ve bilgi süreçlerine katılımı içermektedir. Bu kanun kütüphane kurumu ve bilgi toplumuna yönelik olarak şunları ortaya koymaktadır:

- Bilgi kaynakları: Bilgi sistemlerindeki (kütüphaneler, arşivler, fonlar, veri bankaları, vb.) belgeler (460 sayılı Kanun, 1998, s.1).

Bilgi güvenliğinin sağlanmasında önemli yere sahip bu kanunda bilgi kaynakları çerçevesinde " *kütüphaneler, arşivler, fonlar, veri bankaları*" belirtilmiştir.

Yukarıda incelenen enformasyon, bilgilendirme ve bilgi güvenliği kavramları ile ilişkili olması nedeniyle Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bilgi toplumunun oluşturulması yönündeki önemli gelişmelerden birisi olan e-devlet projesinden de söz etmek yararlı olacaktır. Proje çerçevesinde, devlet kurumlarının veri tabanlarının ve bilgi sistemlerinin uyumu, vatandaş dilekçelerinin devlet kurumlarına ulaştırılması, e-hizmetlerin tek elden düzenlenmesi ve kullanılması için e-devlet portalı kurulmuştur. www.e-gov.az adresini aracılığıyla vatandaşlar devlet tarafından sunulan hizmetleri kullanmaktadır. E-devletin gelişmesini sağlamak için e-imza altyapısı oluşturulmuş ve mobil kimlik doğrulama sertifika merkezi kurulmuştur. Tüm bu temel uygulamalar sayesinde ilgili alanlarda 2020 hedeflerini en üst düzeyde gerçekleştirmek mümkün olacaktır (Hacıyade, 2015, s.79). Küresel ölçekte gittikçe hızlı bir şekilde gelişen bilgi teknolojileri sayesinde toplumlar yeni ürün ve hizmetlerin sunumu için e-devlet gibi uygulamalardan yararlanmaktadır. Özellikle resmi kurumlarda e-devlet uygulamalarının yürütülmesinde hem teknik altyapı hem de gerçekleştirme açısından genellikle kütüphaneciye (bilgi yöneticisine) gereksinim duyulmaktadır. Bu durum Azerbaycan için de geçerlidir. Dolayısıyla bir bilgi toplumu gelişmesi sayılan e-devlet uygulaması Azerbaycan'da kütüphaneleri biraz daha öne çıkarmaya başlamıştır. Bir başka deyişle, e-devlet uygulamaları kütüphanelerin ve kütüphanecilerin bilgi toplumunun önemli bileşenleri olarak kabul edilmesinde rolü olacaktır. Çünkü vatandaşların e-devlet uygulamalarını kullanabilmeleri için hem gerekli dijital bilgi ve becerileri edinmeleri hem de teknolojik olanaklara sahip olmaları açısından kütüphaneler önemli işlevlere sahiptir.

4.3. Ulusal Strateji Belgesi

A.C. 2014-2020 Bilgi Toplumunun Geliştirilmesine Yönelik Ulusal Strateji

Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Stratejisi, bilgi toplumunun temellerinin oluşturulması, bilişim ve iletişim teknolojilerinin vatandaşlar, toplum, özel sektör ve devlet kurumları tarafından yaygın olarak kullanılması amacıyla hazırlanmıştır. Bu strateji ile modern yeniliklerin tek bir noktadan uygulanması yoluyla vatandaşlara daha iyi hizmet sunmak için devlet kurumlarının veri tabanlarının karşılıklı entegrasyonu, e-hizmetlerin organize edilmesi sürecinin hızlandırılması, bu alandaki yönetim sisteminin iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 13 Temmuz 2012 tarihli ve 685 sayılı Kararnamesi ile Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Vatandaş Hizmetleri ve Sosyal Yenilikler Devlet Ajansı ve kısa bir süre içinde olumlu bir deneyim olduğunu kanıtlayan "ASAN* Hizmet" merkezleri kurulmuştur. Devlet kurumlarının bilgi kaynaklarını ve sistemlerini olası tehditlerden korumak, siber güvenlik konusunda ulusal eğitim ve farkındalığı artırmak için, Azerbaycan Özel Devlet Koruma Servisi Özel İletişim ve Bilgi Güvenliği Devlet Ajansı Elektronik Güvenlik Merkezi, A.C. İletişim ve Yüksek Teknolojiler Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda Ulusal Stratejinin temel amaçları şunlardır:

- Bilgi toplumunun kurulması, vatandaşların, toplumun ve devletin gelişmesi için fırsatların etkin kullanımı, ülkenin sürdürülebilir kalkınmasını geliştirmek,
- Eğitim, sağlık, sosyal koruma ve diğer sosyal alanlarda topluma sunulan hizmetlerin kalitesini artırmak,
- Bilgi toplumu bağlamında etkili düzenlemelerin uygulanması, özellikle her bireyin bilgiye erişme ve iletişim kurma hakkının sağlanması,
- Bilgi ve telekomünikasyon teknolojileri alanında üst düzey bilimsel ve nitelikli personelin eğitimi.

Bu alandaki ana faaliyetler olarak şunlar belirlenmiştir:

- Azerbaycan tarihi, edebi ve kültürel miras üzerine internet kaynaklarının (dijital arşivler) oluşturulması ve geliştirilmesi;
- Genel gelişim, eğitim, sağlık ve diğer alanlarda dijital bilgi erişim sistemlerinin oluşturulması;
- Kütüphanelerde, arşivlerde ve müzelerde BİT (bilgi ve iletişim teknolojileri) uygulamalarının genişletilmesi, elektronik kütüphane ağı kurulması.

Ulusal Stratejinin uygulanmasını değerlendirmek için sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla uluslararası yöntemlere dayanan izleme ve kamuoyu yoklamaları yapılmaktadır. Ulusal Stratejinin uygulanması için yapılan çalışmalar hakkında kamuoyuna düzenli olarak bilgi verilmektedir. Ulusal Stratejinin uygulanması ile beklenen sonuçlar ise şöyle sıralanmıştır:

- Bilgi toplumunun yarattığı tüm fırsatlardan yararlanmak için toplumun kapsamlı gelişimi için elverişli koşullar yaratılacaktır;
- İnternet özgürlüğü ve bilgiye erişim gibi evrensel değerler sağlanacak ve modern teknolojiler vatandaşların hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olacaktır;
- Uzaktan eğitim, e-ticaret ve diğer modern hizmetlerin geniş uygulaması sağlanacaktır;
- Modern BİT'in devlet kurumlarında, yerel yürütme otoritelerinde ve belediyelerde uygulanması yaygınlaştırılacak, etkin, şeffaf ve kontrol edilebilir bir kamu idaresi kurulacak ve genel nüfusun yönetim sürecine katılımı sağlanacak, e-hizmetlerin kalitesi artırılacaktır;
- Ülkenin bilgi güvenliği etkin bir şekilde korunacak, bu alanda bilinçlendirme artırılacak ve bilgi güvenliği kültürü güçlendirilecektir;
- Azerbaycan dilinin ulusal elektronik bilgi alanında kullanımı, BİT'in kültürel mirasın korunmasında kullanımı yaygınlaştırılacaktır (2014-2020 Ulusal Strateji, s.2,7,8,12,14,16).

Azerbaycan'da bilgi toplumunun geliştirilmesine yönelik olarak çıkarılan "Ulusal Strateji" kapsamında birçok farklı alanda gelişim ve kalkınmayı gerçekleştirebilmek için adımlar atılmaktadır. Liderlik, eşitlik, şeffaflık, işbirliği, farkındalık ve yenilik gibi kavramların esas alındığı bu stratejide Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tarihsel, edebi ve kültürel mirasına yönelik kaynakların aynı zamanda internet

* ASAN: "Azerbaijan Service and Assessment Network" (Azerbaycan Hizmet ve Değerlendirme Ağı)

kaynaklarının (dijital arşivler) oluşturulması ve geliştirilmesi, kütüphane, arşiv ve müzelerde teknoloji uygulamalarının genişletilmesi, elektronik kütüphane ağının oluşturulması, kültürel mirasın korunması ve dijitalleştirme sürecinin hızlandırılması gibi önemli konuları kapsamaktadır. Dolayısıyla bu önemli bilgi toplumu belgesinde kütüphane, arşiv ve müzeler gibi bilgi merkezleri doğrudan ve dolaylı olarak adları ve işlevleriyle yer almıştır. Ayrıca kültürel miras, dijital arşivler, elektronik kütüphane ağının oluşturulması ve dijitalleştirme gibi kavramların doğrudan kütüphane, arşiv ve müzeler ile ilişkilendirilmesi bilgi toplumu politikasında bu kurumlara yönelik yaklaşımın niteliğini yükseltmektedir.

Bu politika belgesinin Azerbaycan'ın bilgi toplumu yaklaşımı ile doğrudan ilgili temel belge olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle bu belgede kütüphane kurumuna ilişkin yaklaşımlar büyük önem taşımaktadır. Söz konusu bu belgede “kütüphane, arşiv ve müzeler bilgi toplumu politikasının hayata geçirilmesinde olmazsa olmaz kurumlardır” gibi doğrudan ve güçlü bir yaklaşım yer almasa da dolaylı ilişkilendirmelerde bulunulmuştur. Bu özellik, araştırmamızın hipotezinde geçen “belirli sınırlılıkta ve nitelikte” ifadesinin kanıtı olarak da değerlendirilebilir.

4. 4. Kararname

Azerbaycan 2020: Geleceğe Bakış Kalkınma Konsepti (29.12. 2012 Tarihli Kararname)

Bu kararname kapsamında e-öğrenme teknolojilerinin uygulanması daha da genişletilerek öğretmenler ve öğrenciler için sanal bir öğrenme ortamı oluşturulması hedeflenmiştir. Bu amaçla, tüm konularda e-öğrenme ve metodolojik kaynakların geliştirilmesine devam edilecek, e-kaynakların güvenli bir şekilde depolanması ve bunlara kolay erişimin sağlanması için "bulut" teknolojileri kullanılacaktır. Yine bu kararname çerçevesinde, ücretsiz eğitim kaynakları oluşturulacak, telif hakkı lisansları sağlanacak, eğitim sürecine entegre edilecek ve kamuya açık hale getirilecektir. Yaşam boyu öğrenmeye yönelik artan talebi karşılamak için *kütüphane faaliyetleri* modernize edilecek, *elektronik kütüphane* sayısı artırılabilecek, uzaktan eğitimin geliştirilmesi desteklenecek ve uzaktan eğitim yükseköğretim kurumlarında yaygın olarak kullanılacaktır (Kararname, 2012: Azerbaycan 2020, s.27).

Azerbaycan 2020: Geleceğe Bakış Kalkınma Konsepti, kütüphane kurumuna yaklaşım bağlamında özellikle eğitimle olan ilişkisi çerçevesinde değerlendirilirse, yaşam boyu öğrenmeye ve özellikle uzaktan eğitime yönelik olarak artan talepleri karşılamak amacıyla kütüphanelerin yenilenmesine, e-kütüphanelerin sayısının artırılmasına, uzaktan eğitimin geliştirilmesine ve özellikle yükseköğretim kurumlarında bu eğitimin desteklenmesi konusuna doğrudan atıfta bulunulmuştur. Bilgi toplumu politikası açısından kütüphanelere yönelik bu güçlü ilişkilendirmeler olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir. Kütüphanelerin bilgi toplumunun temel gelişmelerinden olan yaşam boyu öğrenme ve uzaktan eğitim gibi kavramların parçası olarak görülmesi ve doğrudan kütüphanelerin bu nedenlerle de geliştirileceği vurgusu önemlidir.

4.5. Genelgeler

Azerbaycan'da Kütüphanelerin Faaliyetlerinin Geliştirilmesi Hakkında 20 Nisan 2007 tarihli Genelge

Bu politika belgesinde tarihsel, kültürel, edebi, bilimsel ve felsefi mirasın korunmasında, gelecek nesillere aktarılmasında ve toplumun entelektüel potansiyelinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynayan kütüphanelerin faaliyetlerini geliştirme hedefi dile getirilmiştir. Bu çerçevede Azerbaycan Milli Kütüphanesi, Azerbaycan Ulusal Bilimler Akademisi Merkez Bilim Kütüphanesi, Bakü Devlet Üniversitesi Bilim Kütüphanesi, Azerbaycan Diller Üniversitesi Kütüphanesi ve F. Köçerli Çocuk Kütüphanesi elektronik kataloglarının hizmete sunulduğu belirtilmiştir (A.C. Eğitim Bakanlığı, 2011, s.31-34).

Temel amacı, Azerbaycan'da bilgi toplumunun gerçekleştirilmesinde kütüphane ve bilgi altyapısının geliştirilmesi, kütüphane ve bilgi hizmetlerinin dünya standartlarına uyumlu hale getirilmesi, yaşam boyu eğitim koşullarının oluşturulması olan bu programda, kütüphanelere yönelik yaklaşım olumlu olarak değerlendirilebilir. Belgede kütüphaneler doğrudan bilgi toplumu politikası bağlamında ele alınmasa da söz edilen kavramlar (bilimsel-kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması gibi) bilgi toplumunun gerekleri arasında yer aldığından bu ifadeler bilgi toplumu politikası-kütüphaneler ilişkisi ifadeleri olarak da değerlendirilebilir.

Azerbaycan Dilinde Latin alfabesi ile Kitle Yayınların Gerçekleştirilmesine Yönelik A.C. Cumhurbaşkanının 12 Ocak 2004 tarihli Genelgesi

Azerbaycan Cumhuriyeti 1990'lı yıllarda kazandığı bağımsızlığın ardından birçok alanda reformlar gerçekleştirmiştir. Bunlardan birisi de Azerbaycan Cumhuriyetinin tekrar Latin alfabesine geçişidir. Latin harfli Azerbaycan alfabesi toplum hayatının her alanında yerini almış, aynı zamanda Kiril alfabesi ile yayınlanmış olan Azerbaycan edebiyatının, kültürünün ve biliminin değerli örnekleri yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Bu genelge kütüphaneler açısından şunları içermektedir:

- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tüm kütüphanelerine ve orta öğretim kurumlarının kütüphanelerine Latin alfabesiyle yeniden basılmış kitapların satın alınması için gerekli araçları sağlamak;
- İlgili kitapların Latin alfabesinde yeniden basılmasını sağlamak için Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu ve Cumhuriyetin finans kuruluşları ile birlikte; elektronik medya ve internet tarafından basılacak kitap metinlerinin yayılmasını sağlamak (A.C. Eğitim Bakanlığı, 2011, s.27, 28).

Azerbaycan'da alfabenin sık sık değişimi toplumun kültürel değişimini etkilemekle, bu etki doğal olarak kütüphane ve diğer bilgi merkezlerine de yansımaktadır. Alfabe değişiklikleri nedeniyle bazı eserler kaybolmakta, kalan eserlerin okunması belirli bir süre zorlaşmaktadır. Fakat bu son genelge ile Azerbaycan dilini, tarihini, kültürünü ve geleneklerini yansıtan hemen hemen tüm eserler ve okul kitapları Latin alfabesiyle yeniden yayımlanmaya başlamıştır. Genelge çerçevesinde kütüphanelere de bir işlev yüklenmiş ve Latin alfabesi ile yeni basılmış kitapların ve elektronik yayınların kütüphanelere alınması istenmiştir. Özellikle elektronik yayınların kütüphane dermelerine katılma çabası bilgi toplumu politikası çerçevesinde olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım kütüphane dermelerinin elektronik yayınlar açısından güçlendirilmesine katkıda bulunacaktır.

A.C. "2010-2012 İletişim ve Bilgi Teknolojileri Geliştirme Devlet Programının (Elektron Azerbaycan) Onaylanması Hakkında" 1056 Sayılı Genelge

Bu genelge ile uygulanan program kapsamında yapılan çalışmalar sayesinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin iletişim ve bilgi teknolojisi pazarında özgür bir rekabet ortamı yaratmak, alana yatırım çekmek ve özel sektörü geliştirmek için önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda devlet kurumlarının web siteleri oluşturulmuş ve gov.az alanına yerleştirilmiştir. Devlet Programının amacı, Ulusal Stratejiden kaynaklanan görevleri yerine getirmek, cumhuriyetin bilgi toplumuna geçişini sağlamak, BİT'in gelişimini ve yaygın kullanımını sağlayarak bilgiye dayalı rekabetçi bir ekonomi oluşturmak ve geliştirmek, kamu yönetiminin etkinliğini arttırmaktır. Devlet Programında belirlenen hedeflere ulaşmak için aşağıdaki konular ele alınmaktadır:

- Modern bilgi ve iletişim altyapısının geliştirilmesi, bireylerin ve tüzel kişilerin devlet organlarının faaliyetleri ile devlet, kamu ve sektörel bilgi kaynaklarının bilgisine erişiminin genişletilmesi, bilgi ve iletişim hizmetlerinin genişletilmesi ve kalitesinin iyileştirilmesi;
- BİT çözümlerinin kamu yönetiminin her kademesinde uygulanması, devlet bilgi sistemleri ve kaynaklarının oluşturulması ve geliştirilmesi;
- Devlet kurumları tarafından sağlanan hizmetlerin verimliliğini, kalitesini ve kamu yönetimi mekanizmalarının verimliliğini arttırmak için "e-devlet" uygulamasının gerçekleştirilmesi.

Devlet Programının uygulanması sonucunda beklenen gelişmeler şunlardır:

- BİT'in yaygın kullanımı nedeniyle ülkedeki bilgi toplumuna geçiş için koşulların oluşturulması;
- Bireylerin ve tüzel kişilerin BİT kullanımına aktif katılımı, bilgisayarların ve internetin yayılmasını artırma, ülkedeki "dijital geri kalmışlığı" azaltma;
- "E-devlet" platformlarının uygulanması, etkili, şeffaf ve kontrol edilebilir kamu yönetimi ve yerel özyönetimin kurulması;
- Azerbaycan dilinin ulusal elektronik bilgi alanında geniş biçimde uygulanması, maddi ve kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi için BİT kullanımını sağlamak (1056 sayılı Genelge, 2010, s.2-8).

Yukarıda içeriği açıklanmaya çalışılan Genelge BİT'in yaygın kullanımı, Bilgi Toplumuna geçiş, dijital geri kalmışlık, e-devlet, kültürel mirasın korunmasında BİT'in kullanılması gibi doğrudan kütüphaneleri

ilgilendiren ve sonuçları kütüphanelere yansiyacak kavramlara dayanmaktadır. Belgede bu belirtilmemiş, bilgi toplumu-kütüphaneler ilişkisi doğrudan ilişkilendirilmemiş olsa da söz konusu kavramların hayata geçirilmesi ve kararların uygulanmasında kütüphaneler mutlaka rol almak durumundadır. Kütüphaneler, bu kapsamda, kullanıcılarına ücretsiz BİT eğitimi ve kullanım olanakları sağlayarak, internet kullanımını teşvik ederek, dijitalleştirme projeleri gerçekleştirerek, özellikle kişilerin e-devlet erişimlerine teknolojik destek ve kullanıcı eğitimi vererek, kültürel mirasın dijitalleştirilmesi çabaları ile önemli işlevler görmeye başlamıştır.

4.6. Programlar

A.C. 2008-2013 Yıllarında Kütüphane ve Bilgi Alanının Geliştirilmesine Yönelik Devlet Programı

Bu belgede, kütüphanelerde mevcut teknik altyapının zayıf, kütüphane binalarının bakımsız durumda olması, personel yetersizliği, mesleki eğitimin zayıflığı, kütüphanecilik alanının gelişmesindeki engeller olarak değerlendirilmektedir. Bu saptamalar doğrudan bilgi toplumu-kütüphane ilişkisi bağlamında yapılsa da kütüphanelerin geliştirilmesi açısından önemli görünmektedir. Söz konusu *Devlet Programında* kütüphane ve bilgi alanında yeni teknolojilerin uygulanması ve kullanılması, modern kütüphane ve bilgi altyapısının oluşturulması, kütüphane ve bilgi hizmetlerinin dünya standartlarına getirilmesi, entelektüel potansiyel, bilginin geliştirilmesi ve sürekli eğitim için koşullar oluşturulmasına yönelik vurgular yer almaktadır. Bu kapsamda yapıldığı belirtilen çalışmalar şunlardır:

- Bilgi toplumu oluşturma bağlamında ulusal bilgi politikasının oluşturulması;
- *Azerbaycan'ın "Bilgi Toplumu" modelinin oluşturulması sürecine katkı sağlama*;
- Elektronik katalogların ve elektronik kütüphanelerin oluşturulması;
- Kütüphanelerin yeni bilgi teknolojileri ile donatılması;
- Mesleki eğitimin düzenlenmesi ve kütüphane personelinin geliştirilmesi (3072 sayılı Genelge, 2008-2013 Devlet Programı, s.4,6).

Görüldüğü üzere, Belgede diğer ilgili ifadelerin yanı sıra özellikle "*Azerbaycan'ın 'Bilgi Toplumu' modelinin oluşturulması sürecine katkı sağlama*" ifadesi bilgi toplumu-kütüphane ilişkisine yönelik doğrudan bir atıf sayılabilir. Söz konusu Program çerçevesinde modern kütüphanelerin oluşturulması, geliştirilmesi ve kütüphanelerin modern bilgi merkezleri olarak faaliyet gösterebilmesi için kütüphane-bilgi ağının geliştirilmesi, böylece ulusal kültürel mirasın ve bilgi kaynaklarının gelecek nesillere aktarılması gereğine yönelik saptamalar da bu ilişki açısından önemlidir.

Kısaca, bu Programda kütüphanelerin geliştirilmesine yönelik olarak belirlenen engeller ve bu engellere ilişkin çözüm önerileri doğrudan olmasa da bilgi toplumu-kütüphane ilişkisinin kurulduğunu gösteren ifadeler olarak değerlendirilebilir.

Okullara Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sağlama Programı (2005-2007)

Bu programın temel amacı, yeni bilgi teknolojilerini kullanarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nde eğitim kalitesini iyileştirmeye hizmet edecek, her düzeydeki vatandaşlar için eşit fırsatlar sunan bilgilendirilmiş bir toplum oluşturmaktır. Bu çerçevede programın içerdiği görevler şunlardır:

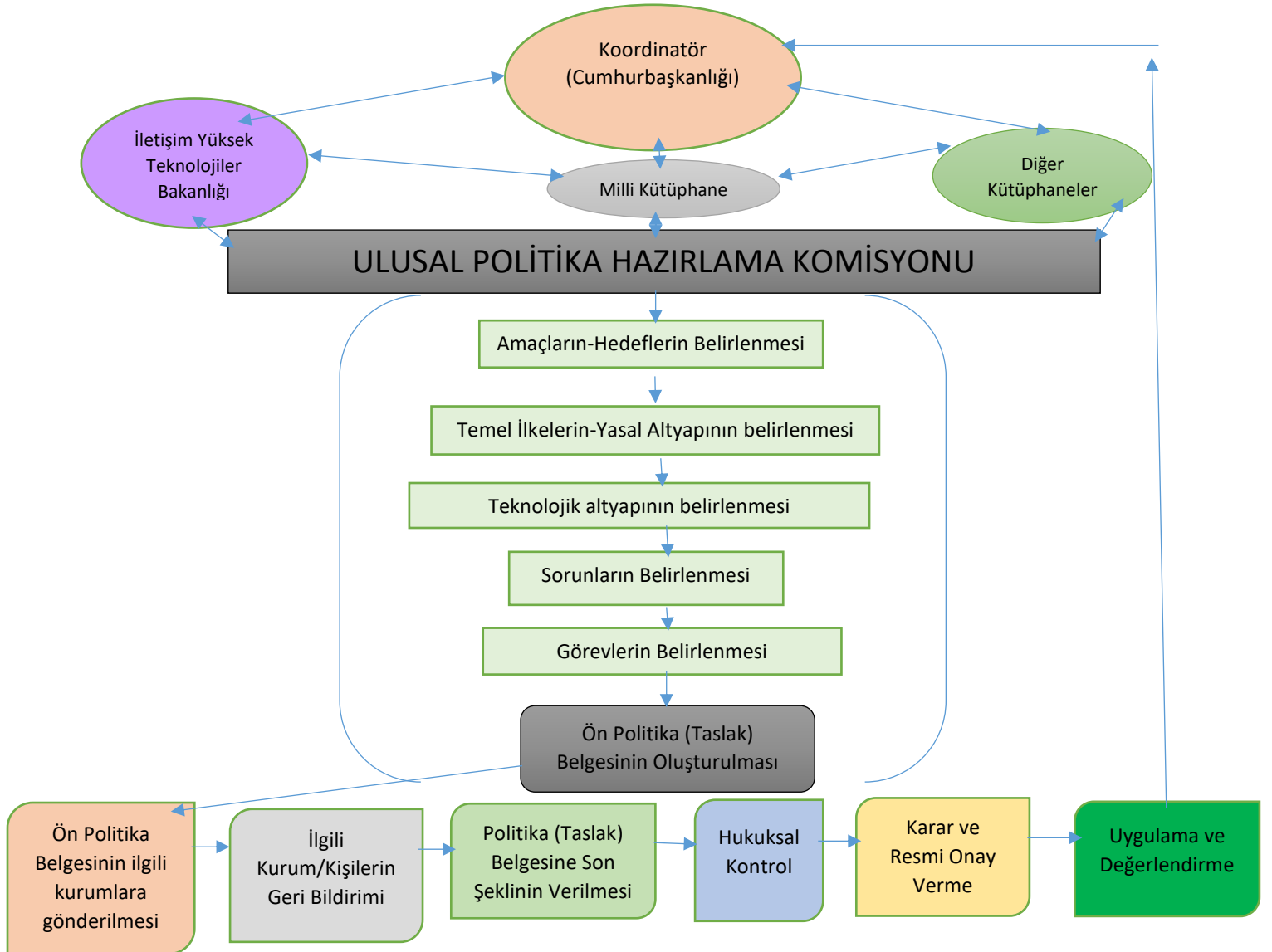
- Eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına dayanan normatif ve metodolojik temelin geliştirilmesi;
- Azerbaycan dilinde eğitim sürecinde kullanılan modern e-öğrenme materyalleri, e-ders kitapları, *e-kütüphaneler*, dijital eğitim kaynaklarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve uygulanması;
- Bilgi teknolojileri temelinde modern eğitim yöntemlerinin geliştirilmesi, enformasyon sürecinin bilimsel-metodik olarak desteklenmesi;
- Öğrenciler için uzaktan eğitim hizmetinin oluşturulması;
- Öğrenciler için eğitim portalı ve web sitelerinin oluşturulması (A.C. Eğitim Bakanlığı, 2011, s.21,22).

Bu programda açıkça dile getirilmese de belirlenen görevlerin birçoğunun gerçekleştirilmesinde kütüphanelerin rol alması kaçınılmaz görünmektedir. Eğitimde bilgi teknolojilerinin kullanılması, e-öğrenme materyalleri, e-ders kitapları, dijital eğitim kaynakları, enformasyon sürecinin desteklenmesi gibi ilgili ifadeler ile "e-kütüphanelerin yaygınlaştırılması" biçimindeki ifade bilgi toplumu-kütüphane

ilişkinine yönelik bir yaklaşımın varlığına işaret sayılabilir. Eğitimde bilgi toplumu yaklaşımının kütüphaneleri ilgilendirecek bu maddeler bilgi toplumu-kütüphaneler ilişkisi duyarlılığı açısından da önemlidir. Kısaca, bu program kütüphanelerin ulusal eğitim sürecindeki rolleri aracılığıyla da bilgi toplumu bağlamında işlev yüklenenlerine ilişkin stratejik ilkeler içermektedir.

5. Bilgi Toplumu-Kütüphane İlişkisi Bağlamında Azerbaycan Ulusal Bilgi Toplumu Politikası Geliştirme Modeli Önerisi

Bu araştırmada, Azerbaycan'ın ulusal bilgi toplumu politikası ile ilgili olduğu düşünülen resmi politika belgelerinin analizi ve değerlendirilmesi ile elde edilen bulgular temelinde ve bilgi toplumu-kütüphane ilişkisini güçlü biçimde içeren *Azerbaycan Ulusal Bilgi Toplumu Politikası Geliştirme Modeli* oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu model önerisi çalışmasının temel amacı, Azerbaycan'da gündeme gelecek olası bir *Ulusal Bilgi Toplumu Politikası* geliştirme sürecinde kütüphane kurumuna ilişkin yaklaşımların ve stratejik ilkelerin doğru ve güçlü bir biçimde yer almasına dikkat çekmek ve katkıda bulunmaktır. *Azerbaycan Ulusal Bilgi Toplumu Politikası Geliştirme Modeli* adıyla oluşturduğumuz bu model, hem bu konudaki literatürü hem de Azerbaycan'ın en başta yönetsel ve ayrıca toplumsal, ekonomik, kültürel vb. koşulları ve yapısı dikkate alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Söz konusu model önerisi (Şekil 1) aşağıdadır.

Şekil 1. Azerbaycan Ulusal Bilgi Toplumu Politikası Geliştirme Modeli

Öncelikle modelde yer alan başlıca kurumları ve işlevlerini açık biçimde yazmak yararlı olacaktır. Buna göre,

- *A.C. Cumhurbaşkanlığı*, Azerbaycan'ın en yüksek siyasi makamı olduğu için bilgi politikası oluşturma ve uygulama sürecinin en önemli ve kritik kurumudur. *A.C. Cumhurbaşkanlığı* oluşturulan son politika belgesine resmi onayı verecek, uygulama sonuçlarını değerlendirecek ve tüm süreci yönetecek kurumdur.
- *A.C. İletişim ve Yüksek Teknolojiler Bakanlığı*, ülkedeki iletişim ve bilgi teknolojilerinin geliştirilmesinden sorumlu devlet kurumudur. Ulusal Bilgi Toplumu Politikası oluşturma ve uygulama sürecinde özellikle teknolojik altyapı konusunda son derece işlevsel roller üstlenecektir.
- *Milli Kütüphane*, Azerbaycan'ın en önemli kütüphanesidir. Söz konusu sürecin kütüphaneler ayağını temsil edecektir.
- *Diğer kütüphaneler*, ülkede Milli Kütüphane dışındaki halk, okul, çocuk, üniversite kütüphaneleri gibi diğer kütüphaneleri ifade etmekte olup, sürecin ön politika oluşturma ve uygulama aşamalarında çok önemli roller üstleneceklerdir.
- *Diğer ilgili kişi, kurum ve kuruluşlar*, bu konuda görüş almak üzere ön politika belgesinin gönderileceği kişi ve kurumlardır. Bunlar, ekonomist, sosyolog, hukukçu, akademisyen, eğitimci, kültür uzmanı, planlamacı, kamu yöneticisi, politikacı vb. kişilerle, ekonomi, hukuk, eğitim, kültür ve diğer alanlardaki üniversite, bakanlık, kurum ve kuruluşlardır.

Önerdiğimiz *Azerbaycan Ulusal Bilgi Toplumu Politikası Geliştirme Modeli*'nde temel yetkili, sorumlu ve koordinatör kurum *Cumhurbaşkanlığıdır*. Azerbaycan'ın siyasal ve yönetsel yapısı parlamenter cumhuriyet olmakla birlikte güçlü bir Cumhurbaşkanlığı yapısı söz konusudur. Dolayısıyla bu politikanın oluşturulma sürecini başlatma, yönetme, sürdürme ve uygulamaya geçirme iradesinin (yetki ve sorumluluğunun) doğrudan Cumhurbaşkanlığına ait olması hem yönetsel yapı ile ilgilidir hem de ilgili politika oluşturma ve uygulama sürecini güçlendirecektir. Ulusal politikaları oluşturan ve uygulayan otoritenin o ülkede en yüksek düzeyde olması ideal bir durum olarak bilinir ve tercih edilir. Bu, ilgili politikanın hem oluşturulma sürecini hem de uygulanma sürecini doğrudan ve olumlu biçimde etkiler. Cumhurbaşkanlığı, politika oluşturma ve uygulama sürecinde hemen altında yer alan ve kendine bağlı *İletişim Yüksek Teknolojiler Bakanlığı*, *Milli Kütüphane* ve belirlenecek *diğer kütüphaneler* ile birlikte ve koordineli biçimde çalışacaktır.

Modelde Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak çalışacak bir *Ulusal Politika Hazırlama Komisyonu* yer almaktadır. En üstte Cumhurbaşkanlığına, onun altında İletişim Yüksek Teknolojiler Bakanlığı, Milli Kütüphane ve belirlenecek diğer kütüphanelere bağlı olarak çalışacak ve sorumlu olarak çalışacak bu Komisyon politikaları oluşturma çalışmalarını başlatacak, değerlendirecek ve kendi üstünde yer alan makamlara iletacaktır. Bu komisyon ilgili konudaki uzman, bürokrat ve uygulamacılardan oluşacaktır.

Ulusal Politika Hazırlama Komisyonu'nun başlıca görevi Bilgi Toplumu-kütüphaneler ilişkisini içeren bir ön politika belgesi (Taslak Politika Belgesi) olacaktır. Komisyon ön politika belgesini hazırlarken öncelikle bu politika ile ilgili amaçları, hedefleri, ilkeleri, yasal altyapıyı, teknolojik olanakları ve sorunları belirleyecek ve değerlendirecektir. Bu süreçte gereksinim duyduğu tüm bilgi ve belgeleri ilgili kurumlardan elde edecektir. Daha sonra bir taslak ön politika belgesi hazırlayacaktır.

Modele göre, Ulusal Politika Hazırlama Komisyonu'nun hazırladığı taslak politika belgesi değerlendirilmek, tartışılmak ve görüş alınmak üzere ülkede ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara gönderilecektir. Bu kişi ve kurumların geri bildirimleri Komisyon tarafından değerlendirilecek ve taslat politika belgesine son biçimi verilecektir. Hukuksal incelemesi de yaptırılacak ulusal politika resmi onay için Cumhurbaşkanlığı'na gönderilecektir. Cumhurbaşkanlığı son değerlendirmeyi ilgili bakanlık, Milli Kütüphane ve diğer kütüphanelerle birlikte yaparak resmileşen politikayı uygulamaya geçirecektir. Uygulama sonuçları belirli zaman aralıkları ile değerlendirilecek, aksamalar ve olumsuzluklar giderilecektir.

Bu modelde önerilen ulusal politikanın avantajları şunlar olacaktır:

1. Azerbaycan'da bilgi toplumu oluşturma konusunda hedefler, bu hedeflere ulaşmak için en uygun yol ve yöntemler ve kısaca somut bir yol haritası hazırlanmış olacaktır.

2. Bu yol haritası ulusal strateji/politika anlamına gelecek ve buna dayalı olarak kısa, orta ve uzun vadeli planlar ve programlar yapılabilecek ve projeler geliştirilecektir.
3. Böyle bir ulusal politika Azerbaycan'ın bilgi toplumuna yol almasına kılavuzluk edecek, bu süreci profesyonelce yönetmesini ve bilgi toplumuna kısa sürede ulaşmasını sağlayacaktır.
4. Bu politika sayesinde ülkede bu konu ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların gelişmesi de söz konusu olacaktır.
5. Kütüphanelerle güçlü bağları kurulmuş bir bilgi toplumu politikası Azerbaycan'ın genel toplumsal gelişimini sağlayacak, onu çağdaş dünyanın bir parçası yapacaktır.

6. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın temel amacı, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bilgi toplumu politikasında kütüphane kurumuna yönelik yaklaşımı değerlendirerek, konuya ilişkin durumu ortaya koymak olarak belirlenmiştir.

Azerbaycan'ın bilgi toplumu politikası ile ilgili ulusal politika belgelerinde kütüphane kurumuna yaklaşım açısından bulgulara dayalı olarak yaptığımız değerlendirme ile ulaşılan genel sonuç, "ulusal bilgi toplumu politikasının kütüphane kurumunu belirli ölçüde dikkate aldığı" yönündedir. Bu dikkate alış bazı belgelerde dolaylı olarak, bazı belgelerde ise doğrudan ilişkilendirme biçimindedir.

Ayrıca, genel olarak söylemek gerekirse, Azerbaycan'ın bilgi toplumu yaklaşımında bilgi toplumu-kütüphane ilişkisi bazı politika belgelerinde güçlü, bazı politika belgelerinde ise zayıf bir biçimde ele alınmıştır.

Çalışmada bu genel sonuçlar bağlamında elde edilen diğer sonuçlar ise kısaca şöyle sıralanabilir:

- Azerbaycan'da bilgi toplumunun oluşturulmasında mevcut sorunları belirli ölçüde ortaya koyan *A.C. Kütüphane ve Bilgi Alanının Geliştirilmesine Yönelik Devlet Programı (2008-2013)* kütüphanelerin durumunun iyileştirilmesi ve işbirliği konusunda teşvik edici niteliktedir. Ancak bu politika belgesinin kütüphaneleri tam olarak bilgi toplumunun organik parçası olarak gördüğünü söylemek mümkün değildir.
- *Okullara Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sağlama Programı (2005-2007)* çerçevesinde okul kütüphaneleri eğitimde önemli yere sahip kurumlar olarak değerlendirilmekte ancak bilgi toplumunun "olmazsa olmaz" kurumları olarak değerlendirilmemektedir.
- *Azerbaycan'da Kütüphanelerin Faaliyetlerinin Geliştirilmesi Hakkında Genelgeye (2007)* göre, ulusal bilgi toplumu politikasının oluşturulmasında kütüphane ile işbirliğinin yapılmasının gereğine yapılan vurgu çok önemlidir ancak yeterince kapsayıcı ve güçlü görünmemektedir.
- *Azerbaycan Dilinde Latin alfabesi ile Kitle Yayınların Gerçekleştirilmesine Yönelik Genelge (2004)*'ye göre, Azerbaycan dilini, tarihini, kültürünü ve geleneklerini yansıtan eserlerin Latin alfabesiyle yeniden yayımlanması ve okul kitaplarının Latin alfabesi ile yeniden basılması sonrası kütüphanelerin üstlenmesi gereken rol vurgulanmıştır.
- *Enformasyon, Bilgilendirme ve Bilgi Güvenliği Hakkında Kanun'da* bilgi kaynaklarının güvenliği kapsamında ele alınan kütüphaneler, arşivler, fonlar, veri bankaları bilgi merkezleri olarak değerlendirilmektedir.
- *A.C. İletişim ve Bilgi Teknolojileri Geliştirme Devlet Programının (Elektron Azerbaycan, 2010-2012) Onaylanması Hakkında Genelge* gov.az ve e-devlet gibi uygulamalara yönelik yeniliklerin gerçekleştirilmesi ve toplumsal dijital geri kalmışlığı azaltma konularında olumlu katkıları sağlamasına karşın kütüphane kurumuna yönelik doğrudan atıf yapılmamakta, sadece " maddi ve kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi için BİT kullanımını sağlamak" şeklinde bir ifade kullanılmaktadır. Kuşkusuz kütüphanelerin gelişimini ve teknoloji çağına hızlı uyumunu sağlamak için BİT'in yaygın kullanılması gerekmektedir. Ayrıca, BİT'in yaygın kullanımı da kütüphanelerin vatandaşlar bu bilgi-beceriyi ve teknolojik olanakları sunmasıyla ilgilidir.

- *A.C. Bilgi Toplumunun Geliştirilmesine Yönelik Ulusal Stratejisi (2014-2020)* BİT teknolojilerinin geliştirilmesi, tarihsel, kültürel miras ve internet kaynaklarının (dijital arşivler) oluşturulması ve geliştirilmesi, kütüphane, arşiv ve müzelerde teknoloji uygulamalarının genişletilmesi, elektronik kütüphane ağının oluşturulması, kültürel mirasın korunması ve sayısallaştırma sürecinin hızlandırılması gibi önemli konuları kapsamaktadır. Fakat ulusal bilgi toplumu politikasının geliştirilmesinde kütüphanelerin rolü tam olarak açıklanmamakta ve diğer bilgi toplumu kurumları ile kütüphaneler arasında olması gereken güçlü işbirliği yaklaşımı görülmemektedir.
- *Azerbaycan'ın Geleceğe Bakış Kalkınma Konsepti (2020)* kütüphane kurumuna yaklaşım konusunda özellikle eğitimle olan bağı çerçevesinde kütüphanelerin yenilenmesi, e-kütüphanelerin sayısının artırılması, uzaktan eğitimin geliştirilmesi ve özellikle yükseköğretim kurumlarında bu eğitimin desteklenmesi konusuna doğrudan atıfta bulunulması olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara ve modele dayanarak ayrıca şu öneriler sunulabilir:

- Bilgi toplumu politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında kütüphane kurumuyla mutlaka işbirliği içinde çalışılmalıdır.
- Ulusal bilgi politikası/stratejisi belirlenirken alanla ilgili akademisyenlerin ve ilgili bölümden mezun olan uzman kütüphanecilerin fikirlerine başvurulmalıdır.
- Yurt dışında bilgi toplumu politikasının oluşturulması yöntem ve stratejileri öğrenilmeli ve gerekirse uzmanlar davet edilmelidir.
- Bilgi toplumuna yönelik çalışmalarda kütüphane-eğitim ilişkisinin yaygınlaşması nedeniyle ortak değerlendirmeler yapılmamıştır.
- Kütüphanelerin bilgi toplumu politikası oluşturulmasında ve uygulanması süreçlerinde amaçları, hedefleri, ilkeleri, rolleri ve stratejisi açık bir şekilde belirlenmelidir.
- Ulusal bilgi toplumu politikası oluşturma ve uygulama kapsamında mevcut sorunların çözümlenmesi için bilgi toplumu politikasına ilişkin temel ilke ve yasal altyapının oluşturulması ile ortak komisyonun görevlerinin belirlenmesi çok önemlidir.

Ulusal bilgi toplumu politikası oluşturmada ve uygulamaya geçirmede kütüphaneler olmazsa-olmaz kurumlardır. Onların bu süreçlerdeki vazgeçilemez rolleri iyi ve doğru biçimde değerlendirilmelidir. Kütüphanelerin bilgi toplumu oluşturma ve uygulama sürecine dâhil edilmesi ulusal bilgi toplumu politikasının gerçekleştirilmesine de ciddi bir destek verir. Bir toplumun bilgi toplumuna dönüşmesi ilgili kurumların işbirliğine dayanmaktadır. Dolayısıyla bilgi toplumu-kütüphane ilişkisi çerçevesinde kütüphanelerin önemi ve işlevleri kabul edilmeli ve onlara gerekli olanaklar sağlanmalıdır.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar makale için eşit oranda katkıda bulduklarını beyan ederler.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

2014-2020 Yılları Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Bilgi Toplumunun Geliştirilmesine Yönelik Ulusal Stratejisi. Erişim adresi: <https://president.az/articles/11312>

Azerbaycan 2020: Geleceğe Bakış Kalkınma Konsepti (2012, Kararname). Erişim adresi: https://president.az/files/future_az.pdf

- “2010-2012 Azerbaycan Cumhuriyeti İletişim ve Bilgi Teknolojileri Geliştirme Devlet Programının (Elektron Azerbaycan) Onaylanması Hakkında (1056 sayılı Genelge). Erişim adresi: <http://e-qanun.gov.az/framework/19936>
- “2008-2013 yıllarında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Kütüphane ve Bilgi Alanının Geliştirilmesine Yönelik Devlet Programı (3072 sayılı Genelge). Erişim adresi: http://www.e-qanun.az/alpidata/framework/data/15/c_f_15493.htm
- 460 sayılı Enformasyon, Bilgilendirme ve Bilgi Güvenliği Kanunu. Erişim adresi: <http://e-qanun.gov.az/framework/3525>
- Abbasov, C. (2005). *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin İktisadi ve Sosyal Coğrafyası*. Bakü: AZTU Yay. Erişim adresi: http://elibrary.bsu.az/books_aysel/N_-144.pdf
- ACDİK. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kurumu. (2020). Demografik Göstergeler. Erişim adresi: <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=4131> adresinden erişildi.
- Ahmedov, İ. (2013). Eğitimin Bilgilendirilmesi Pedagojik Bilimin Yeni Bir Alanıdır. *Azərbaycan Müəllimi* Erişim adresi: http://www.anl.az/down/meqale/az_muellimi/2013/mart/299822.htm
- Aliguliyev, R. ve Mahmudov, R. (2016). Bilgi Toplumu Oluşumunun Çok Disiplin Bilimsel Sorunları. *İnformasiya Cəmiyyəti Problemləri*, 2, 3-18. Erişim adresi: https://jpis.az/uploads/article/az/MULTIDISCIPLINARY_SCIENTIFIC_THEORETICAL_PROBLEMS_OF_INFORMATION_SOCIETY.pdf
- Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası. (1995). Erişim adresi: <https://static2.president.az/media/W1siZiIsIjIwMTgvMDMvMDkvNXdmMDZvdmx2Y19Lb25zdG10dXNpeWFfQVpFLnBkZiJdXQ?sha=d654e4f6cd152b25>
- Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı. (2011). *Kütüphane İşleri ile ilgili Normatif Belgeler Toplamı (genel kütüphaneler için)*. Bakü: Nergiz Yay. Erişim adresi: https://www.repk.az/uploads/files/normativ_aktar.pdf
- Ergun, A. (2010). Azerbaycan'da Bir Ulusal Kimlik Meselesi Olarak Alfabe Değişikliği. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 139-160.
- Gasımova, R. ve Elekberova, İ. (2006). Bilgi Toplumu ve Eğitim. *Azərbaycan Müəllimi*. Erişim adresi: http://anl.az/down/medediyet_2006/informasiya_cemiyeti_ve_tehsil_azerbaycan_muellimi_2006_15_iyun_s_5.htm
- Hacızade, M. (2015). Azerbaycan'da Bilgi Toplumu Oluşumu İlkeleri ve Kalkınma Süreçleri. *İnformasiya Cəmiyyəti Problemləri*, 2, 71-81. Erişim adresi: https://jpis.az/uploads/article/az/FACTORS_OF_INFORMATION_SOCIETY_FORMATION_AND_DEVELOPMENT_TRENDS_IN_AZERBAIJAN.pdf
- Kaptan, S. (1995). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. *Selçuk İletişim*, 4 (3), 21-28.
- Montviloff, V. (1990). *National Information Policies*. Paris: UNESCO.
- Nuriyeva, İ. (2015). *Azerbaycan Tarihi: En Eski Çağlardan XXI. Yüzyılın Başına Kadar (üniversiteler için ders kitabı)*. Bakü: Mütercim. Erişim adresi: <http://anl.az/el/Kitab/2015/Azf-282700.pdf>
- Süleymanov, T., Gasımova, T., Paşayeva, M. ve Cebraýlova, A. (2015). “Bilgi Toplumu Bilgi Kültürünün Oluşum Sorunları”. *Bilgi Güvenliğinin Çok Disiplinli Sorunları Üzerine II Cumhuriyet Bilimsel-Pratik Konferansı*. Bakü, Azerbaycan 17 Mayıs. 95-98. Erişim adresi: https://ict.az/uploads/konfrans/2_konfrans/24.pdf
- Tonta, Y. (1999). “Bilgi Toplumu ve Bilgi Teknolojisi”. *Türk Kütüphaneciliği*, 13 (4), 363-375.

- Tonta, Y. ve Küçük, M. E. (2005). Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Temel Dinamikler. *Türk Kütüphaneciliği*, 19, (4) 449-464.
- Yılmaz, B. (1997). “Ulusal Bilgi Politikası: Kuramsal Bir Yaklaşım”. *33.Kütüphane Haftası Bildirileri*. Ankara, Türkiye 31 Mart-6 Nisan. 22-30. Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Yılmaz, B. (2010). “Türkiye'nin Bilgi Toplumu Politikasında Kütüphane Kurumuna Yaklaşım”. *Bilgi Dünyası*, 11 (2), 263-289.

Tanıtım-Değerlendirme / Kitap İncelemesi

Yasama Kalitesinin Arttırılmasında Dilekçe Hakkı Çalıştayı: 12 Şubat 2020
Dilekçe Komisyonu. Ankara: TBMM, 2021.

Burcu YILMAZ, Ankara Üniversitesi SBE Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

TBMM'nin 100. yılı etkinlikleri kapsamında 2020 yılı Şubat ayında gerçekleştirilen "**Yasama Kalitesinin Arttırılmasında Dilekçe Hakkının Rolü Çalıştayı**" kitap haline getirildi.

Dilekçe Hakkı Çalıştayı, dilekçe hakkının etkin kullanımı ve mükerrer başvurulardan kaynaklanan verimsizliğin ortadan kaldırılması için yasama, yürütme ve yargı organlarındaki yetkililerin bir araya gelmesi ve mevcut yapıların gözden geçirilerek geliştirilmesi amacıyla Meclisin açılışının 100. Yılı etkinlikleri kapsamında 12 Şubat 2020 tarihinde Ankara'da düzenlenmiştir.

'Bilgi, Belge ve İşlem Talepleri', 'İhbar ve Şikayetler Üzerine Denetim Talepleri', 'Dilekçe Hakkında Dijital Dönüşüm' temaları ile 3 oturumda gerçekleştirilen Çalıştay çeşitli çalışma konuları ve alt başlıklarıyla, alanında uzman kişilerin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalıştay kapsamında yayımlanan kitapta; TBMM Başkanı Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP'un Takdim'i, Dilekçe Komisyonu Başkanı Mihrimah Belma SATIR'ın Sunuş'u, Çalıştay Açış Konuşmaları, Çalıştay Sonuç Bildirgesi ile Prof. Dr. Mehmet BARCA'nın "Dilekçe Hakkı Sistem, Süreç ve Aktörlerinin Etkinliğini Arttırmaya Yönelik Değerlendirme ve Öneriler" ve Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ'nin "Dilekçe Hakkında Dijital Dönüşüm ve Ulusal Dilekçe Bilgi Sistemi" konulu makaleleri yer almaktadır.

Dijital dönüşüm ve ulusal dilekçe bilgi sisteminin ele alındığı makalede Dr. Özdemirci, bilgi çağında dilekçe hakkının teknoloji ile birlikte evirilmekte olduğunun, bu konuda bir değişim ve dönüşüm yaşandığının altını çizmiştir. Kuantum teknolojileri, makine öğrenmesi, yapay zeka, robotik süreç otomasyonu (RSO) teknolojilerinin bilgi çağına damga vuracağını dile getiren Dr. Özdemirci, yaşanan bu dönüşümün kamusal alanı bilgi sistemlerine taşıırken, kamusal alanın kullanım boyutlarını da değiştireceğini dile getirmiştir. Yenilikçi teknolojilerin kullanımıyla beraber sistemlerin yeni gereksinimlere ihtiyaç duyduğunu ve bu noktada bilgi, belge içeren sistemler için bilgi güvenliği konusunun ne denli mühim olduğunun da altını çizmiştir. Yerel veri merkezi temelli Ulusal Veri Merkezi yapılanmasının ön plana çıkacağını ve usula güvenli ağ yapılarının kurulmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulayan Dr. Özdemirci, "Ulusal Dilekçe Bilgi Yönetim Sistemi" kurulmasına yönelik önerilerde bulunmuştur. Bu kapsamda öncelikle gelen başvuruların analizinin yapılması gerektiğini belirten Dr. Özdemirci, etkili bir sistem kurulabilmesinin ancak bu başvurularda yer alan verilerin gerçek anlamda analiz edilmesi ve değerlendirilmesiyle mümkün olacağını belirtmiştir. Veri paylaşımı noktasında da belirli standartların ve ilkelerin belirlenmesi gerektiğinin altına çizen Dr. Özdemirci, kurumların bu yönde ilk olarak güvenli e-kurum yapılarını oluşturmaları gerektiğini belirtmiştir. Dilekçe

hakkının kullanımının ne derecede başarılı olduğunun ölçülebilmesi için katılımın bütünsel bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini vurgulayan Özdemirci, bu değerlendirme için 3 temele dayanan bir yaklaşım sunmuştur. Dilekçe hakkının en önemli oyuncularının vatandaş, parlamento ve hükümet olduğunu dile getiren Özdemirci, dilekçe hakkının daha etkili bir şekilde kullanılabilmesine yönelik olarak “Ulusal Dilekçe Bilgi Sistemi Ağı ve Veri Merkezi” yaklaşımını sunmuştur. Kurgulanacak yapıda yer alması gereken genel işlem adımlarını aktaran Özdemirci, bu işlem adımlarının sunulan yapının/sistemin temel anatomik iskeletini oluşturduğunu ve sistemde işlevselliğin ancak bu yöntemle mümkün olacağını dile getirmiştir. Bu süreç için disiplinlerarası bir ekip oluşturmanın önemini de vurgulayan Özdemirci gelecekte bilgi yönetiminde asıl meselenin yalnızca bilginin depolanmasında değil; analiz edilmesi, anlamlandırılması, yorumlanması ve yetkilendirilmiş kişilerce kullanılmasında olduğunu vurgulamıştır.

Tanıtım-Değerlendirme / Kitap İncelemesi

Türkiye’de Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi / Dr. Şenol KARADENİZ. İstanbul: Hiperyayın, 2021.

Burcu YILMAZ, Ankara Üniversitesi SBE Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nda Kültür ve Turizm Uzmanı olarak görev yapmakta olan Dr. Şenol KARADENİZ tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi” adlı kitap 2021 yılında yayınlanmıştır. Medeniyet oluşturma ve geliştirme sürecinde son derece önemli roller üstlenen Halk Kütüphanelerinde bilgi toplumu gereksinimlerinin karşılanabilmesi amacıyla gerçekleştirilmesi gereken stratejik yöntemlerin aktarıldığı kitap, 6 ana bölümde yer alan çeşitli alt başlıklarla okuyucuya sunulmuştur.

“Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi: Kuramsal Çerçeve” adlı ilk bölümde bilgi toplumu ve halk kütüphaneleri ilişkisinin ortaya konulabilmesi için halk kütüphanelerinin işlevleri aktarılmış, bilgi toplumuyla halk kütüphanelerinin ilişkisi genel hatlarıyla ortaya konulmuştur. Ulusal bilgi politikalarında halk kütüphanelerinin yeri ve halk kütüphanelerine yönelik olarak oluşturulmuş politikalar incelenmiştir. Son olarak Halk Kütüphanelerinde geliştirilen stratejilerin ele alındığı ilk bölümde strateji geliştirme süreci açıklanmış, bu kapsamda ulusal ve uluslararası yaklaşımlar sunulmuştur.

“Türkiye’de Ulusal Halk Kütüphanesi Sistemi ve Stratejileri” adlı ikinci bölümde ülkemizde bilgi toplumu olma yolunda gerçekleştirilen bilgi toplumu stratejileri, eylem planları ve projeler aktarılmış, bu çalışmalarda halk kütüphanelerinin hangi

noktalarda yer aldığı açıklanmıştır. Halk kütüphanelerinin bilgi toplumu olma yolunda önem verilmesi gereken en önemli kurumlardan biri olduğu vurgulanmış, ülkemizde çıkarılan ulusal bilgi politikaları ve bu politikalar içerisinde halk kütüphanelerinin yeri tarihi bir bakış açısıyla irdelenmiştir. Sonrasında Cumhuriyet döneminden itibaren ülkemizde yürütülen halk kütüphanesi stratejileri incelenmiştir. Bu kapsamda mevzuat çalışmaları ve kütüphane raporlarına yer verilmiş, çeşitli toplantı ve kanun çalışmaları aktarılmıştır. Yine aynı bölümde Türkiye’de halk kütüphanelerinin önemini ortaya konulabilmesi amacıyla halk kütüphanelerinin idari yapılanması, çeşitli istatistikler ve halk kütüphanesi ile ilgili olan tüm mevzuat anlatılmıştır.

“Bulgular ve Değerlendirme” adlı üçüncü bölümde aralarında Finlandiya, Norveç, İskoçya, İskoçya ve Günay Kore’nin de bulunduğu on bir ülkenin ulusal halk kütüphanesi stratejisi belgelerine dayanılarak çeşitli analizler yapılmıştır. Sonrasında ülkemizde yürütülen halk kütüphanesi stratejileri ve ulusal politikalar benzer bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme işlemi kapsamında alanında uzman kişilerce görüşülmüş, bu görüşler mevzuat, tanıtım ve pazarlama, ulusal yatırım, gelecek öngörülerini gibi çeşitli başlıklar altında okuyucuya sunulmuştur.

“Sonuç ve Öneriler” adlı dördüncü bölümde, Dünya’da ve ülkemizde yürütülen ulusal halk kütüphanesi stratejileri, politikaları ve sistemlerin değerlendirilmesi ile uzman görüşlerden elde edilen bulgular ışığında elde edilen sonuçlar aktarılmış ve geniş kapsamlı öneriler sunulmuştur.

“Türkiye’deki Halk Kütüphaneleri İçin Ulusal Strateji Geliştirme Modeli Önerisi” adlı beşinci bölümde, bilgi toplumu parametrelerine uygun amaç ve hedefler çerçevesinde geliştirilecek olan strateji ve eylem planının uygulama ve hazırlık süreçlerini içeren Ulusal Halk Kütüphanesi Strateji ve Eylem Planı (UHKSEP) ortaya konulmuştur. Ortaya konulan model “Toplumsal refahın yükseltilmesi” ana temasıyla hem teorik hem de uygulamaya dayalı karma bir yapıda sunulmuştur.

“Türkiye Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi Önerisi” adlı son bölümde ise önceki bölümde ortaya konulan Ulusal Halk Kütüphanesi Strateji ve Eylem Planı (UHKSEP) kapsamında sunulan Türkiye Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi ayrıntılandırılmıştır. Strateji önerisinde 6 ana eksen üzerinde durulmuş, buna bağlı olarak 6 farklı stratejik amaç oluşturulmuştur. Son olarak bölümde, stratejik amaçlara uygun şekilde hedefler, eylemler ve eylem sorumluları belirlenmiş ve eser sonlandırılmıştır.

Haberler

Hazırlayan:
Burcu YILMAZ,
Ankara Üniversitesi BİL-BEM,
brcvilma@ankara.edu.tr

Geleceğin Yapıtaşları: Bilim-Teknoloji ve Bilgi/Belge Yönetimi Bütünleşmesine Doğru Arşivciliğin ve Arşivcilerin Rotası Sempozyumu 09 Haziran Çarşamba Günü Gerçekleştirildi.

Uluslararası Arşivler Konseyi'nin (Council on Archives- ICA) 1948'de kurulduğu gün olan 9 Haziran dünya çapında “Uluslararası Arşivler Günü” olarak kutlanmaktadır. Arşivlerin önemi konusunda farkındalık yaratmak, arşivlerin korunmasını ve arşivlere ücretsiz erişimi teşvik etmek amacıyla dünyada her yıl 9 Haziran’da çeşitli organizasyonlar düzenlenmektedir.

Ülkemizde “Uluslararası Arşivler Günü” kapsamında bu yıl Türk Arşivciler Derneği ev sahipliğinde, Ankara Üniversitesi BİL-BEM ve BEYAS Koordinatörlüğü destekleriyle 9 Haziran Çarşamba Günü “Geleceğin Yapıtaşları: Bilim-Teknoloji ve Bilgi/Belge Yönetimi Bütünleşmesine Doğru Arşivciliğin ve Arşivcilerin Rotası Sempozyumu” gerçekleştirilmiştir. Ana teması “Türkiye’de Arşivcilik Mesleği” olan Sempozyum, “Yeni Nesil Arşivciliğe Nasıl Bakıyor?” “Türkiye’de Özel Arşiv Koleksiyonları” “Türkiye’de Arşiv Eğitiminin Geleceği” başlıklarıyla 3 oturumda gerçekleştirilmiştir.

“Yeni Nesil Arşivciliğe Nasıl Bakıyor?” adlı ilk oturumda çeşitli üniversitelerden öğrencilerin katılımıyla arşivcilik mesleği tartışılmıştır. “Türkiye’de Özel Arşiv Koleksiyonları” adlı ikinci oturumda çeşitli kurum ve kuruluşlara ait özel arşivler hakkında bilgi verilmiş, dergimiz hakem kurulu üyelerinden Doç. Dr. Güssün GÜNEŞ ve Dr. Zeynep GÖRMEZOĞLU sunumlarıyla oturuma katkı sağlamıştır. “Türkiye’de Arşiv Eğitiminin Geleceği” başlıklı son oturumda ise alanın uzmanları tarafından arşivcilik mesleğinin geleceği hakkında paylaşımlarda ve öngörülerde bulunulmuştur. Dergimiz hakem kurulu üyesi Prof. Dr. Nizayi ÇİÇEK’in moderatörlüğünde dergimiz editörü Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ, dergimiz editör ve hakem kurulu üyelerinden Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ, dergimiz hakem kurulu üyelerinden Doç. Dr. Gülten ALIR DERBENT ve dergimiz editör yardımcılarında Mehmet TORUNLAR sunumlarıyla oturuma katkı sağlamıştır.

Haberler

Hazırlayan: Burcu Yılmaz
Ankara Üniversitesi BİL-BEM
brcyilmaz@ankara.edu.tr

Tebrik

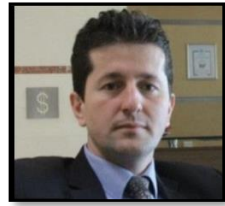
Dergimiz Hakem Kurulu üyelerinden Prof. Dr. Coşkun POLAT Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü olarak atanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, yeni görevinde başarılar dileriz.

Dergimiz Hakem Kurulu üyelerinden Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ Çankırı Karatekin Üniversitesi Rektör Yardımcılığı görevini atanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, yeni görevinde başarılar dileriz.

Dergimiz Hakem Kurulu üyelerinden Prof. Dr. Tuba KARATEPE Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Başkanı olarak atanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, yeni görevinde başarılar dileriz.

Dergimiz Hakem Kurulu üyelerinden Doç. Dr. Haydar YALÇIN Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı Başkanlığı görevine atanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, yeni görevinde başarılar dileriz.

Dergimiz Hakem Kurulu üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALTAY Bartın Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Başkanı olarak atanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, yeni görevinde başarılar dileriz.

Dergimiz Hakem ve Editör Kurulu üyelerinden Banu Fulya YILDIRIM İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak göreve başlamıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, yeni görevinde başarılar dileriz.

Dergimiz Hakem Kurulu üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ Çankırı Karatekin Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı görevine atanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, yeni görevinde başarılar dileriz.

e-ISSN 2636-8544

Ankara Üniversitesi BİL-BEM

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>